

วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภavana 4 : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง
เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

พระเอกพงศ์ อธิปญโญ (วรรณกุล)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2569

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา 4 : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง
เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

พระเอกพงศ์ อธิปญโญ (วรรณกุล)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

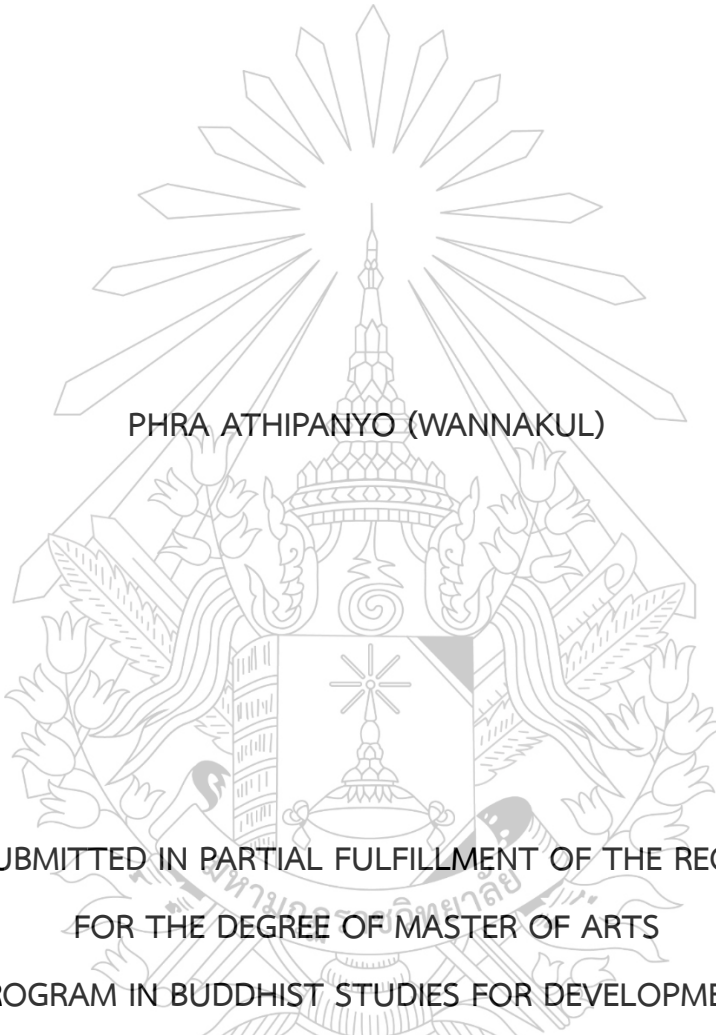
สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2569

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

AN ANALYSIS OF COMMUNITY LEADERSHIP BASED ON THE PRINCIPLES
OF BHAVANA 4: A CASE STUDY OF BAN KHUAN PRONG, THA MI RAM
SUBDISTRICT MUNICIPALITY, MUEANG DISTRICT, PHUTTHALUNG
PROVINCE

PHRA ATHIPANYO (WANNAKUL)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
PROGRAM IN BUDDHIST STUDIES FOR DEVELOPMENT
FACULTY OF RELIGION AND PHILOSOPHY
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2026

COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

หัวข้อวิทยานิพนธ์	วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักท้าวานา 4 : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
ชื่อนักศึกษา	พระเอนกพงศ์ อธิปญโญ (วรรณกุล)
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา
ปีพุทธศักราช	2569
อาจารย์ที่ปรึกษา	ดร.กิตติพงษ์ สุวรรณวงศ์

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา

(พระอุดมวิชัยเมธี, ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์:

ประธานกรรมการ

(พระเมธีวชิราภรณ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(ดร.กิตติพงษ์ สุวรรณวงศ์)

กรรมการ

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

กรรมการ

(พระครูนิตรธรรมบัณฑิต, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปณณพงศ์ วงศ์ณาศรี)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์	วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภavana 4 : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
ชื่อนักศึกษา	พระเอนกพงศ์ อธิบุญโญ (วรรณกุล)
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา
ปีพุทธศักราช	2569
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	ดร.กิตติพงศ์ สุวรรณวงศ์

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง 2) เพื่อศึกษาหลักภavana 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ 3) วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภavana 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง 2) เพื่อศึกษาหลักภavana 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ 3) วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภavana 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ กลุ่มผู้นำศาสนา 5 รูป ผู้นำชุมชน 5 คน และกลุ่มประชาชน 5 คน จำนวน 15 รูป/คน เลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) การศึกษาภาวะผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง พบว่า ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ บริหารงานด้วยความโปร่งใส ยุติธรรม และยึดหลักธรรมาภิบาลเป็นสำคัญ ควบคู่กับการมีคุณธรรม ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ และความรับผิดชอบ ซึ่งช่วยสร้างความไว้วางใจ และความศรัทธาจากประชาชน การใช้สันติวิธีในการแก้ไขความขัดแย้ง เพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ส่งผลให้เกิดความสามัคคี ความร่วมมือ และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

2) หลักภavana 4 ในพระพุทธศาสนาเกรวาท พบว่า เป็นแนวทางพัฒนามนุษย์ทั้งกาย ศีล จิต และปัญญา เพื่อให้เกิดความสมดุลในการดำเนินชีวิตการปกครองและภาวะผู้นำควรตั้งอยู่บนความเที่ยงธรรม ใช้ปัญญา ความเพียร และความสุจริต โดยไม่อาศัยการบังคับการประยุต์ใช้ภavana 4 ช่วยเสริมสร้างคุณธรรม ความเมตตา และความสงบสุขแก่บุคคล ครอบครัว และสังคมอย่างยั่งยืน

3) การวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนตามหลักภavana 4 กรณีศึกษาชุมชนบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง พบว่า การพัฒนาผู้นำตามหลักภavana 4 ครอบคลุมกาย ศีล

จิต และปัญญา เป็นพื้นฐานของการบริหารชุมชนอย่างยั่งยืนผู้นำมีวินัย ยึดคุณธรรม ซื่อสัตย์
โปร่งใส และมีสติควบคุมอารมณ์ ลดความขัดแย้งใช้ปัญญาและเหตุผลในการแก้ปัญหา เปิดรับ
ความคิดเห็น และพัฒนาชุมชนให้เหมาะสมกับบริบท

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำชุมชน, หลักท้าวนา 4, ชุมชนบ้านควนปรัง, เทศบาลตำบลท่ามิหรำ

ABSTRACT

Thesis Topic	AN ANALYSIS OF COMMUNITY LEADERSHIP BASED ON THE PRINCIPLES OF BHAVANA 4: A CASE STUDY OF BAN KHUAN PRONG, THA MI RAM SUBDISTRICT MUNICIPALITY, MUEANG DISTRICT, PHUTTHALUNG PROVINCE
Student's Name	Phra Athipanyo (Wannakul)
Degree Sought	Master of Arts
Program	Program in Buddhist Studies for Development
Anno Domini	2026
Advisor	Dr. Kittipong Suwannawong

The objectives of this thesis are as follows: 1) To study the leadership of the Ban Khuan Prong community, Tha Mi Ram Sub-district Municipality, Mueang District, Phatthalung Province 2) to study the principles of Bhavana 4 in the Buddhist scriptures, and 3) to analyze community leadership with the principle of Bhavana 4: a case study of Ban Khuan Prong, Tha Mi Ram Sub-district Municipality, Mueang District, Phatthalung Province. The sample groups used in the study were 5 religious leaders, 5 community leaders, and 5 people's groups. The research tools were in-depth interviews and descriptive content analysis.

The results showed that:

1) Study on the leadership of the Ban Khuan Prong community, Tha Mi Ram Sub-district Municipality, Mueang District, Phatthalung Province found that community leaders play an important role in building the strength and sustainable development of the community. The use of peaceful means to resolve conflicts so that people can participate in community development. This will result in harmony and cooperation and lead to stable and sustainable community development in the long term.

2) The Principles of Bhavana 4 in Theravada Buddhism are found to be a way to develop human beings physically, morally, mentally, and intellectually. Use wisdom, perseverance, and honesty without relying on coercion. The application of

Bhavana 4 helps to strengthen morality, kindness, and peace for individuals, families, and society in a sustainable manner.

3) Analysis of Community Leadership Based on Bhavana 4, a Case study of Ban Khuan Prong Community, Tha Mi Ram Sub-district Municipality, Mueang District, Phatthalung Province found that the development of leaders based on the Principles of Bhavana 4 covers the body, precepts, mind, and intellect is the basis of sustainable community management. Leaders are disciplined, moral, honest, transparent, and consciously control emotions. Reduce conflicts, use wisdom and reason to solve problems. Be open to opinions and develop the community to be appropriate to the context.

Keywords: Community Leadership, Bhavana 4, Ban Khuan Prong Community, Tha Mi Ram Sub-district Municipality

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จเรียบร้อยลงได้ด้วยความช่วยเหลือจากผู้มีพระคุณหลายฝ่ายผู้วิจัย ขอกราบขอบพระคุณ พระอุดมวชิรมณี ดร. คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และพระเมธีวชิราภิต, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช ที่มีความเมตตากรุณาให้ความรู้ความเข้าใจตลอดจนคำปรึกษาต่าง ๆ

ขอขอบพระคุณ ดร. กิตติพงศ์ สุวรรณวงศ์ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้ อีกทั้งได้สละเวลาในการแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเมตตาแก่ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัยทุกท่าน ได้ให้คำแนะนำอย่างดียิ่งในการทำเครื่องมือวิจัย และการจัดทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณคณาจารย์คณะศาสนาและปรัชญา สาขาวิชาพุทธศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช ทุกท่าน ที่ให้ความอนุเคราะห์ดูแลช่วยเหลือในด้านเอกสารจัดทำวิทยานิพนธ์ ตลอดจนเพื่อนนิสิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาทุกคน ที่ให้กำลังใจรวมทั้งความห่วงใยที่มอบให้ผู้วิจัยตลอดมา ประโยชน์และคุณค่าอันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบความดีทั้งหมดนี้แด่ บิดา-มารดา ปู่-ย่า และอาจารย์ อันเป็นที่เคารพสูงสุด ที่ช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่าน ณ โอกาสนี้

พระเอนกพงศ์ อธิปญโญ (วรรณกุล)

มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ.....	จ
ABSTRACT	ข
กิตติกรรมประกาศ	ฅ
สารบัญ.....	ญ
สารบัญรูปภาพ	ฐ
สารบัญคำย่อ	ฑ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามวิจัย.....	3
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	3
1.5 วิธีการดำเนินวิจัย.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
1.7 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
1.8 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	15
1.9 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	16
บทที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง	18
2.1 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ.....	18
2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ.....	24
2.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำสากล.....	48
2.4 ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ.....	51
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำชุมชน.....	56
2.6 บริบทของชุมชนบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง	59
2.7 ภาวะผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง.....	61
2.8 สรุป	63

บทที่ 3 หลักภาวนา 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท	66
3.1 ความเป็นมาและความหมายหลักภาวนา 4	66
3.2 องค์ประกอบของหลักภาวนา 4.....	76
3.3 ความสำคัญของหลักภาวนา 4.....	85
3.4 ประโยชน์ของภาวนา 4.....	93
3.5 สรุป	98
บทที่ 4 วิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักภาวนา 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาล	
ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง	100
4.1 การวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาล	
ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ด้านความเป็นผู้นำ.....	100
4.2 การวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาล	
ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ด้านคุณธรรมของผู้นำ	106
4.3 การวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาล	
ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ด้านการตัดสินใจความขัดแย้งในชุมชน...111	
4.4 การวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาล	
ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ด้านการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือ	
ในชุมชน	116
4.5 สรุป	121
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	124
5.1. สรุปผลการวิจัย.....	124
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	126
5.3 ข้อเสนอแนะ	130
บรรณานุกรม	132
ภาคผนวก.....	144
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ	145
ภาคผนวก ข บุคลากร.....	147
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ	149
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย	153
ภาคผนวก จ แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย	169
ภาคผนวก ฉ ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสัมภาษณ์.....	175

ภาคผนวก ข เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์	181
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	183

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	15
--	----

สารบัญคำย่อ

ในวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัย
การอ้างอิงระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ให้อักษรย่อตัวพื้นปกติเช่น ที.สี.(ไทย)
9/276/98. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่ม 9 ข้อ 276 หน้า 98 ฉบับมหาวิทยาลัย
วิทยาลัย 2539

1. คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

วิ.ม. (ไทย)

= วินัยปิฎก มหาวรรค

ภาษาไทย

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (ไทย)

= ทีฆนิกาย มหาวรรค

ภาษาไทย

ม.มฺ. (ไทย)

= มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์

ภาษาไทย

ม.ม. (ไทย)

= มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์

ภาษาไทย

ม.อ. (ไทย)

= มัชฌิมนิกาย อฎิปปัณณาสก์

ภาษาไทย

อง.ทุก. (ไทย)

= อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต

ภาษาไทย

อง.จตุกก. (ไทย)

= อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต

ภาษาไทย

อง.ปญจก. (ไทย)

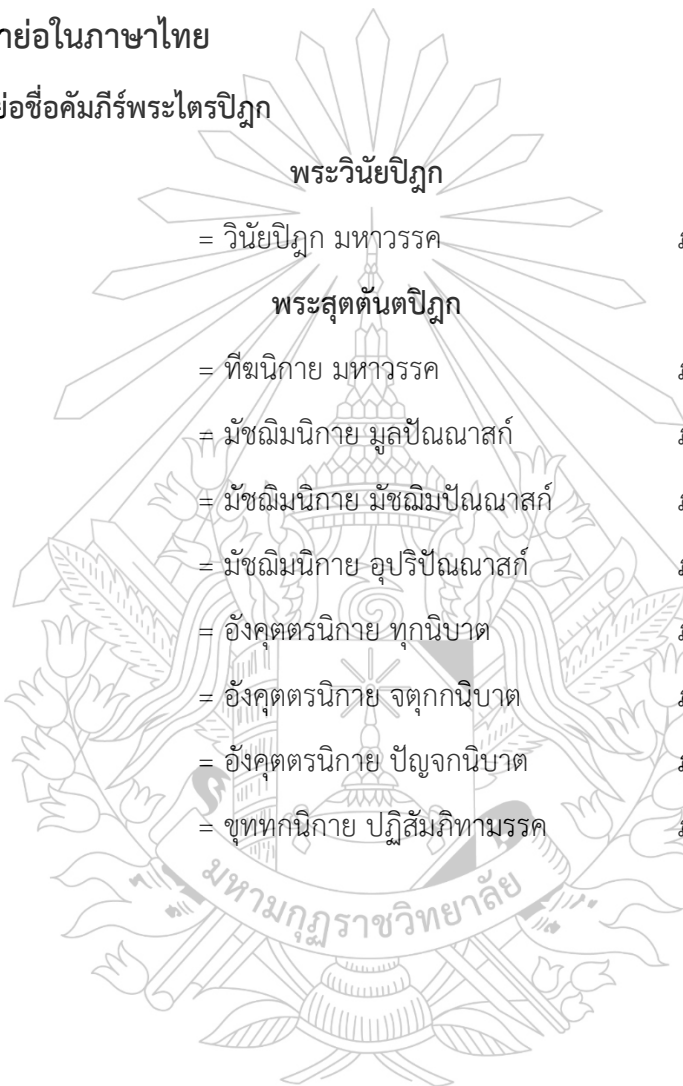
= อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต

ภาษาไทย

ช.ป. (ไทย)

= ชุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค

ภาษาไทย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันการพัฒนาชุมชนในประเทศไทยเผชิญกับความท้าทายหลายด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นฐานรากของสังคมไทย การขับเคลื่อนชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้และมีความเข้มแข็ง จำเป็นต้องมีผู้นำที่มีบทบาทอย่างมีประสิทธิภาพและคุณธรรม ภาวะผู้นำจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีอิทธิพลต่อทิศทาง และความสำเร็จของการพัฒนาชุมชน ทั้งในเชิงนโยบายและการปฏิบัติ (Stogdill, 1950, p. 4) ภาวะผู้นำ (Leadership) เป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับผู้นำในการที่จะบริหารองค์การต่าง ๆ เพราะผู้นำต้องอาศัยภาวะผู้นำเป็นปัจจัยขับเคลื่อนในการพัฒนาองค์การนั้น ๆ และในขณะเดียวกันผู้นำควรเป็นผู้ที่มีหลักธรรมในการบริหารชุมชนหรือองค์การให้มีความสุข ไม่ให้เกิดความขัดแย้ง และเป็นผู้ที่สามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นได้ คุณลักษณะของบุคคลที่มีภาวะผู้นำจะต้องมี คือ คุณลักษณะภายนอก คุณลักษณะภายใน และมีความแตกต่างจากบุคคลอื่น มีความสามารถทำให้ผู้อื่นคล้อยตาม เคารพเชื่อฟังและพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานมีรูปแบบ ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชน ผู้นำมิได้เป็นเพียงผู้มีอำนาจตัดสินใจ แต่ยังเป็นผู้นำทิศทาง พัฒนา และสร้างแรงบันดาลใจให้แก่สมาชิกในชุมชนในการร่วมมือกันเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ (Bass, 1990, p. 19) การมีผู้นำที่มีคุณภาพจึงถือเป็นหัวใจของการพัฒนาท้องถิ่น เพราะช่วยสร้างความสามัคคี ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมการพัฒนาสังคมอย่างสมดุล โดยเฉพาะในชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาอย่างแน่นแฟ้น การส่งเสริมผู้นำให้มีจริยธรรมและจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม จึงเป็นภารกิจสำคัญของทั้งภาครัฐและสังคม ซึ่งองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ “หลักภavana 4” สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำได้อย่างเหมาะสม หากนำหลักภavana 4 มาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาภาวะผู้นำในชุมชน ก็จะทำให้เกิดผู้นำที่ไม่เพียงแต่มีความสามารถทางวิชาการหรือการบริหารจัดการ แต่ยังมีความเข้าใจตนเอง มีความเสียสละ และมีเจตนารมณ์ในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ชุมชนบ้านควนปรัง ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เป็นชุมชนที่มีลักษณะทางสังคมแบบผสมผสาน ระหว่างวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมกับความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และมีผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางศาสนา และสังคมอย่างเข้มแข็ง อย่างไรก็ตามจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงที่ผ่านมาพบว่า ผู้นำชุมชนบางส่วนยังขาดทักษะในการเชื่อมโยงแนวคิดทางจริยธรรมกับการบริหารจัดการในระดับพื้นที่ ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างภาวะผู้นำในเชิงอุดมคติกับการปฏิบัติจริง การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของชุมชนบ้านควนปรัง โดยอาศัยกรอบแนวคิดของภาวนา 4 จึงเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะสามารถช่วยให้เห็นภาพของผู้นำที่ประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิตและการบริหารชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงโอกาสในการส่งเสริมภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนไทยในยุคปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสั่งสอนเป็นเรื่องที่มีการกล่าวขาน และมีการประพฤติปฏิบัติกันมายาวนานหลายพันปีมาแล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของศีลธรรม ซึ่งเป็นข้อกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคมที่ควรประพฤติปฏิบัติต่อกันและกัน ตลอดจนข้อห้ามที่ไม่ควร กระทำต่อสมาชิกในสังคมด้วยกัน ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความสงบสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม ดังนั้นการนำเอาหลักธรรมมาใช้ในการส่งเสริมพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง ให้มีความสามารถในการปฏิบัติงานหรือทำงานนั้นเป็นสิ่งที่ควรทำอย่างยิ่ง อีกประการหนึ่งการส่งเสริมผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง โดยการบูรณาการหลักพุทธธรรม คือ หลักภาวนา 4 ประกอบด้วย กายภาวนา การพัฒนาทางด้านกายและความเป็นอยู่ที่ดีถูกต้อง ศีลภาวนา การพัฒนาด้านศีลธรรมและวินัยทางสังคม การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จิตภาวนา การพัฒนาจิตใจให้สงบ มีเมตตา และสมาธิ และปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา ความคิดเชิงวิพากษ์ การรู้เท่าทันสภาวะและตัดสินใจอย่างถูกต้อง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551, หน้า 22) อธิบายว่า ภาวนา 4 เป็นแนวทางการฝึกอบรมมนุษย์อย่างรอบด้าน ครอบคลุมทั้งมิติร่างกาย สังคม จิตใจ และปัญญา อันสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างผู้นำที่มีศักยภาพและคุณธรรมควบคู่กัน การบูรณาการหลักภาวนา 4 เข้ากับการพัฒนาภาวะผู้นำชุมชน ทำให้ผู้นำชุมชนมีความพร้อมในการเป็นผู้นำที่พึงพาได้ และสร้างความเข้มแข็งให้แก่สังคมอย่างยั่งยืน

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

เกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำที่เหมาะสมกับชุมชนท้องถิ่น และเพื่อพัฒนาแนวทางในการสร้างผู้นำที่สามารถขับเคลื่อนชุมชนได้อย่างมีคุณธรรม สอดคล้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งถือเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอย่างยิ่งของสังคมไทย

1.2 คำถามวิจัย

1.2.1 วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เป็นอย่างไร

1.2.2 ศึกษาหลักภavana 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร

1.2.3 วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภavana 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาภาวะผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

1.3.2 ศึกษาหลักภavana 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

1.3.3 วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภavana 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ภาคสนาม ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเรื่องวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภavana 4 : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาวิจัยดังนี้

1.4.1 ข้อมูลจากเอกสาร ชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 และข้อมูล

ข้อมูลจากเอกสาร ทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ หนังสือ เอกสาร วารสาร วิทยานิพนธ์ บทความ และงานวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภavana 4 : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ที่เชื่อถือได้

1.4.1.1 ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภavana 4 : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ในหลักภavana 4 ประกอบ 1) กายภavana การฝึกอบรมด้านการกระทำทางกายให้เรียบร้อย มีศีล มีวินัย 2) ศีลภavana การฝึกอบรมด้านการรักษาศีลและวินัยใน

ชีวิตประจำวัน 3) จิตตภาวนา การฝึกอบรมจิตใจให้ตั้งมั่น มีสมาธิ ไม่ฟุ้งซ่าน และ4) ปัญญาภาวนา การฝึกอบรมปัญญาให้สามารถพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงอย่างมีเหตุผลดีและเป็นที่ยอมรับของสังคม โดยศึกษาจากเอกสารรายงาน และการสัมภาษณ์ประชากรในชุมชนบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

1.4.1.2 ศึกษาหลักภาวนา 4 จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ ตำรา เอกสาร แหล่งข้อมูลออนไลน์ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์

1.4.2 ขอบเขตด้านกลุ่มให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัย ได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ จากกลุ่มผู้นำศาสนา 5 รูป/คน ผู้นำชุมชน 5 ท่าน และกลุ่มประชาชน 5 ท่าน รวมจำนวน 15 รูป/คน ดังนี้

- 1) กลุ่มผู้นำศาสนา ประกอบด้วยเจ้าอาวาส จำนวน 5 รูป
- 2) กลุ่มผู้นำชุมชน ประกอบด้วย ประธานชุมชน จำนวน 5 คน
- 3) กลุ่มประชาชน จำนวน 5 คน

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ศึกษา คือ ชุมชนบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

1.4.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการวิจัย ตั้งแต่ ตุลาคม 2568 – พฤษภาคม 2569

1.5 วิธีการดำเนินวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Interview Research) แบบสัมภาษณ์ในเชิงลึก (In depth Interview) ซึ่งทำเป็นขั้นตอนในการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) และจากการลงพื้นที่ชุมชนบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำและหลักภาวนา 4 นำมาสร้างเป็นเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ โดยการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัยโดยผู้เชี่ยวชาญ เป็นผู้ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือเพื่อหาความเชื่อมั่น แล้วจึงนำไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เลือกไว้ เพื่อเก็บข้อมูลในการวิจัย ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

1.5.1 การศึกษาทบทวนเอกสาร

- 1) ข้อมูลจากเอกสาร ชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539
- 2) ข้อมูลจากเอกสาร ทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ หนังสือ เอกสาร วารสาร วิทยานิพนธ์ บทความ และงานวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1.5.2 การศึกษาจากภาคสนาม

1) ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจัดหมวดหมู่ เพื่อศึกษาให้เห็นขั้นตอนการจัดกระบวนการของภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

2) การออกแบบสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเอง แล้วให้ที่ปรึกษาตรวจสอบ เพื่อตรวจก่อนนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหา ภาษา โครงสร้าง ก่อนนำไปใช้สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยการบันทึกเสียง และการจัดบันทึกข้อความแล้วเขียนรายงานเชิงพรรณนา

3) สัมภาษณ์แบบเชิงลึก ผู้วิจัยสัมภาษณ์กับบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา 4 บ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ในประเด็นที่สำคัญเพื่อศึกษาความเห็นในระดับลึกของแต่ละบุคคล จากประชากรกลุ่มเป้าหมายจำนวน 15 คน

1.5.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง โดยเครื่องมือการวิจัยนี้มีการแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะผู้นำของชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการวิเคราะห์ภาวะผู้นำของชุมชนบ้านควนปรังด้วยหลักภาวนา 4

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

1.5.4. การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1) ผู้วิจัยจัดสร้างแบบการสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีเนื้อหาสอดคล้องตรงประเด็นกับงานวิจัยนี้ โดยมีการปรับเนื้อหาให้ตรงกับบริบทพื้นที่ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง และผู้ให้ข้อมูลอย่างเหมาะสม

2) ผู้วิจัยได้สร้างโครงร่างแบบสัมภาษณ์เบื้องต้นและนำเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อหาความดัชนีสอดคล้อง (Content Validity Index: CVI) โดยเนื้อหาของบทสัมภาษณ์นั้นควรจะมีสาระชัด และสอดคล้องกับงานวิจัยให้ได้มากที่สุด

3) การตรวจสอบมาตรฐานของแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมานั้น ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อประเมินตรวจสอบหาความดัชนี

สอดคล้องของเนื้อหา (Content Validity Index: CVI) โดยการประเมินนั้นจะตรวจสอบความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเนื้อหาของงานวิจัยเป็นหลักโดยจะมาตรฐานคะแนน

4) เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาแบบสัมภาษณ์อย่างถูกต้องดีแล้วก็มีข้อเสนอแนะและให้ผลคะแนนเพื่อให้ผู้วิจัยได้ดำเนินการต่อไป ซึ่งผลของคะแนน (CVI) นั้นรวมทั้ง 3 คน ควรจะมี 3 คะแนนขึ้นไป หรือคำนวณค่าเฉลี่ยของคะแนนประเมินแล้วควรมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (CVI) 0.80 ซึ่งเกณฑ์เต็มของค่า CVI คือ 1.0 หากต่ำกว่า 0.80 นั้นจะต้องปรับปรุงเนื้อหาให้ดีกว่านี้

5) ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ได้รับการตรวจสอบแล้วนั้นไปขอรับรองจริยธรรมในมนุษย์ต่อไป เมื่อได้ผ่านการรับรองจริยธรรมในมนุษย์แล้วนั้นก็จะดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลจาก 3 กลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 15 รูป/คน ต่อไป

1.5.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ เป็นกระบวนการสำคัญที่ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและตรงประเด็น ในการศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักทฤษฎี 4 : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง โดยมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1) ผู้วิจัยดำเนินการขอเอกสารอนุญาตการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก จากเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดงรัก เพื่อให้ได้รับการตรวจสอบข้อมูลว่าถูกต้องหรือไม่ หากเมื่อได้รับการตรวจสอบผ่านแล้วก็จะดำเนินการในส่วนถัดไป ผู้วิจัยได้ทำการเตรียมความพร้อมทั้งในด้านเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมถึงการขออนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้ให้ข้อมูล เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการสัมภาษณ์ครั้งนี้

2) ผู้วิจัยได้ทำการนัดหมายและกำหนดเวลาสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 15 รูป/คน ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มผู้นำศาสนา, กลุ่มผู้นำชุมชน, กลุ่มประชาชน โดยกำหนดให้การสัมภาษณ์เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่เหมาะสมและสะดวกสำหรับผู้ให้ข้อมูล ใช้เวลาในการสัมภาษณ์ต่อคน ประมาณ 45 นาที

3) ผู้วิจัยทำการสร้างสัมพันธภาพ แนะนำตัว ชี้แจงวัตถุประสงค์ อธิบายวิธีการเก็บข้อมูล และขอความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ โดยการชี้แจงถึงสิทธิและอิสระของกลุ่มตัวอย่างที่จะเข้าร่วมการวิจัยโดยไม่บังคับ และข้อมูลจะถูกรักษาไว้เป็นความลับ และนำเสนอในภาพรวมต่อไป

4) ผู้วิจัยขออนุญาตกลุ่มตัวอย่างในการบันทึกเสียงการให้สัมภาษณ์ และจัดบันทึกข้อมูลสำคัญและหลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วเสร็จ ผู้วิจัยจัดระบบข้อมูลทั้งหมดเพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ อภิปรายผล และสรุปผลนำไปสู่ข้อเสนอแนะต่อไป

1.5.6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารและภาคสนาม มาวิเคราะห์เชิงพรรณนา ตามวิธีอุปนัย โดยจำแนกแยกประเด็นข้อมูลตามความเหมาะสมแล้วพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูลแล้วรวบรวมข้อมูลแบบสังเคราะห์ตามประเด็นที่ศึกษา จากนั้นนำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งต่อไป

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้ทราบแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภavana 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

1.6.2 ทำให้ทราบหลักภavana 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

1.6.3 สามารถวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภavana 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

1.7 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.7.1 เอกสาร

ยงยุทธ เกษสาคร (2544, หน้า 1-6) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ เป็นบุคคลศิลปะหรือความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จะกระตุ้นจิตใจหรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น ผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกโดยใช้กระบวนการสื่อความหมาย การติดต่อ ซึ่งกันและกัน ให้เกิดมีใจร่วมกับตนดำเนินการจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนินการจะเป็นไปในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้ ฉะนั้นคนที่จะเป็นผู้บริหาร หรือผู้นำองค์กร ซึ่งมีลักษณะของผู้นำที่มีรูปแบบต่าง ๆ กันความเป็นผู้นำมีผลกระทบต่อสิ่งอื่น ๆ หลายอย่าง ถ้าหัวหน้าหรือผู้บริหารเป็นผู้ที่มีความเป็นผู้นำในตัว กิจการงานของหน่วยงานก็จะดำเนินไปได้โดยเรียบร้อยราบรื่นและก้าวหน้า ตรงกันข้ามถ้าหัวหน้าหรือผู้บริหารขาดความเป็นผู้นำในตัว ก็จะทำให้เกิดผลเสียต่าง ๆ หลายประการ ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นตัวการแห่งการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ภายในหน่วยงาน พฤติกรรมความเป็นผู้นำจึงมีผลไปถึงผลผลิตขององค์กร ความพึงพอใจและกำลังใจ ความจงรักภักดีต่อหน่วยงานความกระตือรือร้น การบูรณาการ ฯลฯ ของผู้ร่วมงานด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งความเป็นผู้นำจะมีลักษณะสำคัญ คือ

1) ด้านคุณสมบัติส่วนตัวของผู้นำ ได้แก่ ผู้นำที่มุ่งแสวงหาวิธีการที่จะนำผู้ร่วมงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงานตามที่กำหนดไว้

2) การแสดงออกในรูปของพฤติกรรมในด้านต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงาน ความสามารถในการตัดสินใจ กล้าคิด กล้าทำ มีความรับผิดชอบและมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อก่อให้เกิดผลในแง่ของความสำเร็จและอิทธิพลต่อผู้ร่วมงาน

3) การแสดงออกซึ่งศักยภาพ สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปผู้นำที่มีความเป็นผู้นำสูงจะต้องสามารถแสดงบทบาทในการนำด้วยบารมี และความมีอิทธิพลเหนือกลุ่มบุคคลอื่นได้ในทุกสถานการณ์

4) ความเป็นผู้นำเป็นสิ่งที่ฝึกฝนอบรมพัฒนาให้เกิดขึ้นได้จากประสบการณ์การเรียนรู้ ดังเช่น ผู้นำที่สำเร็จการอบรมจากสถาบันพัฒนาผู้บริหาร หรือผู้นำที่ผ่านการอบรม เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม เป็นต้น

5) ผู้นำที่ดีจะต้องสามารถสร้างความจงรักภักดีให้เกิดในจิตสำนึกของบุคคลากรต่อหน่วยงาน สร้างความพึงพอใจด้วยการใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่ให้เกิดแก่ผู้ร่วมงานได้จนสามารถสร้างทีมงานได้อย่างมั่นคง

สร้อยตระกูล (ตวยานนท์) อรรถมานะ (2550, หน้า 6) กล่าวว่า ภาวะผู้นำมีหลายแบบแตกต่างกันไปตามแนวคิดของนักทฤษฎีแต่ละคน ภาวะการณ์เป็นผู้นำที่เกิดประสิทธิภาพจำเป็นต้องเลือกแบบภาวะผู้นำให้เหมาะสมกับบทบาทที่เป็นไปได้และรู้จักดัดแปลงให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ทฤษฎีภาวะผู้นำนั้นแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังที่จำแนกไว้ ได้แก่

กลุ่มที่ 1 ทฤษฎีเกี่ยวกับลักษณะและคุณสมบัติของผู้นำที่มีประสิทธิผล (Trait Theories)

กลุ่มที่ 2 ทฤษฎีทางด้านพฤติกรรม (Behavior Theories)

กลุ่มที่ 3 ทฤษฎีทางด้านสถานการณ์ (Situational Theories)

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ (2550, หน้า 277-278) กล่าวว่า ผู้นำมี 2 ระดับ โดยแต่ละระดับจะมีบทบาทแตกต่างกัน ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับองค์การในการวางกลยุทธ์ขององค์การ

1. ภาวะผู้นำในระดับสูง (upper-echelon leadership) ได้แก่ ผู้บริหารระดับสูงขององค์การ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการวางแผนกลยุทธ์เพื่อกำหนดทิศทางและจุดมุ่งหมายรวมขององค์การตลอดจนปรัชญาและหลักการพื้นฐานที่เกี่ยวกับการดำเนินงานต่าง ๆ ให้มีความเหมาะสมผู้บริหารระดับสูงดังกล่าวมีขอบเขตความรับผิดชอบครอบคลุมทั้งองค์การรวมทั้งเน้น การดำเนินงานภายนอกองค์การจึงเป็นลักษณะภาวะผู้นำแบบมหภาคคือมีบทบาทที่ส่งผลกระทบในวงกว้างตลอดทั้งองค์การจึงเรียกภาวะผู้นำในระดับสูงนี้ว่า ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์เพราะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการคาดการณ์เหตุการณ์ในอนาคตได้ดี เป็นผู้สร้างองค์การให้มีความสามารถในการยืดหยุ่นและปรับตัวอยู่เสมอ และมีมุมมองระยะยาวที่เป็นเป้าหมายในการนำทางให้แก่องค์การได้อย่างชัดเจน

2. ภาวะผู้นำในระดับจุลภาค (micro leadership) ได้แก่ผู้บริหารระดับกลางและระดับต้นขององค์กร ซึ่งเป็นผู้ได้รับแผนกลยุทธ์จากผู้บริหารระดับสูงนำไปถ่ายทอดสู่ระดับภาคปฏิบัติเป็นผู้บริหารที่มีขอบเขตความรับผิดชอบต่องานหน้าที่เฉพาะด้านและแผนปฏิบัติการ

ชลนิชา ศิลาพงษ์ (2564, หน้า 25) ได้กล่าวไว้ว่า ภาวะผู้นำ คือ ความสามารถในการนำหรือการมีภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมของกลุ่มเป็นการผสมผสานคุณลักษณะต่าง ๆ ของผู้นำที่ช่วยสามารถจูงใจบุคคลอื่นให้ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ เป็นการใช้อำนาจทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือการมีอิทธิพลต่อกลุ่มที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มทำตามที่ต้องการ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตามซึ่งผู้นำใช้อิทธิพลต่อพฤติกรรมของกลุ่ม และเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้กลุ่มบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้

เฮสติงส์ (Hastings, 2022) ได้กล่าวไว้ว่า การใช้ระเบียบวิธีผสมในการเพิ่มพูนสิ่งที่เราเรียนรู้ในการวิจัยและประเมินภาวะผู้นำ ชีวบทบาทภาวะผู้นำชุมชนเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการอำนวยความสะดวกในการถ่ายโอนภาวะผู้นำในพื้นที่ชนบท กลุ่มผู้นำขนาดเล็กเริ่มต้นการกระทำเช่นการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยสร้างการแพร่กระจายของความหวัง ความหวังนี้กระตุ้นการมีส่วนร่วมพลเมืองที่กว้างขึ้น โดยขยายกลุ่มสำหรับบทบาทภาวะผู้นำ ความเชื่อในภาวะผู้นำชุมชนทำนายความหวัง ซึ่งทำนายการมีส่วนร่วมพลเมือง การวิจัยระเบียบวิธีผสม โดยเฉพาะการสำรวจลำดับเชิงสำรวจ เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการศึกษาบทบาทเหล่านี้ ข้อมูลเชิงคุณภาพเผยให้เห็นความสำคัญของการกระทำชุมชนในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม การวิเคราะห์เชิงปริมาณเช่นการสร้างแบบจำลองสมการโครงสร้าง ทดสอบแบบจำลองที่ได้จากข้อมูลเชิงคุณภาพ การถ่ายโอนภาวะผู้นำมีผลกระทบต่อความยั่งยืนของชุมชนชนบท โดยเฉพาะกับการเปลี่ยนแปลงความมั่งคั่งรุ่น การถ่ายโอนที่มีประสิทธิภาพสร้าง

โอปอร์ทูนิตี้ หลุยเซียนา (Opportunity Louisiana, 2023) ได้กล่าวไว้ว่า การสร้างภาวะผู้นำในชุมชน ชีวภาวะผู้นำชุมชนมีอิทธิพลต่อสมาชิกเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยใช้อำนาจเช่นความชอบธรรมและรางวัล ผู้นำทำหน้าที่เป็นครูและผู้ดูแล โดยส่งเสริมความครอบคลุมและพัฒนาผู้นำอื่นๆ เพื่อประโยชน์ของชุมชน บทบาทรวมถึงการคัดเลือกผู้นำที่มีศักยภาพ ประเมินทักษะ และสอนผ่านประสบการณ์และการฝึกอบรมอย่างเป็นทางการ การมีส่วนร่วมของผู้นำในงานที่ทำทนายรับประกันการเติบโต ในขณะที่ความพยายามในการฟื้นฟูป้องกันการหมดไฟและรักษาประสิทธิภาพ ผู้นำต้องกระตุ้นอาสาสมัคร นำทางผ่านการตรวจสอบสาธารณะ และจัดการกับความท้าทายชุมชนที่เฉพาะเจาะจงเช่นความยากจนหรือความตึงเครียด พฤติกรรมจริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญ โดยผู้นำตั้งตัวอย่างและรักษาความไว้วางใจผ่านการกระทำไม่ใช่เพียงคำพูด แบบจำลอง R.A.T.E. (Recruit, Assess, Teach, Engage) นำทางการพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนสำหรับความสำเร็จส่วนบุคคลและส่วนรวม ภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ซึ่งต้องการลักษณะและพฤติกรรมที่หลากหลายตามบริบท แต่สอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ตาม ผู้นำที่มีอยู่ต้องส่งเสริมผู้นำที่เกิดใหม่ เพื่อรับประกันมรดกของการพัฒนาภาวะผู้นำอย่าง

ต่อเนื่องและการพัฒนาชุมชน ภาวะผู้นำชุมชนที่มีประสิทธิภาพใช้ทักษะและเวลาของอาสาสมัคร โดยจัดการกับสถานการณ์เช่น "Loganville" โดยขยายแหล่งภาวะผู้นำ

ณัฐพล วรรณศรี (2564, หน้า 15) ได้กล่าวไว้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง การที่บุคคลคนหนึ่งสามารถใช้ศิลปะในการโน้มน้าวจิตใจ หรือใช้อิทธิพลของบุคคลในตำแหน่งหน้าที่เพื่อให้ผู้ตามปฏิบัติตาม เพื่อบรรลุเป้าหมายของส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลด้วยความเต็มใจ และทุ่มเททั้งกายใจ สมาชิกในกลุ่มให้การยอมรับในความสามารถและยินยอมให้เป็นตัวแทนของกลุ่ม

พระมหาวิเชียร ธมฺมวิโร, และคณะ (2564, หน้า 23-38) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนในบริบทชนบทโดยใช้หลักภาวนา 4 กายภาวนาช่วยให้ผู้นำมีสุขภาพแข็งแรง ศิลภาวนาสรางความไว้วางใจด้วยจริยธรรม จิตตภาวนาเสริมความมุ่งมั่นและสมาธิในการนำชุมชน และปัญญาภาวนานำไปสู่การตัดสินใจที่ชาญฉลาด การประยุกต์หลักนี้ช่วยให้ผู้นำชุมชนชนบทมีประสิทธิภาพในการจัดการปัญหาท้องถิ่น การพัฒนาภาวะผู้นำต้องเน้นการฝึกอบรมและการมีส่วนร่วมของชุมชน การวิจัยแนะนำให้ใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อส่งเสริมคุณธรรมและความสามัคคี

พระมหาพชร กิตติวรมณี (2564, หน้า 160-168) ได้กล่าวไว้ว่า ภาวะผู้นำยุคใหม่กับการบริหารจัดการโดยใช้หลักภาวนา 4 เป็นการศึกษาภาวะผู้นำยุคใหม่กับการบริหารจัดการโดยใช้หลักภาวนา 4 คือ การที่ภาวะผู้นำยุคใหม่ที่ดีนั้นต้องรู้จักการพัฒนาตนเองทั้ง 4 ด้าน คือ กาย ศิล จิต และปัญญา และการบริหารจัดการของภาวะผู้นำยุคใหม่เป็นการใช้ความรู้ที่ต้องศาสตร์และศิลป์ในการนำเอาทรัพยากรที่ผู้นำยุคใหม่นำมาบริหารจัดการ คือ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และการบริหารจัดการ มาใช้อย่างที่เป็นระเบียบแบบแผน เพื่อสามารถมาใช้ในการบริหารจัดการให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ภาวะผู้นำยุคใหม่ที่ดีควรนำหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ที่มีจุดมุ่งหมายสูงสุดเพื่อดับทุกข์ และให้เกิดความเจริญในหน้าที่การงานด้วย ซึ่งสังคมในปัจจุบันนี้ เป็นรูปแบบการบริหารจัดการของภาวะผู้นำที่เปลี่ยนไปจากอดีตอย่างมาก จนเกิดการให้ความสำคัญกับกลุ่มหรือองค์กร สังคมชุมชน ในการบริหารจัดการน้อยลง ดังนั้น ภาวะผู้นำยุคใหม่กับการบริหารจัดการโดยใช้หลักภาวนา 4 มาใช้เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาที่ไม่พึงประสงค์ของผู้นำในการบริหารจัดการในองค์กรๆ ภาวะผู้นำในยุคใหม่ต้องรู้จักจัดการบริหารจัดการในกลุ่มหรือองค์กรให้มีความยุติธรรมโดยเฉพาะความทุกข์ที่เกิดขึ้นทางใจ ผู้นำควรบริหารจัดการให้องค์กรมีความสุข โดยใช้หลักภาวนา 4 คือ 1) กายภาวนา คือ การเจริญกาย 2) ศิลภาวนา คือ การเจริญศิลปะ 3) จิตภาวนา คือ การเจริญจิต 4) ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา ภาวะผู้นำยุคใหม่กับการบริหารจัดการโดยใช้หลักภาวนา 4 นั้น เพื่อแก้ปัญหาให้กับกลุ่มหรือองค์กรให้มีความเจริญก้าวหน้าครบถ้วนทุกด้านในการบริหารจัดการงาน

ไชยา ภาวะบุตร (2565, หน้า 25) ได้กล่าวไว้ว่า ภาวะผู้นำเป็นการใช้อิทธิพลของผู้นำกับผู้ตาม โดยการโน้มน้าวใจ การสร้างค่านิยมและความเชื่อให้คล้อยตามและปฏิบัติตามให้ได้ตาม

พระมหาสมชาย สุมโน และคณะ (2563, หน้า 1-15) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารจัดการตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน เป็นแนวทางการบริหารจัดการชุมชนโดยใช้หลักพุทธศาสนา รวมถึงหลักอริยสัจ 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยกายภาวนาเน้นการดูแลสุขภาพกาย ศีลภาวนาส่งเสริมวินัยและความถูกต้อง จิตภาวนาพัฒนาความเข้มแข็งทางจิตใจ และปัญญาภาวนาส่งเสริมการแก้ปัญหาด้วยปัญญา การบริหารจัดการชุมชนด้วยหลักนี้ช่วยสร้างความสามัคคีและความยั่งยืนในชุมชนท้องถิ่น

พระครูวิจิตรธรรมมานุกิจ และคณะ (2564, หน้า 45-60) ได้กล่าวไว้ว่า การประยุกต์ใช้หลักภวนา 4 เพื่อพัฒนาการจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นการใช้หลักภวนา 4 ในการจัดการทรัพยากรชุมชน โดยกายภวานาเน้นการดูแลสิ่งแวดล้อม ศีลภวานาส่งเสริมจริยธรรมในการใช้ทรัพยากร จิตภวานาเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน และปัญญาภวานานำไปสู่การตัดสินใจที่ยั่งยืน การประยุกต์หลักนี้ช่วยให้ชุมชนจัดการทรัพยากรอย่างสมดุลและลดความขัดแย้ง การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกุญแจสำคัญในการประยุกต์ใช้หลักภวนา 4 อย่างมีประสิทธิภาพ

พระวชิร โศคชิโต และคณะ (2564, หน้า 227-289) ได้ทำการวิจัยเรื่อง หลักอายุสส
 ธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพชีวิต ผลการวิจัยพบว่า อายุสสธรรมประกอบด้วย 5 ประการ คือ สัปายการี
 สัปายมัตตัญญู ปริณตโกสี กาลจारी และพรหมจारी สัปายการีเน้นการทำให้สบายเอื้อต่อชีวิต เช่น จัด
 สิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม สัปายมัตตัญญูคือรู้จักประมาณในสิ่งที่สบาย ไม่มากหรือน้อยเกินไป ปริณตโกสี
 เน้นบริโภคอาหารย่อยง่ายและเคี้ยวละเอียดเพื่อสุขภาพร่างกาย ภาวภานาในบริบทนี้คือดูแลกายให้
 สมบูรณ์เพื่อสุขภาพแข็งแรง ศิลภาวนาเกี่ยวข้องกับบอธิสสิกขา รักษาศีลเพื่อความบริสุทธิ์ จิตตภาวนา
 เน้นอธิจิตตสิกขา พัฒนาจิตให้สงบและมีสมาธิ ปัญญาภาวนาใช้พัฒนาปัญญาเพื่อเข้าใจชีวิตและแก้ปัญหา
 การปฏิบัติตามหลักนี้ช่วยพัฒนาชีวิตทั้งกาย จิต สังคม และปัญญา ผลลัพธ์คือสุขภาพดีและชีวิตที่มี
 ความสุขทั้งกายและใจ

พระมหาพรหม กิตติวรมณี (2564, หน้า 160-168) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำยุคใหม่กับการบริหารจัดการโดยใช้หลักภาวนา 4 ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำยุคใหม่กับการบริหารจัดการโดยใช้หลักภาวนา 4 คือ การที่ภาวะผู้นำยุคใหม่ที่ดีนั้นต้องรู้จักการพัฒนาตนเองทั้ง 4 ด้าน คือ กาย ศิล จิต และปัญญา และการบริหารจัดการของภาวะผู้นำยุคใหม่เป็นการใช้ความรู้ที่ต้องศาสตร์และศิลป์ในการนำเอาทรัพยากรที่ผู้นำยุคใหม่นำมาบริหารจัดการ คือ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการมาใช้อย่างที่เป็นระเบียบแบบแผน เพื่อสามารถนำมาใช้ในการบริหารจัดการให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ภาวะผู้นำยุคใหม่ที่ดีควรนำหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา

ที่มีจุดมุ่งหมายสูงสุดเพื่อดับทุกข์ และให้เกิดความเจริญในหน้าที่การงานด้วย ซึ่งสังคมในปัจจุบันนี้ เป็นรูปแบบการบริหารจัดการของภาวะผู้นำที่เปลี่ยนไปจากอดีตอย่างมาก จนเกิดการให้ความสำคัญกับกลุ่มหรือองค์กร สังคม ชุมชน ในการบริหารจัดการน้อยลง ดังนั้น ภาวะผู้นำยุคใหม่กับการบริหารจัดการโดยใช้หลักภาวะนา 4 มาใช้เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาที่ไม่พึงประสงค์ของผู้นำในการบริหารจัดการในองค์กรๆ ภาวะผู้นำในยุคใหม่ต้องรู้จัดการบริหารจัดการในกลุ่มหรือองค์กรให้มีความยุติธรรม โดยเฉพาะความทุกข์ที่เกิดขึ้นทางใจ ผู้นำควรบริหารจัดการให้องค์กรมีความสุข โดยใช้หลักภาวะนา 4 คือ 1) กายภาวะนา คือ การเจริญกาย 2) สีสภาวะนา คือ การเจริญสีล 3) จิตภาวะนา คือ การเจริญจิต 4) ปัญญาภาวะนา คือ การเจริญปัญญา ภาวะผู้นำยุคใหม่กับการบริหารจัดการโดยใช้หลักภาวะนา 4 นั้น เพื่อแก้ปัญหาให้กับกลุ่มหรือองค์กรให้มีความเจริญก้าวหน้าครบถ้วนทุกด้านในการบริหารจัดการงาน

พระสุเว่ย คุณรัตน และคณะ (2565, หน้า 235-242) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักภาวะนา 4 เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตำบลปกาสัย อำเภอนือคลอง จังหวัดกระบี่ โดยหลักภาวะนา 4 ประกอบด้วยกายภาวะนา สีลภาวะนา จิตภาวะนา และปัญญาภาวะนา กายภาวะนา คือการดูแลร่างกายให้แข็งแรงและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สีลภาวะนาคือการรักษาสีล มีวินัย และดำเนินชีวิตด้วยความถูกต้อง จิตภาวะนาคือการฝึกจิตให้สงบ มั่นคง ไม่วอกแวกด้วยสมาธิ ปัญญาภาวะนาคือการอบรมปัญญาให้เข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง การประยุกต์ใช้ช่วยให้ชุมชนมีเมตตา ไม่เบียดเบียนกัน และแก้ปัญหาได้ ชุมชนที่ปฏิบัติตามหลักนี้จะมีมีความสุข เป็นที่อยู่อาศัยที่น่าอยู่ ผลการวิจัยพบว่าคุณภาพชีวิตพัฒนาได้ด้วยคติดี พุทธิ และทำดี หลักภาวะนา 4 สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาชุมชนและส่งเสริมความสามัคคี

พระมหานิยม ญาณสิทธิ และคณะ (2564, หน้า 218-226) ได้ทำการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์แนวทางการปฏิบัติเพื่อเป็นเทวดาในพระไตรปิฎก ผลการวิจัยพบว่า ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงเทวดาไว้ 3 ประเภท คือ 1. สมมติเทพ เป็นเทวดาโดยสมมติ 2. อุป ปัตติเทพ เป็นเทวดาโดยกำเนิด และ 3. วิสุทธิเทพ คือ การเป็นเทวดาด้วยความบริสุทธิ์ ภพภูมิของเทวดามี ทั้งหมด 16 ชั้น แต่ละชั้นต่างก็ได้กำหนดช่วงอายุในการอาศัยต่างกัน โดยพิจารณาจากผลบุญที่ได้กระทำไว้เมื่อ ยังเป็นมนุษย์ ประกอบไปด้วย อรูปพรหม 4 ชั้น เทวโลก คือ อาณาจักรของเทพ ได้แก่ สวรรค์ 6 ชั้น ส่วนมนุษย์ ได้แก่ ภพภูมิของมนุษย์อยู่ชั้นชนิดเดียวกับสวรรค์ 6 ชั้น เรียกว่ากามสุคติภูมิ การเป็นเทวดาในสวรรค์ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยเครื่องอุปโภคบริโภคอันเป็นทิพย์มากมายนั้นขึ้นอยู่กับบุญบารมีที่ได้สั่งสมไว้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ได้ทำบุญให้ทาน รักษาสีล ทำอัฐศีลกรรมต่อท่านผู้มีศีลตามประทีปโคมไฟ ฟังธรรม ตั้งอยู่ในศีลธรรม เจริญภาวนา มีความสัตย์ ความไม่โกรธ ความซื่อสัตย์ต่อสามี บำรุงเลี้ยงดูบิดามารดา เป็นต้น ดังนั้นหลักการทำบุญกุศลที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนามี 3 ประการ ได้แก่ (1) หลักทาน การให้ทานที่สมบูรณ์ครบถ้วนด้วยจิตเลื่อมใสศรัทธาจะมีผลมากมีอานิสงส์มาก (2) หลัก สีล รักษาสีล 5 รักษาอุโบสถศีลเป็นประจำ ตั้งใจงดเว้นจากบาปอกุศลทั้งหลายยอมส่งผลให้อยู่เป็นสุขในภพ แนวทางในการปฏิบัติเพื่อไปเกิดเป็นเทวดาใน

พระไตรปิฎกมี 3 แนวทาง คือ 1. การให้ทาน 2. การ รักษาศีล และ 3. การเจริญจิตภาวนา เรียกว่า บุญ กิริยาวัตถุ ได้แก่ ทานมัย การทำบุญด้วยวัตถุทาน การให้ ทานด้วยข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ตั่งเตียง และเครื่องประทีป การให้ทานจึงเป็นได้ทั้งหลักการ และแนวทางปฏิบัติที่มีความสัมพันธ์นำบุคคลไปเกิดเป็นเทวดาในชั้นภูมิต่าง ๆ สีสัมมัญญ สำเร็จด้วยการรักษาศีล เพราะศีลเป็นแนวทางปฏิบัติในการสร้างวินัยในการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ เพื่อนำมาซึ่งความผาสุกแก่ตนเองและสังคมให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม ภาวนามัย เป็นการปฏิบัติหลักภาวนาโดยอาศัยเหตุ 4 ประการ คือ กายภาวนา สีสภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา สามารถนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อละความชั่วทางกาย ทางวาจา ทางใจ ทำตนให้รุ่งเรือง ภายนอก คือ มีข้าวของ เงินทอง ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และรุ่งเรืองภายใน คือ การตั้งตนอยู่ในบุญกิริยาวัตถุ 3 สามารถยังมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ ให้สำเร็จด้วยอานุภาพแห่งบุญกุศลที่ได้สั่งสมมา

พระมหาอุตร อุตตโร และคณะ (2566, หน้า 479-490) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนา กิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนตามหลักภาวนา 4 โดยเน้นการแก้ปัญหาผ่านกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนา ทักษะหลักภาวนา 4 ประกอบด้วยกายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา ตามแนวพุทธ ศาสนา กายภาวนาคือการฝึกกายให้แข็งแรง เช่น เดิน ยืน นั่ง สวดมนต์ เพื่อสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ศีลภาวนาเน้นพัฒนาความประพฤติ มีวินัย ไม่เบียดเบียน อยู่ร่วมสังคมอย่างเกื้อกูล จิตตภาวนาคือการฝึก จิตให้เข้มแข็ง มีเมตตา ชยัน อุดหนุน มีสมาธิและความสุข เช่น ผ่านค่ายคุณธรรม ปัญญาภาวนามุ่งพัฒนา ความเข้าใจตามจริง รู้เท่าทันโลก แก้ปัญหาด้วยปัญญา เช่น การแข่งขันความรู้ การเรียนรู้เน้นกระบวนการ คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้เกิดความหมายและประยุกต์ใช้ได้ หลักภาวนา 4 สอดคล้องกับการ พัฒนาคุณภาพนักเรียนทั้งกาย ศีล จิต และปัญญา กิจกรรมเช่นการสวดมนต์ก่อนเรียนและค่ายคุณธรรม ช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมดี ผลลัพธ์นำไปสู่การอยู่ร่วมสังคมอย่างสงบสุขและมีคุณธรรม

ชิสา กันยาวิริยะ และสิรินทร์ กันยาวิริยะ (2567, หน้า 9-20) ได้ทำการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์หลักภาวนา 4 เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผลการวิจัยพบว่า หลักภาวนา 4 เป็นหลักการพัฒนา ชีวิตให้เกิดคุณภาพ ใน 4 ด้าน คือ 1) ด้านการพัฒนาพฤติกรรมทางกาย 2) ด้านการพัฒนาความประพฤติ ทางกายและวาจา 3) ด้านการพัฒนาจิตใจหรืออารมณ์ 4) ด้านการพัฒนาปัญญา การพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยหลักภาวนา 4 สามารถประยุกต์ใช้ได้ ดังนี้ 1) การประยุกต์ใช้กายภาวนา ได้แก่ การมีพฤติกรรมที่ เหมาะสม ในการรู้จักเสพสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบอายตนะทางตา หู จมูก ลิ้น และร่างกาย เป็นการใช้กาย ให้สัมพันธ์สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างสร้างสรรค์ เกิดประโยชน์ คือ กินเป็น อยู่เป็น ดูเป็น ฟังเป็น พูดเป็น ทำเป็น ใช้เป็น ดูแลเป็น นอนเป็น เดินเป็น บริโภคเป็น 2) การประยุกต์ใช้ศีลภาวนา ได้แก่ การเว้นจากการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อนทั้งทางกายและวาจา เพื่อปกป้องรักษาตนเอง ครอบครัวยุค และสังคม ไม่ให้เกิดความเดือดร้อนใจจากความประพฤติที่ไม่เหมาะสมหรือไม่สมควร 3) การประยุกต์ใช้จิตภาวนา ได้แก่ การฝึกจิตให้เกิดสมาธิตั้งมั่น มีใจที่มั่นคง ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ที่

แทรกเข้ามาในชีวิตประจำวัน 4) การประยุกต์ใช้ปัญญาภวานา ได้แก่ การมีสติในการดำรงชีวิต มี วิจารณ์ญาณตัดสินใจอย่างรอบคอบ รอบด้าน และรู้จักปล่อยวางความทุกข์จากความยึดมั่นถือมั่น

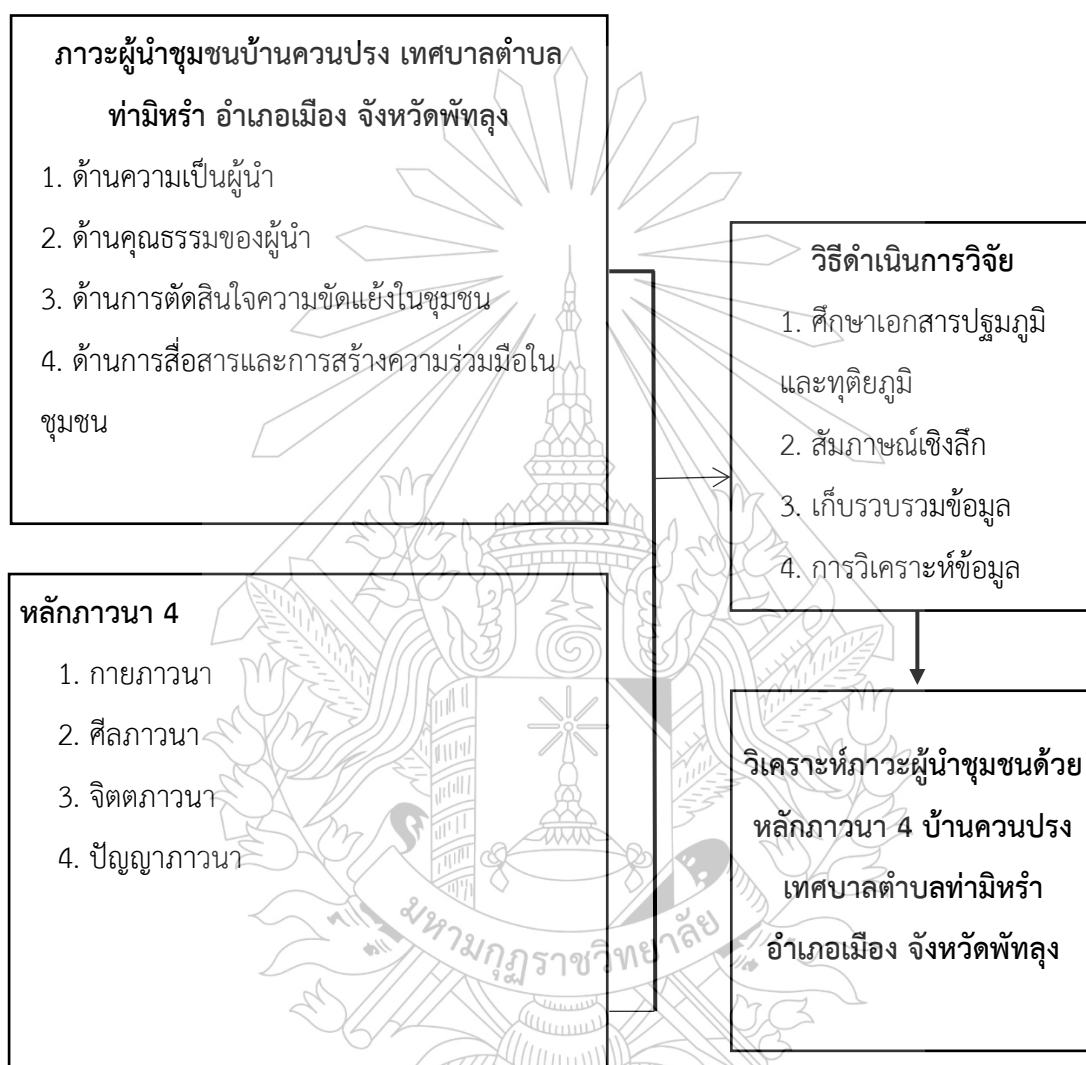
ธิดาพัฒน์ คำดี (2565, หน้า 79-90) ได้ทำการวิจัยเรื่อง หลักภวานา 4 กับการส่งเสริม การปฏิบัติงานของบุคลากรยุคชีวิตวิถีใหม่ ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมเป็นหลักความประพฤติที่ดีที่ ชอบ หากบุคคลใดมีศีลธรรมประจำใจหรือปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมก็ย่อมมีคุณธรรมและจริยธรรมติดตัว ไปด้วยโดยจะแสดงออกเป็นพฤติกรรมของแต่ละคนต่อเมื่อมีการกิจหน้าที่ให้กระทำ สามารถนำมาปรับใช้ ในการบูรณาการหลักพุทธจริยธรรม เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย ศีลภวานา คือ การมีความ สัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น มีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายกายภวานา คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพเช่น การรักษาความสะอาดรับผิดชอบต่อสังคม จิตภวานา คือ การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ เช่น การบริหารสภาพจิตใจให้สงบ มีสติในการ แก้ไขปัญหา และปัญญาภวานา คือ การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ และการหยั่งรู้ความจริง เช่น การหมั่นหาความรู้เพิ่มพูนปัญญาให้ตนเองอยู่เสมอ

ศรียสมบัติ ชูชัย (2563, หน้า 45-60) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลัก ภวานา 4 ของผู้นำชุมชนในจังหวัด ผลการวิจัยพบว่า (1) ผู้นำชุมชนมีการปฏิบัติตามหลักภวานา 4 ใน ระดับสูง โดยเฉพาะด้านศีลภวานาและจิตภวานา ซึ่งส่งผลต่อความน่าเชื่อถือและการยอมรับจากชุมชน (2) การพัฒนาภาวะผู้นำโดยใช้หลักภวานา 4 ช่วยส่งเสริมความสามัคคีและการมีส่วนร่วมในชุมชน และ (3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำ ได้แก่ การอบรมพัฒนาทักษะผู้นำ การสนับสนุนจากชุมชน และการ ยึดมั่นในหลักศีลธรรม ข้อเสนอแนะจากการวิจัยคือควรมีการจัดอบรมหลักสูตรภาวะผู้นำตามหลักภวานา 4 อย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการชุมชนเพื่อการ พัฒนาที่ยั่งยืนการประยุกต์ใช้หลักภวานา 4 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การนำหลักภวานา 4 (กาย ภวานา, ศีลภวานา, จิตภวานา, ปัญญาภวานา) ในการพัฒนาภาวะผู้นำและยกระดับคุณภาพชีวิตในชุมชน โดยมีความหลากหลายในบริบท เช่น การศึกษา สิ่งแวดล้อม ผู้สูงอายุ ความขัดแย้ง สุขภาวะ และความ ยั่งยืน กายภวานาช่วยสร้างวินัยและสุขภาพ ศีลภวานาส่งเสริมความไว้วางใจและความซื่อสัตย์ จิตภวานา ช่วยรักษาความสงบและสติ และปัญญาภวานาช่วยให้ผู้นำตัดสินใจอย่างรอบคอบ งานวิจัยเหล่านี้ สอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนบ้านควนปรัง โดยนำเสนอแนวปฏิบัติที่หลากหลายและสามารถประยุกต์ใช้ ได้ในบริบทที่แตกต่างกัน

1.8 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวะนา 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวะนา 4 โดยสรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

1.9 นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เพื่อให้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความชัดเจนและเข้าใจตรงกัน ผู้วิจัยจึงได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยไว้ดังนี้

ภาวะผู้นำ หมายถึง การแสดงออกซึ่งพฤติกรรม ความสามารถ ทักษะ และคุณลักษณะของ ผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนกิจกรรม การแก้ไขปัญหา และการสร้างความร่วมมือในชุมชน โดยเฉพาะใน บริบทของการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้

ผู้นำชุมชน หมายถึง บุคคลที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนบ้านควนปรัง ว่าเป็นผู้มีบทบาท ในการชี้นำ แนะนำ สนับสนุน และเป็นศูนย์รวมในการพัฒนาชุมชน ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และจิตวิญญาณ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำกลุ่มอาชีพ แกนนำจิตอาสา หรือบุคคลที่มีคุณวุฒิและคุณธรรม

หลักภาวนา 4 หมายถึง แนวทางการฝึกอบรมตนในพระพุทธศาสนา 4 ด้าน ได้แก่

กายภาวนา หมายถึง การฝึกฝนและพัฒนาด้านร่างกายเพื่อให้มีสุขภาพแข็งแรง มีวินัย และมีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่หรือกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ศีลภาวนา หมายถึง การฝึกฝนและพัฒนาด้านจริยธรรม คุณธรรม และความซื่อสัตย์ เพื่อสร้างความไว้วางใจ ความโปร่งใส และความรับผิดชอบในการอยู่ร่วมกันในชุมชน

จิตตภาวนา หมายถึง การฝึกฝนและพัฒนาด้านจิตใจเพื่อให้เกิดความสงบ มีสติ และสามารถควบคุมอารมณ์ในสถานการณ์ต่างๆ ได้

ปัญญาภาวนา หมายถึง การฝึกฝนและพัฒนาด้านสติปัญญาเพื่อให้เกิดความสามารถในการคิด วิเคราะห์ วางแผน และตัดสินใจอย่างรอบคอบและมีประสิทธิภาพ

ชุมชนบ้านควนปรัง หมายถึง ชุมชนในเขตพื้นที่ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง ที่มีลักษณะของการดำรงชีวิตแบบกึ่งชนบท มีวัฒนธรรมและความเชื่อแบบไทยพื้นถิ่น และยังคงยึดโยงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

ความเป็นผู้นำ หมายถึง คุณลักษณะที่ผู้นำสามารถใช้อิทธิพลต่อบุคคล กลุ่ม หรือองค์กร เพื่อให้เกิดความร่วมมือ มุ่งไปสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพของชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

คุณธรรมของผู้นำ หมายถึง คุณลักษณะทางจริยธรรมและความซื่อสัตย์ที่ผู้นำชุมชนควรมีเพื่อสร้างความไว้วางใจและความน่าเชื่อถือจากชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

การตัดสินใจความขัดแย้งในชุมชน หมายถึง กระบวนการที่ผู้นำชุมชนวิเคราะห์สถานการณ์ ประเมินปัญหา และเลือกแนวทางหรือวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ

และกิจกรรมชุมชน เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการของสมาชิกและเป้าหมายของชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

การสื่อสารและการสร้างความร่วมมือในชุมชน หมายถึง การมีระบบการสื่อสารที่เปิดเผย โปร่งใส และมีประสิทธิภาพ เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน และสร้างความสามัคคีภายในหมู่บ้านให้เข้มแข็งของผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

เทศบาลตำบลท่ามิหรำ หมายถึง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติเทศบาล มีหน้าที่ในการบริหารจัดการและพัฒนาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ตำบลท่ามิหรำ โดยมุ่งให้บริการสาธารณะ ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน และดำเนินงานด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในท้องถิ่น

บทที่ 2

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

การศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักภาวนา 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรังเทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ได้ทำการศึกษาค้นคว้า ประกอบด้วยแนวคิดและทฤษฎีดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ
- 2.2 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ
- 2.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำสากล
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำชุมชน
- 2.5 บริบทของชุมชนบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
- 2.6 ภาวะชุมชนบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
- 2.7 สรุป

2.1 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ

2.1.1 ความหมายของผู้นำ

ผู้นำมีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชน ชุมชน หน่วยงานองค์กรจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวต้องขึ้นกับการบริหารงานของผู้นำ ผู้นำเป็นศูนย์กลางหรือจุดรวมของภารกิจหรือกิจกรรมของกลุ่ม นำพาชุมชน องค์กร หน่วยงาน สู่ความสำเร็จตามเป้าหมายหรือจุดหมายที่วางไว้วัตถุประสงค์ ผู้นำที่ประชาชนยอมรับยกให้เป็นผู้นำต้องมีคุณสมบัติเฉพาะบางอย่าง ที่กระตุ้นและมีอิทธิพลบางประการที่สามารทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้มากที่สุด นำชุมชน องค์กร หน่วยงาน ไปสู่ความต้องการของชุมชนต่อการแสดงบทบาทหรือพฤติกรรมของผู้นำ ได้มีแนวความคิดของนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ดังนี้

พิพัฒน์พงษ์ วิเศษ (2560, หน้า 22) ได้สรุปไว้ว่า ภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่สำคัญและเป็นสิ่งที่สามารถพัฒนาได้ในตัวบุคคลมีหลักการพื้นฐานคือเชื่อมั่นในตัวเอง กล้าทำสิ่งใหม่ๆ และมีทักษะการสื่อสารและโน้มน้าวใจบุคคลอื่น หากผู้นำในองค์กรใด มีภาวะผู้นำก็จะสามารถทำให้องค์กรนั้นประสบผลสำเร็จสูง เพราะบุคลากรที่มีภาวะผู้นำ นั้นสามารถทำให้ผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาพึง

พอใจผลการปฏิบัติงานขององค์กร ซึ่งส่งผลทำให้องค์กรประสบผลสำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้

ดาราวัตติ์ บรรจงช่วย (2560, หน้า 11-12) ได้สรุปไว้ว่า ภาวะผู้นำหมายถึง กระบวนการใช้ความสามารถของผู้นำในการใช้อิทธิพล หรือกระบวนการชักจูง โน้มน้าว หรือกระตุ้นจิตใจให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในหน่วยงานปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติตามความต้องการด้วยความเต็มใจ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายตามวัตถุประสงค์ขององค์การ

มนัส ทวีกัน (2561, หน้า 19) ได้สรุปไว้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง การใช้อิทธิพลและศิลปะในการชักจูง จูงใจ ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือกลุ่มเพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

ชลนิชา ศิลาพงษ์ (2564, หน้า 25) ได้สรุปไว้ว่า ภาวะผู้นำ คือ ความสามารถในการนำหรือการมีภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมของกลุ่มเป็นการผสมผสานคุณลักษณะต่าง ๆ ของผู้นำที่ช่วยสามารถจูงใจบุคคลอื่นให้ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ เป็นการใช้อำนาจทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือการมีอิทธิพลต่อกลุ่มที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มทำตามที่ต้องการเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตามซึ่งผู้นำใช้อิทธิพลต่อพฤติกรรมของกลุ่ม และเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้กลุ่มบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้

ณัฐพล วรรณศรี (2564, หน้า 15) ได้สรุปไว้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง การ ที่บุคคลคนหนึ่งสามารถใช้ศิลปะในการโน้มน้าวจิตใจ หรือใช้อิทธิพลของบุคคลในตำแหน่งหน้าที่เพื่อให้ผู้ตามปฏิบัติตาม เพื่อบรรลุในเป้าหมายของส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลด้วยความเต็มใจ และทุ่มเททั้งกายใจ สมาชิกในกลุ่มให้การยอมรับใน ความสามารถและยินยอมให้เป็นตัวแทนของกลุ่ม

ไชยา ภาวะบุตร (2565, หน้า 25) ได้สรุปไว้ว่า ภาวะผู้นำเป็นการใช้อิทธิพลของผู้นำกับผู้ตาม โดยการโน้มน้าวใจ การสร้างค่านิยมและความเชื่อให้คล้อยตามและปฏิบัติงานให้ได้ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ตลอดจนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ให้ เกิดขึ้นภายในองค์การ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ

เอิร์ล เจ. เฟรียริช (Earl J. Frierich) (1976, p. 96) กล่าวว่า ผู้นำ เป็นกลุ่มของประชาชน ซึ่งเป็นผู้มีความแตกต่างจากประชาชนคนอื่น ๆ โดยมีข้อยกเว้นพิเศษในการแสดงออกใดๆ ในทางการเมืองและเป็นผู้ซึ่งผูกขาดการปกครอง เอาไว้ในมืออย่างมีประสิทธิภาพ และมีความผูกพันในกลุ่มอย่างสูง

นอร์มานด์ แอล ฟรีกอน (Normand L. Frigon) (1996, p. 98) ได้ให้คำจำกัดความว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่มีความสามารถในการบังคับบัญชาผู้อื่นและประสานงานให้ผู้อื่น ช่วยทำกิจการงานต่างๆ ของตนให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ด้วยความเต็มใจ

เดวิด เจ แคมเบล (David J. Campbell) (1997, p. 169) ได้ให้คำจำกัดความว่า ผู้นำ คือ บุคคลผู้มีความสามารถในการบังคับบัญชาผู้อื่น และประสานงานให้ ผู้อื่นทำกิจการให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ด้วยความเต็มใจ

แฟรงคลิน โคเวีย (Franklin Covey) (1999, p. 8) ได้กล่าวถึงการเป็นผู้นำ 4 ประการไว้ในหนังสือ The Four Roles Leadership ซึ่งเป็นแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำทางตะวันตก หนังสือนี้ได้รวบรวมเนื้อหาบทบาทหน้าที่ของผู้นำที่สำคัญ 4 ประการ คือ การกำหนดทิศทางการจัดการระบบการทำงาน การกระจายอำนาจให้ผู้ใต้บังคับบัญชา และแบบอย่างการเป็นผู้นำที่ดีตามแนวคิดทางตะวันตก เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ และพัฒนาผู้นำในองค์กรต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่สามารถนำองค์กรไปสู่เป้าหมายที่ได้ตั้งไว้อย่างสมบูรณ์แบบ

สรุปได้ว่า ผู้นำเป็นบุคคลที่มีตำแหน่งหรือสถานะในการใช้อิทธิพล การตัดสินใจ และการประสานงาน เพื่อขับเคลื่อนกลุ่มหรือชุมชนไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยผู้นำมิได้อาศัยเพียงอำนาจบังคับบัญชาเท่านั้น แต่ยังต้องมีคุณสมบัติพิเศษ เช่น ความรู้ ความสามารถ ความรับผิดชอบ การสร้างความไว้วางใจ และการประสานประโยชน์เพื่อสร้างความสามัคคีในกลุ่ม ทั้งยังต้องเป็นผู้มีทักษะการจัดการ มีศิลปะในการจูงใจ และมีความสามารถในการควบคุมสถานการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.1.2 ความสำคัญผู้นำชุมชน

ผู้นำเป็นหลักสำคัญของชุมชนที่จะนำพาชุมชนหรือหน่วยงานไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ หรือตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมของนักคิด, นักทฤษฎี กล่าวถึงความสำคัญของผู้นำไว้ต่างๆ ดังนี้

ไชยา ภาวะบุตร (2565, หน้า 25) ได้กล่าวว่า การปฏิบัติงานในหน่วยงานหรือองค์การใด ๆ ก็ตามทรัพยากรบุคคลถือเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อน กลไกการทำงานให้ดำเนินไปเพื่อบรรลุเป้าหมายของหน่วยงานหรือองค์การนั้น ซึ่งในการขับเคลื่อนกลไกการทำงานนี้เองทำให้เกิดการใช้ภาวะผู้นำขึ้นในหน่วยงานหรือองค์การ บุคคลที่สามารถใช้ภาวะผู้นำจนทำให้ผู้ร่วมปฏิบัติงานเกิดการยอมรับทั้งทางกาย โดยการลงมือปฏิบัติตาม และทางใจ คือการชื่นชม ยินดี เห็นชอบด้วย

โดยให้สมาชิกทุกคนเกิดการร่วมมือร่วมใจพึงพอใจ ทำให้บุคคลที่ใช้ภาวะผู้นำถือเป็นผู้นำในหน่วยงานหรือองค์กรนั้น ๆ

พิพัฒน์พงษ์ วิเศษ (2560, หน้า 22) ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่สำคัญและเป็นสิ่งที่สามารถพัฒนาได้ในตัวบุคคล มีหลักการพื้นฐานคือ เชื่อมมั่นในตัวเอง กล้าทำสิ่งใหม่ ๆ และมีความทักษะการสื่อสารและโน้มน้าวใจบุคคลอื่น หากผู้นำในองค์กรใดมีภาวะผู้นำก็จะสามารถทำให้องค์กรนั้นประสบผลสำเร็จสูง เพราะบุคลากรที่มีภาวะผู้นำนั้นสามารถทำให้ผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาพึงพอใจผลการปฏิบัติงานขององค์กร ซึ่งส่งผลทำให้องค์กรประสบผลสำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้

อัศนีย์ สุกิจใจ (2560, หน้า 23) ได้กล่าวว่า ผู้นำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์กร ผู้นำเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลในการบังคับบัญชา มอบหมายในกำกับดูแลให้เป็นไปตามเป้าหมายขององค์กร และผู้นำจำเป็นต้องติดต่อประสานงานกับบุคคลอื่นอยู่เสมอ

ภัสราภรณ์ ผอมทอง (2561, หน้า 13) ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งต่อความเจริญก้าวหน้าขององค์การอย่างชัดเจน ภายใต้ภาวะความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก และเป็นคุณสมบัติสำคัญที่ผู้บริหารพึงควรมี ซึ่งมีผลกระทบต่อผู้ร่วมงาน องค์กร สิ่งแวดล้อม เพราะในยุคของการแข่งขันจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารต้องมีคุณลักษณะภาวะผู้นำ เพื่อนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

นราธิป โชคชัยสุนทร (2562, หน้า 16) ได้สรุปไว้ว่า ภาวะผู้นำมีความสำคัญในการบริหาร ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำในการบริหารจะส่งผลให้ผู้ร่วมงานมีความเต็มใจ มีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานได้งานที่ออกมาอย่างมีคุณภาพ และตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

สุชาติ พันธุ์ก้อม (2563, หน้า 22) ได้สรุปไว้ว่า ภาวะผู้นำมีความสำคัญต่อกระบวนการเชิงบริหารทุกระบบ ทุกงาน ซึ่งเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำให้เต็มความสามารถให้เกิดพลัง อิทธิพลในการครองใจผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงานให้ร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติงาน ทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้นำเกิดบารมีได้ความเชื่อมั่น ความนับถือ กำลังใจ ความอบอุ่นในการรวมทีมหรือกลุ่มดำเนินกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

ธีรนนท์ โมธรรม (2564, หน้า 29) ได้สรุปไว้ว่า ภาวะผู้นำ มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการบริหารงาน โดยผู้บริหารจะต้องใช้ภาวะผู้นำที่เหมาะสมในการชักจูงโน้มน้าวผู้อื่นให้ดำเนินการร่วมกัน และนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

สมศักดิ์ ยางเปือก (2566, หน้า 21) สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ มีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์การเป็นอย่างยิ่ง ผู้นำเป็นผู้ที่มีบทบาทต่อพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติงานของบุคลากรหรือผู้ใต้บังคับบัญชาและต่อผลสัมฤทธิ์ของงานโดยรวมทั้งหมดขององค์การ เพราะผู้นำนั้นเป็นผู้

ควบคุมดูแล และมีอิทธิพลต่อการดำเนินงาน ซึ่งทำให้ผลการปฏิบัติงานประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การ

สรุปได้ว่า ผู้นำถือเป็นหลักสำคัญของชุมชนหรือหน่วยงาน เพราะเป็นผู้ที่สามารถนำพากลุ่มไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ผู้นำสะท้อนผ่านบทบาทต่างๆ เช่น การบริหารงานและประสานงานภายในชุมชน การวางแผนและกำหนดนโยบาย การเป็นผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษา การควบคุมความสัมพันธ์ภายใน และการเป็นตัวอย่างหรือสัญลักษณ์ของชุมชน นอกจากนี้ ผู้นำยังมีหน้าที่ชักจูง โน้มน้าวและสร้างความสามัคคีในกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกมีความศรัทธาและทุ่มเทในการปฏิบัติงาน

2.1.3 คุณลักษณะของผู้นำ

มีนักวิชาการและนักการศึกษาได้เสนอคุณลักษณะของผู้นำที่ดีไว้ ดังนี้

รัตน นาคมุสิก (2558, หน้า 17-18) ได้สรุปไว้ว่า คุณลักษณะความเป็นผู้นำว่าผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติและต้องคุณลักษณะอย่างอื่นประกอบอีกหลายอย่างที่จะทำให้ได้รับการยอมรับและสามารถจูงใจ โน้มน้าวจิตใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติตาม และทำให้องค์การประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งลักษณะความเป็นผู้นำ คือเป็นผู้มีบุคลิกภาพดีทัศนคติที่ดี มีบุคลิกลักษณะความเป็นผู้นำ มีอิทธิพล มีความสามารถในการจูงใจและสื่อความคิดของตนเองให้ผู้อื่นรับทราบ และเข้าใจ ตรงกันมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีอำนาจเหนือบุคคลอื่น มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ มีวิสัยทัศน์ มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีปฏิสัมพันธ์ดีต่อบุคคลอื่นและผู้ร่วมงาน มีคุณธรรมจริยธรรม ฉลาดรอบรู้ ทันสมัยทันเหตุการณ์ข่าวสารบ้านเมือง มีความสามารถในการสื่อสาร สามารถใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้พัฒนาตนเองอยู่เสมอเพื่อส่งผลให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

นพดล ศุภวิทยาเจริญกุล (2560, หน้า 49) ได้สรุปไว้ว่า คุณลักษณะของผู้นำ คือ การที่ผู้นำรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ต่าง ๆ โดยใช้ประสบการณ์แนวคิดและทฤษฎีมาประยุกต์ใช้ให้สามารถดึงความสามารถในตัวผู้นำ ออกมาให้เต็มประสิทธิภาพไม่ว่าจะเป็นบุคลิกภาพ การพบปะสังสรรค์ ความรู้สติปัญญา การเป็นคนที่มีการแสดงออกที่เหมาะสม มีความอดทนทางด้านอารมณ์สูง ซึ่งเป็นคุณลักษณะของผู้นำที่ถูกยอมรับนับถือทั้งในกลุ่มงาน ผู้ใต้บังคับบัญชาบุคคลที่พบเห็น

ปิยพร บุญใบ (2563, หน้า 31) ได้สรุปไว้ว่า คุณลักษณะและทักษะของผู้นำ ต้องมีวิสัยทัศน์มองเห็นภาพอนาคต รู้จักกระจายงานให้ทีมงานอย่างเหมาะสม ต้องสร้างทีมงานได้จะต้องเป็นคนทำงานให้สำเร็จโดยเน้นทีมงาน เน้นทั้งคน และในการสร้างทีมงานที่ดีต้องสร้างแรงบันดาลใจให้พนักงานได้มีพลังในการสร้างกำลังใจให้กับทีมงาน และต้องเป็นผู้พัฒนาคนอื่นอยู่เสมอ

ชลนิชา ศิลาพงษ์ (2564, หน้า 29) ได้สรุปไว้ว่า คุณลักษณะที่ดีของผู้นำเป็นลักษณะพฤติกรรมการแสดงออกอันมิได้เกิดมาพร้อมกับตัวบุคคล แต่เป็นพฤติกรรมที่ได้รับการอบรมฝึกฝน และเรียนรู้ในภายหลัง คุณลักษณะที่ดีของผู้นำควรเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ สร้างสรรค์มีความร่วมมือร่วมใจให้เกิดขึ้นในระหว่างผู้ร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชา กล้าตัดสินใจ ลักษณะเด่นเป็นคนกล้าแสดงออก มีการแสดงออกที่เหมาะสม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี บุคลิกดีเป็นที่น่าเชื่อถือ น่าไว้วางใจ มีความรับผิดชอบ มีความกระตือรือร้น มีอารมณ์ขัน อ่อนน้อม มีสติในการควบคุมตนเองทั้งทางด้านจิตใจ และร่างกาย รู้จักตนเอง มีเป้าหมายในการทำงานที่ชัดเจนและพร้อมที่จะเป็นผู้ที่กล้าเปลี่ยนแปลงหรือริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ เสมอ

ปานหทัย ธรรมรัตน์ (2564, หน้า 26) ได้สรุปไว้ว่า คุณลักษณะและทักษะของผู้นำว่า ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์มองเห็นภาพอนาคต รู้จักกระจายงานให้ทีมงานอย่างเหมาะสม ต้องสร้างทีมงานได้ จะต้องเป็นคนที่ทำงานให้สำเร็จ โดยเน้นทั้งงาน เน้นทั้งคนและในการสร้างทีมงานที่ดีต้องสร้างแรงบันดาลใจให้พนักงานได้ มีพลังในการสร้างกำลังใจให้กับทีมงาน และต้องเป็นผู้พัฒนาคนอยู่เสมอ

สต็อกคิลล์ (Stogdill, 1974, pp. 62-65) ได้รวบรวมผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุคลิก ลักษณะและพฤติกรรมของผู้นำว่าควรเป็นผู้มีเชาว์ปัญญาดี มีนิสัยรักการค้นคว้าเป็นที่พึงในเรื่องที่ตนรับผิดชอบได้ ชอบกิจกรรมและงานสังคม และต้องมีฐานะทางเศรษฐกิจทางสังคมดี เขาได้สรุปผลการวิจัยบุคลิกลักษณะของผู้นำว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์สูงสุดกับผู้นำ คือ ความสามารถในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การเป็นที่รู้จัก มีความเด่นดัง ความสามารถในการเข้าสังคมความสามารถในการคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ ความกล้าที่จะคิดที่จะทำ ความต้องการที่จะทำให้อีกคนอื่น อารมณ์ขันที่ไม่หยาบโหล่น ความร่วมมืออันดีมีชีวิตชีวาสดชื่น แต่งกายดี ความสามารถในการกีฬา

สมศักดิ์ ยางเปือก (2566, หน้า 23) สรุปได้ว่า คุณลักษณะของผู้นำ เป็นลักษณะพฤติกรรมการแสดงออกอันมิได้เกิดมาพร้อมกับตัวบุคคล แต่เป็นพฤติกรรมที่ได้รับการอบรมฝึกฝนและเรียนรู้ในภายหลัง คุณลักษณะของผู้นำที่ดีควรเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ สร้างสรรค์มีความร่วมมือร่วมใจให้เกิดขึ้นในระหว่างผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี บุคลิกดีเป็นที่น่าเชื่อถือ น่าไว้วางใจ มีความรับผิดชอบ มีความกระตือรือร้น มีสติในการควบคุมตนเองทั้งทางด้านจิตใจและร่างกาย มีเป้าหมายในการทำงานที่ชัดเจน พร้อมที่จะเป็นผู้ที่กล้าเปลี่ยนแปลงริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ รู้จักปรับตัวให้เข้ากับทุกสถานการณ์และเรียนรู้พัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา

กันยพร ธีรเวคิน และคณะ (2561, หน้า 325-332) ได้กล่าวไว้ว่า คุณลักษณะของผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีศักยภาพทางความรู้หรือทักษะที่ช่วยให้ปฏิบัติงานได้จนสำเร็จ เป็นบุคคลผู้ซึ่งสามารถนำกลุ่มไปในทางที่ต้องการ เป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องโดยตรงต่อการแสดงบทบาทหรือพฤติกรรมความเป็นผู้นำ

ปิยะวัน เพชรหมี่ (2563, หน้า 367-379) ได้กล่าวไว้ว่า คุณลักษณะของผู้นำ หมายถึง ทักษะของผู้นำที่มุ่งให้เกิดการนำผู้ตามด้วยปัจจัยต่างๆ โดยอาศัยคุณลักษณะทางกายภาพ ความฉลาดรอบรู้ ความสามารถในการโน้มน้าวจิตใจหรือจิตใจ วุฒิภาวะทางอารมณ์และสังคม พลังอำนาจที่สามารถมองเห็นและไม่อาจมองเห็น เพื่อผลักดันขับเคลื่อนอย่างมีประสิทธิภาพ

รพีพันธ์ ชาตรียศ (2563, หน้า 140-150) ได้กล่าวไว้ว่า คุณลักษณะของผู้นำ หมายถึง มีความสามารถในการชักจูงใจผู้อื่น สามารถกระตุ้น ชี้นำ และผลักดันให้บุคคล มีปฏิสัมพันธ์และความร่วมมือ เชื่อมโยงระหว่างกัน มีความเต็มใจในการปฏิบัติงานร่วมกัน และกระตือรือร้นในการทำงาน

กรรติน อยู่ประสิทธิ์ (2562, หน้า 45) ได้กล่าวไว้ว่า คุณลักษณะของผู้นำ หมายถึง ผู้ที่มี ความสามารถในการชักจูงโน้มน้าวให้ผู้อื่นปฏิบัติตามในสิ่งที่ตนต้องการ ทั้งนี้ผู้นำจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมมีความรับผิดชอบและเป็นผู้มีอำนาจในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

สุภาวิตา กุลอุปฮาด (2565, หน้า 8) ได้กล่าวไว้ว่า คุณลักษณะของผู้นำ หมายถึง คุณลักษณะทางการบริหารของผู้นำที่มีศักยภาพในการใช้อำนาจที่สามารถนำคนอื่นหรือกลุ่มโดยพฤติกรรมของผู้นำมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนอื่น ทำให้คนอื่นมีพฤติกรรมคล้ายตามหรือยอมรับ สามารถที่จะจูงใจชักนำ หรือชี้นำให้สมาชิกของกลุ่มรวมพลังเพื่อปฏิบัติภารกิจต่างๆ ของกลุ่มให้สำเร็จ ตลอดทั้งการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือริเริ่มให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในองค์กร เพื่อให้การปฏิบัติงานให้สำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

สรุปได้ว่า คุณลักษณะของผู้นำหมายถึงความสามารถและศักยภาพของบุคคลที่ช่วยให้สามารถนำกลุ่มหรือองค์การไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนด ผู้นำต้องมีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และวุฒิภาวะทางอารมณ์และสังคม รวมถึงความสามารถในการโน้มน้าวใจจูงใจ และชักจูงผู้อื่นให้ปฏิบัติงานร่วมกันอย่างเต็มใจและมีประสิทธิภาพ ผู้นำต้องมีคุณธรรม จริยธรรมมีความรับผิดชอบต่อ และสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่มได้ดี การแสดงบทบาทและพฤติกรรมของผู้นำส่งผลต่อการรวมพลังของสมาชิก การริเริ่มและขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในองค์การ หรือชุมชนให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

คำว่า “ผู้นำ” (Leader) และ “ภาวะผู้นำ”(Leadership) ทั้งสองคำนี้ทำให้เกิดความสับสนในความหมายที่เข้าใจกันทั่วๆ ไปได้ หากพิจารณาถึงความแตกต่างกันแล้วย่อมก่อให้เกิดสับสนทั้งลักษณะการเกิดขึ้นและลักษณะพฤติกรรม ฯลฯ ซึ่งเป็นประเด็นที่ทำให้มีการศึกษาค้นคว้าอย่างต่อเนื่อง

หลายทศวรรษ ผลการศึกษาดังกล่าวได้เกิดมุมมองและความเชื่อต่างๆ และได้รับการพัฒนามาเป็น ทฤษฎีภาวะผู้นำจำนวนหลายแขนง ตัวอย่างปรากฏให้เห็นทั่วไป เช่น ทฤษฎีคุณลักษณะของผู้นำ ทฤษฎีเชิงพฤติกรรม ทฤษฎีเชิงสถานการณ์ ทฤษฎีผู้นำเชิงวิบุรุษหรือทฤษฎีภาวะผู้นำใหม่ที่เป็นได้ โดยความชื่นชอบ เป็นต้น แต่ทฤษฎีที่ว่าเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นแนวทางที่ผูกพันอยู่กับภาวะผู้นำแนว ตะวันตก เพราะเน้นการกระทำที่บรรลุผลด้วยวิสัยทัศน์ ตลอดถึงอำนาจหน้าที่ที่มีการบริหารแบบ แยกส่วนออกไปตามลำดับ

2.2.1 ความหมายของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำ (Leadership) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ทุกกลุ่มตั้งแต่ สังคมล้าหลัง เช่น ชนเผ่าโบราณดั้งเดิมจนถึงสังคมสมัยใหม่ ในสังคมดังกล่าวเราจะพบบุคคล จำนวนหนึ่ง ซึ่งใช้ภาวะผู้นำของตนเพื่อประสานประโยชน์และจัดข้อขัดแย้งให้กับสมาชิกในกลุ่มของ ตน อาจกล่าวได้ว่าภาวะผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญสำหรับองค์กรทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของรัฐหรือ เอกชน เพราะองค์กรจะมีความเจริญรุ่งเรืองหรือตกต่ำหรือไม่เพียงใดนั้น สาเหตุหนึ่งมาจากการที่ ผู้บริหารในองค์กรนั้นมีภาวะผู้นำเพียงพอที่จะโน้มน้าวชักจูงให้บุคลากรทำงานให้แก่องค์กรตาม เป้าหมายที่วางไว้หรือไม่นั่นเอง ดังนั้น การเรียนรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำจึงเป็นเรื่องสำคัญและน่าสนใจ ควบคู่กันไป ผู้ให้คำนิยามภาวะผู้นำไว้ ดังนี้

สุชาติ เสนาสี และคณะ (2566, หน้า 105-118) กล่าวว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่สามารถ นำพาและกระตุ้นบุคคลในองค์กรให้เกิดการทำงานร่วมกัน มีวิสัยทัศน์ และสามารถสร้างการ เปลี่ยนแปลงเชิงบวกให้แก่องค์กรได้

พระปลัดศิวันฐ หนันศรี (2567) ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับการยอมรับ ให้เป็นศูนย์กลางของกลุ่ม มีบทบาทในการประสานความร่วมมือ และใช้อิทธิพลในการขับเคลื่อน องค์กรหรือสังคมไปสู่เป้าหมายร่วมกัน

ปภานนท์ พาที (2567) อธิบายว่า ผู้นำเป็นผู้ที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ สร้างนวัตกรรม และส่งเสริมการทำงานของบุคลากรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยเฉพาะในบริบท ของการบริหารสถานศึกษา

เรนซิส ลี เคิร์ท (Rensis Likert 1967, p. 172) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ คือ กระบวนการ ซึ่งผู้นำจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับความคาดหวัง ค่านิยมและความสามารถในการติดต่อพบปะ เจรจากกันของบุคคล ที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ดังนั้น เพื่อจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน ผู้นำ ต้องแสดงออก ซึ่งพฤติกรรมที่จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเห็นว่าควรสนับสนุนในความสามารถของเขา

ริชาร์ดสัน และเบลดวิน (Richardson and Baldwin) (1967, p. 147) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการซึ่งบุคคลหนึ่งบุคคลใด มีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความเชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ต่อพฤติกรรมของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือมากกว่า โดยพยายามที่จะทำให้สมาชิกขององค์กร ประพฤติไปในทิศทางที่จะทำให้องค์กรนั้นๆ บรรลุถึงเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้

ภูมิภัทร สุวรรณศรี (2560, หน้า 12) ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการ สภาวะหรือศักยภาพความสามารถของบุคคลที่มีอิทธิพลต่อบุคคล หรือกลุ่มที่มีความสามารถในการใช้ ศาสตร์และศิลป์ เพื่อจูงใจให้คนอื่นคล้อยตามทำตาม และสร้างความพึงพอใจในการปฏิบัติงานอย่าง ประสานสัมพันธ์กัน มีคุณลักษณะที่เหมาะสม ทั้งด้านความรู้ มีสติปัญญา มองการณ์ไกล มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบในการบริหารจัดการองค์การ มีทักษะและเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลงที่ทรง ความรู้ สามารถขับเคลื่อนองค์การให้ปฏิบัติตามภารกิจตามแผนงานเพื่อบรรลุเป้าประสงค์ขององค์การ

สุชาติ ทองมา (2560, หน้า 15) ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำ (Leader) เป็นปัจจัยที่ สำคัญยิ่งประการหนึ่งต่อความสำเร็จขององค์กร เพราะผู้นำมีภาระหน้าที่ และความรับผิดชอบ โดยตรงที่จะต้องวางแผนสั่งการดูแล และควบคุมให้บุคลากรขององค์กรปฏิบัติงานต่าง ๆ ให้ประสบ ความสำเร็จตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ปัญหาที่เป็นที่สนใจของนักวิชาการและบุคคล ทั่วไป ซึ่งผู้นำอาจมาจากการเลือกตั้ง การแต่งตั้งหรืออาจจะมาโดยภาระหน้าที่ตามความสามารถและ เป็นผู้ถือได้ว่ามีอิทธิพลในกลุ่มเพื่อที่จะกำกับ ค่อยช่วยเหลือประสานงานที่จะนำพาองค์กรนั้นๆ ไปสู่ เป้าหมายความสำเร็จ

สมบูรณ์ จรทอง (2566, หน้า 10) ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลใดก็ ตามที่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มหรือสังคมในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ให้เป็นผู้นำกลุ่มไปสู่เป้าหมาย หรือความต้องการของกลุ่ม การยอมรับจากกลุ่มหรือสังคมที่มีต่อผู้นำนั้น อาจเกิดขึ้นได้ในลักษณะ ต่างกัน เป็นบุคคลที่ได้รับคัดเลือกจากกลุ่มให้เป็นหัวหน้าอันประกอบไปด้วย ผู้บริหาร บุคลากร ผู้นำ ชุมชน โดยจะประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบทบาท และขณะเดียวกันก็สามารถทำให้สมาชิก ภายในกลุ่มปฏิบัติงานร่วมกัน มีความสมัครสมานสามัคคี งานบรรลุผลสำเร็จเป็นไปตามเป้าหมายที่ กำหนดไว้

พระมหาณัฐพล ปญฺญาลอ (สีมพันธ์) (2565, หน้า 14) ได้ให้ความหมายว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง ความรู้ความสามารถของบุคคลที่จะชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ มีอิทธิพลและแรงจูงใจในการชักนำผู้ใต้บังคับบัญชาประสานกันและพากัน ไปสู่จุดหมายที่กำหนดไว้อย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

สุริโย พินโย (2562, หน้า 14) ได้ให้ความหมายว่า ภาวะผู้นำเป็นพฤติกรรมที่ปรากฏ ออกมาในลักษณะใช้อิทธิพล เป็นอำนาจของผู้นำ เพื่อกระตุ้นจูงใจให้ผู้อื่นเห็นคล้อย แล้วดำเนินการ ไปทิศทางเดียวกันผู้นำต้องมีความรู้ความสามารถ มีศิลปะมีเทคนิค มีประสบการณ์มีจริยธรรม คุณธรรม เพื่อให้เกิดความรัก ความศรัทธาในผู้นำ แล้วผู้นำใช้เทคนิคสามารถโน้มน้าวให้ร่วมมือปฏิบัติ ด้วยความยินดีให้บรรลุเป้าหมายของชุมชน

กัญพร ชีวเวคิน และคณะ (2563, หน้า 327) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ คือ บุคคลใด บุคคลหนึ่งในบุคคลหลาย ๆ คน ที่มีอำนาจมีหน้าที่มีอิทธิพลหรือมีความสามารถในการจูงใจคนในองค์กรให้ปฏิบัติตามความคิดเห็นความต้องการหรือคำสั่งของเขาได้ ผู้นำมีอิทธิพลเหนือการปฏิบัติการหรือพฤติกรรมของบุคคลอื่น

จิตภา ธัญญรัตน์วานิช (2562 , หน้า 45) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ คือ รูปแบบภาวะผู้นำ ที่องค์กรต้องการนั้นควรมีเทคนิคและทักษะในการจัดการที่ดี และในขณะเดียวกันก็ต้องมีจิตวิทยาในการจัดการเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ มีอิทธิพลในการจูงใจ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะทำให้องค์กรนั้นมีประสิทธิภาพในการทำงานในที่สุด

กรรณัน อยู่ประสิทธิ์ (2562, หน้า 25) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำ หมายถึง ศิลป์ของการบอกชี้แนะผู้ร่วมงาน หรือผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานตามหน้าที่ด้วยความเต็มใจและความกระตือรือร้น

โกสินทร์ สังข์กลาง (2562, หน้า 31) ได้ให้ความหมายของ ภาวะผู้นำ ว่า ภาวะผู้นำ เป็นลักษณะความสัมพันธ์รูปแบบหนึ่งระหว่างคนในกลุ่ม เป็นความสัมพันธ์ที่บุคคลหนึ่งหรือหลายคน ซึ่งเรียกว่า ผู้นำสามารถทำให้คนอื่นส่วนมากซึ่งเป็นผู้ตามดำเนินการไปในทิศทางและวิธีการที่ผู้นำกำหนดหรือต้องการ

สุภาวิตา กุลอุปฮาด (2565, หน้า 21) ได้ให้ความหมายของ ภาวะผู้นำ คือ ทักษะและความสามารถในการจัดการกับคนกลุ่มคน โดยผู้ที่มีภาวะผู้นำนั้นจะมีอำนาจมีหน้าที่มีอิทธิพลหรือมีความสามารถในการจูงใจคนในองค์กรให้ปฏิบัติตามความคิดเห็นความต้องการหรือคำสั่งคนตนเอง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่วางไว้

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ เป็นคุณลักษณะส่วนตัวของบุคคลในสถาบันใดก็ตามล้วนเป็นกระบวนการที่แสดงออกมาเพื่อปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มในระหว่างการทำงาน หรือให้ผู้ร่วมในสถานการณ์เดียวกัน ในอันที่จะทำให้กิจกรรมของกลุ่มดำเนินไปสู่เป้าหมายและความสำเร็จ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบแล้ว ผู้นำหมายถึง ตัวบุคคลและภาวะผู้นำเป็นเรื่องของคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของบุคคลที่ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จ

2.2.2 ความสำคัญของภาวะผู้นำ

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของภาวะผู้นำไว้ดังนี้

ภาวะผู้นำเป็นความสามารถในการนำ (capacity or ability to lead) ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับความสำเร็จของผู้นำ ภาวะผู้นำได้รับความสนใจและมีการศึกษามาเป็นเวลานานแล้ว เพื่อให้รู้ว่าอะไรเป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้ผู้นำมีความสามารถในการนำ หรือมีภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งได้ศึกษาตั้งแต่คุณลักษณะของผู้นำ (traits) อำนาจของผู้นำ (power) พฤติกรรมของผู้นำ

(behavior) แบบต่าง ๆ ในปัจจุบัน นี่ก็ยังมีการศึกษาภาวะผู้นำอยู่ตลอดเวลา และพยายามจะหาภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผลในแต่ละองค์การหรือในสถานการณ์ต่างๆ กัน ซึ่งได้มีผู้ให้ความสำคัญของภาวะผู้นำไว้หลากหลายแตกต่างกัน อาจเนื่องจากขอบเขต เนื้อหาและความสนใจภาวะผู้นำในการศึกษาของนักวิจัยแตกต่างกัน (Yukl G, 2002) อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่าส่วนใหญ่ให้ความสำคัญไว้สอดคล้องกันแต่มีจุดเน้นที่แตกต่างกันสามารถจัดกลุ่มนิยามแนวคิดได้ 6 กลุ่ม (Northouse P.G., 2017) ดังนี้

กลุ่มแรก ได้ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะ (leadership is a trait) มองว่าผู้นำแต่ละคนมีคุณลักษณะ พิเศษแตกต่างจากคนโดยทั่วไปที่ส่วนใหญ่สืบเชื้อสายกันมา เป็นลักษณะทางกายภาพ (physical) สังคม (social) และลักษณะเฉพาะของบุคลิกภาพ (personal characteristics) ซึ่งสืบทอดในตัวผู้นำ (inherent) เช่น ลักษณะท่าทางสติปัญญา ความเชื่อมั่น ความซื่อสัตย์ การตัดสินใจ การเป็นคนเปิดเผยหรือการเข้าสังคม เป็นต้น ภาวะผู้นำแบบนี้เน้นที่ตัวผู้นำและพรสวรรค์ของเขา เชื่อว่าผู้นำมาจากกำเนิดไม่ได้สร้างขึ้นมาจากหลัง (leaders are born, not made) บางคนเชื่อว่าผู้นำแบบนี้เป็นคนชั้นนำของสังคม (elite) แต่อย่างไรก็ตามมีข้อถกเถียงว่า ทุกคนต่างเกิดมาด้วยความสามารถพิเศษแตกต่างกัน มิใช่มีเฉพาะคนกลุ่มน้อย และสามารถพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะที่มีมาก่อนนั้นได้ ภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผลจึงต้องการผู้นำที่มีคุณลักษณะเฉพาะที่เหมาะสมกับสถานการณ์และสถานที่ นิยามที่สอดคล้องกับแนวคิดกลุ่มนี้ คือ ภาวะผู้นำเป็นคุณลักษณะเฉพาะของบุคคลที่มีอิทธิพลต่อบุคคลเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ (Northouse P.G., 2017)

กลุ่มที่สอง มุ่งเน้นในเรื่องความสามารถ (leadership is an ability) กลุ่มนี้มุ่งไปที่ความสามารถในการนำ (capacity to lead) มีแนวคิดว่า คนเรามีความสามารถที่แตกต่างกัน โดยธรรมชาติ (natural capacity) แต่ถ้าได้รับการฝึกฝนหรือพัฒนาความสามารถนั้นก็ทำให้มีความสามารถเป็นผู้นำในการนำในด้านนั้นๆ ได้ เป็นอย่างดี ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้นิยามไว้สอดคล้องกับแนวคิดนี้ เช่น ภาวะผู้นำเป็นความสามารถในการบริหารตนเอง นำผู้อื่น และครองใจผู้อื่นได้โดยสามารถใช้คนอื่นให้ทำบางอย่างตามเป้าหมายและแนวทางที่ตนวาดฝัน หรือคาดคะเนเองได้โดยการคลใจ (inspire) การกระตุ้น (stimulate) และการสนับสนุน (support) เป็นต้น (Northouse P.G., 2017)

กลุ่มที่สาม ให้ความสำคัญกับทักษะ (leadership is a skill) จะเน้นที่ขีดความสามารถหรือสมรรถนะของผู้นำ (competency) ซึ่งจะแตกต่างจากกลุ่มที่เน้นความสามารถที่ธรรมชาติได้สร้างมาให้แล้ว เพียงแต่มีการพัฒนาในด้านนั้นๆ เพิ่มขึ้นก็จะสามารถเป็นผู้นำในด้านดังกล่าวได้เป็น

อย่างดี ในขณะที่กลุ่มนี้มีความเชื่อว่า ทุกๆ คนสามารถพัฒนาขีดความสามารถหรือสมรรถนะตนเองได้ ซึ่งทุกคนสามารถพัฒนาทักษะภาวะผู้นำด้วยการฝึกปฏิบัติ (practice) การเรียนการสอน (instruction) การเรียนรู้จากผู้อื่น (learning from others) หรือการเรียนรู้จากประสบการณ์ (learning from experience) ก็ทำให้เขามีภาวะผู้นำได้ด้วย เช่น ภาวะผู้นำเป็นสมรรถภาพของผู้นำที่ได้รับการพัฒนา หรือกระบวนการในการบริหารจัดการ เพื่อให้งานบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ (Northouse P.G., 2017)

กลุ่มที่สี่ ให้ความสนใจเกี่ยวกับพฤติกรรม (leadership is a behavior) จะให้ความสำคัญเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำ (leadership role) ที่ผู้นำปฏิบัติหรือแสดงออกในสถานการณ์ต่างๆ ที่สามารถสังเกตได้โดยมี ตัวร่วมหลักของพฤติกรรมทั่วไปอยู่สองประเภท คือ พฤติกรรมที่ได้จากการทำงาน (task behaviors) ซึ่งได้จากการทำงานของผู้นำ และพฤติกรรมที่ได้จากกระบวนการทำงาน (process behaviors) เกิดจากการที่ผู้นำได้ช่วยให้สมาชิกหรือกลุ่มมีความพึงพอใจ นิยามที่สอดคล้องกับแนวคิดกลุ่มนี้ ได้แก่ ภาวะผู้นำเป็นพฤติกรรมที่ผู้นำปฏิบัติ ทั้งที่เป็นพฤติกรรมการทำงาน และกระบวนการทำงานที่มีอิทธิพลต่อผู้ตามทั้งในด้านของงานที่บรรลุผลตามเป้าหมายและความพึงพอใจ (Northouse P.G., 2017)

กลุ่มที่ห้า มองภาวะผู้นำเป็นเรื่องความสัมพันธ์ (leadership is a relationship) มุ่งความสัมพันธ์ในการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้นำกับผู้ตามมากกว่าคุณลักษณะที่หลากหลายของผู้นำ โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการรวมพลัง (process of collaboration) ร่วมกันระหว่างผู้นำและผู้ตาม ทั้งเรื่องภาวะผู้นำ อำนาจ หน้าที่ และอิทธิพล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่นักวิชาการสรุปไว้ว่า ภาวะผู้นำ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ (leaders) และผู้ตาม (followers) ที่รวมพลังกันกำหนดภารกิจหรือทิศทางของการปฏิบัติงานที่ทำให้เกิดกิจกรรมหรือการพัฒนาเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน (shared purposes) (Northouse P.G., 2017)

และกลุ่มสุดท้าย มุ่งไปที่กระบวนการของอิทธิพล (leadership is an influence process) มองว่าภาวะ ผู้นำไม่ใช่การกระทำที่เกิดขึ้นเดี่ยวๆ หรือการกระทำที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ใด สถานการณ์หนึ่งที่เฉพาะเจาะจงเท่านั้น แต่เป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นเป็น ลำดับขั้นต่อเนื่องกันไปจนบรรลุผลสำเร็จ โดยมีองค์ประกอบหลักด้านผู้นำ (leader) ผู้ตาม (followers) และสถานการณ์ (situation) เป็นเหตุการณ์และสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการมีอิทธิพล (influence) ซึ่งกันและกันระหว่างผู้นำ และผู้ตามเพื่อให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลง (change) ในการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร (objectives) หรือ เป้าหมายที่มีร่วมกัน (shared goal) (Northouse P.G., 2017)

ณัฐธิดา น้ามนต์ดี และสมชาย เทพแสง (2565) กล่าวว่า ภาวะผู้นำมีความสำคัญ ต่อความสำเร็จขององค์กร เพราะผู้นำเป็นผู้กำหนดวิสัยทัศน์ ทิศทาง และสร้างแรงบันดาลใจให้ บุคลากรปฏิบัติงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ภาวะผู้นำยังช่วยพัฒนาองค์กรให้ทันต่อ การเปลี่ยนแปลง และส่งเสริมคุณภาพของงานและบุคลากรควบคู่กัน ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จของ องค์กรในระยะยาว

พัทธนันท์ มงคลวงศกัณท์ และรัตนากาญจนพันธุ์ (2568) อธิบายว่า ภาวะผู้นำ เชิงกลยุทธ์มีบทบาทสำคัญในการบริหารสถานศึกษา เนื่องจากช่วยให้ผู้บริหารสามารถวางแผน กำหนดเป้าหมาย และบริหารจัดการองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำที่มีภาวะผู้นำที่ดีจะสามารถ กระตุ้นให้ครูและบุคลากรเกิดความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและขับเคลื่อนองค์กรไปสู่ เป้าหมายร่วมกันได้

วุฒิพันธุ์ งานดี และวิสุทธิ์ วิจิตรพิชราภรณ์ (2569, หน้า 213-222) กล่าวว่า ภาวะ ผู้นำในศตวรรษที่ 21 มีความสำคัญต่อการสร้างองค์กรแห่งนวัตกรรม เพราะผู้นำต้องมีความสามารถ ในการบริหารการเปลี่ยนแปลง การสร้างความคิดสร้างสรรค์ และการส่งเสริมการทำงานร่วมกันของ บุคลากร เพื่อให้องค์กรสามารถพัฒนาและแข่งขันได้ในสังคมยุคใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ภูมิภัทร สุวรรณศรี (2560, หน้า 14) ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญในการ บริหาร ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จในการบริหารองค์การยุคของการแข่งขัน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะ ต้องใช้ภาวะผู้นำในการบริหารงานร่วมกับบุคคลอื่นหรือผู้ใต้บังคับบัญชา โดยผู้ร่วมงานปฏิบัติงานด้วย ความเต็มใจ และได้ผลงานที่ออกมาอย่างมีคุณภาพตรงกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำนั้นมีความสำคัญอย่างมากต่อการบริหารงานภายในองค์กร ผู้นำที่มี สติปัญญา มีความสามารถย่อมจะนำพาให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงได้ แต่หากว่าผู้นำ นั้นขาดภาวะของความเป็นผู้นำแล้วก็จะย่อมจะทำให้งานไม่สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย เนื่อง จาก ภาวะ ผู้นำถือเป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวกำหนดทิศทางความสำเร็จขององค์กรได้ อีกทั้งยังเป็นคุณสมบัติที่มี อิทธิพลอย่างยิ่งต่อการบริหารควบคุมดูแลบุคลากรภายในองค์กร เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือเป็นที่ ไว้วางใจของผู้ใต้บังคับบัญชา และเกิดความพึงพอใจในการปฏิบัติงานขององค์กรให้บรรลุเป้าหมายที่ วางไว้ร่วมกัน

2.2.3 คุณลักษณะของภาวะผู้นำ

คุณลักษณะของภาวะผู้นำ หมายถึง คุณสมบัติหรือพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสามารถของผู้นำในการชี้นำ กระตุ้น และสร้างอิทธิพลต่อบุคคลอื่นให้ร่วมมือกันปฏิบัติงานจนบรรลุเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำที่ดีจึงต้องมีทั้งความรู้ ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม วิสัยทัศน์ ความรับผิดชอบ และมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการบริหารงานและการพัฒนาองค์กรให้เกิดความก้าวหน้า

ปาณิสรา ทองเนื้อห้า และสุภาวดี ลาภเจริญ (2568) กล่าวว่า คุณลักษณะของภาวะผู้นำประกอบด้วย ความสามารถในการตัดสินใจ การมีวิสัยทัศน์ การสร้างแรงจูงใจ และการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพในการบริหารสถานศึกษาและสร้างความร่วมมือภายในองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พัทธนันท์ มงคลวงศ์กัญท์ และรัตนา กาญจนพันธ์ (2567) อธิบายว่า ผู้นำที่มีประสิทธิภาพต้องมีคุณลักษณะด้านการคิดเชิงกลยุทธ์ การวางแผน การสื่อสาร และความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินงานได้อย่างมั่นคงและทันต่อสถานการณ์ในยุคปัจจุบัน

พีระยุทธ พูลประภาภรณ์ และวิรัชพัชร วงศ์วัฒน์เกษม (2567) กล่าวว่า คุณลักษณะสำคัญของภาวะผู้นำตามสถานการณ์ คือ ความยืดหยุ่นในการบริหาร ความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์ และการเลือกวิธีการบริหารที่เหมาะสมกับบุคคลและสภาพแวดล้อม เพื่อให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิผลสูงสุด

ราตรี อุดม วิรัชพัชร วงศ์วัฒน์เกษม และกฤษฎา วัฒนศักดิ์ (2566) ระบุว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ต้องประกอบด้วยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การเปิดกว้างทางความคิด การส่งเสริมการทำงานเป็นทีม และความสามารถในการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ร่วมกันภายในองค์กร

ชนะชล บ้านใหม่ กัญญกร เอี่ยมพญา และนิวัตต์ น้อยมณี (2567) กล่าวว่า คุณลักษณะของภาวะผู้นำทางวิชาการ คือ ความสามารถในการบริหารจัดการด้านวิชาการ การส่งเสริมคุณภาพการเรียนการสอน การพัฒนาครู และการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา

ปฐมพร ศรีชมพู และกิจพิณัฐ อุสาโห (2566) อธิบายว่า ภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ต้องมีคุณลักษณะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล การสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น การคิดวิเคราะห์ และการบริหารการเปลี่ยนแปลง เพื่อรองรับสังคมแห่งการเรียนรู้และนวัตกรรม

นัยน์ชนก อารุทอง และนิดา เปี่ยมพีชนะ (2566) กล่าวว่า คุณลักษณะของผู้นำการเปลี่ยนแปลง คือ การสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นทางปัญญา การคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และการส่งเสริมให้บุคลากรเกิดความมุ่งมั่นต่อองค์กร ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานในสถานศึกษา

บทความจาก กรุงเทพธุรกิจ (2567) ระบุว่า ผู้นำยุคใหม่ควรมีคุณลักษณะสำคัญ ได้แก่ ความยืดหยุ่นทางความคิด ความสามารถในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลง การเข้าใจผู้อื่น การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ และการตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลและคุณธรรม

จักรีศรี จารุเมธีญาณ (2561, หน้า 527-538) กล่าวว่าลักษณะหรือคุณสมบัติที่ผู้นำแต่ละท่านมีอยู่โดยไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน ผู้นำจำเป็นต้อง รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาลเวลา รู้ชุมชนรู้บุคคล และเลือกใช้คุณธรรมนั้นอย่างเหมาะสม เพราะถ้าผู้นำรู้จักสภาพการณ์ที่เหมาะสมย่อมสามารถที่จะนำพาสังคมไปสู่ความเป็นสังคมแห่งความดีงาม หลักการที่ทำให้เป็นผู้นำนั้นประกอบด้วยหลายองค์ประกอบ การรู้จักตนเองและค้นหาปรับปรุงตัวเอง ให้รู้จักตัวเอง ให้เกิดความเชี่ยวชาญเพื่อขึ้นนำองค์กรสู่สิ่งใหม่ ๆ ด้วยความรับผิดชอบและมีการวางแผนในการดำเนินงานเพื่อให้เป็นแบบอย่างแก่คนในชุมชน รวมถึงเป็นตัวอย่างให้กับบุคคลอื่น และเข้าถึงผู้คนในชุมชนด้วยความเข้าใจทำให้สามารถสื่อสารกับผู้คนในชุมชนได้ง่าย เพื่อให้การสื่อความหมายเป็นแนวทางก้าวไปสู่ความสำเร็จดังกล่าว

มิทเชล และลาร์สัน จูเนียร์ (Mitchell and Larson, Jr., (1987) กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ในการพิจารณาว่าผู้นำใดมีภาวะผู้นำหรือไม่ ได้แก่

1. ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการของการใช้อิทธิพลที่ผู้นำพยายามจะมีอิทธิพลเหนือผู้ตามเพื่อให้มีพฤติกรรมการทำงานตามต้องการโดยมีจุดมุ่งหมายขององค์การเป็นเป้าหมาย ไม่ใช่เรื่องของบุคคลที่จะพึงมีภาวะผู้นำได้โดยที่ไม่ได้มีการกระทำใด ๆ เป็นกระบวนการ (process) ให้เกิดอิทธิพลต่อผู้อื่น ดังนั้น ผู้นำทางจากการแต่งตั้ง เช่น ผู้อำนวยการ ผู้บัญชาการ อาจจะมีภาวะหรือไม่ก็ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่ามีลักษณะทั้ง 3 ประการหรือไม่ ในทางตรงข้ามผู้ที่แสดงภาวะผู้นำอาจจะเป็นผู้นำที่แบบทางการ

2. ภาวะผู้นำนอกจากเป็นกระบวนการแล้ว ภาวะผู้นำจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ตามยอมให้ผู้นำใช้อิทธิพลต่อตัวเขา ซึ่งโดยทั่วไปก็ต้องพิจารณาถึงระดับความถูกต้องของอิทธิพลที่ใช้ด้วยว่าไม่ใช่เป็นการใช้อำนาจเข้าขู่เชิญ หรือบีบบังคับให้ทำตาม เพราะถ้าเป็นการเช่นนั้นก็ไม่ถือว่าผู้นำมีภาวะผู้นำได้

3. ภาวะผู้นำจะถูกอ้างถึงเมื่อจุดมุ่งหมายของกลุ่ม หรือองค์การประสบความสำเร็จ ดังนั้นถ้าหากผู้นำไม่สามารถนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จดังกล่าวได้ ก็ย่อมหมายถึงว่าผู้นำไม่ได้แสดงภาวะผู้นำหรือไม่มีความสามารถในการนำนั่นเอง

ภาวะผู้นำเป็นเรื่องของการใช้อำนาจ (power) ที่เป็นในแบบของการใช้อิทธิพล (influence) เพื่อการโน้มน้าว (persuasion) ให้ผู้อื่นเข้าใจเหตุผลและเต็มใจร่วมกันทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ โดยสมาชิกทุกคนได้ประโยชน์ไปพร้อมกันในการพัฒนาตนเองทางวิชาชีพและจิตวิญญาณ ดังสาระสำคัญแต่ละด้านต่อไปนี้ (สัมฤทธิ์ กางเพ็ง และสรายุทธ กันหลง, 2559, Harvard Business School, 2006)

1) การใช้อำนาจ (Power) อำนาจเป็นลักษณะสำคัญที่ปรากฏในระบบทางสังคม (social systems) ทุกระบบ และเป็นส่วนประกอบสำคัญของการทำงานในองค์การซึ่งคนส่วนใหญ่มักมองไปทางลบแต่ในความเป็นจริงแล้วคำนี้มีความหมายทั้งในเชิงลบและในกรณีเชิงบวกมักจะใช้คำว่า บารมี แต่อย่างไรก็ตามไม่ได้ขึ้นอยู่กับความหมายของคำแต่จะขึ้นอยู่กับผู้นำไปใช้ของผู้นำนั่นเอง หากพิจารณาความหมายของคำนี้ Harvard Business School (2006) ได้อธิบายไว้สอดคล้องกันว่า เป็นศักยภาพในการจัดสรรทรัพยากร การตัดสินใจ และการทำให้มีการตัดสินใจของผู้นำ ซึ่งถ้ารู้จักที่มาของอำนาจแล้วย่อมนำไปสู่การใช้อำนาจนั้นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยแหล่งที่มาของอำนาจมี 3 แหล่งด้วยกันคือ 1) อำนาจจากตำแหน่ง (positional power) บางทีเรียกว่าอำนาจตามกฎหมาย (legitimate power) เป็นอำนาจอย่างเป็นทางการในระดับใดระดับหนึ่ง ซึ่งการมีอำนาจหน้าที่ในตำแหน่งใดนาน ๆ ก็จะทำให้เกิดอำนาจสะสมได้ เพราะผู้ครอบครองอำนาจหน้าที่มีสิทธิ (right) อันชอบที่จะตั้งกฎ ระเบียบการทำงาน มอบหมายงานควบคุมดูแลการทำงานของผู้ใต้บังคับบัญชา ภายใต้ข้อกำหนดแห่งอำนาจหน้าที่ จากการมีสิทธิดังกล่าวนี้ และโดยเฉพาะการมีสิทธิเหนืองบประมาณ ทรัพยากรที่จำเป็นแก่การปฏิบัติงาน เช่น เครื่องมือ อุปกรณ์ อาคารสถานที่ เป็นต้น ย่อมทำให้เกิดอำนาจแก่ผู้ที่ต้องการได้ในที่สุด อำนาจตามกฎหมายนี้ จะมีอยู่ในผู้บริหารทุกระดับ มากในระดับสูงสุด ลดหลั่นกันลงมา ขึ้นอยู่กับว่าระดับใดหรือผู้ใดมีความรับผิดชอบมากก็มีอำนาจหน้าที่มาก

ด้วย ทั้งนี้เพื่อใช้อำนาจตามกฎหมายให้สามารถดำเนินการภาระหน้าที่ได้สำเร็จ 2) อำนาจจากความสัมพันธ์ (relational power) เป็นอำนาจอย่างไม่เป็นทางการเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จะอยู่บนพื้นฐานของการร่วมมือกัน (coalition) การพึ่งพา (dependencies) และความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (reciprocity) เนื่องจากเป็นอำนาจอย่างไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ของผู้นำกับคนอื่นที่สามารถเพิ่มหรือจำกัดอำนาจของผู้นำได้ ดังนั้น การใช้อำนาจนี้ต้องรอบคอบและระมัดระวังในการใช้อย่างชาญฉลาด และ 3) อำนาจส่วนบุคคล (personal power) เป็นอำนาจที่ปราศจากตำแหน่งและความสัมพันธ์ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ผู้อื่นตระหนักได้ในตัวผู้นำ และมีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมของผู้อื่น เช่น แนวคิด ความเชี่ยวชาญ ความสำเร็จ ความสามารถพิเศษ ทักษะในการสื่อสาร และความน่าเชื่อถือ เป็นต้น

แมคเคลแลนด์ และ เบิร์นแฮม (McClelland and Burnham, 2003, p. 239-264) กล่าวว่า การเข้าถึงอำนาจของผู้นำนั้นเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับแรงจูงใจส่วนบุคคลเป็นอย่างมาก โดยกำหนดประเภทของการใช้อำนาจ 3 ลักษณะ ได้แก่

ลักษณะที่ 1 ผู้นำที่เน้นคน (affiliates) เป็นผู้นำที่เอาลูกน้องหรือสมาชิกเป็นหลัก เน้นความสุขความพึงพอใจของสมาชิกให้มีความสำคัญกับเป้าหมายของงานและนโยบายขององค์กร น้อยซึ่งผู้นำประเภทนี้จะอ่อนแอและมีประสิทธิภาพต่ำที่สุด

ลักษณะที่ 2 ผู้นำที่เน้นอำนาจส่วนบุคคล (personal power) เป็นผู้นำที่ให้ความสำคัญกับการแสวงหาอำนาจเพื่อตัวเองและทีมงานมากกว่าความต้องการเป็นที่ชื่นชอบของสมาชิก จุดเด่นคือจะจัดการในแนวทางประชาธิปไตย และมีความเข้มแข็ง ในขณะที่จุดด้อยเป็นเรื่องของการขยายอำนาจ การสร้างอิทธิพล และไม่ปฏิบัติตนให้เกิดการสร้างสรรคในสถาบันที่ดี

และลักษณะที่ 3 ผู้นำที่เน้นสถาบัน (institute) เป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดจะใช้อำนาจที่เอื้อประโยชน์ต่อองค์กรเป็นหลัก เช่น ใส่ใจองค์การอย่างเต็มเปี่ยม มีจริยธรรมในการทำงานอย่างสูง เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และมุ่งที่เป้าหมายขององค์กร ดังนั้น อำนาจจึงเป็นศักยภาพในการจัดสรรทรัพยากร การตัดสินใจ และการทำให้มีการตัดสินใจของผู้นำที่หลากหลายในทางปฏิบัติ ได้แก่ การเน้นคน การเน้นอำนาจส่วนบุคคล และการเน้นที่สถาบัน

2) การใช้อิทธิพล (Influence) เนื่องจากอำนาจในองค์กรนั้นเป็นเพียงความสามารถที่ซ่อนเร้นอยู่ และจะตระหนักได้ก็ต่อเมื่อมีการแสดงออกในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง จะเห็นได้บ่อยครั้งที่อำนาจแสดงตัวเองออกมารให้เห็นอย่างชัดเจนในรูปแบบของอิทธิพลที่เป็นความสามารถในการ

เปลี่ยนแปลง ชี้นำ หรือมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้อื่นโดยปราศจากการสั่งการ หรือบังคับ อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี คำว่าอิทธิพล (influence) เป็นอีกคำหนึ่งที่คนมักมองในเชิงลบ เช่น ผู้มีอิทธิพล เป็นต้น โดยอิทธิพลจะเป็นส่วนขยายของอำนาจหรือเป็นกลไกสำคัญในการใช้อำนาจเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือทัศนคติของคนอื่นโดยที่เขาไม่รู้สึกรู้ว่าถูกผิใจ บังคับ หรือสั่งการโดยตรงเพื่อให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือทัศนคติ ซึ่งหากเปรียบอำนาจเป็นค้อน อิทธิพลก็เป็นงูแก่มาหยี่ การใช้อำนาจควรใช้แบบค้อนในงูแก่มาหยี่ หรือ “เป็นการให้ข้อเสนอแนะที่คนอื่นไม่สามารถปฏิเสธได้” ดังนั้น อิทธิพลจึงเป็นกลไกของการใช้อำนาจเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือทัศนคติของคนอื่น (Harvard Business School, 2006)

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในปัจจุบันนิยามของภาวะผู้นำมุ่งไปที่กระบวนการของอิทธิพล (leadership is an influence process) มองว่าภาวะผู้นำไม่ใช่การกระทำที่เกิดขึ้นเดี่ยวๆ หรือการกระทำที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งที่เฉพาะเจาะจงเท่านั้น แต่เป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นเป็นลำดับขั้นต่อเนื่องกันไปจนบรรลุผลสำเร็จ โดยมีองค์ประกอบหลักด้านผู้นำ (leader) ผู้ตาม (followers) และสถานการณ์ (situation) เป็นเหตุการณ์และสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ภาวะผู้นำจึงเป็นกระบวนการมีอิทธิพล (influence) ซึ่งกันและกันระหว่างผู้นำและผู้ตามเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (change) ให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ (objectives) หรือเป้าหมายที่มีร่วมกัน (shared goal) (Northouse, 2017, Howell & Costley, 2005, Yukl, 2002, Schermerhorn, 2011) ซึ่งในทางจิตวิทยาจะเรียกกันว่า กระบวนการอิทธิพลทางสังคม (social influence process) ที่ให้ความสำคัญของเรื่องแรงจูงใจ (motives) และการรับรู้ (perceptions) ของบุคคลเป้าหมายที่เกิดขึ้นจากการกระทำของผู้นำ รวมถึงบริบทแวดล้อมนั้นว่ามีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างไร เช่น กระบวนการยินยอมปฏิบัติเพื่อหวังผลตอบแทน (instrumental compliance) กระบวนการผูกพันด้วยอุดมการณ์ร่วม (internalization) และกระบวนการลอกเลียนแบบพฤติกรรม (identification) ดังนั้น การใช้อำนาจในการนำควรให้ความสำคัญในเรื่องกระบวนการด้วยนอกจากจะมองเป็นเรื่องของกลไกในการใช้อำนาจ

เมื่อพิจารณาคำว่า อำนาจ กับอิทธิพล จะเห็นว่าอำนาจเป็นศักยภาพในการได้มา หรือระดมทรัพยากร ในที่ขณะอิทธิพลเป็นกลไกของการใช้อำนาจนั้น ดังที่ Barnes (2000 Cited in Harvard Business School, 2006) ที่กล่าวไว้ว่า “อำนาจเป็นบางสิ่งที่เรามี ในขณะที่อิทธิพลเป็นบางอย่างที่เราทำ” ดังนั้น อิทธิพลจึงเป็นกลไกในการใช้อำนาจของผู้นำเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือทัศนคติของผู้อื่นโดยปราศจากการถูกบังคับหรือออกคำสั่ง โดยมียุทธวิธี 3 ประการ คือ

มีอิทธิพลผ่านการกำหนดกรอบข้อมูล และความเป็นผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิค ดังนี้ (Harvard Business School, 2006)

ประการแรก การกำหนดกรอบ เนื่องจากกรอบเป็นหน้าต่างทางความคิดและจิตใจที่ผู้นำใช้มองผ่านเพื่อเห็นถึงความจริงหรือปัญหาบางอย่าง ซึ่ง Pfeffer (1992) กล่าวว่า “การสร้างกรอบการทำงานในประเด็นที่ซึ่งจะต้องทำการพิจารณาและตัดสินใจนั้น มักจะมีความสำคัญเช่นเดียวกับการกำหนดผลลัพธ์ที่เราต้องการ” ซึ่งการกำหนดกรอบของผู้นำนั้น อาจใช้อำนาจส่วนบุคคล (personal power) ในการชักจูงให้ผู้อื่นกระทำหรือคิดในหลายมุมมองเพื่อความมุ่งมั่นในเป้าหมายองค์กร การสร้างความร่วมมือ และการยอมรับมาตรฐานสูงในการทำงาน ก็จะต้องชี้ได้ว่าผู้นำสามารถมีอิทธิพลต่อผู้อื่นโดยการกำหนดกรอบได้แล้ว ดังนั้น กรอบจึงเป็นหน้าต่างทางความคิดและจิตใจที่ผู้นำใช้มองผ่านเพื่อให้เห็นถึงความจริงหรือปัญหาบางอย่างโดยผู้นำสามารถมีอิทธิพลต่อผู้อื่นได้ด้วยการกำหนดกรอบ

ประการที่สอง ข้อมูลการมีอิทธิพลผ่านข้อมูลจะสามารถควบคุมการโต้แย้งด้วยการนำเสนอข้อเท็จจริงและตัวเลขที่ดึงดูดความสนใจทำให้ไม่มีผู้ใดสามารถโต้แย้งได้ หากผู้นำสามารถจัดให้มีข้อมูลที่ถูกต้องเข้ามาเกี่ยวข้องและไม่มีอคติในประเด็นสำคัญที่เราเผชิญอยู่ได้ก็จะมีอิทธิพลต่อการโต้แย้งและเพิ่มอำนาจในตนเองของผู้นำได้อย่างแน่นอน ดังนั้นข้อมูลจึงเป็นอีกวิธีการหนึ่งของการมีอิทธิพลแต่ผู้นำจะต้องแน่ใจว่าสามารถดึงดูดความสนใจ และไม่สามารถจะโต้แย้งได้

และประการสุดท้าย ความเป็นผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิค เนื่องจากการตัดสินใจสำคัญๆ ของผู้นำนั้นมีมากมายหลายเรื่องจึงมีความจำเป็นที่ผู้นำต้องมีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาให้คำชี้แนะในขณะเดียวกันผู้นำก็ควรมีการพิจารณาถึงการพัฒนาความเชี่ยวชาญที่จำเป็นต่างๆ เหล่านั้น เช่น เทคโนโลยีสารสนเทศ โดยการอบรมพัฒนาอย่างเป็นทางการ การฝึกทดลองงาน เป็นต้น แม้วิธีการดังกล่าวไม่ได้ลงรายละเอียดมากนักแต่ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้เรามีอิทธิพลต่อผู้อื่น

ดังนั้น ผู้นำสามารถใช้อำนาจหน้าที่ทางด้านเทคนิคในการเพิ่มอิทธิพลของตนเองเนื่องจากความสลับซับซ้อนของงานในยุคปัจจุบันทำให้การตัดสินใจสิ่งสำคัญของผู้นำนั้นต้องอาศัยคำแนะนำและการแก้ปัญหาจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านเทคนิคอย่างมาก

3) การโน้มน้าว (Persuasion) การโน้มน้าวหรือบางทีใช้คำว่า การจูงใจ เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงอิทธิพลเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ผู้นำใช้ศิลปะโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือสนับสนุนแนวคิด ทักษะคติ หรือพฤติกรรมของคนอื่น ให้ผู้อื่นเข้าใจเหตุผลและเต็มใจร่วมกันทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร โดยการบูรณาการศาสตร์และศิลป์

ที่อยู่บนพื้นฐานการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีระเบียบวิธีมีความเข้าใจในพฤติกรรมของมนุษย์ ความสามารถในการสื่อสาร และการทำให้เกิดความไว้วางใจ อย่างไรก็ตาม การจูงใจนั้นจะต้องมีการเตรียมตัวและวางแผนซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ (Harvard Business School, 2006)

ประการแรก ความน่าเชื่อถือ (credibility) การที่ผู้นำจะโน้มน้าวคนอื่นได้นั้นสิ่งสำคัญประการแรกคือ ความน่าเชื่อถือเนื่องจากเป็นหัวใจสำคัญของการโน้มน้าวผู้ฟังซึ่งจะสังเกตได้จาก 2 ลักษณะ คือ แนวคิด (ideas) เป็นการนำเสนอแนวคิดของผู้นำที่จะต้องครบถ้วนครอบคลุมประเด็นเพื่อให้ผู้ฟังได้รับรู้อย่างครบถ้วนไม่เป็นที่เคลงใจ และตัวบุคคล (person) เป็นคุณลักษณะส่วนตัวของผู้นำที่แสดงให้เห็นถึงความน่าเชื่อถือ เป็นที่ไว้วางใจ และมีความจริงใจ ซึ่งผู้นำจะต้องแสดงออกตลอดเวลาในขณะที่ทำงานร่วมกับผู้อื่น ดังนั้น การสร้างความน่าเชื่อถือมีสิ่งสำคัญที่ผู้นำต้องสนใจ ได้แก่ 1) การสร้างความไว้วางใจ (trust) เนื่องจากความไว้วางใจเป็นความรู้สึกและการกระทำ (แสดงออก) ของบุคคลที่แสดงถึงความมั่นใจ ความเชื่อมั่นและการสนับสนุนต่อบุคคล (ผู้บังคับบัญชา) และองค์การที่อยู่บนพื้นฐานความคาดหวังเชิงบวกที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคลภายใต้เงื่อนไขของความเสี่ยงและการพึ่งพากัน ที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขของความเชื่อ (belief) การตัดสินใจ (decision) และการกระทำ (action) (Harvard Business School, 2006) โดยมีลักษณะสำคัญ ดังนี้ 1) บอกทั้งข้อดีและข้อเสียของเรื่องราวด้วยความเข้าใจอย่างชัดเจน และตรงไปตรงมา 2) ทำตามคำสัญญา 3) ยึดมั่นในคุณธรรมและคุณค่าของตนเอง 4) สนับสนุนให้มีการสำรวจความคิดเห็น 5) เห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่นมากกว่าประโยชน์ตนเอง และ 2) การสั่งสมความเชี่ยวชาญ (expertise) ให้มากยิ่งขึ้นเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ขึ้นไป ได้แก่ รู้และเข้าใจจุดแข็งและจุดอ่อนของตนเอง สร้างและหาประสบการณ์ตรงให้กับตนเอง อ้างอิงแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ทดลองหรือทำการพิสูจน์เพื่อพัฒนาวิธีการ เชี่ยวชาญภาษาหรือศัพท์เฉพาะในเรื่องนั้นๆ เปิดเผยหรือไม่ปิดบังประวัติส่วนตัว เรียนรู้จากผู้อื่นที่มีประสบการณ์ รวบรวมความคิดเห็นหรือความประทับใจจากผู้เกี่ยวข้อง

ประการที่สอง ความเข้าใจผู้ฟัง (understanding of your audience) การฟังผู้อื่นถือเป็นคุณลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของผู้นำ และต้องทำความเข้าใจผู้ฟังให้ถ่องแท้เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) การระบุจุดศูนย์กลางของอิทธิพล (identify centers of influence) การจะโน้มน้าวคนอื่นในประเด็นการเข้าใจผู้ฟังจะต้องให้ความสำคัญคือศูนย์กลางของอิทธิพลเป็นการค้นหาจุดศูนย์กลางของผู้ที่มีอิทธิพลหรือผู้นำทางความคิด เนื่องจากจะมีอำนาจต่อบุคคลอื่นที่อยู่รอบข้างที่มีความสำคัญต่อการโน้มน้าวของผู้นำ แม้ไม่ได้มีบทบาทในการตัดสินใจก็ตามแต่มีอิทธิพลต่อผู้

ตัดสินใจ ได้แก่ ผู้ที่ทำการตัดสินใจ (decision makers) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญ (stakeholders) และผู้มีอิทธิพล (influencers) 2) การวิเคราะห์การรับรู้ของผู้ฟัง (analyze audience receptivity) 3) การประเมินแบบการรับรู้ (assess categories of receptivity) 4) การกำหนดแบบการตัดสินใจ (determine decision-making styles) และ 5) การสนใจการเมือง (politics) ภายในองค์กร

ประการที่สาม การมีเหตุผลที่หนักแน่น (solid argument) เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ยังให้ความสำคัญกับอ้างเหตุผลอย่างหนักแน่นเป็นพื้นฐานสำคัญในการโน้มน้าวที่มีประสิทธิผล เช่น 1) ให้ข้อมูลสมเหตุสมผลและสอดคล้องกับข้อเท็จจริง 2) จำกัดหรือต่อต้านทางเลือกที่มาแข่งขัน 3) ตระหนักและจัดการกับสถานการณ์ของการเมืองภายใน และ 4) อ้างอิงการรับรองจากบุคคลที่สามที่มีอำนาจบังคับบัญชาและไม่มีอคติและประการสุดท้าย การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ (effective communication) การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะเอาชนะความคิดและจิตใจผู้ฟังที่ผู้นำจะต้องตระหนักและฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง มีวิธีการ 4 วิธีที่จะกระตุ้นความมีเหตุผลของผู้ฟังของผู้นำ ได้แก่ 1) การเริ่มต้นด้วยจุดสำคัญ (start with the hearts) เช่น เริ่มด้วยโครงการที่ถูกต้อง นำเสนอหลักฐานที่ดึงดูดความสนใจ การเน้นย้ำถึงคุณประโยชน์ และการใช้คำพูดที่เหมาะสม เป็นต้น 2) การคำนึงถึงความรู้สึกผู้ฟัง (don't forget your audience's heart) เช่น การบรรยายหรือนำเสนอข้อมูลอย่างชัดเจน การใช้คำอุปมาอุปไมย การใช้คำเปรียบเทียบหรือเปรียบเปรย และการใช้ภาษาและจินตนาการในการเล่าเรื่อง 3) การเอาชนะการต่อต้าน (overcoming resistance) เช่น การระบุถึงผลประโยชน์ของผู้ต่อต้าน การเข้าใจถึงอารมณ์ของผู้ต่อต้าน การสร้างความไว้วางใจ ความสอดคล้องของการใช้ภาษาภายในและไม่ใช้ภาษาภายใน และการนำเสนอมุมมองผู้ต่อต้านก่อนนำเสนอมุมมองของตนเอง และ 4) การจุดชนวนการโน้มน้าว (persuasion triggers) เช่น การเปรียบเทียบให้เห็นผลต่างหรือสอดคล้องกับมาตรฐาน การสร้างความผูกพันหรือชื่นชอบผู้ฟัง การตอบแทนซึ่งกันและกันโดยเป็นผู้ให้ก่อน สร้างการเชื่อมโยงเพื่อให้เกิดการคล้อยตามจากค่านิยม มาตรฐาน หรือความทันสมัย การให้คำมั่นสัญญาอย่างเต็มที่ และการใช้อำนาจบังคับบัญชาเชื่อมโยงกับความเชี่ยวชาญ (Harvard Business School, 2006)

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ช่วยให้บุคคลสามารถชี้นำ สร้างความร่วมมือ และจูงใจผู้อื่นให้ดำเนินงานไปสู่เป้าหมายร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้นำที่ดีต้องมีทั้งความรู้ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม วิสัยทัศน์ และทักษะในการบริหารจัดการ เพื่อสร้างความไว้วางใจ

และการยอมรับจากสมาชิก อันจะนำไปสู่ความสำเร็จและความยั่งยืนขององค์กรหรือชุมชนได้อย่างเหมาะสม

2.2.4 ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

ผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จขององค์กร เป็นความสามารถในการมีอิทธิพลเหนือคนอื่น เช่น การวางแผน การควบคุม สั่งการ หรือจูงให้ผู้ปฏิบัติหรือผู้ตามปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ และภาวะผู้นำมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามสถานการณ์ของสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไป การศึกษาถึงภาวะผู้นำจึงมีวิวัฒนาการแตกต่างกัน โดยระยะแรกจะให้ความสำคัญกับการศึกษาถึงคุณลักษณะผู้นำ ระยะต่อมาได้สนใจนำพฤติกรรมของผู้นำและผู้ตามในแต่ละสถานการณ์ และจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในยุคโลกาภิวัตน์ได้มีแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำและภาวะผู้นำเกิดขึ้นจำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปวิวัฒนาการการศึกษาภาวะผู้นำตามแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ออกเป็น 3 แนวคิดตามกลุ่มการศึกษา ดังนี้

ทฤษฎีคุณลักษณะภาวะผู้นำ (Trait Theories) คุณลักษณะภาวะผู้นำ (Trait Theories) แนวคิดมาจากทฤษฎีมหาบุรุษ (Greatman Theory of Leadership) ของกรีกและโรมันโบราณโดยมีความเชื่อว่า ภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือโดยกำเนิด (Born leader) ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้แต่สามารถ พัฒนาขึ้นได้ ลักษณะผู้นำที่ดีและมีประสิทธิภาพสูงจะประกอบด้วย ความเฉลียวฉลาด มีบุคลิกภาพ ซึ่งแสดงถึงการเป็นผู้นำและต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ จึงพยายามที่จะแยกคุณสมบัติพิเศษที่ดีมากับผู้นำว่าแตกต่างกับบุคคลอื่นโดยทั่วไป เช่น ศึกษาภาวะผู้นำตามคุณลักษณะโดยวิเคราะห์ประวัติ บุคคลสำคัญ ซึ่งพบว่าบุคคลสำคัญ ๆ มีพฤติกรรมเป็นผู้นำที่เกิดจากคุณลักษณะเป็นส่วนมาก โดย คุณลักษณะของผู้นำนั้นอาจจำแนกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1) ลักษณะทางกาย พบว่าผู้นำที่เป็นหัวหน้าจะมีความสูง และมีน้ำหนักมากกว่าคนปกติโดยเฉลี่ย

2) ลักษณะทางสติปัญญา พบว่าสติปัญญามีความสัมพันธ์กับความเป็นผู้นำ ผู้นำที่มีความสามารถทางสมองสูงกว่าคนอื่น ๆ จะเป็นผู้ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำ

3) ลักษณะบุคลิกภาพ เช่น ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสามารถในการปรับตัวการมีลักษณะเด่น การเป็นคนเปิดเผยไม่เก็บตัว และความสามารถในการเห็นอกเห็นใจผู้อื่น คุณลักษณะดังกล่าวมักจะพบในผู้นำมากกว่าคนปกติ (พระอธิการบุญช่วย โชติวิโส และ สุนทร สายคำ, 2560, หน้า 20)

ต่อมาในช่วงปี ค.ศ. 1948-1970 ยังคงมีการศึกษาวิจัยคุณลักษณะของ ผู้นำเป็นจำนวนมาก และ Stogdill (1974) ได้ทำการสังเคราะห์งานวิจัยดังกล่าว อีกครั้ง และค้นพบลักษณะของผู้นำในช่วงปีนี้ ดังนี้

1) คุณลักษณะทางร่างกาย (Physical Characteristics) โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำที่ดีและคุณลักษณะทางร่างกาย เช่น อายุ ส่วนสูง น้ำหนัก และรูปร่าง จะให้ผลลัพธ์ที่ขัดแย้งกัน การมีส่วนสูง น้ำหนักที่มากกว่าไม่ได้เป็นเงื่อนไขของผู้ที่เป็นผู้นำที่ดีเสมอไป แต่กระนั้นองค์การจำนวนมากเชื่อว่าบุคคลที่มีรูปร่างใหญ่จะจำเป็นต่อการได้รับความเชื่อถือจากผู้ตาม แนวคิดนี้อยู่บนพื้นฐานของการใช้อำนาจบังคับ ทำให้ผู้ตามเกิดความกลัว

2) ภูมิหลังทางสังคม (Social Background) เป็นการศึกษาภูมิหลังของผู้นำ เช่น การศึกษา สถานภาพทางสังคม และการเลื่อนชั้นทางสังคม โดยการศึกษาสรุปว่า (1) สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจที่สูงจะเป็นข้อได้เปรียบต่อการเป็นผู้นำ (2) บุคคลที่มาจากสถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจที่ต่ำสามารถก้าวไปสู่ตำแหน่งระดับสูงมากกว่าในช่วงก่อนปี ค.ศ.1924 และ (3) ในช่วงปี ค.ศ. 1948-1970 ผู้นำมีการศึกษาดีกว่าในอดีต

3) สติปัญญาและความสามารถ (Intelligence and Ability) โดยมีตัวแปรต่างๆ ที่ถูกนำมาศึกษา เช่น สติปัญญา ความเด็ดขาด ความรู้ความคล่องแคล่วในการใช้คำพูด และมีงานวิจัยหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่า ผู้นำมีสติปัญญา มีความเด็ดขาด มีความรู้ และความคล่องแคล่วในการใช้คำพูดมากกว่าผู้ที่ไม่ได้เป็นผู้นำ แม้ว่าจะพบความสัมพันธ์ค่อนข้างสม่ำเสมอ แต่ยังไม่สามารถสรุปได้อย่างเด็ดขาดต้องพิจารณาตัวแปรอื่นๆ ประกอบด้วย

4) บุคลิกภาพ (Personality) ได้แก่ ความสามารถในการปรับตัว การมีอำนาจเหนือบุคคลอื่น การมีความสมดุลในอารมณ์และความสามารถในการควบคุมอารมณ์ ความมีอิสระและเป็นตัวของตัวเอง ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความซื่อสัตย์และจริยธรรมและความเชื่อมั่นในตนเอง

5) คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับงาน (Task-Related Characteristics) คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับงานของผู้นำ ได้แก่ ความต้องการความสำเร็จ มีความมุ่งมั่นที่จะรับผิดชอบ มีความคิดริเริ่มไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค รับผิดชอบในการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และการมุ่งมั่น

6) คุณลักษณะทางสังคม (Social Characteristics) คุณลักษณะทาง สังคมของผู้นำ ที่ถูกพิจารณาว่าเป็นรากฐานที่สำคัญต่อความสำเร็จในการเป็นผู้นำ คือ ความสามารถในการประสานความร่วมมือ ความสามารถในการบริหารจัดการ ความปรารถนาที่จะร่วมมือกับผู้อื่น ความนิยม

ชมชอบ และมีเกียรติ มีทักษะทางสังคมและทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การมีส่วนร่วมกับสังคม การรู้จักกาลเทศะและมีทักษะด้านการพูด

Poetz และ Volmer (2024) อธิบายว่า ภาวะผู้นำในปัจจุบันมิได้พิจารณาเพียงพฤติกรรมของผู้นำเท่านั้น แต่ยังรวมถึงคุณลักษณะภายในของผู้นำที่ส่งผลต่อความสามารถในการบริหารอารมณ์ การตัดสินใจ และการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ตาม คุณลักษณะสำคัญ เช่น ความมั่นคงทางอารมณ์ ความสามารถในการควบคุมตนเอง และการสร้างแรงจูงใจ เป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้ผู้นำสามารถรับมือกับแรงกดดันในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังพบว่าผู้นำที่มีคุณลักษณะเชิงบวกจะส่งผลต่อความผูกพันของบุคลากรและสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดีในองค์กร ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า “คุณลักษณะส่วนบุคคล” เป็นรากฐานสำคัญของภาวะผู้นำสมัยใหม่

Pletzer, Breevaart และ Bakker (2024) กล่าวว่า ทฤษฎีคุณลักษณะภาวะผู้นำให้ความสำคัญกับลักษณะเชิงสร้างสรรค์ของผู้นำ เช่น ความรับผิดชอบ ความเอาใจใส่ ความสามารถในการสร้างแรงจูงใจ และความฉลาดทางอารมณ์ ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้มีผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานของผู้ตามอย่างชัดเจน งานวิจัยพบว่าผู้นำที่มีคุณลักษณะเชิงบวกสามารถเพิ่มความผูกพันในการทำงาน ลดภาวะหมดไฟในการทำงาน และส่งเสริมสุขภาพจิตของบุคลากรได้ ขณะที่ผู้นำที่ขาดคุณลักษณะด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบมักก่อให้เกิดผลเสียต่อองค์กร ดังนั้นคุณลักษณะของผู้นำจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดความสำเร็จขององค์กรและความพึงพอใจของบุคลากร

Kehr, Graff และ Bakac (2023) อธิบายว่า ภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพเกิดจากการผสมผสานระหว่างคุณลักษณะภายในของผู้นำกับความต้องการของผู้ตาม โดยผู้นำที่มีคุณลักษณะเด่น เช่น ความมั่นใจ ความสามารถในการจูงใจ และความเข้าใจผู้อื่น จะสามารถสร้างอิทธิพลต่อผู้ตามได้ดีกว่า งานวิจัยชี้ให้เห็นว่าเมื่อคุณลักษณะของผู้นำสอดคล้องกับแรงจูงใจของผู้ตาม จะช่วยเพิ่มประสิทธิผลขององค์กรและสร้างความร่วมมือในการทำงานมากขึ้น แนวคิดนี้จึงสะท้อนว่าคุณลักษณะของผู้นำไม่ได้มีผลเฉพาะตัวผู้นำเอง แต่ยังส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตามในระยะยาว

Lanaj, Foulk และ Jennings (2023) กล่าวว่า ทฤษฎีคุณลักษณะภาวะผู้นำยังเชื่อมโยงกับแนวคิด “อัตลักษณ์ความเป็นผู้นำ” ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลรับรู้และเห็นคุณค่าในบทบาทของตนเองในฐานะผู้นำ คุณลักษณะสำคัญ เช่น การสะท้อนตนเองเชิงบวก ความเชื่อมั่นในศักยภาพของตน และการมีทัศนคติเชิงสร้างสรรค์ เป็นปัจจัยที่ช่วยพัฒนาความเป็นผู้นำได้อย่างต่อเนื่อง งานวิจัยพบว่าผู้นำที่มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอจะมีประสิทธิภาพในการบริหารงานสูงขึ้น และ

สามารถสร้างความไว้วางใจให้แก่บุคลากรได้มากกว่าผู้นำที่ขาดการพัฒนาคุณลักษณะภายในของตนเอง

Rodgers และคณะ (2024) อธิบายว่า คุณลักษณะของผู้นำมีผลโดยตรงต่อการยอมรับจากสมาชิกในองค์กร โดยเฉพาะคุณลักษณะด้านความยุติธรรม ความสามารถในการสร้างความไว้วางใจ และความเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้นำที่มีคุณลักษณะดังกล่าวจะสามารถลดความขัดแย้งภายในองค์กรและเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานร่วมกันได้ งานวิจัยยังพบว่าคุณลักษณะของผู้นำมีผลต่อการสร้างวัฒนธรรมองค์กรเชิงบวก และช่วยให้บุคลากรเกิดความรู้สึกผูกพันต่อองค์กรในระยะยาว จึงกล่าวได้ว่าทฤษฎีคุณลักษณะภาวะผู้นำยังคงมีความสำคัญต่อการบริหารองค์กรยุคปัจจุบันอย่างมาก

ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership Theory)

ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership Theory) เป็นแนวคิดทางการบริหารที่มุ่งเน้นให้ผู้นำสามารถสร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้น และพัฒนาศักยภาพของผู้ตามให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกทั้งในระดับบุคคลและองค์กร ผู้นำลักษณะนี้จะส่งเสริมให้บุคลากรมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน และพร้อมเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยใหม่ โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่องค์กรต้องปรับตัวอย่างรวดเร็ว ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ การสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นทางปัญญา และการคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งช่วยให้ผู้ตามเกิดความผูกพันและพัฒนาศักยภาพของตนอย่างต่อเนื่อง

ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้เสนอภาวะผู้นำแบบ 2 แบบ คือ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) และภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน คือ รูปแบบภาวะผู้นำซึ่งมีความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและผู้ตามอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนทรัพยากรบางอย่างที่มีค่าแก่ผู้ตาม เช่น การทำงานเพื่อแลกเปลี่ยนเงินเดือนของพนักงาน การจ่ายเงิน เพื่อให้ออกเสียงและลงคะแนนสำหรับการเลือกตั้งของผู้แทน ซึ่งเป้าหมายของผู้นำและผู้ตามไม่เป็นเป้าหมายร่วมกัน และไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แตกต่างจากผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่จะใช้ภาวะผู้นำเพื่อเปลี่ยนแปลงและพัฒนาความต้องการของผู้ตามให้สูงขึ้น

เบนนิส และ นานัส (Bennis and Nanus) (1985) ได้สรุปคุณลักษณะของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงไว้ 3 ประเด็น คือ

1. การพัฒนาวิสัยทัศน์ (Developing a vision)

1.1 ช่วยสร้างแรงคลใจของผู้ตาม เนื่องจากวิสัยทัศน์สามารถทำให้งานที่ทำมีความหมายยิ่งขึ้น เช่น มีความหมายต่อเพื่อนมนุษย์และเกิดความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของกิจการนั้น

1.2 วิสัยทัศน์ช่วยให้การตัดสินใจ การริเริ่มสิ่งใหม่และมีอิสระในการคิดของผู้ตามทุกระดับ สามารถทำให้ง่ายขึ้น เนื่องจากทุกคนรู้เป้าหมาย

2. พัฒนาความผูกพันและความไว้วางใจ (Developing commitment and trust) เกิดจากการแสดงออกที่คงเส้นคงวาของผู้นำทั้งคำพูดและการกระทำ หากผู้นำที่เปลี่ยนจุดยืนบ่อยและมีพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับค่านิยมขององค์กร จะทำลายความไว้วางใจ และความเชื่อมั่นของผู้ตามที่มีต่อผู้นำอย่างมาก ทั้งนี้เป็นเพราะความไม่คงเส้นคงวานั้นจะเป็นตัวลดความชัดเจน

3. ส่งเสริมการเรียนรู้ภายในองค์กร (Facilitating organization learning) ผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาทักษะของตนเองและรู้จักหาความรู้เพิ่มขึ้นจากประสบการณ์การทำงานทั้งที่สำเร็จและล้มเหลว ผู้นำจะยอมรับในความจำเป็นที่ต้องรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลง รวมทั้งเหตุการณ์ไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ผู้นำบังคับตนเองให้สนใจในการตั้งสมมุติฐานต่าง ๆ ขึ้นเพื่อทดสอบความคิดของตนเองโดยการดูจากปฏิกิริยาของเพื่อร่วมงาน และผู้เชี่ยวชาญภายนอก ผู้นำจะสร้างเครือข่ายข้อมูลข่าวสารและริเริ่มการศึกษาค้นคว้าพิเศษต่าง ๆ เพื่อได้ข้อมูลที่จำเป็นต่อการพัฒนาต่อไป

กชกร เนียมท่าเสา และสมชาย เทพแสง (2566) อธิบายว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการที่ผู้นำใช้วิสัยทัศน์ การสื่อสาร และการสร้างแรงจูงใจ เพื่อผลักดันบุคลากรให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความคิดและพฤติกรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน ผู้นำจะต้องสามารถสร้างความเชื่อมั่นและการมีส่วนร่วมของบุคลากรในการขับเคลื่อนองค์กรภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว โดยเฉพาะในศตวรรษที่ 21 ที่ต้องเผชิญการแข่งขันและวิกฤตในหลายด้าน

Buakeaw et al. (2023) กล่าวว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นรูปแบบภาวะผู้นำที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้ตามให้มีศักยภาพสูงขึ้น ผ่านการสร้างแรงบันดาลใจ การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ผู้นำประเภทนี้จะช่วยให้บุคลากรเกิดความตระหนักในเป้าหมายร่วมกัน และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารในยุคดิจิทัล

Hanrintr (2022) อธิบายว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นคุณลักษณะของผู้นำที่สามารถกระตุ้นให้บุคลากรเกิดความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งสร้างความเชื่อมั่นและแรงผลักดันในการพัฒนาองค์กร โดยผู้นำจะทำหน้าที่เป็นผู้เปลี่ยนแปลง (Change Agent) ที่สามารถนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาภาวะผู้นำลักษณะนี้จึงมีความสำคัญต่อองค์กรในทุกระดับ

ไชโยโพธิ์ รมโพธิ์ (2567) กล่าวว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นแนวคิดสำคัญสำหรับการบริหารองค์กรในยุคดิจิทัล เพราะผู้นำจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์กว้างไกล สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน ผู้นำที่มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะสามารถผลักดันให้บุคลากรเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และพร้อมรับต่อความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสังคมได้อย่างเหมาะสม

Gomez et al. (2023) อธิบายว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นพฤติกรรมของผู้นำที่ส่งผลต่อความไว้วางใจและการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของผู้ตาม โดยผู้นำจะสร้างแรงบันดาลใจและสนับสนุนให้บุคลากรเปิดรับแนวคิดใหม่ ๆ ซึ่งช่วยลดแรงต้านต่อการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างผู้นำและผู้ตาม ทำให้องค์กรสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ทฤษฎีภาวะผู้นำตามคุณลักษณะ (Trait Theory) คุณลักษณะภาวะผู้นำ (Trait Theories) แนวคิดมาจากทฤษฎีมหาบุรุษ (Greatman Theory of Leadership) ของกรีกและโรมันโบราณโดยมีความเชื่อว่า ภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือโดยกำเนิด (Born leader) ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้แต่สามารถพัฒนาขึ้นได้ ลักษณะผู้นำที่ดีและมีประสิทธิภาพสูงจะประกอบด้วย ความเฉลียวฉลาด มีบุคลิกภาพซึ่งแสดงถึงการเป็นผู้นำและต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ จึงพยายามที่จะแยกคุณสมบัติพิเศษที่ติดมากับผู้นำว่าแตกต่างกับบุคคลอื่นโดยทั่วไป เช่น ศึกษาภาวะผู้นำ ตามคุณลักษณะโดยวิเคราะห์ประวัติบุคคลสำคัญ ซึ่งพบว่าบุคคลสำคัญ ๆ มีพฤติกรรมเป็นผู้นำที่เกิดจากคุณลักษณะเป็นส่วนมาก โดยคุณลักษณะของผู้นำนั้นอาจจำแนกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1) ลักษณะทางกาย พบว่าผู้นำที่เป็นหัวหน้าจะมีความสูง และมีน้ำหนักมากกว่าคนปกติโดยเฉลี่ย

2) ลักษณะทางสติปัญญา พบว่าสติปัญญามีความสัมพันธ์กับความเป็นผู้นำ ผู้นำที่มีความสามารถทางสมองสูงกว่าคนอื่น ๆ จะเป็นผู้ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำ

3) ลักษณะบุคลิกภาพ เช่น ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสามารถในการปรับตัวการมีลักษณะเด่น การเป็นคนเปิดเผยไม่เก็บตัว และความสามารถในการเห็นอกเห็นใจผู้อื่นคุณลักษณะดังกล่าวมักจะพบในผู้นำมากกว่าคนปกติ (พิชาย รัตนติลก ณ ภูเก็ต, 2552, หน้า 198)

ทฤษฎีภาวะผู้นำตามพฤติกรรม (Behavior Theory) แนวคิดหลักของทฤษฎีคือให้มองในสิ่งที่ผู้นำปฏิบัติและชี้ให้เห็นว่าทั้งผู้นำและผู้ตามต่างมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน โดยแบ่งลักษณะผู้นำเป็น 3 แบบ คือ

1) ผู้นำแบบอัตถนิยมหรืออิตตา (Autocratic Leaders) จะตัดสินใจด้วยตนเองไม่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แน่นอนขึ้นอยู่กับตัวผู้นำเอง คิดถึงผลงานไม่คิดถึงคน บางครั้งทำให้เกิดศัตรูได้ ผู้นำลักษณะนี้จะใช้ได้ดีในช่วงภาวะวิกฤตเท่านั้น ผลของการมีผู้นำลักษณะนี้จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาไม่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง และไม่เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

2) ผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Leaders) ใช้การตัดสินใจของกลุ่มหรือให้ผู้ตามมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ รับฟังความคิดเห็นส่วนรวม ทำงานเป็นทีมมีการสื่อสารแบบ 2 ทาง ทำให้เพิ่มผลผลิตและความพึงพอใจในการทำงาน บางครั้งการอิงกลุ่มทำให้ใช้เวลานานในการตัดสินใจ ระยะเวลาที่เร่งด่วนผู้นำลักษณะนี้ไม่เกิดผลดี

3) ผู้นำแบบตามสบายหรือเสรีนิยม (Laissez - Faire Leaders) จะให้อิสระกับผู้ใต้บังคับบัญชาเต็มที่ในการตัดสินใจแก้ปัญหา จะไม่มีการกำหนดเป้าหมายที่แน่นอน ไม่มีหลักเกณฑ์ไม่มีระเบียบจะทำให้เกิดความค้ำข้องใจหรือความไม่พอใจของผู้ร่วมงานได้และได้ผลผลิตต่ำการทำงานของผู้นำลักษณะนี้เป็นการกระจายงานไปที่กลุ่ม ถ้ากลุ่มมีความรับผิดชอบและมีแรงจูงใจในการทำงานสูงสามารถควบคุมกลุ่มได้ดี มีผลงานและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ลักษณะผู้นำแต่ละแบบจะสร้างบรรยากาศในการทำงานที่แตกต่างกันดังนั้นการเลือกใช้ลักษณะผู้นำแบบใดขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสถานการณ์ด้วย

การศึกษาที่มหาวิทยาลัยโอไฮโอ เน้นพฤติกรรมผู้นำหรือแบบผู้นำ 3 แบบ คือ ผู้นำแบบเผด็จการ ผู้นำแบบประชาธิปไตย และผู้นำแบบเสรี ว่าผู้นำแบบใดก่อให้เกิดความสำเร็จมากที่สุด ซึ่งผลการศึกษาพบว่า กลุ่มที่มีผู้นำแบบเสรีนิยมได้ผลการปฏิบัติงานต่ำกว่ากลุ่มผู้นำแบบเผด็จการและแบบประชาธิปไตย ซึ่งได้ปริมาณงานเท่ากันทั้งสองกลุ่ม คุณภาพงานและความพอใจในการทำงานดีที่สุดตกอยู่กับกลุ่มที่มีผู้นำแบบประชาธิปไตย เมื่อศึกษาต่อมาก็พบว่าบางครั้งผลการปฏิบัติงานในกลุ่มที่มีผู้นำแบบประชาธิปไตยสูงกว่ากลุ่มที่มีผู้นำแบบเผด็จการ แต่บางครั้งผลการปฏิบัติงานของ

กลุ่มที่มีผู้นำแบบประชาธิปไตยต่ำกว่ากลุ่มที่มีผู้นำแบบเผด็จการ แต่ความพอใจในการทำงานของกลุ่มที่มีผู้นำแบบประชาธิปไตยสูงกว่ากลุ่มที่มีผู้นำแบบเผด็จการ (Schermerhorn, 2011, p. 222)

ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ (Contingency Theory) การศึกษาภาวะผู้นำตามสถานการณ์มีพื้นฐานของแนวคิดที่ว่า ผู้นำที่ประสบความสำเร็จได้นั้นไม่จำเป็นต้องมีคุณลักษณะเฉพาะที่ตายตัว และไม่จำเป็นต้องมีการแสดงออกเชิงพฤติกรรมในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเท่านั้นหากแต่ผู้นำจะประสบความสำเร็จในการทำงานได้ก็ต่อเมื่อผู้นำสามารถเลือกใช้วิธีการหรือแสดงออกซึ่งพฤติกรรมการเป็นผู้นำที่เหมาะสมสอดคล้องกับแต่ละสถานการณ์ ดังนั้นผู้นำที่ประสงค์จะประยุกต์ใช้ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ให้เกิดประโยชน์กับตนเอง จึงต้องศึกษาว่าสถานการณ์หรือปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อวิธีการและพฤติกรรมของผู้นำเหล่านั้นมีอะไรบ้าง และแต่ละสถานการณ์ผู้นำควรจะใช้วิธีการใดในการบริหารงานให้ประสบความสำเร็จได้สูงสุด (Schermerhorn, 2011, p. 225)

ทฤษฎีภาวะผู้นำตามพื้นฐานการใช้อิทธิพล (Influence-based Theory) ภาวะผู้นำในปัจจุบันได้มีการพัฒนาภาวะผู้นำขึ้นมาใหม่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สมควรจะกล่าวถึงคือ ภาวะผู้นำที่มีบารมีกับภาวะผู้นำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Schermerhorn, 2011, p. 230-232)

1) ภาวะผู้นำที่มีบารมี (Charismatic Leadership) มีผู้นำที่มีบารมีที่เป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่ของโลก เช่น โรนัลด์ เรแกน มาติน ลูเธอร์ คิง วอลท์ ดิสนีย์ เป็นต้น ภาวะผู้นำที่มีบารมีนี้เป็น การกลับไปสู่แนวความคิดของภาวะผู้นำสมัยก่อนที่ว่า ใครก็ตามที่มีความสามารถส่วนตัวจะก่อให้เกิดผลกระทบอย่างลึกซึ้งและเกินกว่าปกติต่อบุคคลอื่น บุคคลที่เสนอทฤษฎีภาวะผู้นำที่มีบารมีคือโรเบิร์ต เฮาส์ (Robert House) เขาเสนอว่า ผู้นำที่มีบารมีเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นสูง มีอุดมการณ์มีความคิดที่ ทำให้น่าเชื่อถือและมีความต้องการสูงที่จะมีอิทธิพลเหนือคนอื่น แนวคิดของภาวะผู้นำที่มีบารมีจึงมี ลักษณะคล้ายกับภาวะผู้นำตามแนวคุณลักษณะ ซึ่งมีสมมติฐานว่าบารมีเป็นลักษณะส่วนตัวของผู้นำ บารมีเป็นรูปแบบของการให้เกิดความดึงดูดใจระหว่างบุคคลที่ต่อบันดาลให้เกิดการสนับสนุนและ ยอมรับบุคคลที่มีบารมีนั้น ที่สำคัญผู้นำที่มีบารมีจะมีอิทธิพลเหนือคนอื่นมากกว่าคนที่ไม่มีบารมี เช่น ผู้บังคับบัญชาที่มีบารมีสูงจะประสบความสำเร็จในการใช้อิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชามากกว่า ผู้บังคับบัญชาที่ไม่มีบารมี ดังนั้น อิทธิพลเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของความเป็นผู้นำที่มีบารมี

2) ภาวะผู้นำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) บุคคลสำคัญที่ศึกษาผู้นำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคือ J.M. Burns และ Bernard M. Bass ซึ่งระบุว่าผู้นำ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมี 2 ลักษณะคือ ผู้นำที่เปลี่ยนแปลงคนอื่นโดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่าง

ผู้นำกับผู้ตาม (Transactional Leadership) กับผู้นำที่สามารถเปลี่ยนแปลงค่านิยม ความเชื่อและความต้องการของผู้ตามให้เป็นไปในทางที่ดี (Transformational Leadership) จากผลการวิจัยสรุปว่า ผู้นำแบบ Transactional Leadership เป็นผู้นำที่เปลี่ยนแปลงโดยการจูงใจให้ทำงานหนักจนงานสำเร็จตามเป้าหมาย ใช้วิธีการช่วยคนเหล่านั้นรู้จักการรับผิดชอบงาน ระบุให้เห็นเป้าหมายอย่างชัดเจน เกิดความเชื่อมั่น และมีความเข้าใจว่าหากทำงานบรรลุตามเป้าหมาย เขาจะได้รับผลตอบแทนอย่างไร ส่วนผู้นำแบบ Transformational Leadership เป็นการเปลี่ยนแปลงผลประโยชน์ของแต่ละคนให้เป็นผลประโยชน์ที่ดีขึ้นขององค์กร เป็นวิธีการช่วยพัฒนาให้มองในแนวใหม่ แก้ปัญหาแนวใหม่ทำให้คนกล้าทำการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ระวังและกระตุ้นให้ใช้ความพยายามที่มากขึ้นจนบรรลุผลสำเร็จมากกว่าเป้าหมายที่วางไว้ ผู้นำจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีจิตสำนึก มีความมุ่งมั่น เปลี่ยนแปลงความรู้สึกที่มุ่งผลประโยชน์ตัวเองไปเน้นประโยชน์ขององค์กรและของกลุ่ม อาจกล่าวได้ว่าผู้ปฏิบัติงานเปลี่ยนแปลงตัวเองในทางที่ดีขึ้น เพราะเห็นผู้นำเป็นแบบอย่างของความดี เช่น การเห็นแก่ส่วนรวม การเสียสละ ความเรียบง่าย ไม่ละโมภไม่เอาเปรียบ ฉลาด มีความคิดริเริ่ม ซึ่งจะเปรียบเทียบกับ Transactional Leadership เป็นผู้นำที่ทำให้ผู้ตามประสบผลสำเร็จของตัวเองโดยที่งานขององค์กรก็ได้รับประโยชน์ตามเป้าหมายด้วย เมื่อมองในแง่ของผลงาน Transformational Leadership ทำให้งานขององค์กรบรรลุผลมากกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ ผู้นำจะใช้อำนาจอ้างอิง ทำให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานได้ผลมากกว่าที่วางแผนไว้ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการเจริญเติบโต ดังนั้น ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงมี 4 องค์ประกอบ หลักด้วยกัน คือ 1) องค์ประกอบด้านบารมีหรืออิทธิพลเชิงอุดมคติ 2) การจูงใจเพื่อสร้างแรงจูงใจ 3) การกระตุ้นทางปัญญา และ 4) การคำนึงถึงปัจเจกบุคคล

สรุปได้ว่า ผู้นำมีทั้งคุณลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไป และมีพฤติกรรมที่แสดงออกผ่านการบริหารงาน การตัดสินใจ และการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ตาม โดยความสำเร็จของผู้นำไม่ได้ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติตายตัวเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยความสามารถในการปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ รวมทั้งการสร้างแรงจูงใจ การมีวิสัยทัศน์ และการพัฒนาผู้ตามเพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กรอย่างยั่งยืน

2.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำสากล

“ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำสากล” หมายถึง แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการเป็นผู้นำที่ได้รับ การยอมรับและนำไปใช้ในระบับนานาชาติ ทั้งในด้านการบริหารองค์กร การศึกษา การเมือง และ สังคม โดยมุ่งศึกษาพฤติกรรม คุณลักษณะ และวิธีการนำของผู้นำที่สามารถสร้างอิทธิพลต่อผู้ตามให้ บรรลุเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งนักวิชาการได้พัฒนาทฤษฎีภาวะผู้นำไว้หลายแนวคิด

ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำสากล (Global Leadership Theory) เป็นแนวคิดที่อธิบายถึง พฤติกรรม คุณลักษณะ และกระบวนการที่ผู้นำใช้ในการสร้างอิทธิพลต่อผู้ตามและองค์กร เพื่อให้ สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทสากล ทฤษฎีดังกล่าวมุ่งเน้นความสามารถของผู้นำ ในการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลง การสร้างแรงจูงใจ การบริหารความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการนำองค์กรไปสู่เป้าหมายร่วมกัน โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ที่องค์กรต้องเผชิญการแข่งขัน และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

แนวคิดภาวะผู้นำสากลในปัจจุบันส่วนใหญ่มักเชื่อมโยงกับ “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง” (Transformational Leadership) ซึ่งเป็นรูปแบบผู้นำที่สามารถสร้างวิสัยทัศน์ กระตุ้นแรงบันดาลใจ และพัฒนาศักยภาพของผู้ตามให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับบุคคลและองค์กร โดยผู้นำจะทำ หน้าที่เป็นผู้สร้างแรงจูงใจ ส่งเสริมคุณธรรม และกระตุ้นให้สมาชิกในองค์กรทำงานเกินกว่าความ คาดหวังเดิม

นอกจากนี้ ทฤษฎีภาวะผู้นำสากลยังให้ความสำคัญกับความสามารถในการบริหารองค์กร ภายใต้อิทธิพลที่หลากหลาย ทั้งด้านวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสังคม ผู้นำจึงจำเป็นต้องมีความยืดหยุ่น มีวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ มีทักษะการสื่อสาร และสามารถสร้างความร่วมมือระหว่างบุคคลหรือองค์กรใน ระดับนานาชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Connie Deng และคณะ (2022) กล่าวว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นรูปแบบภาวะผู้นำ ที่ช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้ตามพัฒนาศักยภาพของตนเอง และมุ่งไปสู่เป้าหมายขององค์กรอย่างมี ประสิทธิภาพ โดยผู้นำจะทำหน้าที่เป็นผู้สร้างวิสัยทัศน์ กระตุ้นให้ผู้ตามเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และพร้อมที่จะพัฒนาความสามารถอย่างต่อเนื่อง ผู้นำลักษณะนี้จะให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล การส่งเสริมกำลังใจ และการสร้างบรรยากาศแห่งความร่วมมือภายในองค์กร นอกจากนี้ยังสามารถกระตุ้นให้บุคลากรเกิดความคิดสร้างสรรค์ กล้าคิด กล้าตัดสินใจ และพร้อมรับ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมยุคใหม่ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ องค์กรสามารถพัฒนาและปรับตัวต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งยังช่วยสร้างความ

ผูกพันของบุคลากรต่อองค์กร ทำให้การดำเนินงานบรรลุผลสำเร็จทั้งในด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผล

Fuller, Bajaba และ Bajaba (2022) อธิบายว่า ภาวะผู้นำสมัยใหม่ประกอบด้วยความสามารถในการสร้างความไว้วางใจ คุณธรรม และแรงจูงใจ ซึ่งมีผลต่อประสิทธิภาพการทำงานและความผูกพันของบุคลากรในองค์กร ผู้นำที่มีคุณลักษณะดังกล่าวจะสามารถสร้างบรรยากาศแห่งความเชื่อมั่นและความร่วมมือภายในองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีความซื่อสัตย์ โปร่งใส และยุติธรรมในการบริหารงาน นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการรับฟังความคิดเห็นของผู้ร่วมงาน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรเกิดความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน เมื่อบุคลากรเกิดความไว้วางใจต่อผู้นำ จะส่งผลให้เกิดความผูกพันต่อองค์กร มีความพร้อมที่จะทุ่มเทแรงกายแรงใจในการทำงาน และร่วมกันพัฒนาองค์กรให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ภาวะผู้นำสมัยใหม่จึงถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรให้สามารถปรับตัวและแข่งขันได้ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

Maneethai และคณะ (2022) ระบุว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นแนวคิดสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน ความพึงพอใจ และความผูกพันต่อองค์กรของผู้ตาม โดยผู้นำลักษณะนี้จะมุ่งเน้นการสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นให้ผู้ตามเกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง พร้อมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กรอย่างสร้างสรรค์ ผู้นำจะทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะแนวทาง สร้างวิสัยทัศน์ร่วม และสนับสนุนการพัฒนาความรู้ความสามารถของผู้ตามอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์อันดีภายในองค์กร การยอมรับความคิดเห็นที่หลากหลาย และการเปิดโอกาสให้บุคลากรได้แสดงศักยภาพอย่างเต็มที่ เมื่อบุคลากรได้รับการยอมรับและเห็นคุณค่าในบทบาทของตนเอง ย่อมส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในการทำงาน มีความจงรักภักดีต่อองค์กร และพร้อมทุ่มเทในการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

Absee และ U-senyang (2022) ให้ความหมายว่า ภาวะผู้นำคือความสามารถของผู้บริหารในการสร้างวิสัยทัศน์ ความเชื่อมั่น และการยอมรับจากผู้ตาม เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนองค์กรไปสู่ความสำเร็จ โดยผู้นำจะต้องมีความสามารถในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายที่ชัดเจน พร้อมทั้งถ่ายทอดวิสัยทัศน์ให้บุคลากรในองค์กรเกิดความเข้าใจและพร้อมปฏิบัติงานไปในแนวทางเดียวกัน นอกจากนี้ผู้นำยังต้องสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ตามด้วยการแสดงออกถึงความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และความยุติธรรมในการบริหารงาน การได้รับการยอมรับจากผู้ตามถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินงานภายในองค์กรเกิดความร่วมมือและความสามัคคี ผู้นำที่ดีจึงไม่เพียงแต่สั่งการหรือควบคุมงานเท่านั้น แต่ยังสามารถสร้างแรงจูงใจ ส่งเสริมกำลังใจ และสนับสนุนการพัฒนา

ศักยภาพของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

Built In (2022) อธิบายว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นการนำที่ทำให้ผู้ตามก้าวข้ามผลประโยชน์ส่วนตน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายร่วมและคุณค่าที่สูงกว่า โดยผู้นำจะกระตุ้นให้ผู้ตามตระหนักถึงความสำคัญขององค์กรและประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าความต้องการเฉพาะตน ทั้งยังสร้างแรงบันดาลใจให้บุคลากรเกิดความเสียสละ ความรับผิดชอบ และความมุ่งมั่นในการปฏิบัติงานร่วมกัน ผู้นำลักษณะนี้จะใช้วิสัยทัศน์และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการปลุกฝังค่านิยมที่ดี สร้างความเชื่อมั่น และกระตุ้นให้ผู้ตามเกิดพลังในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้บุคลากรมีความคิดสร้างสรรค์ กล้าแสดงความคิดเห็น และพร้อมเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในองค์กรและสังคม เมื่อผู้ตามเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรและมีเป้าหมายร่วมกัน ย่อมส่งผลให้องค์กรสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความสามัคคี และนำไปสู่ความสำเร็จอย่างมั่นคง

Corporate Finance Institute (2022) ให้ความหมายว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงคือ กระบวนการที่ผู้นำสร้างวิสัยทัศน์และกระตุ้นให้สมาชิกในองค์กรร่วมมือกันเพื่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาองค์กร โดยผู้นำจะทำหน้าที่กำหนดแนวทางและเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อให้บุคลากรในองค์กรเกิดความเข้าใจและมุ่งมั่นปฏิบัติงานไปในทิศทางเดียวกัน ผู้นำลักษณะนี้จะส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิกในองค์กร เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นและใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ยังมุ่งสร้างแรงจูงใจและปลุกฝังทัศนคติที่ดีต่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้บุคลากรพร้อมปรับตัวต่อสถานการณ์ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีภายในองค์กร ทำให้เกิดความร่วมมือ ความสามัคคี และความผูกพันต่อองค์กร อันจะส่งผลให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ สามารถพัฒนาองค์กรให้ก้าวหน้า และบรรลุเป้าหมายได้

Wang และคณะ (2023) เสนอว่า ภาวะผู้นำสากลในยุคใหม่ควรมุ่งเน้นพฤติกรรมของผู้นำที่สามารถพัฒนาผู้ตามอย่างเหมาะสมกับบริบทของแต่ละบุคคล กลุ่ม และองค์กร เพื่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงบวกอย่างยั่งยืน โดยผู้นำจำเป็นต้องมีความเข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคล ทั้งด้านความสามารถ ทัศนคติ วัฒนธรรม และรูปแบบการทำงาน เพื่อให้สามารถบริหารและส่งเสริมศักยภาพของผู้ตามได้อย่างเหมาะสม ผู้นำในยุคปัจจุบันจึงไม่เพียงทำหน้าที่สั่งการหรือควบคุมงานเท่านั้น แต่ยังต้องทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน ที่ปรึกษา และผู้สร้างแรงบันดาลใจให้แก่บุคลากรในองค์กร นอกจากนี้ยังต้องมีความยืดหยุ่นในการบริหารงาน สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาผู้ตามให้มีความรู้ความสามารถ และทัศนคติที่ดีต่อองค์กร จะช่วยสร้างความร่วมมือ ความผูกพัน และนำไปสู่ผลลัพธ์เชิงบวกทั้งต่อบุคลากร องค์กร และสังคมโดยรวม

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำสากลในยุคใหม่เป็นการนำที่มุ่งพัฒนาผู้ตามให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละบุคคลและองค์กร โดยผู้นำต้องมีความยืดหยุ่น เข้าใจความแตกต่างของบุคลากร สามารถสร้างแรงบันดาลใจ สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพ และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือ ความผูกพัน และผลลัพธ์เชิงบวกต่อองค์กร ผู้นำในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องมีทักษะในการสื่อสาร การตัดสินใจ และการบริหารความขัดแย้ง เพื่อให้สามารถดำเนินงานร่วมกับบุคลากรที่มีความหลากหลายทั้งด้านวัฒนธรรม ความคิด และประสบการณ์ได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังต้องส่งเสริมบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และการทำงานเป็นทีม เพื่อให้บุคลากรเกิดความรู้สึกมีคุณค่าและพร้อมพัฒนาองค์กรร่วมกัน ภาวะผู้นำสากลจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้องค์กรสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมโลกยุคใหม่ และนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จอย่างมั่นคง

2.4 ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

จากความหมายของผู้นำชุมชนจะเห็นได้ว่า ผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จขององค์กร เป็นความสามารถในการมีอิทธิพลเหนือคนอื่น เช่น การวางแผน การควบคุมสั่งการ หรือจูงใจให้ผู้นับถือหรือผู้ตามปฏิบัติตามให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำและภาวะผู้นำมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามสถานการณ์ของสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไป การศึกษาถึงภาวะผู้นำจึงมีวิวัฒนาการแตกต่างกัน โดยระยะแรกจะให้ความสำคัญกับการศึกษาถึงคุณลักษณะผู้นำ ระยะต่อมาได้สนใจนำพฤติกรรมของผู้นำและผู้ตามในแต่ละสถานการณ์ และจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในยุคโลกาภิวัตน์ได้มีแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำและภาวะผู้นำเกิดขึ้นจำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาภาวะผู้นำตามแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ดังนี้

ทฤษฎีภาวะผู้นำตามคุณลักษณะ (Trait Theory)

คุณลักษณะภาวะผู้นำ (Trait Theories) แนวคิดมาจากทฤษฎีมหาบุรุษ (Greatman Theory of Leadership) ของกรีกและโรมันโบราณโดยมีความเชื่อว่า ภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือโดยกำเนิด (Born leader) ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้แต่สามารถพัฒนาขึ้นได้ ลักษณะผู้นำที่ดีและมีประสิทธิภาพสูงจะประกอบด้วย ความเฉลียวฉลาด มีบุคลิกภาพซึ่งแสดงถึงการเป็นผู้นำ และต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ จึงพยายามที่จะแยกคุณสมบัติพิเศษที่ติดมากับผู้นำว่าแตกต่างกับบุคคลอื่นโดยทั่วไป เช่น ศึกษาภาวะผู้นำ ตามคุณลักษณะโดยวิเคราะห์ประวัติบุคคลสำคัญ ซึ่งพบว่าบุคคลสำคัญ ๆ มีพฤติกรรมเป็นผู้นำที่เกิดจากคุณลักษณะเป็นส่วนมาก โดยคุณลักษณะของผู้นำนั้นอาจจำแนกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1) ลักษณะทางกาย พบว่าผู้นำที่เป็นหัวหน้าจะมีความสูง และมีน้ำหนักมากกว่าคนปกติโดยเฉลี่ย

2) ลักษณะทางสติปัญญา พบว่าสติปัญญามีความสัมพันธ์กับความเป็นผู้นำ ผู้นำที่มีความสามารถทางสมองสูงกว่าคนอื่น ๆ จะเป็นผู้ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำ

3) ลักษณะบุคลิกภาพ เช่น ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสามารถในการปรับตัว การมีลักษณะเด่น การเป็นคนเปิดเผยไม่เก็บตัว และความสามารถในการเห็นอกเห็นใจผู้อื่นคุณลักษณะดังกล่าวมักพบในผู้นำมากกว่าคนปกติ

Zhang, Y. (2023) ทฤษฎีภาวะผู้นำตามคุณลักษณะ (Trait Leadership Theory) เป็นแนวคิดที่มุ่งศึกษาคุณลักษณะเฉพาะของผู้นำที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำองค์กร โดยเชื่อว่าผู้นำที่มีประสิทธิภาพมักมีลักษณะเด่นบางประการ เช่น ความมั่นใจในตนเอง ความกล้าตัดสินใจ ความรับผิดชอบ ความเฉลียวฉลาด ความสามารถในการสื่อสาร และความมุ่งมั่นในการทำงาน แนวคิดนี้ถือเป็นหนึ่งในทฤษฎีภาวะผู้นำยุคแรกๆ ที่อธิบายว่า “ผู้นำเกิดจากคุณลักษณะภายในตัวบุคคล” มากกว่าการเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม แนวคิดสมัยใหม่ได้พัฒนาต่อไปว่า คุณลักษณะเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ แต่ต้องผสมผสานกับพฤติกรรมและสถานการณ์ที่เหมาะสมด้วย

ปรัชญา บุตรสะอาด, (2566) อธิบายแนวคิดภาวะผู้นำตามคุณลักษณะว่า ผู้นำที่มีประสิทธิภาพต้องประกอบด้วยคุณลักษณะด้านสติปัญญา บุคลิกภาพ ความรับผิดชอบ และคุณธรรม ผู้วิจัยชี้ว่า ภาวะผู้นำที่ดีเกิดจากการผสมผสานระหว่างความสามารถส่วนบุคคลและการแสดงออกทางพฤติกรรมในการบริหารงาน อีกทั้งยังกล่าวถึงบทบาทของผู้นำในการสร้างแรงจูงใจและความเชื่อมั่นแก่ผู้ตาม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารองค์การยุคใหม่

ปาณิสรา ทองเนื้อห้า และสุภาวดี ลาภเจริญ, (2568) วิเคราะห์ภาวะผู้นำแบบคุณลักษณะพิเศษของผู้บริหารสถานศึกษา โดยพบว่า ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำสูงจะมีลักษณะเด่นด้านวิสัยทัศน์ การตัดสินใจ ความรับผิดชอบ และความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์กับครูและบุคลากรในโรงเรียน ผลการวิจัยสะท้อนว่า คุณลักษณะของผู้นำมีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารและบรรยากาศองค์กรอย่างชัดเจน

นฤพร งามอรุณรัตน์, (2567) เสนอว่า ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้นำ เช่น การคิดเชิงวิเคราะห์ การกำหนดทิศทาง และการสร้างแรงบันดาลใจ

แก่ผู้ร่วมงาน ผู้วิจัยชี้ให้เห็นว่า คุณลักษณะดังกล่าวช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารสถานศึกษา และทำให้บุคลากรเกิดความเชื่อมั่นในการทำงานร่วมกับผู้นำ

ศิริวัฒน์ เทพคำ และสันติ, (2568) อธิบายว่าผู้นำที่มีคุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์ คุณธรรม และการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม จะสามารถสร้างความร่วมมือภายในองค์กรได้ดี โดยเฉพาะในสถานศึกษาที่มีความแตกต่างด้านสังคมและวัฒนธรรม ภาวะผู้นำที่มีคุณลักษณะเหมาะสมจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาองค์กรในยุคสังคมพหุวัฒนธรรม

ทฤษฎีภาวะผู้นำตามพฤติกรรม (Behavior Theory) แนวคิดหลักของทฤษฎี คือ ให้มองในสิ่งที่ผู้นำปฏิบัติและชี้ให้เห็นว่าทั้งผู้นำและผู้ตามต่างมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน โดยแบ่งลักษณะผู้นำเป็น 3 แบบ คือ

1) ผู้นำแบบอัตถนิยมหรืออิตตา (Autocratic Leaders) จะตัดสินใจด้วยตนเองไม่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แน่นอนขึ้นอยู่กับตัวผู้นำเอง คิดถึงผลงานไม่คิดถึงคน บางครั้งทำให้เกิดศัตรูได้ ผู้นำลักษณะนี้จะใช้ได้ดีในช่วงภาวะวิกฤตเท่านั้น ผลของการมีผู้นำลักษณะนี้จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาไม่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง และไม่เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

2) ผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Leaders) ใช้การตัดสินใจของกลุ่มหรือให้ผู้ตามมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ รับฟังความคิดเห็นส่วนรวม ทำงานเป็นทีม มีการสื่อสารแบบ 2 ทาง ทำให้เพิ่มผลผลิตและความพึงพอใจในการทำงาน บางครั้งการอิงกลุ่มทำให้ใช้เวลานานในการตัดสินใจ ระยะเวลาที่เร่ร่อนผู้นำลักษณะนี้ไม่เกิดผลดี

3) ผู้นำแบบตามสบายหรือเสรีนิยม (Laissez - Faire Leaders) จะให้อิสระกับผู้ใต้บังคับบัญชาเต็มที่ในการตัดสินใจแก้ปัญหา จะไม่มีการกำหนดเป้าหมายที่แน่นอน ไม่มีหลักเกณฑ์ ไม่มีระเบียบจะทำให้เกิดความคับข้องใจหรือความไม่พอใจของผู้ร่วมงานได้และได้ผลผลิตต่ำ การทำงานของผู้นำลักษณะนี้เป็นการกระจายงานไปที่กลุ่ม ถ้ากลุ่มมีความรับผิดชอบและมีแรงจูงใจในการทำงานสูงสามารถควบคุมกลุ่มได้ดี มีผลงานและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ลักษณะผู้นำแต่ละแบบจะสร้างบรรยากาศในการทำงานที่แตกต่างกันดังนั้นการเลือกใช้ลักษณะผู้นำแบบใดย่อมขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสถานการณ์ด้วย

การศึกษาที่มหาวิทยาลัยไอโฮโอ เน้นพฤติกรรมผู้นำหรือแบบผู้นำ 3 แบบ คือ ผู้นำแบบเผด็จการ ผู้นำแบบประชาธิปไตย และผู้นำแบบเสรี ว่าผู้นำแบบใดก่อให้เกิดความสำเร็จมากที่สุด ซึ่งผลการศึกษาพบว่า กลุ่มที่มีผู้นำแบบเสรีนิยมได้ผลการปฏิบัติงานต่ำกว่ากลุ่มผู้นำแบบเผด็จการ

และแบบประชาธิปไตย ซึ่งได้ปริมาณงานเท่ากันทั้งสองกลุ่ม คุณภาพงานและความพอใจในการทำ งานดีที่สุดตกอยู่กับกลุ่มที่มีผู้นำแบบประชาธิปไตย เมื่อศึกษาต่อมาก็พบว่าบางครั้งผลการปฏิบัติงาน ในกลุ่มที่มีผู้นำแบบประชาธิปไตยสูงกว่ากลุ่มที่มีผู้นำแบบเผด็จการ แต่บางครั้งผลการปฏิบัติงานของ กลุ่มที่มีผู้นำแบบประชาธิปไตยต่ำกว่ากลุ่มที่มีผู้นำแบบเผด็จการ แต่ความพอใจในการทำงานของกลุ่ม ที่มีผู้นำแบบประชาธิปไตยสูงกว่ากลุ่มที่มีผู้นำแบบเผด็จการ (Schermerhorn, 2011, p. 222)

ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ (Contingency Theory) การศึกษาภาวะผู้นำ ตามสถานการณ์มีพื้นฐานของแนวคิดที่ว่า ผู้นำที่ประสบความสำเร็จได้นั้นไม่จำเป็นต้องมีคุณลักษณะ เฉพาะที่ตายตัว และไม่จำเป็นต้องมีการแสดงออกเชิงพฤติกรรมในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเท่านั้นหาก แต่ผู้นำจะประสบความสำเร็จในการทำงานได้ก็ต่อเมื่อผู้นำสามารถเลือกใช้วิธีการหรือแสดงออกซึ่ง พฤติกรรมการเป็นผู้นำที่เหมาะสมสอดคล้องกับแต่ละสถานการณ์ ดังนั้นผู้นำที่ประสงค์จะประยุกต์ใช้ ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ให้เกิดประโยชน์กับตนเอง จึงต้องศึกษาว่าสถานการณ์หรือปัจจัย ต่างๆ ที่มีผลต่อวิธีการและพฤติกรรมของผู้นำเหล่านั้นมีอะไรบ้าง และแต่ละสถานการณ์ผู้นำควรจะใช้ วิธีการใดในการบริหารงานให้ประสบความสำเร็จได้สูงสุด (Schermerhorn, 2011, p. 225)

ทฤษฎีภาวะผู้นำตามพื้นฐานการใช้อิทธิพล (Influence-based Theory) ภาวะ ผู้นำในปัจจุบันได้มีการพัฒนาภาวะผู้นำขึ้นมาใหม่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สมควรจะกล่าวถึงคือ ภาวะผู้นำที่มีบารมีกับภาวะผู้นำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Schermerhorn, 2011, p. 230-232)

1) ภาวะผู้นำที่มีบารมี (Charismatic Leadership) มีผู้นำที่มีบารมีที่เป็นผู้นำที่ยิ่ง ใหญ่ของโลก เช่น โรนัลด์ เรแกน มาติน ลูเธอร์ คิง วอลท์ ดิสเนย์ เป็นต้น ภาวะผู้นำที่มีบารมีนี้เป็น การกลับไปสู่แนวความคิดของภาวะผู้นำสมัยก่อนที่ว่า ใครก็ตามที่มีความสามารถส่วนตัวจะก่อให้เกิด ผลกระทบอย่างลึกซึ้งและเกินกว่าปกติต่อบุคคลอื่น บุคคลที่เสนอทฤษฎีภาวะผู้นำที่มีบารมีคือโรเบิร์ต เฮาส์ (Robert House) เขาเสนอว่า ผู้นำที่มีบารมีเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นสูง มีอุดมการณ์มีความคิดที่ ทำให้น่าเชื่อถือและมีความต้องการสูงที่จะมีอิทธิพลเหนือคนอื่น แนวคิดของภาวะผู้นำที่มีบารมีจึงมี ลักษณะคล้ายกับภาวะผู้นำตามแนวคุณลักษณะ ซึ่งมีสมมติฐานว่าบารมีเป็นลักษณะส่วนตัวของผู้นำ บารมีเป็นรูปแบบของการให้เกิดความดึงดูดใจระหว่างบุคคลที่ตกลงกันทำให้เกิดการสนับสนุนและ ยอมรับบุคคลที่มีบารมีนั้น ที่สำคัญผู้นำที่มีบารมีจะมีอิทธิพลเหนือคนอื่นมากกว่าคนที่ไม่มีบารมี เช่น ผู้บังคับบัญชาที่มีบารมีสูงจะประสบความสำเร็จในการใช้อิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชามากกว่า ผู้บังคับบัญชาที่ไม่มีบารมี ดังนั้น อิทธิพลเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของความเป็นผู้นำที่มีบารมี

2) ภาวะผู้นำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) บุคคลสำคัญที่ศึกษาผู้นำที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคือ J.M. Bums และ Burnard M. Bass ซึ่งระบุว่าผู้นำที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมี 2 ลักษณะคือ ผู้นำที่เปลี่ยนแปลงคนอื่นโดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม (Transactional Leadership) กับผู้นำที่สามารถเปลี่ยนแปลงค่านิยม ความเชื่อและความต้องการของผู้ตามให้เป็นไปในทางที่ดี (Transformational Leadership) จากผลการวิจัยสรุปว่า ผู้นำแบบ Transactional Leadership เป็นผู้นำที่เปลี่ยนแปลงโดยการจูงใจให้ทำงานหนักจนงานสำเร็จตามเป้าหมาย ใช้วิธีการช่วยคนเหล่านั้นรู้จักการรับผิดชอบงาน ระบุให้เห็นเป้าหมายอย่างชัดเจน เกิดความเชื่อมั่น และมีความเข้าใจว่าหากทำงานบรรลุตามเป้าหมาย เขาจะได้รับผลตอบแทนอย่างไร ส่วนผู้นำแบบ Transformational Leadership เป็นการเปลี่ยนแปลงผลประโยชน์ของแต่ละคนให้เป็นผลประโยชน์ที่ดีขึ้นขององค์กร เป็นวิธีการช่วยพัฒนาให้มองในแนวใหม่ แก้ปัญหาแนวใหม่ทำให้คนกล้าทำการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น เราใจและกระตุ้นให้ใช้ความพยายามที่มากขึ้นจนบรรลุผลสำเร็จมากกว่าเป้าหมายที่วางไว้ ผู้นำจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีจิตสำนึก มีความมุ่งมั่น เปลี่ยนแปลงความรู้สึกรักที่มุ่งผลประโยชน์ตัวเองไปเน้นประโยชน์ขององค์กรและของกลุ่ม อาจกล่าวได้ว่าผู้ปฏิบัติงานเปลี่ยนแปลงตัวเองในทางที่ดีขึ้น เพราะเห็นผู้นำเป็นแบบอย่างของความดี เช่น การเห็นแก่ส่วนรวม การเสียสละ ความเรียบง่าย ไม่ละโมภ ไม่เอาเปรียบ ฉลาด มีความคิดริเริ่ม ซึ่งจะเปรียบเทียบกับ Transactional Leadership เป็นผู้นำที่ทำให้ผู้ตามประสบผลสำเร็จของตัวเองโดยที่งานขององค์กรก็ได้รับประโยชน์ตามเป้าหมายด้วย เมื่อมองในแง่ของผลงาน Transformational Leadership ทำให้งานขององค์กรบรรลุผลมากกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ ผู้นำจะใช้อำนาจอ้างอิง ทำให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานได้ผลมากกว่าที่วางแผนไว้ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการเจริญเติบโต ดังนั้น ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงมี 4 องค์ประกอบ หลักด้วยกัน คือ 1) องค์ประกอบด้านบารมีหรืออิทธิพลเชิงอุดมคติ 2) การจูงใจเพื่อสร้างแรงตลใจ 3) การกระตุ้นทางปัญญา และ 4) การคำนึง ถึงปัจเจกบุคคล

สรุปได้ว่า การศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำ สามารถแยกออกได้เป็น 4 ทฤษฎีด้วยกันคือ ทฤษฎีภาวะผู้นำตามแนวคุณลักษณะ ทฤษฎีภาวะผู้นำตามแนวพฤติกรรม ทฤษฎีภาวะผู้นำตามแนวสถานการณ์และทฤษฎีภาวะ ผู้นำตามแนวพื้นฐานการใช้อิทธิพล ทฤษฎีที่ศึกษาแต่ละทฤษฎีทำให้เข้าใจว่าทำไมบางคนจึงเป็นผู้นำได้และบางคนเป็นไม่ได้

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำชุมชน

2.5.1 ความหมายของภาวะผู้นำชุมชน

สุภัทธรณีย์ ชุนสิงห์สกุล, (2566) ภาวะผู้นำชุมชน หมายถึง ความสามารถของบุคคล ในการชี้นำ ประสานงาน และกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนเกิดความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนไปสู่ เป้าหมายร่วมกัน โดยผู้นำชุมชนต้องสามารถสร้างความเชื่อมั่น ความศรัทธา และการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในทุกกระบวนการพัฒนา ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของคนใน ชุมชน ภาวะผู้นำชุมชนจึงมิได้หมายถึงเพียงการใช้อำนาจในการสั่งการเท่านั้น แต่ยังรวมถึง ความสามารถในการเป็นแบบอย่าง การเสียสละ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อให้ชุมชนเกิด ความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ซึ่งผู้นำที่มีภาวะผู้นำที่ดีจะช่วยให้ชุมชนสามารถปรับตัว ต่อการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สุเมธี จิตต์ปักษสร (2562, หน้า 25) ได้กล่าวว่า ผู้นำชุมชน เป็นผู้ที่ได้ทำความดี ประพฤติปฏิบัติตนจนเป็นที่ยอมรับของชุมชน มีอิทธิพลเหนือคนอื่น สามารถทำให้ผู้อื่นอยากทำตาม ให้ความเคารพนับถือ ให้ความร่วมมือในการทำงานต่าง ๆ และเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงที่ นำไปสู่ผลสำเร็จหรือบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ผู้นำจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถอันเป็น คุณสมบัติภายในตัว รวมทั้งมีความสามารถที่จะใช้ความรู้เหล่านั้นด้วย ต้องเป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์มี จุดมุ่งหมายในการทำงาน รวมไปถึงมีหลักการ และวิธีการเพื่อการทำงานให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ มีความมุ่งมั่นในการทำงานและมีสถานการณ์ให้ได้ใช้ความสามารถของตน ผู้นำต้องสามารถจูงใจให้ คนทำหรือไม่ทำอะไรตามที่ต้องการด้วยความเต็มใจเต็มใจได้ และบางครั้งสถานการณ์จะเป็น ตัวกำหนดว่าใครจะเป็นผู้นำในสถานการณ์นั้น ๆ

กันยิกา ขอร์ (2569) อธิบายว่า ภาวะผู้นำชุมชนเป็นบทบาทของผู้นำในฐานะ “ผู้นำ ทางความคิด” ที่สามารถใช้การสื่อสารและความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประชาชนในการสร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นการมีส่วนร่วม และพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชนให้เกิดความยั่งยืน โดยผู้นำชุมชนต้องมึ ความสามารถในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชน รวมทั้งสามารถ ออกแบบกิจกรรมที่ตอบสนองต่อบริบทและศักยภาพของคนในพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม

กัญพัชร ไชยเชื้อ และ สุวรรณิ แสงมหาชัย (2565) อธิบายว่า ภาวะผู้นำชุมชนเป็น กระบวนการที่ผู้นำใช้ความรู้ ความสามารถ และทักษะในการบริหารจัดการ เพื่อสร้างแรงจูงใจให้ สมาชิกในชุมชนร่วมกันดำเนินกิจกรรมสาธารณะ อันนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กรหรือวิสาหกิจ

ชุมชน โดยผู้นำต้องสามารถสร้างความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิผลของการพัฒนาชุมชนในยุคปัจจุบัน

สรุปได้ว่า ผู้นำเป็นผู้ที่มีความสามารถชักจูงให้ผู้อื่นคล้อยตามได้ ทั้งจากคุณลักษณะส่วนตัว สถานการณ์ที่กำหนดบทบาท และการได้รับเลือกตั้งจากเสียงส่วนใหญ่ของกลุ่มคนภายใต้บริบทของชุมชน ผู้นำต้องทำให้ประชาชนร่วมกันพิจารณาและปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น พร้อมทั้งเป็นผู้มีอิทธิพลและช่วยประสานความร่วมมือกันในชุมชน นอกจากนี้ผู้นำชุมชนต้องมีความประพฤติที่ดีจนเป็นที่ยอมรับ มีความรู้ ความสามารถ และจิตสร้างสรรค์เพื่อขับเคลื่อนงานให้บรรลุเป้าหมาย ผู้นำยังต้องจูงใจให้ผู้อื่นร่วมมือด้วยความเต็มใจ และบางครั้งสถานการณ์เป็นตัวกำหนดว่าใครเหมาะสมที่จะทำหน้าที่ผู้นำในขณะนั้น

2.5.2 ประเภทของผู้นำชุมชน

จักรี ศรีจารุเมธีญาณ และพระณิต วฑฒโน (2561 ,หน้า 530) กล่าวว่า ประเภทของผู้นำชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ผู้นำที่เป็นทางการ เช่น ข้าราชการครู ตำรวจ คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน กำนัน สารวัตรกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (ส.อบต.) ฯลฯ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ

2. ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น พระภิกษุสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน (ผู้มีความรู้ ความสามารถในด้านต่าง ๆ) ข้าราชการบำนาญ หรือผู้มีฐานะทางการเงินดี

ผู้นำคนหนึ่ง ๆ สามารถจัดอยู่ได้ในหลายประเภท โดยมีลักษณะของการผสมผสานอยู่ในบุคคลคนเดียวก็ได้ ซึ่งสามารถจัดประเภทของผู้นำได้ดังต่อไปนี้

1. ผู้นำทางความคิด จะเป็นผู้นำที่นำเสนอความคิดในการพัฒนา เช่น คิดที่จะพัฒนาคนแล้วพัฒนาเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองทางการเกษตรด้วยการทำเกษตรผสมผสาน การวิเคราะห์ชุมชนและทางเลือกในการแก้ไขปัญหา วิเคราะห์ศักยภาพกลุ่มคนจน และการจัดการศึกษาเพื่อชุมชนโดยมีกิจกรรมที่ทำร่วมกัน

2. ผู้นำทางด้านศีลธรรม โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำเริ่มจากการเทศน์สอน ธรรมฐาน การลดละอบายมุขและประยุกต์กับงานพัฒนา

3. ผู้นำทางด้านอาชีพ เทคนิค การปฏิบัติ

4. ผู้นำด้านการพูด แบบกระตุนเร้าทั้งแนวคิด และการปฏิบัติ

5. ผู้นำที่สามารถประยุกต์งานราชการกับเป้าหมายเพื่อชาวบ้าน

6. ผู้นำทางการประสานทรัพยากรภายในและภายนอกชุมชน

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของผู้นำไม่ว่าจะเป็นแบบทางการหรือไม่เป็นทางการก็ คือจะต้องมีลูกน้อง มีเงื่อนไขในการปกครองต่าง ๆ เช่น กฎระเบียบ ข้อบังคับ การให้คุณ ให้โทษ ฯลฯ นอกจากนี้ผู้นำยังมีเรื่องของวิสัยทัศน์ ความซื่อสัตย์ การจัดความสำคัญก่อนหลัง ความสามารถในการสร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลงทางบวก ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการสื่อสารที่ดีและมีวินัย

2.5.3 องค์ประกอบ และบทบาทของผู้นำชุมชน

กันยิกา ซอร์ว, (2569) กล่าวว่า องค์ประกอบและบทบาทของผู้นำชุมชนถือเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน ผู้นำชุมชนที่มีประสิทธิภาพต้องประกอบด้วย คุณลักษณะหลายด้าน ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ภาวะผู้นำ คุณธรรมจริยธรรม และการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ โดยองค์ประกอบสำคัญของผู้นำชุมชน ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ ความสามารถในการสื่อสาร การตัดสินใจ การประสานงาน การสร้างแรงจูงใจ และการเสียสละเพื่อส่วนรวม ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ช่วยให้ผู้นำสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนยังต้องมีความน่าเชื่อถือ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และสามารถสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม

วิยะดา รัตนสุวรรณ และคณะ, (2565) กล่าวว่า บทบาทของผู้นำชุมชนในปัจจุบันไม่ได้จำกัดเพียงการบริหารจัดการภายในหมู่บ้านหรือชุมชนเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการเป็นผู้ประสานงาน ผู้วางแผน ผู้สร้างเครือข่าย และผู้ขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และความมั่นคงของชุมชน ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสามัคคี ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร และเป็นตัวแทนของประชาชนในการติดต่อกับหน่วยงานภายนอก อีกทั้งยังเป็นผู้แก้ไขปัญหาและสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกในชุมชนร่วมมือกันพัฒนาท้องถิ่นของตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

พิชิต สุวรรณรัตน์ และคณะ, (2566) กล่าวว่า ผู้นำชุมชนยังมีบทบาทด้านการส่งเสริมศักยภาพของประชาชน โดยการสนับสนุนการเรียนรู้ การสร้างอาชีพ และการพัฒนาทุนทางสังคมในชุมชน ผู้นำที่ดีจะสามารถสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความตระหนักในการพัฒนาตนเองและชุมชนร่วมกัน โดยเฉพาะในยุคที่สังคมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

เทคโนโลยี และสังคมอย่างรวดเร็ว ผู้นำชุมชนจึงต้องปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์ มีความคิดสร้างสรรค์ และสามารถบริหารจัดการความร่วมมือของคนในชุมชนได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง

เอมอร์ แส่นภูวา, (2565) กล่าวว่า ผู้นำชุมชนยังมีบทบาทสำคัญด้านการสร้างความมั่นคงและการจัดการปัญหาในพื้นที่ ทั้งปัญหาสังคม ปัญหายาเสพติด ปัญหาความขัดแย้ง และปัญหาภัยพิบัติต่าง ๆ โดยผู้นำจะต้องเป็นศูนย์กลางในการประสานงาน การให้ข้อมูลข่าวสาร การวางแผนป้องกัน และการสร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชนในชุมชน รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาย่อยอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ซึ่งบทบาทดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าผู้นำชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการรักษาความสงบเรียบร้อยและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมระดับฐานราก

จากการศึกษาจึงสรุปได้ว่า องค์ประกอบของผู้นำชุมชนที่สำคัญประกอบด้วย ความรู้ ความสามารถ คุณธรรม ภาวะผู้นำ วิสัยทัศน์ และทักษะการประสานงาน ส่วนบทบาทของผู้นำชุมชนได้แก่ การเป็นผู้ประสานงาน ผู้พัฒนา ผู้สร้างแรงจูงใจ ผู้แก้ไขปัญหา และผู้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ทั้งนี้ หากผู้นำชุมชนได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จะสามารถนำพาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ในระยะยาว

2.6 บริบทของชุมชนบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

บ้านควนปรังเป็นชุมชนหนึ่งในตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ชุมชนบ้านควนปรัง เป็นหนึ่งในชุมชนที่มีความสำคัญทั้งในด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยมีวัดควนปรัง และศาลหลักเมืองพัทลุงเป็นศูนย์รวมศรัทธาและกิจกรรมของคนในท้องถิ่น (เทศบาลตำบลท่ามิหรำ, 2566) วิถีชีวิตของคนในบ้านควนปรังสะท้อนลักษณะของชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ใกล้เขตศูนย์กลางอำเภอเมืองพัทลุง ทำให้ชาวบ้านมีอาชีพหลากหลาย ทั้งเกษตรกรรม รับจ้างทั่วไป และบริการในเมือง โดยเฉพาะการทำสวน ทำนา และค้าขายปลีกในตลาดท้องถิ่น (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพัทลุง, 2565)

ที่ตั้ง

ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ชุมชนตั้งอยู่บริเวณใกล้ศูนย์กลางของอำเภอเมืองพัทลุง พิกัดเชิงภูมิศาสตร์ที่ประมาณ 7.60215, 100.05762 ซึ่งสะท้อนว่าหมู่บ้านอยู่ในพื้นที่ตอนกลาง/ตะวันออกของจังหวัดพัทลุงใกล้เส้นทางคมนาคมหลักของอำเภอเมือง มีจำนวนประชากร 369 คน

อาณาเขตบ้านควนปรัง

ตามโครงสร้างการปกครอง หมู่บ้านบ้านควนปรัง (หมู่ 2) อยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลตำบลท่ามิหรำ แบบเต็มหรือบางส่วน (เฉพาะนอกเขตเทศบาลเมืองพัทลุง)

ตำบลท่ามิหรำ โดยเฉพาะหมู่ที่ 2 อาจอยู่ร่วมกับเขตบริการดูแลของเทศบาลเมืองพัทลุง ในบางส่วน (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบล)

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

หมู่บ้านอยู่บริเวณ พื้นที่ที่ราบสูงเล็กน้อย (terrain บริเวณวัดควนปรัง) ซึ่งเหมาะต่อการตั้งศาลหลักเมืองพัทลุงและเป็นจุดชมวิว ฯลฯ ใกล้กับถนนทางหลวงชนบท พท.4055 ซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมต่อกับตัวเมืองพัทลุงและเส้นทางออกของจังหวัด (เช่น เส้นทางไปอำเภอควนขนุน)

เศรษฐกิจและอาชีพ

ชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านควนปรัง โดยทั่วไปอาศัยการเกษตรเป็นสำคัญ (เช่น ทำนา ทำสวน ผลิตผลท้องถิ่น) รวมถึงอาชีพรับจ้างในเมืองและบริการชุมชน เหตุผลมาจากตำแหน่งที่อยู่ใกล้เมืองซึ่งเปิดโอกาสให้คนในหมู่บ้านทำงานเชื่อมโยงกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของอำเภอเมือง

สถาบันทางศาสนาและวัฒนธรรม

วัดควนปรังเป็นหนึ่งในสถานที่สำคัญของตำบลท่ามิหรำ ซึ่งเป็นวัดราษฎร์สังกัดมหานิกาย และมีบทบาทเป็นศูนย์กิจกรรมทางศาสนาและสังคมของชุมชน นอกจากนี้บริเวณวัดควนปรังยังเป็นที่ตั้งของศาลหลักเมืองพัทลุงซึ่งเป็นสถานที่ที่มีความหมายทางประวัติศาสตร์และความศรัทธาของคนในพื้นที่และจังหวัด

การบริหารชุมชนและความเข้มแข็งท้องถิ่น

ชุมชนบ้านควนปรัง มีการจัดตั้งกรรมการชุมชนและมีประธานชุมชนที่สื่อสารกับเทศบาลตำบลและหน่วยงานท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนโครงสร้างการบริหารชุมชนที่เชื่อมโยงกับเทศบาลตำบลในการให้บริการสาธารณะและจัดกิจกรรมชุมชน

โครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะ

ชุมชนเข้าถึงบริการพื้นฐานของตำบล เช่น การศึกษา ศูนย์สุขภาพชุมชน (รพ.สต./หน่วยบริการสาธารณสุขระดับหมู่บ้าน) ถนนหลัก/ทางเชื่อมสู่ตัวอำเภอ และการจัดการน้ำ/ไฟฟ้าในระดับชุมชน จะได้จากฐานข้อมูลเทศบาลหรือหน่วยงานสาธารณสุขประจำตำบล

จุดสำคัญภายในชุมชน

1. วัดควนปรัง ตั้งอยู่เลขที่ 95 หมู่ที่ 2 ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เป็นวัดราษฎร์สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย พื้นที่วัดประมาณ 26 ไร่ 3 งาน 23 ตารางวา
2. ศาลหลักเมืองจังหวัดพัทลุง ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดควนปรัง หมู่ที่ 2 ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ถูกเลือกตั้งเมื่อปี 2553 ด้วยเหตุผลด้านศักยภาพทางพื้นที่ ความสะดวกในการเข้าถึง และพื้นที่พื้นที่เนินสูงรกร้างดีสิทธิ์ของท้องถิ่น

2.7 ภาวะผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนบ้านควนปรังสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่นโดยอาศัยคุณลักษณะและบทบาทที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และวิถีชุมชนในพื้นที่พัทลุง ผู้นำมีจุดเด่นด้านความใกล้ชิดกับประชาชน ความเข้าใจสภาพพื้นที่ และการเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในชุมชน ทำให้การดำเนินงานด้านพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2.7.1 ภาวะผู้นำ

ชุมชนบ้านควนปรังเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีการรวมตัวของประชาชนอย่างเข้มแข็ง ภายใต้การดูแลของเทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ลักษณะของชุมชนมีทั้งความเป็นชนบทกึ่งเมือง มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ยึดมั่นในประเพณี วัฒนธรรม และศาสนา การบริหารจัดการภายในชุมชนจึงต้องอาศัยผู้นำที่มีความสามารถในการประสานงานระหว่างภาครัฐและประชาชน เพื่อสร้างความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง ผู้นำของชุมชนบ้านควนปรังในปัจจุบันถือได้ว่ามีความเข้มแข็งในระดับหนึ่ง ผู้นำชุมชนซึ่งประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน รวมถึงแกนนำกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชน ล้วนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมและโครงการพัฒนาต่าง ๆ โดยเฉพาะการทำงานร่วมกับเทศบาลตำบลท่ามิหรำ เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการจัดกิจกรรมคุณธรรมในชุมชน ผู้นำเหล่านี้มักมีลักษณะ

ของภาวะผู้นำเชิงประชาธิปไตย เน้นการรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน การปรึกษาหารือ และการสร้างความร่วมมือร่วมใจระหว่างสมาชิกในชุมชน

2.7.2 คุณธรรมของผู้นำ

ชุมชนบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เป็นชุมชนที่มีความสงบ เรียบง่าย และยังคงรักษาวิถีชีวิตตามแบบชุมชนพุทธศาสนาไว้อย่างมั่นคง ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันและให้ความเคารพผู้นำชุมชน ซึ่งผู้นำถือเป็นศูนย์กลางของการประสานงาน การตัดสินใจ และการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการบริหารงานชุมชนให้เกิดความเชื่อมั่นและความร่วมมือจากประชาชน ผู้นำชุมชนบ้านควนปรังในปัจจุบันส่วนใหญ่มีคุณธรรมพื้นฐานที่สะท้อนถึงความเป็นผู้นำที่ดี เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ ความเสียสละ และความเป็นธรรม ผู้นำมีความตั้งใจจริงในการทำงานเพื่อส่วนรวม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือประชาชนในทุกโอกาส โดยเฉพาะการดูแลผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส และผู้ประสบปัญหาความเดือดร้อน ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านให้ความชื่นชมและยอมรับในความมีเมตตาและจิตอาสาของผู้นำ นอกจากนี้ผู้นำยังยึดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตและบริหารชุมชน ซึ่งส่งผลให้ผู้นำมีความสัมพันธ์อันดีกับสมาชิกในชุมชน ใช้วาจาสุภาพ อ่อนโยน และพร้อมให้คำแนะนำด้วยความเมตตา ผู้นำหลายคนยังเป็นแบบอย่างของการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย ประหยัด และยึดมั่นในความดีงาม ทำให้ได้รับความไว้วางใจจากประชาชน

2.7.3 การตัดสินใจและความขัดแย้งในชุมชน

ชุมชนบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของคนในพื้นที่ ประชาชนส่วนใหญ่มีความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และให้ความร่วมมือกับผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาและดำเนินกิจกรรมของหมู่บ้าน การตัดสินใจในชุมชนส่วนใหญ่จึงอยู่บนพื้นฐานของการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างผู้นำและประชาชน โดยมีผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้นำกลุ่มต่าง ๆ เป็นแกนกลางในการรับฟังความคิดเห็นและสรุปแนวทางดำเนินงานที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ลักษณะการตัดสินใจในชุมชนบ้านควนปรังส่วนใหญ่เป็นแบบการมีส่วนร่วม โดยผู้นำชุมชนได้ให้ความสำคัญกับเสียงของประชาชน โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน เช่น การจัดทำโครงการสาธารณประโยชน์ การใช้พื้นที่ส่วนรวม หรือการจัดกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม ผู้นำชุมชนมักเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกกลุ่มเข้ามาแสดง

ความคิดเห็นผ่านการประชุมหมู่บ้าน ซึ่งช่วยให้การตัดสินใจมีความโปร่งใสและได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน

2.7.4 การสื่อสารและการสร้างความร่วมมือในชุมชน

ชุมชนบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เป็นชุมชนที่มีลักษณะโดดเด่นด้านความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี และการร่วมแรงร่วมใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน การสื่อสารและการสร้างความร่วมมือจึงเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข และพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน ในปัจจุบันการสื่อสารภายในชุมชนบ้านควนปรัง มีทั้งรูปแบบทางการและไม่เป็นทางการ รูปแบบทางการ ได้แก่ การประชุมประจำหมู่บ้าน การประชุมคณะกรรมการชุมชน และการสื่อสารผ่านช่องทางของเทศบาลตำบลท่ามิหรำ ซึ่งมักใช้ในการประกาศข่าวสาร แจ้งข้อมูลโครงการพัฒนา หรือเชิญชวนประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ส่วนการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการมักเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เช่น การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเพื่อนบ้าน การสื่อสารผ่านกลุ่มไลน์ของชุมชนหรือผ่านผู้นำกลุ่มย่อยในพื้นที่ ซึ่งช่วยให้ข้อมูลข่าวสารกระจายไปถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึงและรวดเร็ว

สรุปได้ว่า ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการเป็น “ศูนย์กลางการสื่อสาร” ระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชน ผู้นำชุมชนจะทำหน้าที่ถ่ายทอดข้อมูล นโยบาย และโครงการจากหน่วยงานภายนอกให้คนในชุมชนเข้าใจอย่างถูกต้อง รวมทั้งรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากชาวบ้านเพื่อนำเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกลับไป การสื่อสารในลักษณะนี้ช่วยให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมให้การดำเนินงานในชุมชนเป็นไปอย่างราบรื่น ในด้านการสร้างความร่วมมือของชุมชนบ้านควนปรัง ทำให้เกิดบรรยากาศของความสามัคคีในชุมชนอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามชุมชนยังสามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้ในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสาร เช่น การจัดทำเพจประชาสัมพันธ์ของหมู่บ้าน การใช้สื่อออนไลน์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารอย่างเป็นระบบ และการฝึกอบรมผู้นำรุ่นใหม่ให้มีทักษะด้านการสื่อสารสาธารณะ เพื่อให้สามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือได้กว้างขึ้นทั้งภายในและภายนอกชุมชน

2.8 สรุป

ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการของอิทธิพล (leadership is an influence process) มองว่าภาวะผู้นำไม่ใช่การกระทำที่เกิดขึ้นเดี่ยวๆ หรือการกระทำที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งที่

เฉพาะเจาะจงเท่านั้น แต่เป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นเป็นลำดับขั้นต่อเนื่องกันไปจนบรรลุผลสำเร็จ โดยมีองค์ประกอบหลักด้านผู้นำ (leader) ผู้ตาม (followers) และสถานการณ์ (situation) เป็นเหตุการณ์และสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการมีอิทธิพล (influence) ซึ่งกันและกันระหว่างผู้นำและผู้ตามเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (change) ในการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร (objectives) หรือเป้าหมายที่มีร่วมกัน (shared goal) จะเห็นได้ว่า แนวคิดส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับกลุ่มคน และสมาชิกของกลุ่มมีความสัมพันธ์ภายในต่อกันอย่างสม่ำเสมอภายใต้สถานการณ์ (situation) หรือสภาพแวดล้อมที่มีสมาชิกคนใดคนหนึ่งหรือมากกว่าถูกกำหนดหรือยอมรับให้เป็นผู้นำ (leader) เนื่องจากมีความแตกต่างในด้านต่างๆ จากบุคคลอื่นๆ ของกลุ่ม ซึ่งส่วนมากผู้นำพยายามจะมีอิทธิพลต่อผู้ตาม (followers) ในกลุ่มหรือบุคคลอื่นๆ โดยมีการปฏิสัมพันธ์กันติดต่อสื่อสารกันเพื่อให้มีทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรมหรือด้านอื่นๆ ไปในทิศทางที่ทำให้จุดมุ่งหมายของกลุ่มหรือองค์การประสบความสำเร็จ ภาวะผู้นำจึงเป็นกระบวนการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือมากกว่าพยายามใช้อิทธิพลของตนหรือกลุ่มตนกระตุ้น ชี้นำผลักดันให้บุคคลอื่น หรือกลุ่มบุคคลอื่น มีความเต็มใจและกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่างๆ ตามต้องการ โดยมีความสำเร็จของกลุ่มหรือองค์การเป็นเป้าหมายร่วมกัน

การศึกษาแนวคิดและสภาพปัญหาของชุมชนบ้านควนปรัง ชี้ให้เห็นว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธ โดยการประยุกต์ใช้หลักภavana 4 เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาชุมชน ผู้นำที่มีสติ สมาธิ ปัญญาและเมตตาสามารถช่วยให้ชุมชนรับมือกับปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งทางด้านสุขภาพ เช่น การส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพของสมาชิกชุมชน ด้านสังคม เช่น การดูแลผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาส และด้านเศรษฐกิจ เช่น การสนับสนุนการพัฒนาอาชีพและการจัดการทรัพยากรชุมชน

การนำหลักภavana 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารชุมชน ไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้นำตัดสินใจอย่างรอบคอบและมีสติ แต่ยังสร้างความสมดุลระหว่างการบริหารจัดการและการดูแลสมาชิก ทำให้ชุมชนสามารถสร้างความเข้มแข็งทั้งในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม ผู้นำที่มีสมาธิและปัญญจะสามารถวิเคราะห์ปัญหาและวางแผนแก้ไขได้อย่างเหมาะสม ขณะเดียวกันความเมตตาจะช่วยให้ชุมชนเกิดความร่วมมือและความเชื่อมั่นต่อผู้นำส่งผลให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ ภาวะผู้นำยังสามารถเสริมสร้างคุณค่าทางจิตวิญญาณ และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกชุมชน ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนร่วมกัน การศึกษาแนวคิดและบริบทของบ้านควนปรังสะท้อนให้เห็นว่า การผสมผสานระหว่างหลักการบริหารจัดการกับ

หลักพุทธธรรม สามารถเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรมพร้อมทั้งสร้างความยั่งยืนในระยะยาว

บทที่ 3

หลักภาวนา 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

การศึกษาวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักภาวนา 4 : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสาร ที่เกี่ยวข้องตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

3.1 ความเป็นมาและความหมายหลักภาวนา 4

3.2 องค์ประกอบของหลักภาวนา 4

3.3 ความสำคัญของหลักภาวนา 4

3.4 ประโยชน์ของภาวนา 4

3.5 สรุป

3.1 ความเป็นมาและความหมายหลักภาวนา 4

3.1.1 ความเป็นมาของภาวนา 4

ภาวนา 4 เป็นหลักธรรมที่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงถึงหลักแห่งการอบรมตนเองและการพัฒนาตนเองเป็นหลักธรรมที่ภิกษุและพุทธศาสนิกชนควรเจริญไว้เนื่อง ๆ ซึ่งพระองค์ได้ตรัสไว้ในตติยอนาคตภยสูตร พระสูตรว่าด้วยภัยอันจักเกิดขึ้นในอนาคต สูตรที่ 3 ว่าภิกษุทั้งหลายภัยในอนาคต 5 ประการนี้ ยังไม่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่จักเกิดขึ้นในกาลต่อไป ภัยเหล่านั้นเธอทั้งหลายพึงรับรู้ไว้และพึงพยายามเพื่อละภัยเหล่านั้นเสีย ภัยในอนาคต 5 ประการอะไรบ้าง คือ

1. ในอนาคต หมู่ภิกษุจักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา เมื่อไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา ให้กุลบุตรเหล่านั้นอุปสมบท ก็จักไม่สามารถแนะนำกุลบุตรเหล่านั้นในอธิศีล อธิจิตและอธิปัญญาได้ แม้กุลบุตรเหล่านั้นก็จักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีลไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา เมื่อไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา ให้กุลบุตรเหล่านั้นอุปสมบทอีก ก็จักไม่สามารถแนะนำกุลบุตรเหล่านั้นในอธิศีล อธิจิต และอธิ

ปัญญาได้ ถึงกุลบุตรเหล่านั้นก็จักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา โดยนัยนี้แล เพราะธรรมเลอะเลือน วินัยจึงเลอะเลือน เพราะวินัยเลอะเลือน ธรรมจึงเลอะเลือน

ภายในอนาคตประการที่ 1 นี้ ซึ่งยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในกาลต่อไปภยันั้น เธอทั้งหลายพึงรับรู้ไว้และพึงพยายามเพื่อละภยันั้นเสีย (อง.ปญจก.(ไทย) 22/79/144)

2. ในอนาคต หมู่ภิกษุจักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา เมื่อไม่เจริญกายไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา ให้ห็นสัสสะแก่กุลบุตรเหล่านั้นก็จักไม่สามารถแนะนำกุลบุตรเหล่านั้นในอริศีล อริจิตและอริปัญญาได้ กุลบุตรเหล่านั้นก็จักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา เมื่อไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา ให้ห็นสัสสะแก่กุลบุตรเหล่านั้นอีก ก็จักไม่สามารถแนะนำกุลบุตรเหล่านั้นในอริศีล อริจิตและอริปัญญาได้ ถึงกุลบุตรเหล่านั้นก็จักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา โดยนัยนี้แลเพราะธรรมเลอะเลือนวินัยจึงเลอะเลือน เพราะวินัยเลอะเลือน ธรรมจึงเลอะเลือน

ภายในอนาคตประการที่ 2 นี้ ซึ่งยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในกาลต่อไปภยันั้น เธอทั้งหลายพึงรับรู้ไว้และพึงพยายามเพื่อละภยันั้นเสีย (อง.ปญจก. (ไทย) 22/79/145)

3. ในอนาคต หมู่ภิกษุจักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา เมื่อไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญาแสดงอภิธัมมกถา เวทลลกถา ถาลังสุธรรมดาก็จักไม่รู้ตัวโดยนัยนี้แล เพราะธรรมเลอะเลือน วินัยจึงเลอะเลือน เพราะวินัยเลอะเลือน ธรรมจึงเลอะเลือน

ภายในอนาคตประการที่ 3 นี้ ซึ่งยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในกาลต่อไป ภยันั้น เธอทั้งหลายพึงรับรู้ไว้และพึงพยายามเพื่อละภยันั้นเสีย (อง.ปญจก. (ไทย) 22/79/145) อภิธัมมกถา หมายถึงกล่าวด้วยธรรมอันยอดเยี่ยมเช่นกล่าวด้วยศีล เวทลลกถา หมายถึงกล่าวที่เจือด้วยญาณประกอบด้วยเวท คือปิติและโสมนัสที่เกิดจากความเข้าใจธรรม

4. ในอนาคต หมู่ภิกษุจักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา เมื่อผู้อื่นกล่าวสูตรที่ตถาคตตรัสไว้ ล้าลึก มีเนื้อความลึกซึ้ง เป็นโลกุตตรธรรม ประกอบด้วยความว่าง ภิกษุเหล่านั้นไม่ตั้งใจฟังด้วยดี ไม่เสียสลดสดับ ไม่ตั้งใจใฝ่รู้และไม่ให้ความสำคัญธรรมว่าควรเรียนควรท่องจำให้ขึ้นใจแต่เมื่อผู้อื่นกล่าวสูตรที่ท่านผู้เชี่ยวชาญได้รจนาไว้เป็นบทกวีมีอักษรวิจิตร มีพยัญชนะวิจิตรอยู่ภายนอกเป็นสาวกภาชิต ภิกษุเหล่านั้นกลับตั้งใจฟังด้วยดี เสียสลดสดับ ตั้งใจใฝ่รู้และให้ความสำคัญธรรมว่า ควรเรียนควรท่องจำให้ขึ้นใจ โดยนัยนี้แล เพราะธรรมเลอะเลือน วินัยจึงเลอะเลือน เพราะวินัยเลอะเลือนธรรมจึงเลอะเลือน

ภัยในอนาคตประการที่ 4 นี้ ซึ่งยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในกาลต่อไป ภัยนั้น เธอทั้งหลายพึงรับรู้ไว้และพึงพยายามเพื่อละภัยนั้นเสีย (อง.ปญจก. (ไทย) 22/79/145) เทศนาถึงกับ แสดงความชื่นชมแล้วถามปัญหาต่อไปอีก อยู่ภายนอกหมายถึงนอกพระพุทธศาสนาเป็นสาวกภาสิต หมายถึง เป็นภาสิตของเหล่าสาวกของเจ้าลัทธินอกพระพุทธศาสนา

5. ในอนาคต หมู่ภิกษุจักไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา เมื่อไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา ภิกษุผู้เฒ่าก็จักเป็นผู้มั่งมาก เป็นผู้ย่อหย่อน เป็นผู้นำ ในโอภกมณธรรมทอดธุระในปวิเวก จักไม่ปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง หมู่คนรุ่นหลังก็จักพากันตามอย่างพวกภิกษุเฒ่าเหล่านั้น แม้หมู่คนรุ่นหลังนั้นก็จักเป็นผู้มั่งมาก เป็นผู้ย่อหย่อนเป็นผู้นำในโอภกมณธรรม ทอดธุระในปวิเวก จักไม่ปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึงเพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง โดยนัยนี้แลเพราะธรรมเลอะเลือน วินัยจึงเลอะเลือน เพราะวินัยเลอะเลือน ธรรมจึงเลอะเลือน

ภัยในอนาคตประการที่ 5 นี้ ซึ่งยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในกาลต่อไปภัยนั้น เธอทั้งหลายพึงรับรู้ไว้และพึงพยายามเพื่อละภัยนั้นเสีย (อง.ปญจก. (ไทย) 22/79/146) โอภกมณธรรม หมายถึงนิรณ 5 ประการ ปวิเวก ในที่นี้หมายถึงพระนิพพานภิกษุทั้งหลาย ภัยในอนาคต 5 ประการนี้ แล ซึ่งยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในกาลต่อไปภัยเหล่านั้น เธอทั้งหลายพึงรับรู้ไว้และพึงพยายาม เพื่อละภัยเหล่านั้นเสีย (อง.ปญจก. (ไทย) 22/80/146)

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นได้ว่าหลักภาวนา 4 เป็นหลักธรรมที่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงถึงหลักแห่งการอบรมตนเองและการพัฒนาตนเองเป็นหลักธรรมที่ภิกษุและพุทธศาสนิกชนควรเจริญไว้เนื่องๆ หากไม่เจริญธรรมในกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญาแล้ว อาจจะก่อให้เกิดผลกระทบตามมา คือ ภัยอันน่ากลัวต่อการประพฤติในพระธรรมคำสอนและถ้าเจริญเป็น ประจำแล้ว ก็จะทำให้เกิดเครื่องคุ้มกันคุ้มครองการดำรงชีวิตของผู้เจริญในภาวนา 4 อันเป็นธรรมที่นำพา ผู้ประพฤติปฏิบัติตามไปสู่หนทางแห่งความพ้นทุกข์และเป็นการพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีการ พัฒนาตนเองให้ดำรงอยู่ในความมีสติ ไม่ประมาท มีธรรมเป็นเครื่องคุ้มครองตน มีศีลเป็นกรอบในการ ประพฤติปฏิบัติ มีจิตที่อบรมดีแล้วควรแก่การงานคือมรรคธรรม มีปัญญาที่อบรมดีแล้วควรแก่ความรู้แจ้ง เห็นอริยธรรมในพระศาสนา

สรุปได้ว่า หลักภาวนา 4 นี้ เป็นหลักธรรมที่เราเหล่าพุทธศาสนิกทั้งหลายควรนำมาเป็น กรอบ เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวันของตนเอง ซึ่งหลัก

ภาวนา 4 นี้ จะมุ่งไปที่การพัฒนาบุคคลโดยมีกรอบแห่งการพัฒนาไว้ 4 ประการ คือ การพัฒนาตน เองให้มีสติ ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ไม่ประพฤติดิตในการทุจริตทางกาย ทางวาจา ทางจิตใจ การเจริญตนให้ตั้งในกรอบของระเบียบข้อประพฤติปฏิบัติที่พึงงาม การอบรมจิตของตนให้มีความผ่องใสควรแก่การทำงาน การพัฒนาปัญญาให้เป็นคนมีเหตุผล เพื่อให้ผู้ปฏิบัติมีความสุขในการดำเนินชีวิตของตนเองและหลักภาวนา 4 นี้ ได้แสดงให้เห็นถึงทฤษฎีการพัฒนามนุษย์และสังคม แสดงให้เห็นถึงทฤษฎีการพัฒนาดนเองในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมได้เป็นอย่างดี

3.1.2 ความหมายของหลักภาวนา 4

ความหมายของ คำว่า ภาวนา อธิบายว่า ภาวนามี 4 อย่าง คือ (1) ชื่อว่า ภาวนา เพราะมีความหมายว่า ธรรมทั้งหลายที่เกิดในภาวนานั้นไม่ล่วงเลยกัน (2) ชื่อว่าภาวนา เพราะมีความหมายว่า อินทรีย์ทั้งหลายมีรสเป็นอย่างเดียวกัน (3) ชื่อว่าภาวนา เพราะมีความหมายว่า นำความเพียรที่สมควรแก่ธรรมนั้นเข้าไป และ (4) ชื่อว่าภาวนา เพราะมีความหมายว่าปฏิบัติเนื่อง ๆ (ขุ.ป. (ไทย) 31/593/35) ส่วนหนึ่งเรามักจะแปลหรือได้ยินว่า ภาวนา คือ การพัฒนา การทำให้เจริญ การฝึกอบรม ซึ่งสำหรับพระพุทธองค์ทรงแสดงภาวนา 4 ในรูปของคุณสมบัติของบุคคล 4 ประการ ท่านใช้ว่า ภาวิตกาโย ภาวิตสีโล ภาวิตจิตโต ภาวิตปัญโญ คือคำว่า ภาวนา เวลาใช้เป็นคุณศัพท์ เป็น ภาวิตะ ภาวิตกาโย ผู้มีกายที่เจริญแล้วหรือฝึกอบรมแล้ว ภาวิตสีโล ผู้มีศีลที่ฝึกอบรมแล้วหรือเจริญแล้ว ภาวิตจิตโต ผู้มีจิตที่เจริญแล้วหรือมีจิตที่ฝึกอบรมแล้ว ภาวิตปัญโญ ผู้มีปัญญาที่เจริญแล้วหรือปัญญาที่ฝึกอบรมแล้ว (อง.ปญจก. (ไทย) 22/79/144-146) ถ้าเป็นคำนาม 4 อันนี้ ก็คือ

- 1) กายภาวนา คนเป็นภาวิตกาโย ตัวการกระทำเป็นกายภาวนา
- 2) ศีลภาวนา คนเป็นภาวิตสีโล ตัวการกระทำเป็นจิตภาวนา
- 3) จิตภาวนา คนเป็นภาวิตจิตโต ตัวการกระทำเป็นจิตภาวนา
- 4) ปัญญาภาวนา คนเป็นภาวิตปัญโญ ตัวการกระทำเป็นปัญญาภาวนา

ภาวนา เป็นคำในภาษาบาลี ที่มีรูปปริยาคัพท์เป็น ภาวเวติ มีความหมายตรงกับ คำว่า วฏ เติ ซึ่งก็คือ วัฒนา หรือการพัฒนา ที่ใช้ในภาษาไทย คำว่า ภาวนา ในคำสอนของพระพุทธศาสนาหมายถึง การทำให้มีขึ้นเป็นครั้ง การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การบำเพ็ญ การฝึกอบรม การพัฒนาเพื่อทำสิ่งที่ยังไม่มีให้เกิดขึ้น โดยมีความหมายครอบคลุมถึงการปฏิบัติตนทั้งหมดที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณธรรมภายในตน

ภาวนา 4 ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมักแสดงในรูปที่เป็นคุณสมบัติของบุคคลผู้ได้เจริญกาย ศีล จิต และปัญญาแล้ว ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

พระผู้มีพระภาคเจ้า ชื่อว่า ทรงอบรมพระองค์แล้ว ทรงเป็นภาวิตต์ หรือ พระองค์ที่ทรงเจริญ หรือพัฒนาแล้ว เป็นอย่างไร คือ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอบรมพระวรกาย อบรมศีล อบรมจิตใจ อบรมปัญญา

ดังนั้น ความหมายของภาวนา 4 คือ การเจริญ การพัฒนา ทั้งทางด้านสมถะ และวิปัสสนา เพื่อให้มีผลปรากฏ เช่น มีบุคลิกภาพ ภาพลักษณ์ภายนอก และคุณธรรมภายในตนที่ดีขึ้น ซึ่งในความหมายนี้ แบ่งผลที่ปรากฏออกเป็น 4 ด้าน คือ

(1) ภาวนาหรือการพัฒนากาย คือการมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือทางวัตถุ ให้รู้จัก กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น สามารถเสพลสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้โทษ รู้จักควบคุม ไม่ให้เกิดความต้องการที่ฟุ้งเฟ้อเกินความจำเป็น

(2) ศีลภาวนา หรือการพัฒนาศีล คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทาง สังคม คือมนุษย์ตั้งอยู่ในกฎระเบียบ เพื่อให้เกิดการตอบสนองความต้องการของตนนั้น ไม่ไปเบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายกับผู้อื่น สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นและเกื้อกูลกันได้ด้วยดี

(3) จิตภาวนา หรือการพัฒนาจิต คือ การมีจิตที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมความดีงามสมบูรณ์ สมรรถภาพ มีความเข้มแข็งมั่นคง และสมบูรณ์ด้วยสุขภาพ มีความเบิกบานผ่องใสสงบสุข

(4) ปัญญาภาวนา หรือการพัฒนาปัญญา คือ การเสริมสร้างความรู้ความคิดเข้าใจอย่างเป็น นัยความคิด และการหยั่งรู้ความจริง รู้เห็นเท่าทันโลกและชีวิตตามสภาวะจริง

ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่มีความสอดคล้องที่สามารถนำมาฝึกฝน เพื่อให้ตนเกิดการ พัฒนาในการดำเนินชีวิตที่ดี คือ ศึกษา 3 หรือไตรสิกขา เป็นข้อที่จะต้องศึกษาข้อปฏิบัติที่เป็นหลัก สำหรับศึกษา คือ ในการฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้ยิ่งๆ ขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน ได้แก่ 1) การสมาทานอริสัจธรรม (สิกขา คือ ศีลอันยิ่ง) 2) การสมาทานอริจิตตสิกขา (สิกขา คือ จิตอันยิ่ง) 3) การสมาทานอริปัญญาสิกขา (สิกขา คือ ปัญญาอันยิ่ง) (อง.ดิก. (ไทย) 20/157-163/403)

พระครูวาปีจันทคุณ และคณะ (2567, หน้า 55-63) ได้กล่าวว่า ภาวนา เป็นคำนามในภาษาบาลี มีรูปกริยาศัพท์เป็น ภาเวติ มีความหมายตรงกับคำว่า วาเพติ ซึ่งแปลว่า เจริญหรือพัฒนาที่ใช้ในภาษาไทย คำว่า ภาวนา ในคำสอนของพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำให้มีขึ้นการทำให้เกิดขึ้น และให้เป็นรูปธรรม เช่น การเจริญ, การบำเพ็ญ, การฝึกอบรม และยังหมายถึงการพัฒนาเพื่อทำสิ่งที่ยัง

ไม่มีให้มีขึ้น โดยมีความหมายครอบคลุมถึงการปฏิบัติธรรมทั้งหมดที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณธรรมภายในตน

พระราชปวรจารย์ (2560, หน้า 55) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับหลักภาวนา 4 ไว้ว่า ภาวนา หมายถึง การเจริญ การทำให้เกิดมีขึ้น การฝึกอบรม การฝึกอบรมจิตใจ การพัฒนา กายภาวนา คือ การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมกายให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง 5 ด้วยดีและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงามให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สีสภาวนา คือการพัฒนาความประพฤติกายการฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน จิตภาวนา คือ การเจริญจิตพัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา ขันหมั่นเพียร อุดหนุน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญาให้รู้ เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส และปลอดพ้นจากความทุกข์ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

พระมหาสุทนต์ อาภาภิโร (อบอูน) (2558, หน้า 67) ได้กล่าวถึงหลักภาวนา 4 ไว้ว่า แนวทางการพัฒนาบุคคลในพระพุทธศาสนา ได้แบ่งแนวทางไว้ 4 ประการดังนี้ การพัฒนากาย หมายถึงการดูแลสุขภาพทางกาย แล้วก็พิจารณาถึงความสัมพันธ์กับวัตถุ สิ่งเสพรูปโกะความีการพัฒนาหรือยังเช่น การรู้จักกิน รู้จักใช้ รู้จักเหตุ รู้จักผล การพัฒนาศีล หมายถึง ความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ ความสัมพันธ์กับพี่น้อง ความสัมพันธ์กับเพื่อน เช่น การรู้จักคบเพื่อน การรู้จักกับบุคคลอื่น การปฏิบัติตนตามระเบียบของสังคม การพัฒนาจิต หมายถึง การมีคุณธรรม มีเมตตา มีกรุณา มีศรัทธา ความเพียร ความพยายาม รับผิดชอบ มีสติรักษาตัว มีสมาธิ พร้อมพิจารณาถึงความสุขทางจิตใจ ว่า มีความสดชื่น เบิกบาน ผ่องใสไม่เครียด ไม่หม่นหมอง ไม่ขุ่นมัว การพัฒนาปัญญา หมายถึง ความสามารถรับรู้สิ่งต่างๆ ที่เกิดจากความจริง รู้จักแก้ปัญหา สามารถมองสิ่งต่างๆ โดยไม่ยึดติดกับความชอบ ความชัง ความยินดี ชอบมองสิ่งต่าง ๆ โดยรู้จักศึกษามองความรู้สึก สืบค้นหาความจริงรู้จักวิเคราะห์ วิจัย มองโลกทัศนคติต่อเพื่อนมนุษย์ที่ดี

พระครูใบฎีกาสะอาด ปญญาทีโป (2558, หน้า 66 - 74) ได้กล่าวถึงหลักภาวนา 4 ไว้ว่ากายภาวนา หมายถึง การพัฒนาฝึกอบรมตนตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท มีความมุ่งหมายให้ผู้ฝึกฝนพัฒนาได้รับประโยชน์สุขตั้งแต่ขั้นต้นในการลงมือปฏิบัติ กล่าวคือ เริ่มแต่การรู้จักปฏิบัติตนที่ดีต่อสภาพสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งเรียกว่าความสำรวมอินทรีย์มีสำรวมตา สำรวมหู สำรวมจมูก สำรวมลิ้น สำรวม

กายและสำรวมใจ เพื่อจะได้ใช้เป็นพื้นฐานของศีล สีสภาวนา หมายถึง การพัฒนาตนเองด้วยหลักของศีล โดยเนื้อหาสาระสำคัญ ก็เพื่อให้บุคคลสามารถดำรงตนให้อยู่ร่วมกับสังคมหรืออยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างปกติสุข ทั้งศีลที่เป็นสิกขาบททั่วไปและศีลที่เป็นองค์มรรค รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อยดีเป็นปกติ ศีล แปลว่า เย็น หมายความว่า เย็นกาย เย็นใจ ไม่มีภัย ไม่มีเวร ไม่มีศัตรู ไม่มีความเดือดร้อนมีแต่ความสงบสุข จิตภาวนา หมายถึงการพัฒนาจิต การฝึกฝนในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ได้แก่ การรวมเอา องค์มรรคข้อสัมมาวายามะ สัมมาสติและสัมมาสมาธิเข้ามา ว่าโดยสาระก็คือการฝึกให้มีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบ ผ่องใส เป็นสุขบริสุทธิ์ ปราศจาก สิ่งรบกวนหรือทำให้เศร้าหมองปัญญานั้น เป็นเครื่องวินิจฉัย สุตระ คือ ความรู้ที่เข้ามานั้นเป็นข้อมูลดิบ เป็นของดิบ ยังไม่รู้ว่าเป็นอย่างไร มีคุณค่าอย่างไร จะเอาไปใช้อย่างไร ถ้าคนไม่มีปัญญาความรู้นั้นก็เอา มากกองไว้เฉย ๆ ไม่รู้ว่าจะเอาไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไรแต่คนที่มีความรู้จะสามารถวินิจฉัยได้ เลือกเฟ้นได้ว่า ถ้าเราจะทำอะไรให้สำเร็จสักอย่างหนึ่ง จะต้องเอาความรู้นี้ไปใช้ไปทำอย่างไรไปดัดแปลงอย่างไร เอา ความรู้นั้นไปยกย่องใช้งาน ทำการแก้ไขปัญหาคิดทำสิ่งต่างๆ ให้สำเร็จผลตามต้องการได้ ความรู้ที่เข้าใจ สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ความรู้ที่สามารถสืบสาวเหตุปัจจัยของสิ่งต่างๆ ความรู้ที่สามารถคิด พิจารณาวินิจฉัยได้ เลือกเฟ้นกลั่นกรองได้ เชื่อมโยงประสานได้ ทำให้เอาสุตะหรือข้อมูลข่าวสารวิชาการ ต่าง ๆ ไปใช้งาน สามารถจัดสรรจัดการทำสิ่งต่างๆ ให้สำเร็จได้ ความรู้แบบนี้เรียกว่า การมีปัญญาที่ พัฒนาแล้ว ได้แก่การได้ฝึกฝนอบรมตนเองให้มีปัญญารู้สิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง เช่น การมีปัญญา พิจารณารู้ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขังและอนัตตา ตามความเป็นจริง ปราศจากการยึดถือว่าเป็นตัวเรา ของเรา การฝึกฝนปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสรรพสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง

สุชาติ หล้าอภัย (2559, หน้า 10-11) ได้ให้ความหมายของภาวนา 4 ไว้ว่า กายภาวนา คือ การ พัฒนากาย การบริหารกายด้วยการฝึกสติแบบเคลื่อนไหว มีการเดินจงกรมตามธรรมชาติ การนั่งฝึกสติ แบบเคลื่อนไหว การบริหารอวัยวะในร่างกายอย่างมีสติ ทำให้กายสงบ ใจสบาย ทำให้กล้ามเนื้อผ่อนคลาย ยืดหยุ่นและแข็งแรงอยู่เสมอ สีสภาวนา คือ การฝึกสติ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อยตั้งอยู่ในศีลธรรม มี กิจกรรมการไหว้พระสวดมนต์ การฟังธรรม สนทนาธรรม สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมส่วน รวมได้อย่าง สงบสุข จิตภาวนา คือ การพัฒนาจิตใจ การรักษากายจิตด้วยการฝึกสติแบบเคลื่อนไหวมีการเดินจงกรมและ การนั่งฝึกสติแบบเคลื่อนไหว ทำให้เข้าใจในสภาวะธรรมทั้งหลายว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นมีความตั้งอยู่ดับไปเป็น ธรรมดา ทำให้จิตใจรู้จักปล่อยวางสามารถคลายความเครียด ความวิตกกังวลและความซึมเศร้าลงได้ ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาปัญญา การฝึกสติให้ดำรงตนอย่างมีเหตุมีผล มีสติมากขึ้น มองโลกในแง่ดี

สามารถแยกดี ชั่ว สิ่งที่เป็นประโยชน์และมีโทษประโยชน์ การปรับตัวเข้ากับผู้อื่นและสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญาได้ตลอด มีความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงของธรรมชาติ รู้ทันเท่าทันในกองสังขาร เห็นโลกและชีวิตตามสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ สะอาด บริสุทธิ์และสามารถคลายความเครียด คลายความวิตกกังวลคลายความซึมเศร้าและคลายความทุกข์ภายในใจได้

พระมหานิพนธ์ มหัทธมมรคิโต (2557, หน้า 11) ได้ให้ความหมายของภาวนา 4 ไว้ว่า ภาวนา คือ การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมกายให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายทั้งภายนอกด้วยอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดีและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณมิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงามให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สิลภาวนา คือ การเจริญศีล พัฒนาศีล ความประพฤติ การฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี การเกื้อกูลแก่กัน การฝึกอบรมในด้านความประพฤติทางกาย ทางวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง มีผลดี มีระเบียบวินัย มีความสุจริตทางกาย ทางวาจา และอาชีวะ จิตภาวนา คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น การมีเมตตา การมีกรุณา ความขยันหมั่นเพียร อุตสาหะ มีสมาธิและสดชื่นเบิกบานเป็นสุข ผ่องใส เป็นต้น และยังหมายถึงการฝึกอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม การสร้างเสริมคุณภาพจิตและการรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนสมาธิ ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา การพัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะสามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดพ้น จากความทุกข์แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา ปัญญาภาวนายังหมายถึง การฝึกอบรมทางปัญญาอย่างสูงทำให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์

พระครูธรรมธรรวเดชา อคฺคเตโช (2557, หน้า 188 - 189) ได้ให้ความหมายของภาวนา 4 ไว้ว่า ภาวนา หมายถึง การพัฒนากาย การที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาตามลำดับทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติสามารถที่จะนำเอาวิชาความรู้นั้นไปใช้ในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ สิลภาวนา หมายถึง การนำหลักศีลธรรมที่พึงปฏิบัตินำไปสู่ความสามัคคี ประองตอง สงบร่มเย็น อยู่เป็นสุข ได้แก่ เบญจศีลเป็นศีลธรรมเบื้องต้น คือ ความประพฤติชอบทางกาย ทางวาจาและทางใจ การสำรวมรักษากายวาจาใจให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน จิตภาวนา คือ การพัฒนาด้านจิตใจ พัฒนาจิตใจ การที่คนได้ศึกษาเล่าเรียนมาดีแล้วทั้งทฤษฎี

ทางโลกและทางธรรม ผูกฝนอบรมมาดีด้วยทางจิตใจสามารถอดทนอดกลั้นต่ออุปสรรคต่าง ๆ ได้ดีมีคุณภาพ ปัญญาภาวนา หมายถึง การพัฒนาด้านปัญญา การพัฒนาปัญญาพัฒนาด้วยการนำเอา วิธีคิดแบบพุทธธรรม คือ โยนิโสมนสิการมาใช้ในการพัฒนาให้เกิดปัญญายิ่ง ๆ ขึ้นไป การพัฒนาตามหลักโยนิโสมนสิการ

อนุกุล บุญรักษา (2554, หน้า 4) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับภาวนา 4 ไว้ว่า ภาวนา 4 หมายถึงหลักปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองหรือพัฒนาจิตใจ 4 ขั้น ดังนี้ 1) การพัฒนากายหรือการทำให้ร่างกายเติบโตแข็งแรง การกินอาหารให้ได้คุณค่ากินพอดี ด้วยความรู้จักประมาณ ให้ร่างกายอยู่ผาสุกมีสุขภาพดี 2) การพัฒนาศีลหรือพัฒนาทางสังคม คือ การอยู่ร่วมกันในสังคมโดยไม่เบียดเบียนกันและมีชีวิตที่เกื้อกูลต่อกันและมีวินัย 3) การพัฒนาจิตใจหรือพัฒนาทางอารมณ์ ก็คือเรื่องของการพัฒนาจิตใจนั่นเอง 4) การพัฒนาปัญญาหรือพัฒนาการทางปัญญา การแก้ไขข้อติดขัดจัดปัญหาให้หายอึดอัดหลุดโล่งไปได้ตลอดจนรู้เท่าทันเหตุปัจจัยมีอะไรเกิดขึ้นก็รู้จักมองตามเหตุปัจจัยเองแล้วใน 4 ด้าน คือ กาย, สังคม, จิต และปัญญา

ศิโรรัตน์ บุญกอง (2567, หน้า 15) ได้ให้ความหมายของภาวนา 4 ไว้ว่า ภาวนา 4 หมายถึง การพัฒนาและอบรมตนเองให้ตั้งอยู่ในสุจริตธรรมและกุศลธรรม การปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบของสังคมที่ดีงาม การไม่ประพฤติดุจจริตธรรม การพัฒนาจิตใจ ให้มีคุณภาพจิต สมรรถภาพจิตที่ดีและสุขภาพจิตที่ดี การพัฒนาระบบการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาด้วยธรรมะ การนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเองตลอดถึงการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขและไม่เดือดร้อน การนำหลักภาวนา 4 มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันนั้น ซึ่งมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อจะได้พัฒนาตนเองให้สามารถปฏิบัติหน้าที่กิจกรรมได้อย่างปกติสุขและยังได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นผู้อยู่อย่างผาสุกอีกด้วย นับเป็นการปฏิบัติที่ไม่เสื่อมถอยทำตนให้ตั้งอยู่ในความดีเป็นเบื้องต้นก่อน รู้จักวิธีคุ้มครองรักษาอินทรีย์ รู้จักประมาณในการบริโภคและรู้จักเพิ่มพูนสั่งสมบำเพ็ญความเพียร เพื่อทำตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี เพราะถ้ายังไม่สิ้นกิเลสอาสวะ มนุษย์ก็จำเป็นต้องพัฒนาตนเองจนกระทั่งบรรลุถึงปรมาตมประโยชน์สูงสุด คือ ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงจากความเป็นปุถุชนสู่อริยะชนต่อไป จึงจักเป็นผู้พัฒนาตนดีแล้วและเป็นแสงสว่างของตนเอง คือ สร้างที่พึ่งถาวรอย่างที่ใคร ๆ ก็สร้างที่พึ่งอันหาได้ยากนี้ทำให้ไม่ได้เลย จุดมุ่งหมายเพื่อให้รู้ความสำคัญในการพัฒนาชีวิตจะได้แก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องรวดเร็ว และทันต่อเหตุการณ์ ไม่ประมาทในการทำกิจการ โดยผ่านกระบวนการฝึกฝนอย่างเป็นระบบ เพื่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องได้ผลดี

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (2561, หน้า 70) ได้อธิบายไว้ว่า ภาวนา 4 ความหมายไว้สั้นๆ ดังนี้

1. กายภาวนา การเจริญกาย หรือพัฒนากาย คือ พัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ หรือทางกายภาพ (รวมทั้งเทคโนโลยี) โดยเฉพาะรับรู้สิ่งทั้งหลายทางอินทรีย์ 5 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) ด้วยดี โดยปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ

2. ศีลภาวนา การเจริญศีล หรือพัฒนาศีล คือ พัฒนาความประพฤติ พัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมโดยตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลกัน

3. จิตตภาวนา การเจริญจิต หรือพัฒนาจิต คือ ฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรม เช่น มีเมตตากรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้น

4. ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา หรือพัฒนาปัญญา คือ ฝึกอบรมพัฒนาปัญญา ให้มีความเจริญงอกงามจนเกิดความรู้แจ้งชัดตามเป็นจริง โดยรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น รู้เท่าทัน เห็นแจ้งโลก และชีวิตตามสภาวะสามารถหาจิตใจให้เป็นอิสระ ทาตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดพ้นจากความทุกข์ มีชีวิตเป็นอยู่ แก้ไขปัญหาและหาการทั้งหลายด้วยปัญญาที่รู้ถึงเหตุปัจจัย

สรุปได้ว่า ภาวนา 4 เป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาตนเองอย่างรอบด้าน ทั้งด้านศีลธรรม จิตใจ ปัญญา และการดำเนินชีวิตในสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้อง และผาสุก การปฏิบัติภาวนา 4 คือการฝึกฝนอบรมตนให้อยู่ในกรอบของสุจริตธรรม รู้จักหลีกเลี่ยงการประพฤติดุจจริต พร้อมทั้งปฏิบัติตามระเบียบสังคมอันดีงาม การพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพจิตที่เข้มแข็งและสุขภาพจิตที่ดี เป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสมรรถภาพทางความคิด การคิดวิเคราะห์ และการแก้ไข ปัญหาตามหลักธรรมอย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นให้รู้จักประมาณในการดำเนินชีวิต การคุ้ม ครอง รักษาอินทรีย์ และการเพียรพยายามบำเพ็ญตนอย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น การนำ ภาวนา 4 มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้ มนุษย์พัฒนาตนเองทั้งในด้านหน้าที่การงานและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างกลมกลืน โดยมี เป้าหมายสูงสุดคือการก้าวพ้นจากความเป็นทุกข์ไปสู่อริยะชน และบรรลุถึงความหลุดพ้นจากความทุกข์ ทั้งปวง จึงถือว่าภาวนา 4 เป็นกระบวนการพัฒนาที่ไม่เสื่อมถอย เป็นการสร้างรากฐานแห่งความดี และเป็นแสงสว่างที่ทำให้มนุษย์สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง

3.2 องค์ประกอบของหลักภavana 4

หลักภavana 4 เป็นหลักธรรมที่บุคคลสามารถนำไปใช้เพื่อให้เกิดการพัฒนา การเจริญ หรือทำให้เกิดขึ้นจะเรียกว่าการสร้างให้มีก็ได้ ภavana 4 มีองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ 1) กายภavana 2) สีลภavana 3) จิตตภavana 4) ปัญญาภavana มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

3.6.1 กายภavana คือ การพัฒนากาย การทำให้เป็นให้มีขึ้น การฝึก อบรม ทำให้เจริญ แต่ถ้าแยกให้ความหมายเช่น คำว่า กาย หมายถึง ร่างกาย ตัวเรา ตนเอง ที่เรียกเพื่อให้เกิดความเข้าใจง่ายขึ้น ส่วน คำว่า ภavana หมายถึง การเจริญ เป็นกิจในมรรคตามหลักว่า ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสัจ ภาเวตพพ คือ ควรฝึกอบรม ลงมือปฏิบัติ กระทำตามวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมาย ได้แก่ การลงมือแก้ไข ปัญหา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2553, หน้า 156) หรือจะเรียกว่า ความสุขทางกาย ได้แก่ ร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ปราศจาก โรคภัยไข้เจ็บ และมีสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ดี สะอาด ปลอดภัย เช่น มีน้ำสะอาด อากาศบริสุทธิ์ ป่าไม้สมบูรณ์สวยงาม ที่อยู่อาศัยสะอาดไม่มีขยะมูลฝอยเน่าเหม็น อาหารสะอาดถูกหลักอนามัย เป็นต้น ผู้ที่มีความสุขด้านนี้เรียกว่า “ภาวิตกายบุคคล” หรือบุคคลผู้มีกายเจริญแล้ว (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอุณ) และคณะ, 2556, หน้า 23) และอีกความหมายหนึ่ง การพัฒนาทางกายภาพ เป็นกระบวนการสร้างความเจริญงอกงามทางร่างกาย การฝึกอบรม ร่างกายให้รู้จักวิธีการติดต่อกับสิ่งภายนอกด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งภายนอกเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณมิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมเจริญงอกงามและจำกัดให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญไป สิ่งภายนอกที่มีบทบาทต่อชีวิตก็คือ อารมณ์ภายนอกทั้ง 5 อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส จุดมุ่งหมายของการพัฒนานี้ก็คือ การทำให้บุคคลรู้จักวิธีการเกี่ยวข้องกับอารมณ์ภายนอกทั้ง 5 อย่างนี้ถูกต้องเหมาะสม และเป็นคุณประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้าสูงขึ้น (จันทน์ อติวิณสิทธ์, 2548, หน้า 117-118)

3.6.2 สีลภavana หมายถึง ความประพฤติดีทางกายและวาจา การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น ความสุจริตทางกายวาจา และอาชีวะ ซึ่งถ้าจะกล่าวคือจะคอยควบคุมในด้านความประพฤติให้ดีงาม ไม่ทำความผิด คือ เป็นเรื่องของความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมซึ่งมี 2 ด้าน คือ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพในโลกวัตถุ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน

3.6.3 จิตตภavana คือ การพัฒนาจิตตามหลักพระพุทธศาสนานี้เป็นการฝึกอบรมให้จิตมีคุณสมบัติให้ครบ 3 ด้าน คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต

1. คุณภาพจิต คือ การมีคุณธรรม เสริมสร้างจิตใจให้มีแต่ดีงาม ซึ่งเป็นจิตใจที่สูง มีความประณีต มีเมตตา เป็นมิตร ปราบปรามให้ผู้อื่นมีสุข มีความกรุณา คือ ปราบปรามให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ มีจาคะ คือ มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โอบอ้อมอารี มีคารวะ คือ เห็นความสำคัญและให้ความสำคัญของผู้อื่น มีมัทวะ คือ ความสุภาพอ่อนโยน มีกตัญญู คือ รู้คุณค่าและเห็นคุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น

2. สมรรถภาพจิต คือ ความสามารถหรือกำลังของจิต เช่น มีสติ มีวิริยะ คือ ความเพียรในกิจการงานทุกอย่าง มีขันติ คือ ความอดทนอดกลั้น มีสมาธิ มีสัจจะ อธิษฐาน คือ ความห้าวหาญ เด็ดเดี่ยวต่อเป้าหมาย มีความหนักแน่นมั่นคงเข้มแข็งของจิตใจที่จะทำงานให้ได้ผลสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานทางปัญญา คือ การคิดพิจารณาวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามความเป็นจริงให้แจ้งชัด

3. สุขภาพจิต คือ จิตที่มีสุขภาพดีมีสุข มีความสดชื่น มีความร่าเริงมีความเบิกบาน มีความปลอดโปร่ง มีปีติ มีความอิ่มเอิบใจ ผ่อนคลายไม่มีขุ่นมัว ไม่หม่นหมอง ไม่หดหู่ เป็นลักษณะของจิตใจที่มีความสุข เป็นสิ่งสำคัญในพระพุทธศาสนา ปัจจุบันการขาดสุขภาพจิตเป็นเรื่องที่สำคัญ และยังเป็นปัญหาสำคัญของสังคมอีกด้วย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเน้นเรื่องสุขภาพจิตให้มากขึ้น

การพัฒนาจิตมีองค์ประกอบ คือ เจตนา ที่เป็นตัวกำกับกับจิตใจที่เป็นตัวเชื่อมโยงสู่ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และเจตนาจะมีแรงจูงใจเป็นตัวชักนำ มีทั้งดีและชั่ว บุญหรือบาป กุศล หรืออกุศล เช่น รัก โลภ โกรธ หลง วิชา เมตตา กรุณา สติ ปัญญา เป็นตัวที่มาปรุงแต่งเจตนาให้แสดงตัวออกมา โดยแสดงอาการไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เช่น ทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยการพัฒนาในด้าน จิตภาวนา เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ซึ่งเป็นการพัฒนาให้บุคคลมีจิตใจที่เข้มแข็งมั่นคง ซึ่งประกอบด้วย คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต

3.6.4 ปัญญาภาวนา คำว่า ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว หรือก็คือ รู้ถึงเหตุ รู้ถึงผล รู้แจ้งชัดเจน รู้เรื่องบุญ รู้ เรื่องบาป รู้คุณ รู้โทษ รู้ในสิ่งที่ควรทำ รู้สิ่งที่ควรเว้น เป็นธรรมที่คอยกำกับควบคุมศรัทธา เพื่อที่จะให้เชื่อประกอบเหตุและผลไม่ให้หลงเชื่ออย่างงมงาย ปัญญาจะเกิดขึ้นได้โดยการฟัง การคิดค้น การอบรมจิต ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา การพัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

องค์ประกอบของปัญญาภาวนา คือ สติ สมาธิ การปฏิบัติ การเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ของธรรมชาติ และของโลก จะต้องมียินโสมนสิการ คือ การรู้จักคิด การพิจารณาโดยแยบคาย การคิดถูกวิธีการทำในใจโดยแยบคาย หาเหตุผลจนตลอดต้นสาย แยกแยะวิเคราะห์ด้วยปัญญา ไม่ว่าจะ

องค์ประกอบใดปัญญาก็ยังเป็นตัวที่นำความสุขมาให้ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาปัญญาเมื่อถูก ฝึกอบรมดี แล้วสามารถนำไปสู่หนทางแห่งความหลุดพ้นแห่งทุกข์ได้ หรือก็คือ ปัญญาสามารถหาเหตุและผลของการเกิดทุกข์จนไปถึงหลุดพ้นไม่มีทุกข์นั่นเอง ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างแยบคาย และเป็นไปตามความจริงแห่งธรรม การตั้งมั่น การรู้ตัว การทำจริงจึงย่อมเกิดปัญญา

การคิด การพิจารณา การวิเคราะห์ การแยกแยะ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เกิดจากปัญญาที่สามารถคิดหาสิ่งไหนดีสิ่งไหนชั่ว การกระทำอย่างไร คือ บุญความดี การกระทำอย่างไร คือ บาป ความชั่ว แยกแยะควรเชื่อในสิ่งที่มีเหตุและผลไม่ใช่หลงมกมายเพียงเพราะค่านิยมที่กล่าวกันมา การมีปัญญาไม่ใช่ความฉลาดปราดเปรื่องเพราะความฉลาด คือ การเอาตัวรอดจากสิ่งทั้งหลายที่ไม่มีการแยกแยะความดีและความชั่ว บุญหรือบาป รู้จักแค่ทำเพียงเท่านั้น การเอาตัวรอดไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตามไม่แยกแยะอย่างแนบเนียน (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2535, หน้า 82)

สรุปได้ว่า ภาวนา 4 เป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตที่ครอบคลุมทั้งกาย ศีล จิต และปัญญา โดยเริ่มจากการดูแลสุขภาพกายและสิ่งแวดล้อมรอบตัว (กายภาวนา) การดำรงตนให้อยู่ในระเบียบวินัยของสังคม (ศีลภาวนา) การฝึกจิตให้มั่นคงและตั้งอยู่ในคุณธรรม (จิตภาวนา) และการใช้ปัญญาเพื่อคิดวิเคราะห์ แยกแยะสิ่งที่ถูกผิดและนำไปสู่ความเข้าใจตามความจริง (ปัญญาภาวนา) องค์ประกอบทั้งสี่นี้เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ส่งผลให้บุคคลพัฒนาตนเองได้อย่างรอบด้าน เกิดความสงบสุขทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม ตลอดจนเป็นแนวทางในการก้าวข้ามความทุกข์ไปสู่ความเจริญงอกงามในชีวิตอย่างแท้จริง

ลักษณะของภาวนา 4

ลักษณะของภาวนา 4 นั้นเป็นการฝึกอบรม การพัฒนา การทำให้เจริญ เป็นต้น ลักษณะของภาวนา 4 จัดเป็นลำดับมี 4 อย่าง คือ 1) กายภาวนา เรียกว่า ลักษณะทางกาย 2) ศีลภาวนา เรียกว่า ลักษณะทางสังคม 3) จิตภาวนา เรียกว่า ความมั่นคงของจิตใจ หรือเจตจำนง 4) ปัญญาภาวนาเรียกว่า การรู้จักคิดพิจารณา วินิจฉัย มีเหตุ มีผล มีรายละเอียดโดยลำดับ ดังต่อไปนี้

1. กายภาวนา เรียกว่า ลักษณะทางกาย เป็นการฝึกอบรมกายให้เกิด หรือมีความสัมพันธ์ กับสิ่งแวดล้อมโดยธรรมชาติที่อยู่รอบ ๆ ด้วยการถือกุศลพึงพา หรือที่เรียกว่าการพึงพาธรรมชาติทางกายภาพ ซึ่งไม่ได้มีความหมายตายตัวเพราะสิ่งแวดล้อมธรรมชาติจะปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ลักษณะทางกายภาพเป็นลักษณะที่ต้องใช้สติมาควบคุมการประพฤติ สำรวมหู ตา จมูก ปาก เป็นการ ปฏิบัติ เพื่อให้เกิดคุณ และเป็นไปในทางถือกุศล มากกว่าการเกิดโทษ ไม่ลุ่มหลงต่อสิ่งต่อสิ่งต่าง ๆ และยังรวมไป

ถึงการใช้สอยปัจจัยที่เป็นเครื่องอุปโภคบริโภค เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย แต่เมื่ออาศัยอยู่ร่วมกันก็ต้องให้ความร่วมมือ การมีส่วนร่วมการช่วยเหลือที่เกิดขึ้นด้วยการปฏิบัติไม่ว่าจะเป็น รูปแบบใดก็ตามอย่างเช่น การอยู่ร่วมกันเมื่อมีภัย หรือมีอันตรายย่อมต้องช่วยเหลือกันได้ไม่ว่าจะเป็นตัวของบุคคล ชุมชนเองก็ตามลักษณะทางกายภาพจึงเป็นการแสดงออกด้วยอาการ กิริยาบถต่าง ๆ และที่สำคัญคือ การดูแลสุขภาพให้แข็งแรงอยู่เสมอไม่ว่าจะเป็นการรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย การหาความรู้ นั่นก็เพราะร่างกายเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการเข้าถึงการประพฤตินั้นเอง

2. ศิลภาวนา เรียกว่า ลักษณะทางสังคม เป็นการฝึกอบรมศีลให้เกิดความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมของสังคมในด้านพฤติกรรม หรือความประพฤติไม่ว่าจะเป็นการงานอาชีพใดก็ตามย่อมต้องมีกรอบในการทำงานทุกอาชีพต้องมีวินัย กฎระเบียบที่คอยควบคุมไม่ให้เกิดผลเสียต่อหน่วยงาน เป็นการเกื้อกูลเพื่อให้งาน หรือเพื่อนร่วมงานจะได้ทำงานได้อย่างสบาย ลักษณะของศิลปภาวนานั้นเป็น การเกื้อกูลต่อสังคมไม่ว่าจะสังคมในระดับไหนก็ตามการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนในสังคมในทุกระดับทุก อาชีพ และการมีวินัยนั้นเป็นสิ่งที่ดีเพราะเมื่อละเมื่อย่อมต้องหมายถึงการทุจริตในการงานอาชีพ นั้น เท่ากับว่าเป็นการเปิดเบี่ยงทำให้ผู้อื่นต้องได้รับความเดือดร้อนจากความประพฤติ หรือพฤติกรรมของตนที่ไม่มีวินัย ไม่เคารพกฎของสังคม ลักษณะทางสังคมไม่ได้หมายถึงเพียงแค่มนุษย์แต่รวมไปถึงสัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่นด้วย เมื่อฝึกอบรมในด้านศีลแล้วจะไม่ทำการทุจริต คดโกงต่อตนเองต่อผู้อื่นด้วยประการต่าง ๆ ลักษณะของศีลเป็นการทำให้สังคมไม่เดือดร้อนเพราะมีวินัยเคารพกฎหมายจึงไม่เกิดการเบี่ยงเบินจะเกิดแต่ความสงบสุขอย่างเช่นการมีหรือการถือศีล 5 ก็เป็นพื้นฐานของสังคมลักษณะฝึกอบรม การพัฒนาทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่เกื้อกูลให้สังคมเกิดระเบียบวินัยเพื่อควบคุมให้เกิดความสงบสุขขึ้น

ศีล ก็คือความปกติทางกาย และวาจา เป็นเจตนาของผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ จากการลักทรัพย์ จากการประพฤติดินในกาม จากการพูดเท็จ และจากการเสพของมึนเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท (อง.ปญจก. (ไทย) 22/32/49) อะไร ชื่อว่าศีล เจตนาชื่อว่าศีล เจตสิกชื่อว่าศีล ความสำรวมชื่อว่า ศีล ความไม่ล่วงละเมิด ชื่อว่าศีล ศีลมี 3 คือ (1) กุศลศีล (2) อกุศลศีล (3) อภัยกตศีล

ศีลเป็นทั้งรวมแห่งความสำรวม เป็นทั้งรวมแห่งความไม่ล่วงละเมิด เป็นทั้งรวมแห่งเจตนาที่เกิดในขณะสำรวมและไม่ล่วงละเมิดนั้น

ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าสำรวม ปาณาติบาต ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าไม่ล่วงละเมิดปาณาติบาต ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าสำรวม อทินนาทาน ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าไม่ล่วงละเมิดอทินนาทาน ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าสำรวมกามเมสุมิฉฉาจาร ชื่อว่า ศีล เพราะมี

ความหมายว่าไม่ล่วงละเมิดกาเมสุมิฉฉาจาร ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าสำรวม มุสาวาท ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าไม่ล่วงละเมิดมุสาวาท ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่า สำรวมปิสุณาวาจา ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าไม่ล่วงละเมิดปิสุณาวาจา ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าสำรวมพรุสวาจา ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าไม่ล่วงละเมิดพรุสวาจา ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าสำรวมสัมผัสปปลาปะ ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าไม่ล่วงละเมิดสัมผัสปปลาปะ ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าสำรวมอภิขมา ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าไม่ล่วงละเมิด อภิขมา ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าสำรวมพยาบาท ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าไม่ล่วง ละเมิดพยาบาท ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าสำรวมมิฉฉาติฎฐิ ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าไม่ ล่วงละเมิดมิฉฉาติฎฐิ (ขุ.ป.(ไทย) 31/39/60-61) และหากผู้ใดรักษาศีล ย่อมได้รับผลประโยชน์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

คหบดีทั้งหลาย ศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล มีอานิสงส์ 5 ประการ อานิสงส์ 5 ประการนี้ คือ

1. คหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติในโลกนี้ ย่อมได้โภคทรัพย์ใหญ่หลวง ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ 1 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล
2. คหบดีทั้งหลาย กิตติศัพท์อันดีงามของบุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัตีย่อมกระฉ่อนไป นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ 2 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล
3. คหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติ จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นขัตติยบริษัทก็ตาม พรหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมแก่ลัวกล้า ไม่เก้อเขินเข้าไปนี้เป็นอานิสงส์ประการที่ 3 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล
4. คหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติ ย่อมไม่หลงลืมสติตาย นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ 4 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล
5. คหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติ หลังจากตายแล้วย่อมไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ 5 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล คหบดีทั้งหลาย ศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล มีอานิสงส์ 5 ประการนี้แล (วิ.ม. (ไทย) 5/258/99)

3. จิตภาวนา เรียกว่า ความมั่นคงของจิตใจ หรือเจตจำนง ทำให้เกิดความสัมพันธ์ของจิตที่มีความมั่นคงไม่โลเล หรือเจตจำนงที่มั่นคงที่มีต่อสิ่งแวดลอม เพราะความไม่มั่นคงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิด ความเสียหายต่อตนเองและผู้อื่นเป็นอย่างมาก ลักษณะการฝึกอบรมความมั่นคงไม่ลังเลต่อสิ่งที่ เรียกว่า คุณธรรม หรือมั่นคงต่อเจตจำนงที่ดีนั่นเอง จิตของบุคคลย่อมต้องมีรัก โลภ โกรธ หลง ดี ชั่ว บุญ บาป กุศล และอกุศล ลักษณะของจิตภาวนาเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยเรื่องของสุขภาพจิตที่ดี คุณภาพจิตที่ดี และ

ความสามารถของจิตที่ดี สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นคุณลักษณะของจิตที่จะไม่เกิดความโลเลต่อคุณธรรมทั้งหลาย เมื่อจิตได้รับการฝึกอบรมดีแล้วย่อมเป็นผลดีต่อตนเองเมื่อพบปัญหาอุปสรรคจะไม่ ท้อถอยไม่ว่าสิ่งนั้นจะมีอำนาจเพียงใด ลักษณะของจิตภาวนาจึงเป็นลักษณะของจิตที่ฝึกมาดีไม่ท้อถอยมีความมั่นคงต่อความดี ที่กระทำอยู่เพราะมีความกลัวต่อบาป กลัวต่อความชั่ว สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความอ่อนโยนสุภาพรู้จักการ เอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อบุคคลทั่วไปและสัตว์อื่นด้วยลักษณะของจิตภาวนาเป็นเรื่องของความมั่นคง เจตจำนง และคุณธรรมที่เกิดขึ้นกับจิตใจของบุคคลเช่นนั้นแล้วจึง เป็นผลดีต่อสิ่งแวดล้อมที่มีความเกี่ยวข้องด้วย ลักษณะของจิตภาวนา

จิตภาวนา เป็นเรื่องของกรฝึกฝนในด้านจิต หรือเรื่องระดับของจิตใจ คือ การพัฒนา คุณสมบัติต่าง ๆ ของจิตให้มีสุขภาพที่ดี และสร้างสติสัมปชัญญะให้รู้จักการยั้งคิด และรู้จักการกระตุ้นเตือนตนเองให้นึกถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับอริยมรรค หรือมรรค 8 ซึ่งก็คือ

สัมมาวายามะ หมายถึง ความเพียรชอบ ตามนัยที่แสดงไว้ในพระสูตรมีดังนี้

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้สร้างฉันทะ พยายาม บรรลภความเพียร ประคองจิตมุ่งมั่นเพื่อป้องกันบาป อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายาม บรรลภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อละบาป อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างฉันทะ พยายาม บรรลภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อทำกุศลธรรมที่ยัง ไม่เกิดให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายาม บรรลภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อ ความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิกษุในพระวินัยนี้ เจริญเต็มที่จะแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว” (ม.ม. (ไทย) 12/135/127)

“ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ยังฉันทะให้เกิดพยายาม บรรลภความเพียรประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อ ความไม่เกิดขึ้นแห่งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ยังฉันทะให้เกิดพยายาม บรรลภความเพียรประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ยังฉันทะให้เกิดพยายาม บรรลภความเพียรประคองจิตมุ่งมั่น เพื่อความเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ยังฉันทะให้เกิด พยายามบรรลภความ เพียรประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อความดำรงอยู่ไม่เลือนหาย ภิกษุในพระวินัยนี้ เจริญเต็มที่จะแห่งกุศลธรรม ที่เกิดขึ้นแล้ว” (ม.อ. (ไทย) 14/375/422)

สัมมาวายามะ หรือ ความเพียรชอบ ตามนัยของมรรค 8 มีความหมายควรพิจารณา ดังนี้ คือ เพียรกำจัดบาป อกุศล หรือความชั่ว ในที่นี้ หมายถึง บาป ทุจริต ความชั่ว การทำให้จิตเศร้าหมอง และ เพียรที่จะกระทำบาป หรือกระทำการที่ดีหรือกุศล ในที่นี้หมายถึง บุญสุจริต ความดี สะอาด บริสุทธิ์ ดังที่ พระพุทธพจน์ที่กล่าวเน้นถึงความเพียร ดังนี้ คือ

“ภิกษุทั้งหลาย เรารู้ทั่วถึงธรรม 2 ประการ ธรรม 2 ประการ อะไรบ้าง คือ 1) ความไม่ สันโดษ เพียงแค่กุศลธรรมทั้งหลาย 2) ความไม่ท้อถอยในการบำเพ็ญเพียร ภิกษุทั้งหลาย เราเริ่มตั้ง ความเพียรไม่ย่อหย่อนว่า “จะเหลืออยู่แต่หนึ่ง เอ็นและกระดูกก็ตามที เนื้อและเลือดในสรีระจงเหือดแห้งไปเกิด ยังไม่บรรลุนิพพานที่พึงบรรลุด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษ ด้วยความบากบั่นของบุรุษแล้วจักไม่หยุดความเพียร” (อง.ทุก.(ไทย) 20/5/61)

สัมมาสติ หมายถึง การระลึกชอบ มีสติ ควบคุมจิตใจ กำกับตนเองให้อยู่กับสิ่งที่กระทำ หรือที่กำลังกระทำที่เกี่ยวข้องในขณะนั้น ให้มีสติอยู่กับกิจ ให้มีจิตอยู่กับงาน ระลึกถึงสิ่งที่ตั้งใจ ไม่หลงไหล เลื่อนลอย ไม่เพลิดเพลินละเลยหรือปล่อยตัว โดยมีสติที่กำกับตนให้ทันต่อความคิด และพฤติกรรมของจิตใจ ร่างกายของตน ไม่ปล่อยให้อารมณ์ที่เข้ายวน หรืออารมณ์ต่าง ๆ มาฉุดกระชาก ให้หลุดหลงเลื่อนลอยให้เสียการควบคุม ดังพระพุทธพจน์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สัมมาสติเป็นไฉน ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัส ในโลกเสียได้ พิจารณา เห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็น จิตในจิต มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นธรรม ในธรรมทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ” (ที.ม. (ไทย) 10/288/263)

สัมมาสมาธิ หมายถึง ความตั้งใจมั่นชอบ คือ การฝึกฝน อบรมจิตในขั้นที่ลึกซึ้ง เพื่อให้จิตเกิดความสงบ มีความตั้งมั่นแน่วแน่ต่ออารมณ์ที่กำลังกำหนดเพื่อพิจารณา จิตที่มีสมาธิเป็นจิตที่มีคุณภาพ และสมรรถภาพสูง ซึ่งประโยชน์สูงสุดของสมาธิ คือ การปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายในการรู้แจ้งเห็นตามความเป็นจริง มีพระพุทธพจน์ว่า

“สัมมาสมาธิ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย แล้วบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารสงบระงับไป บรรลุ ทุติยฌานที่มีความผ่องใสภายในมีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปีติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุดุติยฌานที่พระอรหันต์ทั้งหลายสรรเสริญว่า “ผู้มีอุเบกขามีสติ อยู่เป็นสุข” เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้วบรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ” (ม.ม. (ไทย) 12/135/127-128)

4. ปัญญาภาวนา เรียกว่า การรู้จักคิดพิจารณา วินิจฉัย มีเหตุมีผลตามความเป็นจริงทำให้เกิดความสัมพันธ์กับการพัฒนาการใช้ปัญญา เพื่อสิ่งแวดล้อมสังคมนั้น ๆ เป็นการเกื้อกูลแก่ธรรมชาติ มนุษย์ สิ่งแวดล้อมและสิ่งต่าง ๆ ลักษณะของภาวนาปัญญจะต้องไม่มีอคติความเห็นชอบที่ลำเอียงไม่ว่าจะด้วยประการใด เพราะอย่างนั้นจะไม่ใช้ภาวนาปัญญา การจะแก้ไขปัญหิต่าง ๆ ปัญญาต้องมาก่อนเพราะจะไม่เกิดผลเสียแก่บุคคลทั้งหลาย และจะไม่เกิดการเบียดเบียนทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน การแก้ไขปัญหิตัวด้วยกำลัง หรือการตัดสินปัญหิตัวด้วยกำลังเป็นการไร้เหตุผลที่ถูกต้อง เพียงแต่ถูกอารมณ์ครอบงำ หรือขาดสตินั่นเอง การใช้ปัญญาจึงเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับเพราะไม่ก่อความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ปัญญาใช้แก้ไขปัญหิต่าง และพัฒนาตนเอง สิ่งแวดล้อมได้อย่างดีเยี่ยม ส่วนลักษณะของปัญญาภวานานั้นเป็นการรู้จักคิดพิจารณา วินิจฉัย มีเหตุ มีผลตามความเป็นจริง ไม่มีอคติ สิ่งเหล่านี้คือลักษณะของปัญญา หรือก็คือการรู้จักคิดพิจารณา วินิจฉัย มีเหตุ มีผลตามความเป็นจริง ไม่มีอคติ เป็นประจำในการดำเนินชีวิต ดังนั้นแล้วจึงจะเรียกว่าการฝึกอบรมปัญญา และลักษณะของปัญญาคือการคิดพิจารณา วินิจฉัย มีเหตุ มีผลตามความเป็นจริงไม่มีอคตินั่นเอง

การพัฒนาปัญญาแบ่งและแยกออกได้หลายด้านหลายระดับขั้น เช่น

1. ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จ ความรู้ความเข้าใจ ข้อมูลความรู้ รวมทั้งศิลปะวิทยาการต่าง ๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมายได้ถูกต้องชัดเจน การรับรู้เรียนรู้ อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ตรงตามสภาวะของสิ่งนั้นๆ หรือตามที่มันเป็นความจริงจักจับสาระของความรู้ หรือเรื่องราวต่าง ๆ รู้จุดรู้ประเด็นสามารถยกขึ้นพูด ยกขึ้นชี้แสดงหรือยกขึ้นวางเป็นหลักได้ ความรู้จักสื่อสาร ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจและความต้องการของตน ให้ผู้อื่นรู้ตามเห็นตาม เป็นต้น การคิดการวินิจฉัยที่ถูกต้องชัดเจนและเที่ยงตรง ความรู้จักแยกแยะวิเคราะห์วิจัยสืบสาวเหตุปัจจัยของ เรื่องราวต่างๆ ที่จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหิต่างๆ และการสร้างสรรค์ต่าง ๆ ได้ ความรู้จักจัดทำดำเนินการหรือบริหารจัดการ กิจการต่าง ๆ ให้สำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย ความรู้จักเชื่อมสัมพันธ์ประสานการณ ข้อมูลและองค์ความรู้ต่าง ๆ โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมที่ชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้ยังเห็นใหม่ๆ ได้

2. ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยสืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย มองเห็นภาวะ และกระบวนการที่ชีวิตสังคม และโลกคือหมู่สัตว์ มีความเป็นมาและจะเป็นไปตามกระแสแห่งเจตจำนง และเหตุปัจจัยที่ตนประกอบสร้างสม จัดสรร และมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นทั้งหลาย เรียกว่า เป็นไปตามกรรม

3. ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม ความรู้เข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขารคือโลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมชาติ จินสามารถวางใจ ถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์ และมีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

การพัฒนาปัญญา เป็นการฝึกหรือพัฒนาให้เกิดความรู้ตามความเป็นจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ตรวจสอบคิดการต่าง ๆ สร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่งเน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่เป็นตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมชาติของวัตถุ และจิตใจที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดปัญหา ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2539, หน้า 38-39)

เมื่อกล่าวถึงปัญญานั้นมีหลายประเภท ซึ่งปัญญาสามารถแบ่งออกได้ 3 ประการ คือ

1. สุตมยปัญญา คือ ปัญญาหรือความรู้ที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน หรือก็คือ ปัญญา เป็นการเข้าถึงซึ่งปัญญาระดับเบื้องต้น ด้วยการศึกษาเล่าเรียน ด้วยการอ่านตำรา และการสดับรับฟังจากนักปราชญ์ คณาจารย์ หรือบุคคลอื่นที่มีความรู้ รวมไปถึงการศึกษาเล่าเรียนจากสื่ออื่น ๆ

2. จินตามยปัญญา คือ ปัญญาหรือความรู้ที่เกิดจากการคิดวิเคราะห์ หรือก็คือ ปัญญา เป็นการนำองค์ความรู้ที่ได้จากตำราเรียน ได้รับจากนักปราชญ์ คณาจารย์ผู้สอน หรือบุคคลที่มีความรู้มาคิดวิเคราะห์ แยกแยะหาเหตุผล หาข้อเท็จจริง โดยไร้ซึ่งอคติโน้มเอียงในตำรา และผู้สอน

3. ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาหรือความรู้ที่เกิดจากฝึกฝน หรือลงมือปฏิบัติหรือก็คือ ปัญญา เป็นการได้มาซึ่งปัญญาระดับสุดท้าย ที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียน และคิดวิเคราะห์หาข้อเท็จจริงในสิ่งนั้นได้ แล้วจึงนำแนวทางนั้นมาใช้ในการลงมือปฏิบัติจริง ในการประพฤติปฏิบัติธรรมของภิกษุ และการใช้ชีวิตประจำวันของคฤหัสถ์

สรุปได้ว่า ลักษณะของภาวนา 4 คือ เป็นกระบวนการพัฒนาตนเองทั้งด้านกาย จิตใจ และปัญญา ผ่านความสัมพันธ์ในสามมิติ ได้แก่ ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ความสัมพันธ์ของจิตที่มั่นคงต่อสิ่งแวดล้อม และความสัมพันธ์กับการใช้ปัญญาเพื่อพัฒนาสังคม โดยแต่ละด้านล้วนมีเป้าหมายเพื่ออบรมและปรับปรุงตนเองให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดความสมดุลในการดำรงชีวิต และนำไปสู่ความสงบสุขไม่ว่าบุคคลจะอยู่ในสภาพแวดล้อมใดก็ตาม

3.3 ความสำคัญของหลักภาวนา 4

หลักภาวนา 4 มีความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน ทั้งด้านศีลธรรม จิตใจ และปัญญา โดยเป็นแนวทางในการอบรมตนให้อยู่ในสุจริตธรรม รู้จักควบคุมตนเอง และประพฤติตามระเบียบสังคมที่ดีงาม ภาวนา 4 ช่วยให้นักศึกษามีคุณภาพจิตและสุขภาพจิตที่มั่นคง สามารถคิดวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาชีวิตอย่างมีเหตุผลตามหลักธรรม อีกทั้งยังส่งเสริมให้นักศึกษาอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุขและไม่เบียดเบียนกัน จึงนับเป็นหลักธรรมสำคัญที่เกื้อหนุนให้นักศึกษาสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ความดีงามและบรรลุถึงประโยชน์สูงสุดของชีวิตได้

3.3.1 ความสำคัญด้านกายภาวนา

พระพรหมคุณาภรณ์ (2546, หน้า 356-367) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักภาวนา 4 ในด้านการดำเนินชีวิต ด้านกายภาวนาไว้ว่า บุคคลโดยลักษณะโดยรวมของบุคคลทั้งรูปลักษณะทางกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญาและพฤติกรรม บุคลิกนิสัยบางอย่างติดตัวมาแต่กำเนิด บางอย่างได้รับผลจากการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสภาพแวดล้อมในสังคมที่อยู่อาศัย ซึ่งแต่ละบุคคลมีการพัฒนาและมีประสบการณ์ที่ต่างกันไปจนพัฒนาเป็นนิสัยลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล การเรียนรู้จะส่งผลให้พัฒนาการของบุคคลเป็นไปอย่างมาก การพัฒนาบุคลิกนิสัยเป็นเรื่องจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในสังคมและการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นเป็นอันมาก พระพุทธศาสนาเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ว่าสามารถพัฒนาได้ในทุก ๆ ด้าน ในด้านบุคลิกนิสัยและพฤติกรรมของบุคคลแต่ละคนสามารถที่จะพัฒนาได้ การพัฒนากายหรือการเจริญกายภาวนา มีความสำคัญในการพัฒนากาย พัฒนาการดำเนินชีวิตโดยการฝึกอบรมกายให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดีและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณมิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เรื่องกายภาวนาพระพุทธศาสนาไม่เน้นที่การทำให้ร่างกายเติบโตแข็งแรง แต่ถือว่าการกินอาหารให้ได้คุณค่า กินพอดี ด้วยความรู้จักประมาณ ให้ร่างกายอยู่ผาสุก มีสุขภาพดี ซึ่งเป็นฐานให้การพัฒนาในด้านอื่น ๆ ต่อไป การมีร่างกายที่ระบอบภายในต่าง ๆ ทำงานเรียบร้อยดี ท่านเรียกว่า ปธานยังคะอย่างหนึ่ง คือเป็นองค์หนึ่งของสภาพชีวิตที่เหมาะสมแก่การใช้ความเพียรพยายามในการพัฒนาชีวิตและการดำเนินชีวิต แต่การพัฒนากายไม่ใช่แค่นั้น การพัฒนากายเน้นที่การที่เราดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ ส่วนของร่างกายที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตอยู่ ก็คือ ตา หู จมูก ลิ้นและประสาทกายที่เรียกว่าอินทรีย์ ฉะนั้นการพัฒนากายในพระพุทธศาสนาจึงเน้นไปที่การพัฒนาอินทรีย์ในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และประสาทกายให้ใช้งานได้ดีเกิดประโยชน์สูงสุด มีผลในทางส่งเสริม

คุณภาพชีวิต เช่น พัฒนาการใช้ตาให้ดูเป็น พัฒนาการใช้หูให้ฟังเป็น ฯลฯ การพัฒนากายจะต้องพัฒนาอินทรีย์ คือ การฝึกใช้อินทรีย์ให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิต ไม่ใช่ใช้อินทรีย์ให้เกิดโทษ ฉะนั้นกายภาวนา ไม่ใช่เฉพาะเพียงฝึกให้ร่างกายเติบโต แข็งแรง มีสุขภาพดีเท่านั้น แต่ต้องพัฒนาให้อินทรีย์เป็น นอกจากนั้น การพัฒนาทักษะต่าง ๆ ในทางอาชีพก็รวมอยู่ในข้อนี้ด้วย แต่ที่เป็นแกนกลางก็คือ การพัฒนาที่เป็นอินทรีย์นี้ อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนากายก็คือการพัฒนาอินทรีย์ ซึ่งมีความสำคัญในด้านการดำเนินชีวิตให้มีความสุขของบุคคลเป็นอย่างมาก

กিজา บานซีน (2559, หน้า 20-22) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักภาวนา 4 ในการดำเนินชีวิตด้านกายภาวนาไว้ว่า การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของบุคคลนั้น ชีวิตของทุกคนย่อมประกอบด้วย 2 ระบบสำคัญ คือ กายและจิต กล่าวคือ จิต เป็นลักษณะทางนามธรรมเป็นสิ่งละเอียดอ่อน ไม่มีตัวตนไม่มีน้ำหนัก สังเกตได้ยากเป็นอัตนัย จิตเป็นสิ่งที่สำคัญทำให้เกิดพฤติกรรมหรือการกระทำต่าง ๆ จิตที่สงบสุขอารมณ์ดีเบิกบาน แจ่มใสจะส่งผลให้ร่างกายมีความสุข ส่วนกายมีลักษณะเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ เป็นชีวภาพมีการทำงานที่เป็นระบบ สังเกตได้ง่าย มีการแสดงออกมาทางคำพูดท่าทาง มีการกระทำที่เป็นสื่อกลางบ่งบอกความรู้สึกภายในจิตใจ แนวคิดนี้อธิบายได้ว่า กายและจิตมีอิทธิพลต่อกัน บุคคลที่มีการทำ งานของกายและจิตที่มีสมดุล ย่อมจะประสบความสำเร็จ เจริญก้าวหน้าตามเป้าหมายของชีวิตและจะเป็นบุคคลที่ตื่นตัวรู้ทันความคิด การกระทำและคำพูดของตนเอง จิตวิทยาเชิงบวกเป็นแนวคิดที่เห็นแตกต่างจากการคิดวิเคราะห์อย่างเดิม ๆ ตัวอย่างเช่น เห็นต่างจากความเชื่อเดิมว่า มนุษย์ทุกคนมีบาปติดตัว กลายเป็นเชื่อว่า มนุษย์มีแรงจูงใจใฝ่ดี โดยมองข้ามว่าทุกคนมีจุดอ่อนหรือจุดลบ ความเห็นแก่ตัว ก้าวร้าว แต่กลับมองว่า บุคคลมีจุดแข็ง มีเป้าหมายในชีวิต มองคนอื่นดี อยากทำความดี และพัฒนาตนเองจากไม่ดีไปสู่ดี รู้จักตระหนักในตนเองมากขึ้น มีเป้าหมายในตนเองที่ชัดเจน กล่าวโดยสรุปแนวคิดนี้เน้นการนำจุดแข็งของมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลาง ปรับวิธีการคิดให้เป็นบวก มีความคิดเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่จะนำไปสู่การแสดงออกทางกายและวาจา เกิดเป็นผลลัพธ์ที่ตามมาคือความสุข และสามารถกล่าวถึงรูปแบบของความสุขตามหลักจิตวิทยาเชิงบวก ได้แก่ ความสุขขั้นแรกหรือชีวิตมีความสุข หมายถึงการที่มีความสุขจากเปลือกนอก หรือสิ่งรอบตัวเราอาจจะเป็นเรื่องของการได้ครอบครองสิ่งของตัวเองรัก หรือการได้ไปดูหนังกับเพื่อน แต่ความสุขประเภทนี้จะไม่ยั่งยืน จะมีความสุขแค่ช่วงแรก ๆ ตัวอย่างเช่น บุคคลได้โทรศัพท์รุ่นใหม่ล่าสุดมาใช้ช่วงแรก ๆ เกิดความสุขมากที่ได้ใช้หรือครอบครอง ควรค่ากับการที่เก็บเงินซื้อ หรือรอคอยวันที่จะได้ใช้งาน แต่พอเวลาผ่านไปนาน ๆ บุคคลจะรู้สึกว่าโทรศัพท์เครื่องนั้น ก็ไม่ได้มีพิเศษอะไร ที่แตกต่างจากรุ่นเก่าที่ผ่านมา ความสุขขั้นที่สองหรือชีวิตที่ดี หมายถึง การ

ที่บุคคลได้ทำอะไรแบบจดจ่ออยู่กับสิ่งนั้นได้ไม่เบื่อหน่าย อาจทำในสิ่งที่ชอบแล้วจดจ่ออยู่กับสิ่งนั้นแล้ว มีความรู้สึกว่าเวลานั้นได้ผ่านไปอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นการทำกิจกรรมคนเดียวหรือทำกับผู้อื่น ความสุขขั้นที่สาม หรือชีวิตที่มีความหมาย หมายถึง การที่ได้ทำสิ่งที่รักสิ่งที่ชอบแล้ว สิ่งนั้นส่งผลให้เกิดความสุขกับคนรอบข้าง สรุปได้ว่า การที่บุคคลได้มีกายและจิตและปัญญาที่พัฒนามาแล้ว สามารถสร้างความสุขแบบยั่งยืนตามแนวคิดนี้คือการที่บุคคลได้ทำอะไรที่ตนเองรักแล้วแบ่งปันให้คนอื่นได้มีความสุขด้วย ซึ่งมีผลต่อความสำคัญของการดำเนินชีวิตที่ดีและการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ดียังมีกฎระเบียบที่ดี มีน้ำใจ ไม่ตรีต่อกัน

สรุปได้ว่า กายภาวนาเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาชีวิต เพราะเป็นการฝึกอบรมตนให้รู้จักปรับตัวและปรับพฤติกรรมให้เหมาะสมกับสังคมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การปฏิบัติตามหลักกายภาวนาไม่เพียงแต่ทำให้บุคคลดำเนินชีวิตได้อย่างมีระเบียบและกลมกลืนกับสังคมเท่านั้น แต่ยังช่วยพัฒนาตนเองให้มีความสุข มีคุณธรรม และใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง ทางพระพุทธศาสนาองว่าการพัฒนากายภาวนาเป็นขั้นตอนหนึ่งของการพัฒนาไปสู่ความสมบูรณ์ทั้งด้านจิตใจและปัญญา จนบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือความสุขที่แท้จริงและความหลุดพ้น เมื่อบุคคลมีการพัฒนาอย่างถูกต้อง ย่อมส่งผลให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างผาสุก มีน้ำใจไม่ตรี และแก้ไขปัญหาทั้งในการดำเนินชีวิตและการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.3.2 ความสำคัญด้านศีลภาวนา

นิชาพัฒน์ คำดี. (2565, หน้า 79-90) ได้กล่าวถึงความสำคัญการดำเนินชีวิตในด้านศีลภาวนาไว้ว่าการปฏิบัติตนในข้อศีลภาวนา ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมา อาชีวะจัดเข้าในศีลขั้นซึ่งมีส่วนสำคัญในด้านสังคม คือ เป็นการฝึกฝนอบรมตนในด้านความประพฤติ การมีระเบียบวินัย มีสุจริตทางกาย วาจา สัมมาอาชีวะ ความสามารถฝึกฝนและควบคุมตนเองตามกฎหมายการควบคุมตนเองตามกฎหมายทางศีลธรรมและกฎหมายทางสังคม เช่น กฎหมาย จารีต ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมได้ ให้สามารถประพฤติปฏิบัติและการแสดงออกทั้งทางร่างกายและทางวาจาได้อย่างเหมาะสมและสมวัยของตนเอง ข้อนี้เป็นแนวทางแห่งบุญได้ เพราะหากบุคคลสามารถควบคุมการกระทำและการแสดงออกของตนเองได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ไม่ว่าจะอยู่ในสังคมใด ๆ ก็ตาม ก็ไม่สร้างปัญหาให้แก่สังคมนั้น ๆ ทำให้ตนเองและสังคมโดยส่วนร่วมมีระเบียบและสงบสุขไปด้วย ดังนั้นในระดับชาวบ้านจึงถือว่า ศีลเป็นสิ่งที่ดีงาม เป็นหนทางนำชีวิตไปสู่ความสุข ดังพระพุทธภาษิตว่า ศีล เป็นสิ่งที่ดีงาม ศีลเป็นสิ่งที่ยอดเยี่ยมในโลก ฉะนั้นหลักศีลภาวนา นี้ จึงมีความสำคัญในด้านของสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการปฏิบัติ

ในด้านของศีล ซึ่งถือว่าเป็นการปฏิบัติตนในกรอบของกฎระเบียบที่ดีของสังคมและเป็นข้อปฏิบัติสำหรับการละเว้นจากการกระทำที่ก่อให้เกิดความทุกข์หรือความเดือดร้อนต่อตนเองและสังคม ซึ่งมีหลักการสำคัญคือการเว้นจากการฆ่า การทำร้ายและการเบียดเบียนผู้อื่นหรือการทำร้ายทารุณต่อสัตว์ การเว้นจากลักขโมยสิ่งของหรือสมบัติอันมีค่าของบุคคลอื่น การเว้นจากการประพฤติดังเป็นเหตุให้เกิดความมัวเมา เว้นจากการประพฤตินอจรรยาเว้นจากการเสพของมึนเมาคือ สุรา เมรัย อันเป็นเหตุให้เกิดความประมาท หลักการ 5 ประการนี้เป็นหลักการที่ป้องกันการกระทำที่ก่อให้เกิดการเบียดเบียนหรือก่อความทุกข์ ความเดือดร้อนให้แก่บุคคลอื่นในสังคม เช่น

ข้อแรก เน้นหลักการไม่เบียดเบียนชีวิตมนุษย์และสัตว์

ข้อสอง เน้นการไม่เบียดเบียนและทำลายทรัพย์สินสมบัติและของมีค่าของผู้อื่น

ข้อสาม เน้นการไม่เบียดเบียนสามีหรือภรรยา บุตรหรือธิดาของบุคคลอื่น

ข้อสี่ เน้นการไม่เบียดเบียนบุคคลอื่นทางวาจา

ข้อสุดท้าย เน้นการไม่เบียดเบียนสุขภาพตนเองเป็นหลัก

หลักการสำคัญ 5 ประการนี้ เป็นเหตุให้เกิดหลักกัลยาณธรรมที่ดังามเพราะกำจัดธรรมที่ไม่สะอาดมีรากะเป็นต้น โดยทั่วไปใช้ในความหมายกว้างคือกุศลธรรม ในความหมายแคบหมายถึง เบญจธรรมหรือเรียกเต็ม ๆ ว่า หลักเบญจกัลยาณธรรม หมายถึง ธรรมอันดังาม 5 อย่างคู่กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาศีล ผู้ปฏิบัติควรมีไว้ประจำใจ 5 ประการ คือ มีเมตตาและกรุณาความรักใคร่ปรารถนาให้เกิดมีความสุขความเจริญ ความสงสารคิดช่วยเหลือให้พ้นทุกข์, การมีสัมมาอาชีวะการหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต, การมีกามสังวร ความสังวรในกาม ความสำรวม ความระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนเองในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงใหล, การกล่าววสุจริตและการมีสติในการดำรงตน การมีสติในการทำงาน การมีสติในการหาเลี้ยงชีพ การมีสติในอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นและสังคม สังคมจะเจริญก้าวหน้าไม่เสื่อมถอย ถ้าบุคคลในสังคมจะต้องดำรงมั่นในธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคี ไม่ล้มล้างกฎระเบียบวินัย ถือปฏิบัติมั่นในหลักการเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ปกป้องคุ้มครองเด็ก สตรีและคนชรา ไม่ขัดแย้งกันและกัน ดูแลปกป้อง บูชา ให้การดูแลรักษา คุ้มครอง ป้องกันและการให้การอุปถัมภ์บำรุงกันและกัน การปฏิบัติตนตามข้อปฏิบัติที่กล่าวนี้จะก่อให้เกิดความสุขแก่บุคคลและสังคม โดยแบ่งระดับความสุขออกเป็น 3 ระดับ คือ

1) ระดับปัจเจกบุคคล คือ ความสุขเฉพาะบุคคล ได้แก่ การได้เห็น การฟัง การได้สัมผัส การได้สัมผัส ในสิ่งที่ตนพอใจ ชอบใจและต้องการ โดยอาศัยหลักการเสพออย่างมีสติ ที่เรียกว่า อปัสเสนธรรม คือ พิจารณาแล้วจึงเสพ รู้จักอดกลั้น รู้จักบรรเทาและรู้จักละเว้นในการเสพ

2) ระดับครอบครัว คือ ความสุขในครอบครัว สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีคุณธรรม ประจําใจ ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์ เป็นพ่อแม่ปฏิบัติหน้าที่พ่อแม่ให้สมบูรณ์ เป็นสามีภรรยาปฏิบัติหน้าที่สามีภรรยาให้สมบูรณ์ เป็นบุตรธิดาปฏิบัติหน้าที่บุตรธิดาให้สมบูรณ์

3) ระดับสังคม คือ ความสุขในสังคมที่มีบุคคลหลาย ๆ ครอบครัวรวมกัน ตลอดจนถึงประเทศชาติ ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ล้วนเป็นหลักการสำหรับการสร้างบรรยากาศแห่งความสงบสุขสมัคสมานสามัคคีและเจริญก้าวหน้าในสังคม ทำให้สังคมและชุมชนเข้มแข็ง

หลักศีลภาวนาเป็นระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาที่เน้นการฝึกอบรมตนเองอย่างเป็นลำดับขั้นตอน เพื่อนำไปสู่ความพ้นทุกข์ โดยมีความสำคัญทั้งในฐานะหลักการและเป็นรากฐานสำคัญของการกำหนดแบบแผนพฤติกรรมในวินัยที่มีความมุ่งหมายเพื่อการกระทำจากหยาบไปถึงละเอียดและเป็นวิธีการปฏิบัติซึ่งช่วยพัฒนาบุคคลไปเป็นลำดับจากปุถุชนไปสู่อรหันต์ ก่อนที่จะเข้าสู่ระบบนั้นผู้ปฏิบัติต้องผ่านขั้นตอนในเบื้องต้นที่เป็นขั้นนำ โดยเริ่มจากการแสวงหากัลยาณมิตรเพื่อสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้จากที่ได้ยินได้ฟังมาแล้วกลั่นกรองวิเคราะห์พิจารณาในใจ จนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาที่จะปฏิบัติ และเกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ต่อเมื่อผู้ปฏิบัติได้นำหลักการและวิธีการนั้นมาใช้ฝึกฝนอบรมตนเอง โดยเริ่มจากการฝึกอบรมเพื่อขัดเกลาพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ และการดำเนินชีวิตของตนให้บริสุทธิ์ อยู่ในกรอบของสังคม รวมถึงเรียนรู้วิธีการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเกื้อกูลประโยชน์ต่อกัน เพื่อเป็นพื้นฐานในการฝึกอบรมจิตให้เกิดสมาธิ ด้วยการสำรวมระวังใจไม่ให้หวั่นไหวไปตามอำนาจของนิรวณจนสงบนิ่ง เผ้าสังเกตปรากฏการณ์ในใจตนเองอย่างเป็นกลางด้วยสติ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการฝึกอบรมปัญญาให้รู้แจ้งสัจธรรมและชีวิต นำไปสู่การจัดการกับชีวิตได้อย่างเหมาะสม โดยปราศจากความทุกข์ เป็นผู้ที่พัฒนาแล้ว โดยปรากฏให้เห็นได้ในการดำเนินชีวิต หลักศีลภาวนานี้จึงเป็นคุณสมบัติที่เพิ่มคุณค่าให้แก่บุคคลและเป็นคุณค่าที่มีความสำคัญต่อสังคมโดยเฉพาะการปฏิบัติในสังคมและการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า ศีลภาวนามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม เพราะเป็นพื้นฐานแห่งความเป็นพลเมืองดี การประกอบสัมมาอาชีพ และการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบ ก่อให้เกิดความสุขทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคม โดยอาศัยการเสพอสิ่งต่าง ๆ อย่างมีสติ รู้จักพิจารณา อด

กลั่น บรรเทา และละเว้นในสิ่งที่ไม่ควร ทั้งยังช่วยให้ครอบครัวดำเนินชีวิตได้อย่างสมบูรณ์ด้วยการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตนอย่างถูกต้อง ส่งผลต่อสังคมที่ประกอบด้วยหลายครอบครัวจนถึงระดับประเทศ ให้มีความสุข ความสมัครสมานสามัคคี และความเจริญก้าวหน้า ดังนั้น ศีลภาวนาจึงเป็นหลักธรรมที่ทำให้สังคมและชุมชนมีความมั่นคงและเข้มแข็ง

3.3.3 ความสำคัญด้านจิตภาวนา

พระพรหมคุณาภรณ์ (2557, หน้า 357) ได้แสดงถึงความสำคัญของการดำเนินชีวิตในด้านของจิตภาวนา ไว้ว่า การพัฒนาจิตหรือจิตภาวนา มีความสำคัญคือการพัฒนาทำจิตให้เจริญงอกงาม ซึ่งมีผลหรือมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่คนได้ มีอยู่ 3 ระดับ คือ

ระดับที่หนึ่ง คุณภาพจิต เริ่มแต่มีคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้จิตใจประณีตดีงาม เช่น มีเมตตา กรุณา มีศรัทธา มีความกตัญญู กตเวทิตะ

ระดับที่สอง สมรรถภาพจิต หรือสมรรถภาพของจิตใจของแต่ละบุคคล ให้มีความเข้มแข็ง เอาไปใช้งานได้ดี คือ มีสมาธิ มีสติ มีวิริยะ คือความเพียรพยายาม ความกล้าสู้ ความเอาใจใส่ ความรับผิดชอบความเข้มแข็ง ความอดทน

ระดับที่สาม คือ การพัฒนาสู่สภาพจิต มีจิตใจที่มีความสุข เป็นจิตที่มีความเบิกบาน มีความปิติ มีความอิ่มใจ มีความปราโมทย์ มีความร่าเริงบันเทิงใจ ตามหลักพระพุทธศาสนาเมื่อเรารู้จักควบคุมฝึกหัดกายและวาจาของเรา เราจะได้ฝึกฝนพัฒนาจิตใจพร้อมไปด้วย ซึ่งจะส่งผลต่อกันตามหลักปัจจัยสัมพันธ์ หมายความว่า การพัฒนาจิตนี้จะต้องโยงเป็นระบบเดียวกัน ไม่ใช่แยกเป็นด้าน ๆ ไม่ใช่คิดแบบการคิดแบบแยกส่วน เพราะพวกนั้นแยกแล้วไม่โยง คือแยกภาวนาหรือการพัฒนา 4 ด้าน แยกออกไปหมด แต่ไม่ได้รู้ว่า 4 ด้านนั้นสัมพันธ์กันอย่างไร ทางที่ถูกต้องโยงด้วยว่า 4 ด้านนี้เกี่ยวเนื่องและอาศัยกันอย่างไร แยกแล้วต้องโยงด้วยต้องโยงว่าเมื่อพัฒนาจิตใจดีแล้ว ก็ส่งผลดีออกมาต่อร่างกายเช่น ใจไม่โกรธ ไม่เครียด ช่วยให้มีสุขภาพดีและมีผลในการสัมพันธ์หรือในการอยู่ร่วมสังคมด้วย ทำให้การสัมพันธ์กับโลกและสภาพแวดล้อมภายนอกพลอยดีไปด้วย การพัฒนาจิตใจนั้นเมื่อมีสมาธิ จิตใจไม่ว้าวุ่นสับสน ก็เป็นฐานให้แก่การพัฒนาปัญญาต่อไป ถ้าบุคคลมีจิตใจดี การดำเนินชีวิตก็จะดีตามขึ้นไปด้วย

พระมหานิพนธ์ มหารัชมงคลวิโต (2557, หน้า 64 - 69) ได้แสดงความสำคัญของการดำเนินชีวิตในด้านของจิตภาวนา ไว้ว่า การเจริญจิตภาวนาในทางพระพุทธศาสนา มีคุณประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นร่างกาย สังคม จิต ปัญญา ผู้ที่นำหลักจิตภาวนามาใช้ในชีวิตประจำวัน จะมีสุขภาพกายและจิตดี มีความสุขผ่อนคลาย สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและใช้ปัญญาแก้ปัญหา

ชีวิตปล่อยวางได้ง่าย การเจริญจิตภาวนานอกจากจะเป็นงานสำหรับพัฒนาจิตโดยตรงแล้วยังมีส่วนช่วยในการพัฒนากายภาพเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากการเจริญจิตภาวนาด้วยการเดินจงกรม ถือว่าเป็นการบริหารจิตและบริหารกายไปในตัว ซึ่งมีผลทางจิตคือสมาธิที่ได้จากการเดินจงกรมตั้งอยู่ได้นานและยังส่งผลดีต่อร่างกายอีก คือเป็นผู้อดทนต่อการเดินทางไกล, เป็นผู้อดทนต่อการทำความเพียร, เป็นผู้มีความอดทนน้อยคือสุขภาพดี, อาหารที่บริโภคเข้าไปแล้วย่อยง่าย การเดินเจริญจิตภาวนาจึงทำให้ผู้ปฏิบัติได้พัฒนาสุขภาพกายและสุขภาพจิตด้วย

การเจริญจิตภาวนาเป็นวิธีการพัฒนาจิตให้มีคุณภาพดี จิตที่ได้รับการพัฒนาหรือฝึกอบรมด้วยกรรมฐานแล้วจะเป็นจิตประกอบด้วยสมาธิซึ่งมีคุณสมบัติ คือ ตั้งมั่น บริสุทธิ์ ผ่องใสผุดผ่อง ไม่มีสิ่งมัวหมอง นุ่มนวล ควรแก่การใช้ในการประกอบกิจ ทรงตัวอยู่ได้ไม่หวั่นไหว คุณสมบัติของจิตดังกล่าวเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ของชาวพุทธ แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงชักชวนให้พุทธบริษัทพยายามพัฒนาจิตของตนให้เข้าถึงความสงบเป็นสมาธิเพื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญาเข้าใจสภาวะธรรมตามความเป็นจริง การพัฒนาจิตของตนให้สงบหมดจดจากอกุศลธรรมอันจะทำจิตใจให้ตกต่ำ ด้วยการเจริญจิตภาวนาตามกำลังสติปัญญาของตน จิตใจที่สงบหมดจดย่อมเป็นพื้นฐานรองรับความดีและเป็นเหตุนำมาซึ่งความสุขแก่ตนเองและสังคม การเจริญจิตภาวนาเป็นงานพัฒนาจิตให้เกิดความสงบ จิตที่สงบดีแล้วย่อมเป็นประโยชน์เกื้อกูลสำคัญต่อการสร้างสรรค์พัฒนาปัญญาให้เจริญงอกงาม คือ จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการพิจารณาหาเหตุผล สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟังการศึกษาเล่าเรียนภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมลงมือปฏิบัติ การเจริญจิตภาวนามีส่วนสำคัญในการพัฒนาปัญญาทั้ง 3 ระดับได้เป็นอย่างดี กล่าวคือในเบื้องต้นผู้เจริญจิตภาวนาจนจิตสงบแล้ว คลื่นสมองจะมีระเบียบดี สามารถที่จะคิดพิจารณาหรือศึกษาเล่าเรียนเรื่องราวหรือข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือขณะที่ลงมือประกอบอาชีพการงานอย่างใดอย่างหนึ่งเมื่อประสบปัญหาติดขัดในงานย่อมใช้ปัญญาแก้ปัญหาได้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดพัฒนาการทางปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์การลงมือปฏิบัติต่อไป

สรุปได้ว่า จิตภาวนาเป็นการพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพและสมรรถภาพที่ดี ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติมีสุขภาพจิตที่เข้มแข็งและสงบเยือกเย็น การฝึกจิตด้วยกรรมฐานทำให้จิตตั้งมั่นบริสุทธิ์ ปราศจากความฟุ้งซ่าน เป็นจิตที่เหมาะสมแก่การใช้ในกิจกรรมต่างๆ อย่างมั่นคงและไม่หวั่นไหว สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้พุทธบริษัทเจริญสมาธิเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นรากฐานแห่งการละอกุศลธรรมและนำมาซึ่งความสุขแก่ตนเองและสังคม

3.3.4 ความสำคัญด้านปัญญาภาวนา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2557, หน้า 356 - 367) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาปัญญา หรือปัญญาภาวนา มีความสำคัญในการพัฒนาปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนาจะใช้คำว่า intellectual อาจไม่ค่อยตรง เพราะคำว่า intellectual นี้ เน้นไปที่ความคิดเหตุผล ซึ่งเป็นเพียงขั้นหนึ่งหรือด้านหนึ่งของปัญญา ในพระพุทธศาสนาปัญญามีอยู่หลายขั้น เริ่มตั้งแต่การรู้จักรับรู้ประสบการณ์ให้ตรงตามเป็นจริง การคิดตามเป็นจริง โดยไม่ถูกครอบงำด้วยอคติ หรือโลภะ โทสะ โมหะ จนถึงความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตตามเป็นจริง ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ด้วยเหตุนี้ ปัญญาภาวนา อาจจะต้องใช้คำว่า wisdom development การทำปัญญาให้เจริญงอกงามในระดับต่าง ๆ ดังนี้ คือ รับรู้เข้ามาเป็นประสบการณ์ ตรงตามสภาพของมัน รับรู้ตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือน ประปรุงแต่ง คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ได้ความรู้ที่ถูกต้อง, การคิดการวินิจฉัยหรือวางแผนต่าง ๆ อย่างถูกต้อง ตรงตามสภาพ โดยบริสุทธิ์ ไม่ตกอยู่ในอำนาจครอบงำของอคติ ได้แก่ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ เป็นปัญญาที่บริสุทธิ์อิสระ, ความสามารถที่จะนำความรู้มาใช้ มาจัดแจงจัดทำ ดำเนินการต่าง ๆ ให้สำเร็จผลตามที่ต้องการ โดยเฉพาะในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้สำเร็จ ปัญญาในระดับของการเอามาใช้ คือ ใช้แก้ปัญหาให้จัดทำดำเนินการให้สำเร็จผล ความสามารถที่จะสืบค้นเหตุปัจจัย และแยกแยะวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นตัวเอื้ออำนวยในการที่จะแก้ปัญหา และทำการกิจการให้สำเร็จผลได้, ความรู้เท่าทันโลกและชีวิตตามเป็นจริง ซึ่งจะส่งผลย้อนกลับมาช่วยจิตใจ ทำให้จิตใจเป็นอิสระ ไม่หลงวิ่งไปตามอำนาจชักจูงของสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏแก่ตนซึ่งเข้ามากระทบจากโลกภายนอกด้วยความยินดียินร้ายต่าง ๆ แล้วก็เกิดทุกข์กับปัญหาต่าง ๆ มีความยึดติดในสิ่งต่าง ๆ หรืออย่างน้อยก็คอยสร้างตัวตนขึ้นมารับกระทบกระแทกจากอารมณ์และความคิดปรุงแต่งต่าง ๆ ก่อปัญหาแก่ตนเอง ไม่สามารถจัดการดำเนินการกับสิ่งเหล่านั้นด้วยปัญญาที่แท้จริง เพราะจะเอาแต่ความปรารถนาของตนเองเป็นหลักหรือเป็นตัวกำหนด คือจะให้สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามความอยาก ความปรารถนาของเรา ใจที่อยากของเราที่ถูกขัดถูกฝืน เกิดความขัดแย้งตัวเราก็ก่อความบีบคั้น เกิดปัญหา เป็นทุกข์ แต่พอมีปัญหา รู้ เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงก็จะไปถึงขั้นสุดท้าย คือ เป็นปัญญาที่ทำให้จิตใจเป็นอิสระออกมาจากสิ่งต่าง ๆ คือ ไม่ยึดติดถือมั่นในโลก หมายความว่า สิ่งอะไรเข้ามาเราก็รับรู้ตามความเป็นจริง ปฏิบัติต่อมันตามเหตุผล ด้วยความรู้เท่าทันต่อเหตุปัจจัย แต่ไม่มีความยึดติดถือมั่นที่จะมาบีบคั้นตัวเอง ไม่ทำให้เกิดทุกข์ โยงมาแต่ขั้นต้นเลยทีเดียวคือ ถ้ามีปัญญาดังขั้นทำให้จิตใจเป็นอิสระ การรับรู้ต่าง ๆ ก็บริสุทธิ์ การรับรู้สิ่งที่เข้ามา ก็ตรงตามสภาพที่เป็น

จริง ดังนั้นจะเห็นว่าการพัฒนาปัญญาจึงมีความสำคัญมากต่อบุคคลในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า ปัญญาภาวนาเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยเน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจ และการหยั่งรู้ตามความเป็นจริง ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการกำหนดหมายและการจำได้หมายรู้ เป็นพื้นฐานของการคิด การวิเคราะห์ และการพิจารณา ซึ่งอาจพัฒนาไปสู่ระดับที่ถูกต้องและสมบูรณ์ ปัญญาภาวนาช่วยยกระดับความคิดจากเพียงการรับรู้ไปสู่ความเข้าใจเชิงเหตุผล และท้ายที่สุดคือญาณหรือความรู้บริสุทธิ์ที่ปราศจากการยึดติดในตัวตน พระสารีบุตรได้อธิบายในมคัณทียสูตรว่า สัมมาทิฐิหรือญาณความหยั่งรู้เป็นความเข้าใจที่ตรงต่อสภาวะของสิ่งทั้งหลาย โดยไม่ถูกครอบงำด้วยทิวทัศน์อันผิดพลาด เมื่อญาณเกิดขึ้นจึงช่วยแก้ไขความเข้าใจที่ผิด ทำให้เกิดสัญญาใหม่ที่ถูกต้อง และนำไปสู่การพัฒนาปัญญาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ปัญญาภาวนาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความรู้ที่ถูกต้อง สร้างการตัดสินใจที่มีเหตุผล และนำชีวิตไปสู่ความเข้าใจโลกตามความเป็นจริง อันจะส่งผลให้การดำเนินชีวิตมีคุณภาพและบรรลุเป้าหมายสูงสุดทางธรรมได้

สรุปได้ว่า หลักภาวนา 4 มีความสำคัญต่อการพัฒนาชีวิตมนุษย์อย่างรอบด้าน ทั้งด้านกาย วาจา ใจ และปัญญา โดยช่วยให้บุคคลปรับตัวและปรับพฤติกรรมให้สอดคล้องกับสังคม การดำเนินชีวิตเป็นระเบียบ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างผาสุก การพัฒนาตามภาวนา 4 ยังนำไปสู่ความสุขสามระดับ คือ ความสุขจากสิ่งที่มีและได้ ความสุขจากการทำงาน และความสุขสูงสุดจากการใช้ชีวิตตามความเป็นจริงของปัจจุบัน การปฏิบัติอย่างเป็นระบบช่วยฝึกอบรมกาย วาจา ใจ และจิตให้สงบ มีสมาธิ และพัฒนาปัญญาเข้าใจสัจธรรม ทำให้บุคคลสามารถแก้ปัญหาชีวิตและงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างถูกต้อง ส่งผลให้ชีวิตมีคุณค่าและมีความสุข ภาวนา 4 จึงเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีและสังคมที่สงบสุข

3.4 ประโยชน์ของภาวนา 4

ภาวนา 4 คือ การพัฒนากาย การพัฒนาศีล การพัฒนาจิต และการพัฒนาปัญญา เมื่อผู้นำไปประพฤติปฏิบัติย่อมเห็นผลได้มากน้อยตามจำนวนของบุคคลที่นำไปใช้นำไปประพฤติปฏิบัติ มีประโยชน์อย่างมหาศาล มี 4 ประการ ดังนี้

1. ประโยชน์ของกายภาวนา หรือประโยชน์ของการพัฒนากาย คือ การทำให้ร่างกาย สะอาด ร่างกายแข็งแรง การมีสุขภาพที่ดี ด้วยการฝึกฝนการใช้ร่างกาย การพัฒนาทักษะ ใช้อวัยวะให้เกิดความคล่องแคล่ว เมื่อจะทำกิจหรือประกอบกิจการต่าง ๆ รู้จักการใช้ชีวิต รู้คุณรู้โทษต่อสิ่งทั้งหลาย และใช้สอย

ทรัพย์สินพยากรณ์ไม่เกินความจำเป็น ประโยชน์จะเกิดโดยตรงกับตัวบุคคล สถานที่ และสังคมนั้น ๆ ความเจริญความสงบสุขนั่นเอง ซึ่งทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายการพัฒนา ภายนอก คือ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เพื่อให้เป็นไปในทางที่เกิดประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งหลาย โดยความสัมพันธ์เริ่มตั้งแต่ปัจจัย 4 ไปจนถึงความสัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมให้เกิดให้มีความเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

การพัฒนาภายในก็คือ การอบรม ฝึกฝนร่างกาย การที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสมบูรณ์ ทางด้านร่างกาย มีความเป็นอยู่ที่ดี มีความมั่นคงทางการทำงาน มีสถานภาพที่ดี มีเกียรติยศที่ควรสรรเสริญ เป้าหมายจะต้องปฏิบัติตามแนวทางแห่งธรรมอย่างถูกต้อง ก็จะได้รับประโยชน์คือความสุข ความสำเร็จในชีวิต และสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้

2. ประโยชน์ของศีลภาวนา หรือประโยชน์ของการพัฒนาศีล คือ การสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อม และสังคม เพราะมนุษย์จะต้องอยู่ในวินัย กฎระเบียบ กฎหมายบ้านเมืองที่กำหนดไว้ เพื่อไม่ให้ไปเบียดเบียน สร้างความเดือดร้อน สร้างความเสียหายแก่ผู้อื่น สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ และทำให้เกิดการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน ศีลที่กล่าวนี้เป็นสภาพหรือคุณสมบัติบุคคล เป็นเรื่องของบุคคลนั้นมีระเบียบวินัยในการดำเนินชีวิต และในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี ความมีระเบียบวินัย หรือการประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบวินัย เรียกว่า ศีล ซึ่งประโยชน์ของศีลทำให้ตัวของบุคคลห่างจากความชั่ว ไม่กระทำความชั่ว จึงทำให้ผู้อื่น คือ สิ่งมีชีวิตทั้งหลายในสังคมไม่ได้รับ หรือเกิดความเดือดร้อนรวมถึงตัวเราเองด้วยทั้งในปัจจุบัน และอนาคต จึงทำให้เกิดความสงบสุขเมื่ออยู่ใน กฎระเบียบวินัย และกฎหมายบ้านเมือง

ศีล จัดเป็นกฎระเบียบ และเป็นหลักประพฤติปฏิบัติในระดับขั้นพื้นฐานเพื่อสำหรับมนุษย์ทุกคน และเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเวรเกิดภัยในสังคม หากทุกคนในสังคมไม่เคารพไม่ประพฤติปฏิบัติตามหลักของศีลแล้ว จะเกิดความเดือดร้อนจนกลายเป็นปัญหาของทุกชีวิต และสังคม ดังนั้นพระพุทธองค์ทรงมุ่งเน้นให้มนุษย์ในสังคมมีความสุขสงบ มีความเสมอภาค อยู่บนหลักพื้นฐานของการดำเนินชีวิต โดยการให้มีความรัก มีเมตตาต่อกัน และต่อสรรพชีวิตที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันโดยอยู่ร่วมกันในสังคมโดยปกติสุข ไม่เดือดร้อน ซึ่งมีประโยชน์และอันสืบไปอย่างต่อเนื่อง

ศีล คือ ความมีวินัยระเบียบในการดำเนินชีวิต และในการอยู่ร่วมกับสังคม หรือจะพูดให้ เข้าใจง่าย ๆ ก็คือ ความมีวินัย มีระเบียบ และการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์กติกา ข้อบังคับในการอยู่ร่วมกัน เพื่อให้

มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในสังคม ซึ่งสังคมจะได้มีความเรียบร้อยราบรื่นไม่สับสนวุ่นวาย ซึ่งจะเอื้อประโยชน์ และโอกาสต่อการที่จะพัฒนา และมีความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้น ๆ ไป

เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนและเข้าใจความสำคัญของศีลมากยิ่งขึ้นอาจสรุปความสำคัญของศีลเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

1. ศีลมีความสำคัญต่อการควบคุมกาย วาจา และใจของคนให้เรียบร้อย สงบร่มเย็น และเป็นสุข ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนทั้งทางกายและใจ
2. ศีลมีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม หากคนในสังคม กลุ่มคนใดขาดศีล สังคมกลุ่มคนนั้น ๆ ก็ไม่น่าอยู่จะมีปัญหามากมายตามมาอย่างไม่รู้จบสิ้น
3. ศีลเป็นระบบการควบคุมและขัดเกลาพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตมีผลต่อกิจกรรม พิธีกรรม พฤติกรรม ความเป็นไปของคนในสังคมนั้นให้มีคุณภาพของจิตที่สูงขึ้น
4. ศีลมีความสำคัญและเป็นหัวใจในการปฏิบัติธรรมอันสำคัญยิ่งตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะศีลคือสิ่งที่ต้องมาก่อนเป็นอันดับแรกในการศึกษาและปฏิบัติธรรมในศาสนา พุทธเริ่มจากศีล สมาธิ และปัญญา ถ้าไม่มีศีลก็จะมีสมาธิ และจะเกิดปัญญาไม่ได้
5. ศีลมีความสำคัญต่อความเป็นมนุษย์ คนกับมนุษย์จะมีความเหมือนกันเพียงร่างกายแต่จะแตกต่างกันตรงที่มีศีล คนถ้าไม่มีศีลก็จะไม่แตกต่างจากสัตว์ทั่ว ๆ ไปอาจร้ายมากกว่าสัตว์ด้วยซ้ำไป ศีลจะทำให้คนให้เป็นมนุษย์ได้ เพราะมนุษย์ แปลว่า ผู้มีจิตใจสูง คนที่ไม่มีศีลเป็นคนจิตใจต่ำจะเป็นมนุษย์ไม่ได้ คนที่จะเป็นมนุษย์ได้จะต้องเป็นคนมีศีลควบคุมกำกับจิตใจตลอดเวลา หลักมนุษยธรรม คือ ธรรมอันทำให้คนเป็นมนุษย์คือศีลเข้าใจอย่างนี้แล้วคงจะพอแยกออกได้ว่าใครคือ คนธรรมดาๆ ใครคือ มนุษย์ ขอให้สำรวจด้วยตนเองดูว่ามีความเป็นมนุษย์มากน้อยเพียงไรโดยเอาศีลแต่ละข้อ ๆ ไปจับแล้วตรวจสอบดู (สำลี รักสุทธี, 2543, หน้า 12-14)

3. ประโยชน์ของจิตภาวนา หรือประโยชน์ของการพัฒนาจิต เริ่มตั้งแต่การทำให้เกิดคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้จิตใจดีงาม เช่น มีความเมตตา กรุณา รู้จักรับแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น การพัฒนาสมรรถภาพจิตใจให้มีความเข้มแข็ง ก็เพื่อที่จะเอาไปใช้งานให้เกิดผลดีนั่นเอง และยังทำให้มีสมาธิ มีสติ มีความเพียรพยายาม ความเอาใจใส่ ความเข้มแข็ง ความอดทน และมีสุขภาพจิตที่ดีด้วย การมีสุขภาพจิตดีที่มีความสุข เป็นจิตที่มีความเบิกบาน มีความร่าเริงใจ ไม่เครียดที่สำคัญเมื่อจิตมีความสุขย่อมทำให้เกิดสงบในจิตใจกิเลสย่อมไม่มากถ้ากาย และจะไม่เกิดการแก่งแย่ง ไม่ชิงดีชิงเด่น ไม่เบียดเบียน ไม่ทำผิด

กฎวินัยต่าง ๆ รู้จักพอ สิ่งเหล่านี้ คือ ประโยชน์ที่ได้หรือเกิดจากจิตภาวนา ทำให้สังคมสิ่งแวดล้อมเกิดความสงบสุข

ประโยชน์ของการพัฒนาจิตหรือผลของการฝึกฝน อบรม เจริญ และทำให้มีให้เกิดสามารถแบ่งออกได้อีก คือ

1. ประโยชน์ด้านการศึกษา
2. ประโยชน์ด้านการดำเนินชีวิต ซึ่งจะเป็ผลดีต่อจิตใจ เช่น ส่งเสริมสุขภาพจิตให้มีความเข้มแข็ง กล้าหาญ และอดทนต่อความยากลำบากต่าง ๆ ป้องกันความทุกข์ทางจิตใจได้ รักษาความทุกข์ทางจิตใจได้ พ้นฟูจิตใจภายหลังการเจ็บป่วย และหลังจากมีความทุกข์ได้
3. ประโยชน์ของปัญญาภาวนา หรือประโยชน์ของการพัฒนาปัญญา เป็นการเสริมสร้างความรู้ให้เกิดความคิดความเข้าใจ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักเหตุและผล รู้เห็นเท่าทันโลก และชีวิตตามสภาวะความเป็นจริง เพื่อรับรู้เข้ามาเป็นประสบการณ์ รับรู้ตรงตามสภาพของสิ่งนั้นดังที่เป็นตามความเป็นจริงไม่บิดเบือน ไม่ปรุงแต่งทำให้เกิดความคลาดเคลื่อน หรือผิดเพี้ยนจากความเป็นจริง จะทำให้ได้ความรู้ที่ถูกต้อง มีการคิด มีการวินิจฉัยหรือวางแผนต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง ตรงตามพื้นฐานความเป็นจริง ทำให้ไม่ตกอยู่ในอำนาจของอคติ เมื่อดำเนินการต่าง ๆ ก็ทำให้สำเร็จผลตามที่ต้องการโดยเฉพาะนำไปใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้สำเร็จ

ประโยชน์ของภาวนา 4 ยังนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเอามนุษย์มาเป็นส่วนประกอบสำคัญในการดำเนินการพัฒนาให้ยั่งยืน เพราะเป็นตัวกระทำให้เกิดการพัฒนา ซึ่งการพัฒนามนุษย์ก็เป็นระบบระบบการพัฒนามนุษย์ ประกอบด้วย 3 ด้าน แห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา

องค์ประกอบทั้ง 3 ด้านนี้ มีความสัมพันธ์อาศัยกันและส่งผลต่อกัน เป็นปัจจัยแก่กันในการกระบวนการพัฒนา จึงต้องพัฒนาไปด้วยกันทั้ง 3 ด้าน ให้เป็นการพัฒนาเต็มทั้งคน จึงจะเป็นการพัฒนาที่ได้ผล และคนที่มีการพัฒนาอย่างนี้ ก็จะเป็นปัจจัยตัวกระทำนาระบบสัมพันธ์ใหญ่ให้เป็นไปในทางที่ดีที่เกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของมนุษย์ และด้วยดีด้วยกัน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2561, หน้า 70)

การใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาดต่าง ๆ ได้นั้น แสดงให้เห็นว่ามีความสามารถที่จะคิดวิเคราะห์เหตุปัจจัย และแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นตัวในการที่จะแก้ปัญหา และทำกิจการต่าง ๆ ให้เกิดผลสำเร็จได้และ

ทำให้รู้เท่าทันโลกและชีวิตตามความเป็นจริง ซึ่งจะส่งผลย้อนกลับมาช่วยจิตใจ ทำให้จิตใจเกิดความเข้าใจ ไม่ลุ่มหลงวิ่งไปตามอำนาจของกิเลสที่ชักจูง แล้วก็เกิดทุกข์กับปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้น

ประโยชน์ของปัญญาภวานานี้ยิ่งใหญ่มหาศาล สามารถทำให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏได้ แต่ในระดับทั่วไปปัญญาจะแก้ไขปัญหามาจากการดำเนินชีวิตได้อย่างไม่ติดขัดไม่เกิดทุกข์กับชีวิตของสัตว์โลก และสิ่งแวดล้อม พระพุทธศาสนาสอนไว้ว่า มีสิ่งที่ควรเป็นจุดมุ่งหมายแห่งชีวิตของเรา จุดหมายนี้ก็เป็นเรื่องของประโยชน์และความสุข ท่านแบ่งไว้เป็น 3 ระดับ

ระดับที่ 1 คือประโยชน์สุขที่ตามองเห็น ซึ่งเป็นเรื่องวัตถุหรือด้านรูปธรรม ถ้าจะสรุปประโยชน์สุขในระดับต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ตามองเห็น ก็จะมี

1. มีสุขภาพดี มีร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย เป็นอยู่สบาย ใช้การได้ดี
2. มีทรัพย์สินเงินทอง มีการงานอาชีพเป็นหลักฐาน หรือพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ เรื่องนี้ที่สำคัญ พระพุทธเจ้าสอนไว้มากมายในเรื่องทรัพย์สินเงินทองจะหาอย่างไร จะจัดอย่างไร และจะใช้จ่ายอย่างไร
3. มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์ หรือมีสถานะในสังคม เช่น ยศศักดิ์ ตำแหน่ง ฐานะ ความมีเกียรติ มีชื่อเสียง การได้รับยกย่อง หรือเป็นที่ยอมรับในสังคม รวมทั้งความมีมิตรสหายบริวาร
4. สุดท้ายที่สำคัญสำหรับชีวิตคนทุกยุคก็คือ มีครอบครัวที่ดีมีความสุขทั้งหมดนี้ เป็นประโยชน์สุขระดับต้น ซึ่งตามองเห็นท่านบัญญัติศัพท์ไว้เฉพาะ เรียกว่า ทุฏฐธัมมิกัตถะ แปลว่า ประโยชน์ปัจจุบัน หรือประโยชน์ที่ตามองเห็นเป็นประโยชน์ที่มองเห็นเฉพาะหน้า และเป็นฐานที่มั่นคงระดับแรก ทุกคนควรทำให้เกิดขึ้นถ้าใครขาดประโยชน์ระดับนี้แล้วจะมีชีวิตที่ลำบาก มีชีวิตอยู่ในโลกได้ยาก และจะก้าวไปสู่ความสุขหรือประโยชน์ในระดับสูงขึ้นไปก็ติดขัดมาก

ฉะนั้น ถ้าเราอยู่ในโลก ก็ต้องพยายามสร้างประโยชน์สุขในระดับต้นนี้ให้ได้ พอมีแล้วก็สบาย และสิ่งเหล่านี้ก็เนื่องกัน พอเรามีสุขภาพดี เราก็หาเงินหาทองได้สะดวกขึ้น ถ้าเรามีความรู้เกี่ยวกับเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย เราก็ไม่มีเวลาที่จะทำมาหาเลี้ยงชีพ แล้วก็สิ้นเปลืองด้วยบางทีทรัพย์สินที่หามาได้ก็หมดไปกับเรื่องเจ็บป่วย ทีนี้พอเรามีร่างกายแข็งแรงสุขภาพดี เราก็ทำงานการหาเงินทองได้ แต่ไม่ใช่ พอแค่นั้นนะเพียงแค่ว่าร่างกายอย่างเดียวไม่พอ แต่อย่างน้อยมันก็เป็นฐานไว้อ่อน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549, หน้า 6)

ระดับที่ 2 ได้แก่ ประโยชน์สุขที่เป็นด้านนามธรรม เป็นเรื่องของจิตใจลึกซึ้งลงไป ท่านเรียกว่าประโยชน์ที่เลยจากตามองเห็นหรือเลยไปข้างหน้า ไม่เห็นเป็นรูปธรรมต่อหน้าต่อตา เรียกว่าด้วยภาษา

วิชาการว่า สัมปรายิกัตถะ เช่น ความมีชีวิตที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ การที่เราได้ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ด้วยคุณธรรม ได้ทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ เมื่อระลึกขึ้นมาว่าเราได้ใช้ชีวิตนี้ให้มีประโยชน์ เราได้ทำชีวิตให้มีคุณค่า ได้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ได้เกื้อกูลสังคมแล้ว พอระลึกขึ้นมาเราก็อิ่มใจสบายใจ ทำให้มีความสุขอีกแบบหนึ่ง

ด้วยวิธีปฏิบัติในระดับที่สอง ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจเกี่ยวกับคุณธรรมนี้ ก็ทำให้เรามีความสุขเพิ่มขึ้นอีก และแม้แต่ประโยชน์สุขระดับที่หนึ่งนั้น เมื่อมีประโยชน์สุขระดับที่สองเป็นคู่อยู่ข้างในด้วยก็จะเกิดมีขึ้นชนิดที่ว่าลึกซึ้งเป็นจริงเลยทีเดียว จะไม่เป็นของเทียมเช่นถ้าเป็นการเคารพนับถือ ตอนนี้เป็นของแท้ การที่เรามีน้ำใจมีคุณธรรมและช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ด้วยใจจริง ก็จะทำให้เขาเคารพเราจริง เป็นการแสดงออกจากใจที่แน่อนสนิทเป็นของลึกซึ้ง เราจะได้ของแท้

ระดับที่ 3 ได้แก่ ประโยชน์สุขที่เป็นนามธรรม ขั้นที่เป็นโลกุตระเป็นเรื่องของจิตใจที่เป็นอิสระเหนือกระแสโลกเนื่องจากมีปัญญาที่รู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิต อย่างที่ว่าอยู่ในโลกแต่ ไม่ติดโลก หรือไม่เปื้อนโลก เหมือนใบบัวไม่ติดน้ำ หรือไม่เปียกน้ำ เรียกด้วยภาษาวิชาการว่า ปรมัตถะ แปลว่า ประโยชน์สูงสุด ซึ่งประโยชน์สุขของการพัฒนาปัญญาในระดับที่ 1 หรือระดับต้น เรียกว่า ทิฐฐมมิกัตถะ คือประโยชน์สุขในปัจจุบัน ต่อมาประโยชน์สุขของการพัฒนาปัญญาในระดับที่ 2 หรือระดับกลาง เรียกว่า สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์สุขในอนาคต และสุดท้ายประโยชน์สุขของการพัฒนาปัญญาในระดับที่ 3 หรือระดับสูง เรียกว่า ปรมัตถะ การบรรลุธรรมซึ่งเป็นภาวะชีวิตที่พบความสุขอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า ประโยชน์ของภาวนา 4 มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ เพราะเป็นแนวทางที่ช่วยให้บุคคลมีความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ วินัย คุณธรรม และปัญญา เมื่อกายแข็งแรง จิตมีความมั่นคง ไม่ลี้เล็ดต่อคุณธรรม มีวินัยที่เป็นระเบียบ และใช้ปัญญาเป็นเครื่องนำทาง ย่อมนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามความจริงของโลกและธรรมชาติ ผลลัพธ์คือการพ้นทุกข์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต พร้อมทั้งก่อให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม

3.5 สรุป

หลักธรรมของพระพุทธองค์ได้วางแนวทางการปกครองที่มุ่งเน้นการยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนหรือสมาชิกในสังคม เพื่อให้เกิดความสงบสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยการปกครองต้องตั้งอยู่บนความเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง และอาศัยปัญญา ความเพียร และความสุจริตของผู้นำในการ

บริหารจัดการกิจการต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่จำเป็นต้องใช้วิธีการบังคับหรือการข่มขู่ให้เกิดความหวาดกลัว หลักธรรมในพระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญต่อการเป็นผู้นำและการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะเป็นหลักที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา หรือความสัมพันธ์ของบุคคลในองค์กรและสังคม ซึ่งควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเมตตา ความเข้าใจ และการปฏิบัติต่อกันด้วยความดีงาม ในสังคมปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการแข่งขันทั้งในระดับบุคคล องค์กร และระดับประเทศ การนำหลัก ภาวนา 4 มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้ผู้นำสามารถพัฒนาตนเองและนำพาองค์กรให้ก้าวผ่านความท้าทายต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ผู้นำที่ดีควรมีคุณลักษณะสำคัญ ได้แก่ การประพฤติดีเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น มีจิตใจเมตตา ยุติธรรม และมีความรับผิดชอบ รวมทั้งมีความรู้ความสามารถในการบริหารและพัฒนาองค์กรให้ก้าวหน้า ทั้งนี้ หลักภาวนา 4 ประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน กายภาวนาเน้นการดูแลตนเองและการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม ศีลภาวนาเป็นการฝึกวินัยและความประพฤติที่ดี จิตภาวนาเป็นการฝึกจิตใจให้มั่นคงสงบ และปัญญาภาวนาเป็นการพัฒนาความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้อง หลักธรรมดังกล่าวจึงช่วยเสริมสร้างภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมและปัญญา อันนำไปสู่การพัฒนาตนเอง องค์กร และสังคมให้เกิดความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าต่อไป

บทที่ 4

วิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักภavana 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

การวิจัยเรื่อง วิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักภavana 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เป็นการศึกษาภาวะผู้นำโดยการนำหลักคำสอนของพุทธศาสนาเถรวาท มาบูรณาการกับการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยมีขอบเขตด้านเนื้อหามุ่งเน้นศึกษาหลักคำสอนเรื่องหลักภavana 4 ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ในพระไตรปิฎกเป็นหลัก เอกสาร งานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องภาวะผู้นำ และนำเสนอในรูปแบบของการบรรยายได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 3 ตอนดังต่อไปนี้

4.1 การวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภavana 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ด้านความเป็นผู้นำ

4.2 การวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภavana 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ด้านคุณธรรมของผู้นำ

4.3 การวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภavana 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ด้านการตัดสินใจความขัดแย้งในชุมชน

4.4 การวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภavana 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ด้านการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือในชุมชน

4.5 สรุป

4.1 การวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภavana 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ด้านความเป็นผู้นำ

ภาวะผู้นำชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคงและยั่งยืน การพิจารณาภาวะผู้นำเพียงด้านทักษะการบริหารหรือโครงสร้างอำนาจอาจยังไม่เพียงพอหากไม่คำนึงถึงการพัฒนาภายในของผู้นำควบคู่กันไป หลักภavana 4 ได้แก่ กายภavana ศีลภavana จิตตภavana และปัญญาภavana ช่วยให้เห็นว่าผู้นำที่มีคุณภาพไม่เพียงต้องมีความสามารถในการกำหนดทิศทางและบริหารจัดการชุมชนเท่านั้น จึงเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ช่วยอธิบายและวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนในมิติที่ลึกซึ้งครอบคลุมทั้งพฤติกรรม คุณธรรม จิตใจ และปัญญาในการตัดสินใจการนำหลักภavana 4 มา

วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนในด้านความเป็นผู้นำ จึงเป็นแนวทางที่สะท้อนการพัฒนาผู้นำอย่างรอบด้านทั้งภายนอกและภายใน อันจะนำไปสู่การสร้างเชื่อมั่น ความสามัคคี และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) **กายภาวนา** เป็นหนึ่งในหลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนากายหรือพฤติกรรมทางกายให้ดำเนินไปอย่างเหมาะสม มีระเบียบวินัย และสอดคล้องกับหลักคุณธรรม การนำหลักกายภาวนามาวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชน จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาผู้นำให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมทั้งด้านการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติหน้าที่ โดยเฉพาะในด้านความเป็นผู้นำที่ต้องอาศัยความรับผิดชอบ ความเสียสละ และการประพฤติปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างที่ดีต่อคนในชุมชน ผู้นำบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง จะสะท้อนให้เห็นถึงการปฏิบัติตนของผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดี มีความรับผิดชอบต่อ ชยัน อดทน และเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งช่วยสร้างความเชื่อมั่นและส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรประพฤติตนอยู่ในกรอบศีลธรรม มีความเรียบร้อยทางกาย วาจา และการกระทำ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริต โปร่งใส และเสียสละ เพื่อให้ประชาชนเกิดความศรัทธาและยึดถือเป็นแบบอย่าง อันนำไปสู่การสร้างเชื่อมั่นและความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม มีความสำรวมในกายและวาจา ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และเสียสละเพื่อส่วนรวม เพื่อให้เกิดความศรัทธา ความไว้วางใจ และความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน” รวมทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.4) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรมีความประพฤติที่ดีงามทางกายและวาจา ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตมีความเสียสละ และยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชน” ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.1) ให้ข้อมูลว่า “การปฏิบัติตนตามหลักการเป็นผู้นำตามหลักกายภาวนา คือ การเป็นผู้นำที่พัฒนาตนเองผ่านการปฏิบัติจริง มีสติในการกระทำและใช้ชีวิตเป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรมีความขยันขันแข็งในการปฏิบัติงาน มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และแสดงออกอย่างเหมาะสมในการทำงานร่วมกับประชาชน รวมทั้งสามารถลงพื้นที่และช่วยแก้ไขปัญหาได้อย่างใกล้ชิด เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความร่วมมือของคนในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรมีความขยันในการทำงาน ลงพื้นที่รับรู้ปัญหาของประชาชนอย่างใกล้ชิด และแสดงออกด้วยความจริงใจในการช่วยเหลือชุมชน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความร่วมมือจากประชาชนในการชุมชน และการพัฒนาตนเองให้มีความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย ศีลธรรม จิตใจและปัญญา เป็นผู้นำที่ครองใจคนและนำพาชุมชนพัฒนาได้อย่างยั่งยืน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรมีความใกล้ชิดกับ

ประชาชน มีความขยันในการทำงาน และพร้อมช่วยเหลือชาวบ้านในทุกสถานการณ์ เพื่อเป็นที่พึ่งของ คนในชุมชน” และยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชน ควรมีความขยันในการทำงาน ประพฤติตนให้เป็นที่พึ่งของชุมชน เพื่อสร้างความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน”

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 ท่าน พบว่า ผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง ผู้นำที่ยึดหลัก ภายภาวนาจะเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ ขยัน อดทน เสียสละ และประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ ประชาชน ทั้งด้านการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติหน้าที่ อีกทั้งยังมีความใกล้ชิดกับประชาชน ซื่อสัตย์ สุจริต และพร้อมลงพื้นที่ช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ประชาชนเกิดความ เชื่อมั่น ความศรัทธา และความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน จนนำไปสู่ความเข้มแข็ง ความสามัคคี และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาผู้นำตามหลักภาวนาไม่เพียงช่วย พัฒนาตนเองของผู้นำเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อการสร้างผู้นำที่ครองใจประชาชนและสามารถนำพาชุมชน ไปสู่ความเจริญได้อย่างมั่นคงอีกด้วย

2) ศิลภาวนา เป็นหลักธรรมสำคัญที่ผู้นำควรยึดถือเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติและการ บริหารจัดการชุมชน โดยมุ่งเน้นการควบคุมกาย วาจา และใจ ให้อยู่ในกรอบของความถูกต้องและความดี งาม ศิลภาวนาสะท้อนถึงการเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้นำ ทั้งด้านความซื่อสัตย์สุจริต และ การไม่ ลำเอียงในการตัดสินใจ เมื่อนำมาวิเคราะห์ด้านความเป็นผู้นำของผู้นำบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิห รำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง จะเห็นว่าผู้นำยึดมั่นในคุณธรรมและการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่ง ช่วยสร้างความไว้วางใจ ความร่วมมือ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับคำให้ สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.1) ให้ข้อมูลว่า “การเป็นผู้นำตามหลักศิลภาวนา ต้องเริ่มจากการ รักษาศีลอย่างเคร่งครัด ควบคุมตนเองทั้งทางกายและวาจา และยึดหลักความถูกต้องเป็นแนวทางในการ ตัดสินใจ” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำ ชุมชนตามหลักศิลภาวนา ควรยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส และปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเป็นธรรม เพื่อให้เกิดความไว้วางใจจากประชาชน” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.4) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรตั้งอยู่ในศีลธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และประพฤติตนอยู่ในกรอบของความดีงาม เพื่อสร้างความศรัทธา ความเชื่อมั่น และความร่วมมือ จากประชาชนในการพัฒนาชุมชน” ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.2) ให้ ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนที่ดีควรมีความซื่อสัตย์สุจริต ยึดมั่นในความถูกต้อง ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเป็น ธรรมต่อทุกคน และดำรงตนอยู่ในกรอบของศีลธรรม เพื่อให้ประชาชนเกิดความไว้วางใจและให้ความ ร่วมมือในการพัฒนาชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.4) ให้ข้อมูล ว่า “ผู้นำชุมชนควรมีความซื่อสัตย์สุจริต ยึดมั่นในความถูกต้อง และปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเป็นธรรมต่อ ประชาชนทุกคน ไม่เลือกปฏิบัติ พร้อมทั้งดำรงตนให้อยู่ในศีลธรรม” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้

สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรมีความซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความโปร่งใสและเป็นธรรมต่อประชาชนทุกคน ยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก และดำรงตนอยู่ในศีลธรรม เพื่อสร้างความเชื่อมั่น ความศรัทธา และความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรยึดหลักความถูกต้องเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนา โดยไม่ละเลยกรอบคุณธรรมและความเป็นธรรมทางสังคม” และยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.5) ให้ข้อมูลว่า “การพัฒนาตนเองด้านศีลธรรมอย่างต่อเนื่องยังช่วยเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและศรัทธาจากประชาชน เพราะแสดงให้เห็นถึงความจริงใจและความตั้งใจในการทำหน้าที่เพื่อส่วนรวม”

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 ท่าน พบว่า ผู้นำชุมชนบ้านควนปรังที่ยึดหลักศีลภาวนาเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส ยุติธรรม และปฏิบัติหน้าที่โดยยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ อีกทั้งยังสามารถควบคุมตนเองให้อยู่ในกรอบของความดีงาม ไม่ลำเอียง และปฏิบัติต่อประชาชนอย่างเสมอภาค ส่งผลให้ประชาชนเกิดความไว้วางใจ ความศรัทธา และให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน จนนำไปสู่ความสามัคคี ความเข้มแข็ง และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าศีลภาวนาเป็นพื้นฐานสำคัญของการเป็นผู้นำที่ดี และเป็นปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและความมั่นคงในการบริหารจัดการชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) จิตตภาวนา เป็นหลักธรรมสำคัญที่ผู้นำชุมชนเน้นการพัฒนาความมั่นคงทางจิตใจและการควบคุมอารมณ์ การพัฒนาจิตใจให้มีความเข้มแข็ง มั่นคง และมีสติรู้เท่าทันตนเองตามหลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนา เมื่อนำมาวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้านความเป็นผู้นำของผู้นำบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง จะสะท้อนให้เห็นถึงผู้นำที่มีจิตใจมั่นคง มีสติในการตัดสินใจ และสามารถควบคุมอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม ผู้นำที่มีจิตตภาวนาย่อมมีความเมตตา อดทน และเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น พร้อมทั้งสามารถบริหารจัดการปัญหาหรือความขัดแย้งในชุมชนได้อย่างสุขุมรอบคอบ มีทัศนคติที่ดีต่อการทำงานเพื่อส่วนรวม และสร้างบรรยากาศแห่งความเข้าใจและความร่วมมือในชุมชนส่งผลให้การพัฒนาชุมชนดำเนินไปอย่างสงบ ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนที่ดีควรมีจิตใจที่มั่นคง มีสติในการพิจารณาปัญหา ใช้ความเมตตาและปัญญาในการแก้ไขความขัดแย้ง และไม่ปล่อยให้อารมณ์อยู่เหนือเหตุผล เพื่อให้การตัดสินใจเป็นธรรมและนำไปสู่ความสงบสุขของชุมชน” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่มีจิตตภาวนา จะสามารถควบคุมอารมณ์ ไม่ตัดสินใจด้วยความโกรธ ความลำเอียง หรือแรงกดดันจากสถานการณ์ แต่จะพิจารณาอย่างรอบคอบด้วยเหตุผลและความเมตตา ซึ่งช่วยลดความขัดแย้งและสร้างบรรยากาศแห่งความเข้าใจในชุมชน” ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรมีความใจเย็น มีสติในการพิจารณาปัญหา ไม่ตัดสินใจด้วยอารมณ์ และสามารถควบคุมสถานการณ์ความขัดแย้งได้อย่างเหมาะสม ใช้เหตุผลและความยุติธรรมในการ

บริหารงาน เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและความสามัคคีในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนตามหลักจิตตาวานา จำเป็นต้องรักษาภาวะจิตใจและอารมณ์ให้อยู่ในสภาพปกติ มั่นคง และไม่วอกแวก แม้ในสถานการณ์ที่ไม่มีเหตุผิดพลาดก็ตาม เพราะบางครั้งอารมณ์ที่เกินพอดีอาจส่งผลให้การแสดงออกคลาดเคลื่อนและกระทบต่อความสัมพันธ์ในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.5) ให้ข้อมูลว่า “การฝึกจิตใจให้มีสติรู้เท่าทันความคิดและอารมณ์ของตนเอง จะช่วยให้ผู้นำไม่ตัดสินใจด้วยอคติหรือความรู้สึกชั่ววูบ แต่ใช้เหตุผลประกอบด้วยความเมตตาและความเข้าใจผู้อื่น ส่งผลให้การทำงานร่วมกันในชุมชนเป็นไปอย่างราบรื่น” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรมีสติในการแก้ไขปัญหา มีการพิจารณาปัญหาต่างๆ อย่างรอบคอบ และมีความเป็นธรรม เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความสามัคคีในชุมชน” และยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนตามหลักจิตตาวานา จำเป็นต้องมีการฝึกฝนตนเองอย่างสม่ำเสมอ เพราะภาวะผู้นำที่แท้จริงไม่ได้เกิดจากอำนาจหรือบทบาทหน้าที่เพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากความมั่นคงภายในจิตใจ”

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 ท่าน พบว่า ผู้นำที่ยึดหลักจิตตาวานาเป็นผู้ที่มีสติในการตัดสินใจ สามารถควบคุมอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม มีความเมตตา อดทน เปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และสามารถบริหารจัดการปัญหาหรือความขัดแย้งในชุมชนได้อย่างสุขุมรอบคอบ อีกทั้งยังมีทัศนคติที่ดีต่อการทำงานเพื่อส่วนรวม ใช้เหตุผลควบคู่กับความเข้าใจและความเป็นธรรมในการบริหารงาน ส่งผลให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน จนนำไปสู่ความสงบสุข ความสามัคคี และความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาจิตใจของผู้นำตามหลักจิตตาวานา เป็นพื้นฐานสำคัญของการเป็นผู้นำที่สามารถครองตน ครองคน และครองงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมั่นคง

4) ปัญญาภาวนา ปัญญาภาวนาเป็นหลักธรรมที่มุ่งพัฒนาปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และการพิจารณาอย่างรอบคอบตามหลักเหตุและผล เมื่อนำมาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของผู้นำบ้านควนปรังเทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง จะสะท้อนให้เห็นถึงผู้นำที่มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลและเหตุผล พร้อมทั้งรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างรอบด้าน การมีปัญญาภาวนาช่วยให้ผู้นำสามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนได้อย่างเหมาะสม เกิดความไว้วางใจ ความสามัคคี และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อันนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างเข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่ดีควรใช้ปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรองปัญหาอย่างรอบคอบ ไม่ตัดสินใจด้วยอคติ และมองเห็นผลกระทบโดยรวม เพื่อให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างถูกต้อง” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.3) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่มีประสิทธิภาพต้องกล้ามองเห็นปัญหาและยอมรับความจริงของสถานการณ์ เมื่อผู้นำสามารถตระหนักรู้และเข้าใจปัญหาได้อย่างชัดเจน ก็จะนำไปสู่การหาแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม

และตรงจุด” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.5) ให้ข้อมูลว่า “การพัฒนาปัญญาและกระบวนการคิดเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการแก้ไขปัญห ผู้นำควรใช้ปัญญาในการแก้ไขข้อผิดพลาดโดยไม่ยึดติดกับวิธีการเดิม เนื่องจากบางสถานการณ์ปัญหาใหม่ไม่สามารถแก้ไขด้วยแนวทางเดิมได้ การนำหลักปัญญากวามาใช้จึงต้องตั้งอยู่บนความสงบทางใจและความเข้าใจในปัญหาอย่างลึกซึ้ง” ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่ใช้ความรู้ ความเข้าใจ และการมีเหตุผลอย่างลึกซึ้ง มีการตัดสินใจอย่างรอบคอบ เพื่อประโยชน์สูงสุดของคนในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.3) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรนำความรู้และความสามารถที่ตนมีมาใช้ในการแก้ไขปัญหามอบบ้านอย่างเหมาะสม โดยอาศัยประสบการณ์ ความเข้าใจในบริบทของชุมชน และการประยุกต์ใช้ความรู้ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่แท้จริง” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่ใช้ความรู้ ความเข้าใจ และการมีเหตุผลอย่างลึกซึ้ง มีการตัดสินใจอย่างรอบคอบ เพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรมีความรู้คู่คุณธรรม ใช้ปัญญาในการพิจารณาปัญหาอย่างรอบคอบ และยึดประโยชน์ของชุมชนเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจ” และยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่ดีควรยึดหลักสติและปัญญาเป็นแนวทางในการทำงาน กล่าวคือ กล่าวตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และมุ่งแก้ไขปัญหาคำนึงถึงประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญ”

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 ท่าน พบว่า ผู้นำที่ยึดหลักปัญญากวามาเป็นผู้ที่มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างรอบด้าน และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ ประสบการณ์ และความเข้าใจในบริบทของชุมชนในการแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งยังเป็นผู้ที่กล้ายอมรับความจริงของปัญหา มีการพิจารณาผลกระทบโดยรวม และปรับเปลี่ยนแนวทางการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ส่งผลให้ประชาชนเกิดความไว้วางใจ ความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน จนนำไปสู่ความสามัคคี ความเข้มแข็ง และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า ปัญญากวามาเป็นพื้นฐานสำคัญของการเป็นผู้นำที่สามารถใช้สติปัญญาในการครองตน ครองคน และครองงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำพาชุมชนไปสู่ความเจริญและความมั่นคงต่อไป

สรุปได้ว่า จากการศึกษา ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักกาวนา 4 พบว่า ความเป็นผู้นำภาวะผู้นำชุมชนที่มีประสิทธิภาพมิได้เกิดจากความสามารถด้านการบริหารจัดการเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการพัฒนาตนเองทั้งด้านพฤติกรรม คุณธรรม จิตใจ และปัญญาควบคู่กันไป โดยหลักกาวนา 4 ได้แก่ กายกาวนา สิลกาวนา จิตกาวนา และปัญญากาวนา เป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาผู้นำอย่างรอบด้าน ทั้งภายนอกและภายใน อันนำไปสู่การเป็นผู้นำที่สามารถครองตน ครองคน และครองงานได้อย่างเหมาะสม ผู้นำชุมชนบ้านควนปรังที่ยึดหลักกาวนา 4 เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

และปฏิบัติหน้าที่ จะเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ ขยัน อดทน เสียสละ ซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม มีสติในการควบคุมอารมณ์ และมีปัญญาในการคิดวิเคราะห์ตัดสินใจอย่างรอบคอบ อีกทั้งยังสามารถรับฟังความคิดเห็นของประชาชน มีความเมตตา เข้าใจปัญหาของชุมชน และปฏิบัติงานโดยยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ ส่งผลให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่น ความศรัทธา ความไว้วางใจ และความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน

4.2 การวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ด้านคุณธรรมของผู้นำ

ภาวะผู้นำชุมชนด้านคุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความเชื่อมั่น ความสามัคคี และความยั่งยืนของการพัฒนาชุมชน การวิเคราะห์ภาวะผู้นำจึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงความสามารถเชิงบริหารหรืออำนาจหน้าที่เท่านั้น หากต้องพิจารณาคุณธรรมภายในของผู้นำควบคู่กันไป หลักภาวนา 4 ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา เป็นกรอบแนวคิดที่ช่วยสะท้อนการพัฒนาคุณธรรมของผู้นำอย่างรอบด้าน ครอบคลุมทั้งพฤติกรรม ความประพฤติทางศีลธรรม ความมั่นคงทางจิตใจ และความสามารถในการใช้ปัญญาในการตัดสินใจ การนำหลักภาวนา 4 มาวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้านคุณธรรม จึงช่วยอธิบายบทบาทของผู้นำที่ไม่เพียงทำหน้าที่บริหารจัดการ แต่ยังเป็นแบบอย่างทางคุณธรรม อันนำไปสู่การสร้าง ความไว้วางใจและการพัฒนาชุมชนอย่างมั่นคงและยั่งยืน ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) กายภาวนา กายภาวนาเป็นรากฐานสำคัญของภาวะผู้นำชุมชนด้านคุณธรรม เนื่องจากสะท้อนออกมาผ่านพฤติกรรม การปฏิบัติ และการดำเนินชีวิตของผู้นำโดยตรง ผู้นำชุมชนตามหลักกายภาวนาเป็นผู้ที่พัฒนาตนเองทางกายอย่างมีสติ มีวินัย และยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม แสดงออกถึงความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และความเหมาะสมในการกระทำ เมื่อผู้นำสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ย่อมก่อให้เกิดความน่าเชื่อถือและความศรัทธาจากสมาชิกในชุมชน อันนำไปสู่ความร่วมมือ ความสามัคคี และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้เกิดความมั่นคง ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่ยึดหลักคุณธรรมมีความยุติธรรม ไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่นและความไว้วางใจจากคนในชุมชน” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่ประพฤติดี มีความยุติธรรม ซื่อสัตย์ เสียสละ และยึดประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก จะเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งและความเชื่อมั่นให้กับชุมชน” ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่ดีควรมีความประพฤติที่ดีงามทางกาย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต และปฏิบัติตนให้เหมาะสมทั้งในบทบาทผู้นำและการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างความศรัทธาและความไว้วางใจจาก

ประชาชนในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่ยึดหลักคุณธรรมและมีสติในการปฏิบัติหน้าที่สามารถช่วยแก้ไขปัญหของชาวบ้านได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และทันต่อสถานการณ์ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และความเข้มแข็งในชุมชน อย่างเป็นรูปธรรม” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่มีคุณธรรมในการทำงานจะสามารถตัดสินใจแก้ไขปัญหได้อย่างรอบคอบ เป็นธรรม และคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม ส่งผลให้ชุมชนเกิดความสงบ ความสามัคคี และการพัฒนาอย่างยั่งยืน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.3) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่ดีควรมีความใกล้ชิดกับประชาชน ขยันในการทำงาน และสามารถช่วยเหลือชาวบ้านได้อย่างทันท่วงที พร้อมทั้งประพฤติตนให้เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ เพื่อสร้างความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน” และยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรยึดมั่นในคุณธรรม และมีวินัยในตนเอง ประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดี และทำงานด้วยความเสียสละ โดยมุ่งประโยชน์ของชุมชนและส่วนรวมเป็นสำคัญ”

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 ท่าน พบว่า ผู้นำชุมชนที่ยึดหลักกายภาวนาจะเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบ เสียสละ และประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน ทั้งในด้านการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติหน้าที่ อีกทั้งยังสามารถปฏิบัติงานด้วยความยุติธรรม ไม่ลำเอียง และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ ส่งผลให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และความศรัทธาต่อผู้นำ รวมทั้งเกิดความร่วมมือและความสามัคคีในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน จนนำไปสู่ความเข้มแข็ง ความสงบสุข และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาผู้นำตามหลักกายภาวนาไม่เพียงส่งผลต่อการพัฒนาตนเองของผู้นำเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างผู้นำที่มีคุณธรรม สามารถครองตน ครองคน และครองงานได้อย่างเหมาะสม อันจะนำพาชุมชนไปสู่ความมั่นคงและความเจริญต่อไป

2) ศีลภาวนา เป็นหลักธรรมสำคัญในการพัฒนาผู้นำชุมชนด้านคุณธรรม เนื่องจากเป็นพื้นฐานของการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม เป็นผู้ที่ยึดมั่นในศีลธรรม จริยธรรม และบรรทัดฐานทางสังคม การฝึกควบคุมกายและวาจาให้อยู่ในกรอบแห่งความเหมาะสม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม และรับผิดชอบต่อหน้าที่ การดำรงตนอย่างมั่นคงในหลักศีลธรรมทำให้ผู้นำสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สมาชิกในชุมชน ก่อให้เกิดความเชื่อถือ ศรัทธา และความไว้วางใจของสมาชิกในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่ดีควรตั้งอยู่ในศีลธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และประพฤติตนเหมาะสมทั้งกาย วาจา ใจ เพื่อให้ประชาชนเกิดความศรัทธา ความเชื่อมั่น และความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรมีความสุขุม เยือกเย็น และพิจารณาการตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุและผล เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างรอบคอบและเกิดประโยชน์ต่อชุมชน” ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่ดีควรมีความ

ซื่อสัตย์สุจริต ยึดมั่นในความถูกต้อง ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเป็นธรรมต่อทุกฝ่าย และดำรงตนอยู่ในศีลธรรม เพื่อสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.3) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรไม่เบียดเบียนผู้อื่น โดยส่งเสริมการฝึกอบรมที่มุ่งเน้นความเมตตา ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อสร้างความไว้วางใจและนำไปสู่สังคมที่สงบสุข” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.4) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรยึดหลักศีลธรรมในการดำเนินชีวิตและการทำงาน ประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้อง ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และเคารพกติกาของสังคมเพื่อสร้างความสงบเรียบร้อยและความน่าเชื่อถือให้เกิดขึ้นในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรดำรงตนอยู่ในกรอบศีลธรรม ประพฤติปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต และรับผิดชอบต่อหน้าที่ เป็นแบบอย่างที่ดีและสร้างความศรัทธาให้แก่คนในชุมชน” และยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรยึดหลักศีลธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการทำงาน ประพฤติปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต และมีเมตตาต่อผู้อื่นเพื่อสร้างความสงบสุขและความเข้มแข็งให้กับชุมชน”

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 ท่าน พบว่า ผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาความประพฤติของผู้นำให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และความรับผิดชอบต่อสังคม ศีลภาวนาเน้นการควบคุมกาย วาจา และการกระทำให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม ผู้นำที่ยึดหลักศีลภาวนาย่อมปฏิบัติหน้าที่ด้วยความยุติธรรม ไม่ลำเอียง และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ อีกทั้งยังประพฤตินเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนในชุมชน ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และความร่วมมือจากคนในชุมชน การดำเนินงานของผู้นำที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมจึงช่วยเสริมสร้างความสามัคคี ความสงบเรียบร้อย และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

3) จิตตภาวนา เป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนด้านคุณธรรม โดยมุ่งเสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงทางจิตใจของผู้นำอย่างเป็นระบบ หลักจิตตภาวนาเน้นการฝึกสติ สมาธิ ความอดทน และความสงบภายใน เพื่อให้ผู้นำสามารถกำกับควบคุมความคิด อารมณ์ และความรู้สึกของตนเองได้อย่างเหมาะสม ผู้นำที่มีการพัฒนาจิตใจตามหลักจิตตภาวนาจะไม่ตัดสินใจภายใต้อิทธิพลของอคติ ความโกรธ หรือความโลภ แต่ใช้ความรอบคอบและความเมตตาเป็นฐานในการพิจารณาปัญหา ส่งผลให้การบริหารจัดการชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ลดความขัดแย้ง และสร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจและความสามัคคีในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่ดีควรมีจิตใจที่ตั้งมั่น มีสติในการพิจารณาปัญหา ใช้เหตุผลและความเมตตาในการบริหารงาน และไม่ปล่อยให้อารมณ์อยู่เหนือเหตุผล เพื่อให้การตัดสินใจเป็นธรรมและนำไปสู่ความสงบสุขของชุมชน” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของลูกบ้านอย่างรอบด้านจากทุกฝ่าย แล้วนำมาวิเคราะห์อย่างมีสติให้ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ไม่ยึดความคิดของตนเองเป็นศูนย์กลาง และไม่ใช้อารมณ์ส่วนตัวในการ

ตัดสินใจ เพื่อให้การบริหารชุมชนเป็นไปอย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด” ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่ดีควรมีความใจเย็น มีสติในการพิจารณาปัญหา ไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจ และสามารถแก้ไขปัญหอย่างเป็นธรรม เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความสามัคคีของคนในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเองและสถานการณ์รอบด้าน ผ่านการฝึกจิตให้สงบและมั่นคง สามารถวางอึดตา ไม่ยึดติดความคิดของตนเอง มองการณ์ไกล และวิเคราะห์ปัญหาตามความเป็นจริง เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.4) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรมีจิตใจเป็นกลาง มีสติและสมาธิในการทำงาน ไม่ปล่อยให้อคติหรืออารมณ์ครอบงำการตัดสินใจ เพื่อให้การบริหารชุมชนเป็นไปอย่างรอบคอบ เป็นธรรม และเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรฝึกจิตให้มีสติ สมาธิ และความอดทน รับฟังความคิดเห็นที่หลากหลายด้วยใจเป็นกลาง เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจที่รอบคอบและเป็นประโยชน์ต่อชุมชน” และยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรมีจิตใจเมตตา เอื้ออาทร และเข้าใจผู้อื่น สามารถวางอึดตา ไม่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้การอยู่ร่วมกันในชุมชนเป็นไปอย่างสงบสุข”

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 ท่าน พบว่า ผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาจิตใจให้มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีสติและสมาธิในการปฏิบัติหน้าที่ ยึดหลักจิตตภาวนาจะสามารถควบคุมอารมณ์ ความคิด และการตัดสินใจได้อย่างรอบคอบ ไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอคติ ความโกรธ หรือความลำเอียง อีกทั้งยังเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของประชาชนด้วยความเมตตาและความเข้าใจ ส่งผลให้การบริหารจัดการชุมชนเป็นไปอย่างเป็นธรรม เกิดความไว้วางใจ ความสามัคคี และความร่วมมือของคนในชุมชนอันนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างเข้มแข็งและเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว

4) ปัญญาภาวนา เป็นหลักธรรมที่สำคัญของการพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนด้านคุณธรรม เนื่องจากเป็นกระบวนการเสริมสร้างความสามารถในการคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผลบนพื้นฐานของคุณธรรม ผู้นำชุมชนตามหลักปัญญาภาวนาเป็นผู้ที่พัฒนาตนเองโดยอาศัยปัญญาเป็นฐานในการดำเนินชีวิตและการทำงาน มีความรู้เท่าทันความเป็นจริง เข้าใจเหตุและผลของปัญหา และสามารถแยกแยะถูกผิด ดีชั่วได้อย่างชัดเจน การตัดสินใจของผู้นำจึงตั้งอยู่บนหลักความถูกต้องและประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าอารมณ์หรือผลประโยชน์ส่วนตน ส่งผลให้การบริหารจัดการชุมชนเป็นไปอย่างรอบคอบ มีวิจารณ์ญาณ ความเป็นธรรม และเอื้อต่อการพัฒนาชุมชนอย่างมั่นคง ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรใช้ปัญญาและเหตุผลในการตัดสินใจ มากกว่าการใช้อารมณ์ ไม่ยึดติดกับวิธีการเดิม และใช้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งใน การแก้ไขปัญหาซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาตามมาในภายหลัง” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่มีปัญญาคงพิจารณาเหตุผลอย่างรอบคอบ เข้าใจปัญหาอย่างแท้จริง และตัดสินใจโดยยึดประโยชน์

ส่วนรวมเป็นหลัก ทำให้การบริหารชุมชนมีความถูกต้อง เหมาะสม และลดความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ” ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรใช้ปัญญาและเหตุผลในการตัดสินใจ มากกว่าการใช้อารมณ์ ไม่ยึดติดกับวิธีการเดิม และใช้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในการแก้ไขปัญหาซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาตามมาในภายหลัง” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.4) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่มีปัญญาไม่ได้วัดจากความรู้เพียงอย่างเดียว หากแต่ปัญญาเปรียบเสมือนแสงสว่างที่ช่วยชี้ทางออกของปัญหา เป็นความคิดและการไตร่ตรองที่อยู่เหนืออารมณ์ ผู้นำจึงต้องฝึกคิดให้ลึก มองให้รอบด้าน และใช้ความเข้าใจอย่างแท้จริงในการแก้ไขปัญหา ไม่ยึดติดกับความเคยชินหรือวิธีการเดิมเพียงอย่างเดียว” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่มีปัญญารู้เท่าทันสถานการณ์ ให้เหตุผลอย่างถูกต้อง เปิดใจเรียนรู้และตัดสินใจเพื่อประโยชน์สูงสุดของส่วนรวม” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำมีความรับผิดชอบ แก้ไขปัญหาด้วยสติปัญญาในการไตร่ตรองปัญหาอย่างรอบด้าน และตัดสินใจด้วยเหตุผลมากกว่าอารมณ์ และยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรยึดหลักปัญญาเป็นแนวทางในการทำงาน กล้าคิด กล้าตัดสินใจอย่างมีเหตุผล เพื่อประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญ”

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 ท่าน พบว่า ผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาปัญญาและความรู้ความเข้าใจของผู้นำในการบริหารจัดการชุมชนอย่างมีเหตุผลและรอบคอบ ยึดหลักปัญญาภาวนาจะมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปัญหา มองเห็นสาเหตุและแนวทางแก้ไขอย่างเป็นระบบ ตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูล ข้อเท็จจริง และประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและร่วมกันกำหนดแนวทางพัฒนาชุมชน การนำหลักปัญญาภาวนามาประยุกต์ใช้จึงช่วยเสริมสร้างภาวะผู้นำที่มีคุณธรรม มีวิสัยทัศน์ และสามารถบริหารจัดการชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง ความสามัคคี และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่า จากการศึกษภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา 4 ด้านคุณธรรมของผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง พบว่า หลักภาวนา 4 เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนให้มีคุณธรรมอย่างรอบด้าน โดยกายภาวนาเน้นการพัฒนาพฤติกรรมและการปฏิบัติตนของผู้นำให้เป็นแบบอย่างที่ดี มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ และเสียสละเพื่อส่วนรวม ศีลภาวนาเป็นการยึดมั่นในศีลธรรม จริยธรรม และความยุติธรรมในการดำเนินงาน ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่นและความไว้วางใจจากประชาชน จิตตภาวนาเป็นการพัฒนาจิตใจของผู้นำให้มีสติ สมาธิ และความมั่นคงทางอารมณ์ สามารถควบคุมตนเองและตัดสินใจอย่างรอบคอบโดยไม่ตกอยู่ภายใต้อคติหรืออารมณ์ส่วนตัว ส่วนปัญญาภาวนาเป็นการพัฒนาความคิดและปัญญาให้สามารถวิเคราะห์ปัญหา ตัดสินใจ และกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนได้อย่างเหมาะสมบนพื้นฐานของเหตุและผล การประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 ในการพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนจึงช่วยเสริมสร้างผู้นำที่มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบต่อสังคม และสามารถ

บริหารจัดการชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันนำไปสู่ความเชื่อมั่น ความสามัคคี และการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและสามารถพัฒนาได้อย่างมั่นคง

4.3 การวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวะนา 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ด้านการตัดสินใจความขัดแย้งในชุมชน

ความขัดแย้งในชุมชนเป็นประเด็นเชิงโครงสร้างและเชิงพฤติกรรมที่เกิดจากความแตกต่างด้านผลประโยชน์ ความเชื่อ และการรับรู้ของสมาชิกในชุมชน ผู้นำชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจและบริหารจัดการความขัดแย้งให้คลี่คลายอย่างสร้างสรรค์และเป็นธรรม การวิเคราะห์ภาวะผู้นำในมิติดังกล่าวจำเป็นต้องพิจารณาควบคู่ทั้งความสามารถเชิงบริหารและคุณธรรมภายในของผู้นำ หลักภาวะนา 4 ได้แก่ กายภาวะนา ศีลภาวะนา จิตภาวะนา และปัญญาภาวะนา เป็นกรอบแนวคิดในกระบวนการตัดสินใจของผู้นำในการจัดการความขัดแย้งอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมมิติพฤติกรรมที่เหมาะสม ความถูกต้องตามหลักศีลธรรม ความมั่นคงทางจิตใจ และการใช้ปัญญาในการพิจารณาเหตุและผล การนำหลักภาวะนา 4 มาวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้านการตัดสินใจแก้ไขความขัดแย้ง จึงช่วยสะท้อนบทบาทของผู้นำที่สามารถดอคติ สร้างความเป็นธรรม และเสริมสร้างความสามัคคี อันนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) กายภาวะนา เป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาพฤติกรรมทางกายให้เป็นไปอย่างเหมาะสม มีระเบียบวินัย และสอดคล้องกับหลักคุณธรรมจริยธรรม การพัฒนากายภาวะนาช่วยให้ผู้นำสามารถควบคุมการกระทำและการแสดงออกของตนเองให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สมาชิกในชุมชน เมื่อนำหลักกายภาวะนามาวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้านการตัดสินใจเกี่ยวกับความขัดแย้งในชุมชนของผู้นำบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง จะสะท้อนให้เห็นถึงผู้นำที่มีความสุขุม รอบคอบ และมีความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ สามารถแสดงบทบาทในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้วยการกระทำที่เหมาะสม ยึดความเป็นธรรม และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งจะช่วยลดความตึงเครียด สร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจ และเอื้อต่อการยอมรับในกระบวนการตัดสินใจ อันเป็นรากฐานสำคัญในการคลี่คลายความขัดแย้งและเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรพัฒนากายและการแสดงออกให้สงบ สุภาพ ใช้กิริยาจากที่เหมาะสมในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง ทำให้บรรยากาศในชุมชนผ่อนคลาย ลดความตึงเครียด และช่วยให้การตัดสินใจเป็นไปอย่างสมเหตุและเป็นธรรม” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.2) ให้ข้อมูลว่า “การพัฒนาตนเองให้มีสติและวินัยในการแสดงออกทางกาย วางตนอย่างเหมาะสม เป็นกลาง และให้เกียรติทุกฝ่าย

เพราะพฤติกรรมที่สุชุมและสำรวมของผู้นำจะช่วยลดความตึงเครียด สร้างความเชื่อมั่น และเอื้อต่อการยอมรับกระบวนการตัดสินใจ อันนำไปสู่การคลี่คลายความขัดแย้งและความสงบสุขของชุมชน” ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรประพฤติตนด้วยกายสุจริต วางตัวเหมาะสม และเป็นแบบอย่างที่ดีในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ใช้การแสดงออกที่สุภาพและเป็นกลาง เพื่อให้เกิดความไว้วางใจ ลดความตึงเครียด และสร้างความสามัคคีในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.3) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่ดีควรมีการสำรวมกาย การประพฤติตนที่เหมาะสม และวางตัวเป็นกลางในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง เพื่อช่วยลดความตึงเครียด สร้างความเชื่อมั่น และนำไปสู่ความสามัคคีในชุมชนอย่างยั่งยืน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่ดีควรมีการแสดงออกอย่างสุภาพตามหลักธรรม เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีในการแก้ไขความขัดแย้ง ใช้ความเป็นกลางและความสงบในการไกล่เกลี่ย ทำให้คนในชุมชนเกิดความไว้วางใจ ลดความขัดแย้ง และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนจำเป็นต้องมีสติและความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ วางตนเป็นกลาง ไม่แสดงพฤติกรรมหรือท่าทีที่ก่อให้เกิดความลำเอียง การประพฤติปฏิบัติอย่างมีวินัยและยึดหลักคุณธรรมจะช่วยสร้างความน่าเชื่อถือ ทำให้สมาชิกในชุมชนยอมรับการตัดสินใจของผู้นำ และนำไปสู่การแก้ไขความขัดแย้งอย่างสันติ” และยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่มีสติ วินัย และการวางตัวอย่างเหมาะสม จะสามารถลดอคติและความตึงเครียดในสถานการณ์ความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ พฤติกรรมที่สุชุมและเป็นกลางของผู้นำจะการสร้างความเชื่อมั่น การยอมรับในกระบวนการตัดสินใจ”

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 ท่าน พบว่า ผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการนำหลักกายภาวนาจะสามารถควบคุมการแสดงออกและวางตนอย่างเหมาะสม มีความเป็นกลาง สุชุมรอบคอบ และมีความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ พฤติกรรมที่ดีของผู้นำช่วยสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจจากสมาชิกในชุมชน ส่งผลให้กระบวนการตัดสินใจเป็นที่ยอมรับและสามารถคลี่คลายความขัดแย้งได้อย่างสันติ อันนำไปสู่ความสามัคคีและความสงบสุขของชุมชน

2) ศีลภาวนา เป็นหลักธรรมสำคัญที่ผู้นำชุมชนมีการตัดสินใจและการจัดการความขัดแย้งในชุมชน เนื่องจากเน้นการควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาให้อยู่ในกรอบของความถูกต้องดีงาม ผู้นำชุมชนตามหลักศีลภาวนาเป็นผู้ที่ยึดมั่นในศีลธรรม จริยธรรม และความเป็นธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ลำเอียง และไม่เบียดเบียนผู้อื่น การตัดสินใจแก้ไขความขัดแย้งจึงตั้งอยู่บนหลักความถูกต้องและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งช่วยสร้างความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และการยอมรับจากทุกฝ่าย อันเป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การคลี่คลายความขัดแย้งอย่างสันติและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรยึดมั่นในศีลธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ใช่ตำแหน่งเพื่อประโยชน์ส่วนตน และ

ประพัตินอยู่ในกรอบของความถูกต้องตามหลักธรรม ส่งผลให้การตัดสินใจในสถานการณ์ความขัดแย้งมีความน่าเชื่อถือ ลดความหวาดระแวงของคนในชุมชน และทำให้เกิดความสงบเรียบร้อย” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.2) ให้ข้อมูลว่า “การตัดสินใจแก้ไขความขัดแย้งในชุมชนควรตั้งอยู่บนหลักความเป็นธรรม ผู้นำชุมชนจำเป็นต้องควบคุมการกระทำและการสื่อสารของตนให้อยู่ในกรอบแห่งความถูกต้อง ไม่ลำเอียงและไม่เบียดเบียนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะช่วยสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจจากสมาชิกในชุมชนอันนำไปสู่การยอมรับในกระบวนการตัดสินใจและการคลี่คลายความขัดแย้งอย่างสันติ” ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.1) ให้ข้อมูลว่า “การตัดสินใจแก้ไขความขัดแย้งในชุมชนควรตั้งอยู่บนหลักความเป็นธรรม ผู้นำชุมชนจำเป็นต้องควบคุมการกระทำและการสื่อสารของตนให้อยู่ในกรอบแห่งความถูกต้อง ไม่ลำเอียง และไม่เบียดเบียนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะช่วยสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจจากสมาชิกในชุมชน อันนำไปสู่การยอมรับในกระบวนการตัดสินใจและการคลี่คลายความขัดแย้งอย่างสันติ” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.3) ให้ข้อมูลว่า “การตัดสินใจแก้ไขความขัดแย้งในชุมชน ผู้นำควรใช้การสื่อสารที่สุภาพจริงใจ และตั้งอยู่บนความเป็นธรรม พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นอย่างเสมอภาค สร้างความไว้วางใจ และนำไปสู่การแก้ไขความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ อันเอื้อต่อความสงบสุขและความสามัคคีภายในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.4) ให้ข้อมูลว่า “การตัดสินใจแก้ไขความขัดแย้งในชุมชนควรตั้งอยู่บนหลักศีลธรรม ความเป็นธรรม และการไม่เบียดเบียนผู้อื่น เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียม และพิจารณาปัญหาด้วยเหตุผลมากกว่าอารมณ์ จะช่วยสร้างความไว้วางใจ ลดความขัดแย้ง และนำพาชุมชนไปสู่ความสงบสุข” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.3) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรยึดมั่นในศีลธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตในการตัดสินใจ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม ลดความขัดแย้ง และสร้างความไว้วางใจในชุมชนอย่างยั่งยืน” และยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรใช้สติและศีลธรรมเป็นฐานในการตัดสินใจแก้ไขความขัดแย้ง การยึดความเป็นธรรมและประโยชน์ส่วนรวมจะช่วยสร้างความไว้วางใจและความสามัคคีในชุมชน”

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 ท่าน พบว่า ศีลภาวนาเป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยกำหนดแนวทางในการตัดสินใจและการจัดการความขัดแย้งในชุมชนของผู้นำ ผู้นำชุมชนบ้านควนปรังมีการนำหลักศีลภาวนาจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ลำเอียง และคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ พร้อมทั้งใช้การสื่อสารที่สุภาพ เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียม การตัดสินใจที่ตั้งอยู่บนหลักศีลธรรมและความเป็นธรรม ก็จะช่วยสร้างความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และการยอมรับจากสมาชิกในชุมชน ส่งผลให้สามารถคลี่คลายความขัดแย้งได้อย่างสันติ และนำไปสู่ความสงบสุขและความสามัคคีของชุมชนอย่างยั่งยืน

3) **จิตตภาวนา** เป็นหลักธรรมสำคัญของผู้นำชุมชนในการตัดสินใจและการจัดการความขัดแย้ง เนื่องจากเกี่ยวข้องโดยตรงกับความมั่นคงทางจิตใจและการควบคุมอารมณ์ของผู้นำ หลักจิตตภาวนาเน้นการพัฒนาสติ สมาธิ และความอดทน เพื่อให้ผู้นำสามารถรู้เท่าทันความคิดและอารมณ์ของตนเอง ลดอคติ และไม่ตัดสินใจภายใต้แรงกดดันหรืออารมณ์ชั่ววูบ ผู้นำที่มีจิตใจมั่นคงตามหลักจิตตภาวนาจะสามารถรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลายอย่างเป็นกลาง ใช้ความเมตตาและความรอบคอบในการพิจารณาปัญหา ส่งผลให้การคลี่คลายความขัดแย้งในชุมชนเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ เสริมสร้างความไว้วางใจ ความสามัคคี และการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำที่ดีควรมีการพัฒนาจิตใจให้มีสติ สมาธิ และความเมตตา เพื่อควบคุมอารมณ์และลดอคติในการตัดสินใจ ทำให้สามารถพิจารณาปัญหาได้อย่างรอบคอบ เป็นธรรม และยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.3) ให้ข้อมูลว่า “สติเป็นธรรมที่คุ้มครองใจ ผู้นำจึงควรมีสติในการตัดสินใจ มีเมตตาธรรม และใช้ความเมตตาในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งและยึดอุเบกขาวางใจเป็นกลาง เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและความสงบในชุมชน” ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรมีสติและควบคุมอารมณ์ของตนเองในการตัดสินใจแก้ไขความขัดแย้ง การตัดสินใจที่ตั้งอยู่บนความสงบและเหตุผลช่วยลดอคติและความขัดแย้ง และสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.4) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรมีจิตใจมั่นคงและรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเอง เปิดรับความคิดเห็นที่หลากหลายด้วยความเป็นกลาง เพื่อให้การตัดสินใจแก้ไขความขัดแย้งเป็นไปอย่างรอบคอบและเป็นธรรม” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรมีสติและความมั่นคงทางจิตใจในการเผชิญความขัดแย้งการวางตนอย่างเป็นกลางและไม่ยึดอคติช่วยลดความตึงเครียด และนำไปสู่การตัดสินใจที่สร้างสรรค์และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรมีการพัฒนาจิตใจให้มีสติ สามารถควบคุมอารมณ์และลดอคติในการตัดสินใจ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม ความไว้วางใจ และการแก้ไขความขัดแย้งอย่างสันติในชุมชน” และยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรมีสติและสมาธิในการตัดสินใจแก้ไขความขัดแย้ง การพิจารณาปัญหาด้วยเหตุผลและความเป็นธรรม ไม่ใช้อารมณ์หรืออคติเป็นฐานในการตัดสินใจ เพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจและความสามัคคีในชุมชน”

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 ท่าน พบว่า จิตตภาวนาเป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนด้านการตัดสินใจและการจัดการความขัดแย้ง เนื่องจากมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจให้มีสติ สมาธิ และความมั่นคงทางอารมณ์ ผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง นำมาหลักธรรมมาปฏิบัติก็สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้อย่างเหมาะสม ไม่ตัดสินใจภายใต้อคติหรือแรงกดดัน พร้อมทั้งเปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลายอย่างเป็นกลาง และพิจารณาปัญหาด้วยความเมตตาและเหตุผล การตัดสินใจที่ตั้งอยู่

บนความสงบและความรอบคอบเช่นนี้ ช่วยลดความตึงเครียดและความขัดแย้งในชุมชน สร้างความไว้วางใจและการยอมรับจากสมาชิกในชุมชน ส่งผลให้การคลี่คลายความขัดแย้งเป็นไปอย่างสร้างสรรค์และนำไปสู่ความสามัคคีและความสงบสุขของชุมชน

4) ปัญญาภาวนา เป็นหลักธรรมสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนด้านการตัดสินใจแก้ไขความขัดแย้ง เนื่องจากมุ่งเสริมสร้างความสามารถในการคิด วิเคราะห์ และพิจารณาปัญหาอย่างมีเหตุผล บนพื้นฐานของคุณธรรม เป็นผู้นำที่มีความรู้เท่าทันสถานการณ์ เข้าใจเหตุและผลของความขัดแย้ง และสามารถแยกแยะประเด็นที่แท้จริงออกจากอคติหรือผลประโยชน์ส่วนตน การตัดสินใจจึงตั้งอยู่บนความรอบคอบ ความเป็นธรรม และการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ ซึ่งช่วยลดความขัดแย้ง เสริมสร้างการยอมรับจากทุกฝ่าย และนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำพึงเจริญปัญญาให้เห็นตามความเป็นจริง ตามหลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาพิจารณาปัญหาด้วยโยนิโสมนสิการ ใช้เหตุผลและธรรมะเป็นเครื่องนำทางในการตัดสินใจยึดหลักสัมมาทิฏฐิและประโยชน์ส่วนรวม เพื่อระงับความขัดแย้งให้เกิดความสงบในชุมชน” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรเจริญปัญญาให้เกิดความเข้าใจตามความเป็นจริง ใช้เหตุผลและหลักธรรมในการพิจารณาปัญหา ไม่ตัดสินใจด้วยอารมณ์หรืออคติส่วนตน และยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและความสงบในชุมชน” ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรใช้ปัญญาและเหตุผลในการพิจารณาความขัดแย้ง รู้เท่าทันปัญหาและเข้าใจสาเหตุที่แท้จริงของสถานการณ์ ไม่ยึดอารมณ์หรือผลประโยชน์ส่วนตนเป็นฐานในการตัดสินใจ เพื่อให้การแก้ไขปัญหาเกิดประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวม” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ความขัดแย้งอย่างรอบด้าน เปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างโดยไม่ยึดติดความคิดเดิม พิจารณาปัญหาตามเหตุและผล เพื่อให้การตัดสินใจแก้ไขความขัดแย้งเป็นไปอย่างเหมาะสม” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนใช้สติปัญญาและความรอบคอบในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ตัดสินใจอย่างรวดเร็วแต่ไม่เร่งรีบด้วยอารมณ์ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจให้เกิดขึ้นในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรมีสติและสมาธิในการรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย ใช้ความอดทนและใจเป็นกลางในการพิจารณาปัญหา เพื่อให้การตัดสินใจแก้ไขความขัดแย้งเป็นไปอย่างรอบคอบและเป็นธรรม” และยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรใช้ปัญญาและเหตุผลในการตัดสินใจแก้ไขความขัดแย้ง ถ้าวัดคิดและถ้าวัดตัดสินใจโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ เพื่อให้ชุมชนเกิดความสงบสุข”

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 ท่าน พบว่า ปัญญาภาวนาเป็นหลักธรรมสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนด้านการตัดสินใจแก้ไขความขัดแย้ง เนื่องจากมุ่งเน้นการใช้ปัญญาและเหตุผล

ในการคิดวิเคราะห์และพิจารณาปัญหาอย่างรอบด้าน ผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง ที่ยึดหลักปัญญาวานาจะสามารถเข้าใจสาเหตุของความขัดแย้งอย่างลึกซึ้ง ตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูล ข้อเท็จจริง และความเป็นธรรม พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจที่ตั้งอยู่บนปัญญา และเหตุผลช่วยลดอคติและความขัดแย้ง สร้างความเชื่อมั่นและการยอมรับจากสมาชิกในชุมชน ส่งผลให้การแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างเหมาะสมและนำไปสู่ความสงบสุขและความสามัคคีของชุมชนอย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่า จากการวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา 4 ด้านการตัดสินใจแก้ไขความขัดแย้งในชุมชนของผู้นำบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง พบว่า ความขัดแย้งในชุมชนเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดจากความแตกต่างด้านผลประโยชน์ ความเชื่อ ค่านิยม และการรับรู้ของสมาชิกในชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยผู้นำที่มีทั้งความสามารถเชิงบริหารและคุณธรรมภายในในการตัดสินใจและจัดการสถานการณ์อย่างรอบคอบ หลักภาวนา 4 ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญภาวนา สามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนเนื่องจากครอบคลุมทั้งมิติพฤติกรรมทางกาย ความประพฤติทางศีลธรรม ความมั่นคงทางจิตใจ และการใช้ปัญญาในการพิจารณาปัญหาอย่างมีเหตุผล การบูรณาการหลักภาวนา 4 ในการวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้านการตัดสินใจแก้ไขความขัดแย้ง แสดงให้เห็นว่าผู้นำที่พัฒนาตนเองทั้งด้านพฤติกรรม ศีลธรรม จิตใจ และปัญญา จะสามารถจัดการความขัดแย้งในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความเป็นธรรม ลดอคติ และเสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างสมาชิกในชุมชน อันนำไปสู่ความสามัคคี ความสงบสุข และความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

4.4 การวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาล ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ด้านการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือในชุมชน

การสื่อสารและการสร้างความร่วมมือเป็นกลไกสำคัญของภาวะผู้นำชุมชนที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำชุมชนในมติดังกล่าวมิได้พิจารณาเพียงทักษะการสื่อสารหรือการประสานงานเท่านั้น หากแต่ต้องคำนึงถึงคุณธรรมและการพัฒนาภายในของผู้นำควบคู่กันไป หลักภาวนา 4 ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญภาวนา มาช่วยอธิบายกระบวนการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือของผู้นำชุมชนอย่างรอบด้าน ครอบคลุมทั้งพฤติกรรมการแสดงออกที่เหมาะสม ความถูกต้องตามหลักศีลธรรม ความมั่นคงทางจิตใจ และการใช้ปัญญาในการสื่อสารอย่างมีเหตุผล การนำหลักภาวนา 4 มาวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้านการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือ จึงสะท้อนบทบาทของผู้นำที่สามารถสร้างความเข้าใจ ความไว้วางใจ และการมีส่วนร่วมของสมาชิก อันเป็นพื้นฐานสำคัญของความสามัคคีและการพัฒนาชุมชน ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) **กายภาวนา** เป็นหลักธรรมที่ช่วยพัฒนาพฤติกรรมและการแสดงออกของผู้นำให้เหมาะสม สุกภาพ และมีระเบียบวินัย ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือภายในชุมชน ผู้นำที่ยึดหลักกายภาวนาจะสามารถควบคุมการแสดงออก วางตนอย่างเหมาะสม และใช้การสื่อสารที่สุภาพ จริงใจ ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และการยอมรับจากสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ พฤติกรรมที่เป็นแบบอย่างที่ดีของผู้นำยังช่วยส่งเสริมบรรยากาศแห่งความร่วมมือ เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ อันนำไปสู่ความสามัคคี ความเข้มแข็ง และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรสำรวมกาย วาจาสุจริต และประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมในการสื่อสารกับคนในชุมชนใช้หลักธรรม เพื่อสร้างความสามัคคีและความร่วมมือและวางตนเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้เกิดความไว้วางใจและความร่วมมืออย่างยั่งยืนในชุมชน” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.4) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรสำรวมกายและวาจาให้เหมาะสมตามหลักศีลธรรมในการสื่อสารกับประชาชน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความร่วมมือในชุมชน และประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจและความสามัคคี” ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรแสดงออกทางกายและวาจาอย่างเหมาะสม มีสติและวินัยในการสื่อสาร การวางตนสุภาพและให้เกียรติสมาชิกในชุมชนช่วยสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจ ซึ่งเอื้อต่อการสื่อสารที่ราบรื่น” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรประพฤติตนอย่างมีวินัยและเป็นแบบอย่างที่ดีในการสื่อสาร การแสดงออกที่สุภาพและจริงใจช่วยสร้างความน่าเชื่อถือ และส่งเสริมความร่วมมือและความสามัคคีในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรมีสติและวินัยในการสื่อสาร และการแสดงออกทางพฤติกรรม การวางตนอย่างเหมาะสมและเป็นกลางช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจและเอื้อต่อการสร้างความร่วมมือในชุมชนอย่างเป็นราบรื่น” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรใช้สติในการสื่อสารกับสมาชิกในชุมชน การสื่อสารที่ชัดเจนและเหมาะสมกับบริบทช่วยลดความเข้าใจคลาดเคลื่อน และส่งเสริมการสร้างความร่วมมือและความไว้วางใจในชุมชน” และยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรสื่อสารโดยยึดหลักเหตุผลและคุณธรรมเป็นฐาน การมุ่งประโยชน์ส่วนรวมและการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม ช่วยเสริมสร้างความร่วมมือและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน”

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 ท่าน พบว่า กายภาวนาเป็นหลักธรรมสำคัญที่มุ่งพัฒนาพฤติกรรมทางกายของบุคคลให้มีความเหมาะสม มีระเบียบวินัย และสอดคล้องกับหลักคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเสริมสร้างภาวะผู้นำที่ดี โดยเฉพาะในบริบทของผู้นำชุมชนที่ต้องเป็นแบบอย่างแก่สมาชิกในชุมชนทั้งด้านการประพฤติปฏิบัติ ความรับผิดชอบ และการวางตนอย่างเหมาะสมต่อสังคม การวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนของผู้นำบ้านควนปรังตามหลักกายภาวนา แสดงให้เห็น

ว่าผู้นำที่มีวินัย มีความรับผิดชอบ และยึดหลักคุณธรรมในการปฏิบัติตน สามารถสร้างความเชื่อมั่น ความศรัทธา และความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนได้ ซึ่งส่งผลต่อการบริหารจัดการชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็ง

2) หลักศีลภาวนา เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่มุ่งพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจาให้อยู่ในกรอบของศีลธรรม ความถูกต้อง และความดีงาม การพัฒนาศีลภาวนาช่วยเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลให้มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบ และเคารพต่อผู้อื่น หลักศีลภาวนาจึงมีความสำคัญต่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำชุมชน โดยเฉพาะในด้านการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือในชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานและการพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ภาวะผู้นำชุมชนของผู้นำบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ตามหลักศีลภาวนา ที่ยึดหลักศีลธรรมในการปฏิบัติหน้าที่จะให้ความสำคัญกับการสื่อสารที่สุภาพ จริงใจ และตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นธรรม การสื่อสารดังกล่าวช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจ ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างผู้นำและสมาชิกในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรยึดมั่นในศีลธรรม ประพฤติสุจริตทั้งกาย วาจา และใจในการสื่อสารกับประชาชนไม่ใช่คำพูดหรือการกระทำที่ก่อให้เกิดความแตกแยก แต่ยึดหลักความจริงและความเป็นธรรมเพื่อสร้างความไว้วางใจ ส่งเสริมความร่วมมือ และความสามัคคีในชุมชน” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรมีการดำรงตนอยู่ในกรอบของศีลธรรม มีความสุจริตทั้งกาย วาจา และใจในการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์กับประชาชนการยึดมั่นในหลักศีลจะช่วยลดพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง และส่งเสริมความน่าเชื่อถือของผู้นำอันนำไปสู่การสร้างความร่วมมือ ความไว้วางใจ และความสามัคคีในชุมชน” ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรสื่อสารด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต และอยู่บนหลักศีลธรรม การควบคุมกายและวาจาอย่างเหมาะสมช่วยลดความคลาดเคลื่อนในการสื่อสาร และเสริมสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรสื่อสารด้วยความซื่อสัตย์และยึดหลักคุณธรรมเป็นฐาน การแสดงความรับผิดชอบต่อความเป็นธรรมช่วยสร้างความน่าเชื่อถือ และเอื้อต่อการสร้างความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรยึดหลักศีลธรรมในการสื่อสารและการปฏิบัติต่อสมาชิก การสื่อสารอย่างสุจริต เป็นธรรม และไม่ลำเอียงช่วยสร้างความไว้วางใจ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความร่วมมือในชุมชนอย่างเป็นระบบ” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรยึดมั่นในศีลธรรมและความสุจริตในการสื่อสารกับคนในชุมชนการใช้ถ้อยคำที่เหมาะสม ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือความแตกแยก ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจ และความร่วมมือของคนในชุมชน” และยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.5) ให้ข้อมูลว่า “นำชุมชนควร

สื่อสารด้วยสติและความเป็นกลาง การรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลายอย่างมีเหตุผลช่วยลดความคลาดเคลื่อน และเอื้อต่อการสร้างความร่วมมือและความสามัคคีในชุมชน”

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 ท่าน พบว่า ศีลภาวนาเป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจาของผู้ นำให้อยู่ในกรอบของศีลธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และความเป็นธรรม ผู้นำชุมชนบ้านควนปรังที่ยึดหลักศีลภาวนาในการปฏิบัติหน้าที่ จะสามารถสื่อสารด้วยความสุภาพจริงใจ และให้เกียรติสมาชิกในชุมชน พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และการดำเนินกิจกรรมของชุมชนอย่างเท่าเทียม จะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และการยอมรับจากสมาชิกในชุมชน ส่งผลให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ อันนำไปสู่ความสามัคคี ความเข้มแข็ง และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในระยะยาว

3) จิตตภาวนา เป็นหลักธรรมที่สำคัญของผู้ นำชุมชนด้านการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือ เพื่อให้ผู้นำชุมชนมีความมั่นคงทางจิตใจ การควบคุมอารมณ์ และทัศนคติของผู้ นำ หลักจิตตภาวนาเน้นการพัฒนาสติ สมาธิ และความเมตตา เพื่อให้ผู้นำสามารถสื่อสารอย่างสงบ รอบคอบ และเปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย ลดอคติและความขัดแย้งในการสื่อสาร ใช้ความเข้าใจและเหตุผลในการประสานงาน ส่งผลให้เกิดความไว้วางใจ การมีส่วนร่วม และความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน อันเป็นพื้นฐานสำคัญของความสามัคคีและการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรพัฒนาจิตใจให้มีสติ สมาธิ และเมตตาธรรมในการสื่อสารกับคนในชุมชน ใช้หลักธรรมในการควบคุมอารมณ์ ไม่พูดหรือกระทำด้วยความโกรธหรืออคติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ดี และความสามัคคีของคนในชุมชน” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.3) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรพัฒนาจิตใจให้มีสติและสมาธิในการสื่อสารอย่างมีเหตุผล ใช้หลักธรรมเป็นฐานในการควบคุมอารมณ์และลดอคติในการปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน เพื่อส่งเสริมความร่วมมือ และความสามัคคีอย่างยั่งยืนในสังคมชุมชน” ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรมีจิตใจมั่นคงและมีสติในการสื่อสารกับสมาชิกควบคุมอารมณ์และการแสดงออกให้เหมาะสมต่อสถานการณ์ เพื่อสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.2) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรมีสติและควบคุมอารมณ์ในการสื่อสารกับสมาชิก การสื่อสารที่ตั้งอยู่บนความสงบและเหตุผลช่วยลดอคติ และเสริมสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนเปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลายโดยไม่ยึดติดมุมมองเดิม พิจารณาข้อมูลและสถานการณ์อย่างรอบด้าน เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและความร่วมมือ” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรมีจิตใจมั่นคงและมีสติในการสื่อสารกับสมาชิกควบคุมอารมณ์และการแสดงออกให้เหมาะสมต่อสถานการณ์ เพื่อสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือในชุมชน” และยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.5) ให้

ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรสื่อสารอย่างชัดเจน รอบคอบ และมีสติ เลือกใช้วิธีการสื่อสารให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ของชุมชน การตัดสินใจและประสานงานอย่างทันท่วงที เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรม”

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 ท่าน พบว่า จิตตภาวนาเป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยพัฒนาภาวะผู้นำชุมชน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจให้มีสติ สมาธิ และความมั่นคงทางอารมณ์ ซึ่งส่งผลต่อการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือภายในชุมชน ผู้นำชุมชนบ้านควนปรังที่ยึดหลักจิตตภาวนาจะสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเอง สื่อสารอย่างสงบ รอบคอบ และเปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลายอย่างเป็นกลาง ลดอคติและความขัดแย้งในการสื่อสาร พร้อมทั้งใช้ความเข้าใจ เหตุผล และความเมตตาในการประสานความคิดเห็นที่แตกต่าง ส่งผลให้เกิดความไว้วางใจ การมีส่วนร่วม และความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน อันนำไปสู่ความสามัคคี ความเข้มแข็ง และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

4) ปัญญาภาวนา เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่มุ่งพัฒนาความรู้ ความเข้าใจและการใช้เหตุผลอย่างถูกต้องในการพิจารณาปัญหา การพัฒนาปัญญาภาวนาช่วยให้บุคคลสามารถคิดวิเคราะห์อย่างรอบคอบ เข้าใจเหตุและผลของสถานการณ์ และตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม หลักปัญญาภาวนาจึงมีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำชุมชน โดยเฉพาะในด้านการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือในชุมชน ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจบริบทของชุมชน การรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลายและการประสานความร่วมมือระหว่างสมาชิกในชุมชนอย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำควรพัฒนาปัญญาให้สามารถวิเคราะห์เหตุและผลของการสื่อสารได้อย่างรอบด้านใช้หลักโยนิโสมนสิการในการพิจารณาข้อมูลและสถานการณ์อย่างเป็นระบบ เพื่อให้การสื่อสารมีความชัดเจน ถูกต้อง และส่งเสริมความร่วมมือในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำศาสนา (รหัส PH.3) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรใช้ปัญญาในการสื่อสารและประสานความคิดเห็นที่หลากหลาย พิจารณาสถานการณ์และข้อมูลอย่างรอบด้านก่อนการตัดสินใจ ไม่ยึดติดแนวคิดหรือวิธีการเดิมเพียงอย่างเดียว เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและความร่วมมือในชุมชน” ยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรใช้ปัญญาในการสื่อสารและประสานความคิดเห็นที่หลากหลาย พิจารณาสถานการณ์และข้อมูลอย่างรอบด้านก่อนการตัดสินใจ ไม่ยึดติดแนวคิดหรือวิธีการเดิมเพียงอย่างเดียว เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและความร่วมมือในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.2) ให้ข้อมูลว่า “ชุมชนควรใช้ปัญญาและความรอบคอบในการสื่อสารกับสมาชิก เข้าใจบริบทและความแตกต่างของผู้คนในชุมชนเลือกวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมและไม่ใช้อารมณ์ เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือและความสามัคคีในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน (รหัส CL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรใช้สติปัญญาในการเลือกสื่อสารกับสมาชิก การใช้ภาษาสื่อสารอย่างชัดเจนและทันต่อสถานการณ์โดยไม่ใช้อารมณ์ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและส่งเสริมความร่วมมือในชุมชน” อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน

(รหัส PL.1) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำชุมชนควรมีสติในขณะการสื่อสารและรับฟังความคิดเห็น การสื่อสารด้วยเหตุผลและความรอบคอบเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและความร่วมมือในชุมชน” และยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของประชาชน (รหัส PL.5) ให้ข้อมูลว่า “ผู้นำใช้ปัญญาพิจารณาเหตุและผลอย่างรอบด้าน วิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ และไม่ยึดอคติส่วนตนในการสื่อสาร ส่งผลให้การสื่อสารมีความถูกต้อง ชัดเจน และช่วยเสริมสร้างความร่วมมือในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน”

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 ท่าน พบว่า ปัญญาภวณาเป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยพัฒนาภาวะผู้นำชุมชน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และการใช้เหตุผลอย่างรอบคอบในการพิจารณาสถานการณ์และการตัดสินใจ ผู้นำชุมชนบ้านควนปรังที่ยึดหลักปัญญาภวณาจะสามารถวิเคราะห์ข้อมูลและบริบทของชุมชนอย่างรอบด้าน สื่อสารด้วยเหตุผล ชัดเจน และเหมาะสมกับสถานการณ์ พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและร่วมกันกำหนดแนวทางการดำเนินงานของชุมชน

สรุปได้ว่า จากการศึกษาภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภวณา 4: บ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ด้านการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือในชุมชน พบว่า ภาวะผู้นำชุมชนด้านการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาผู้นำอย่างรอบด้านทั้งภายนอกและภายใน หลักภวณา 4 เป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ช่วยอธิบายบทบาทผู้นำได้อย่างเป็นระบบ ภายภวณาช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมสื่อสารที่เหมาะสม มีวินัย และเป็นแบบอย่างที่ดี ศีลภวณาส่งเสริมการสื่อสารที่ตั้งอยู่บนความซื่อสัตย์ เป็นธรรม และสร้างความไว้วางใจ จิตตภวณาช่วยให้ผู้นำมีความมั่นคงทางจิตใจ ลดอคติ และเปิดรับความคิดเห็นที่หลากหลาย ขณะที่ปัญญาภวณาช่วยให้ผู้นำใช้เหตุผลความรอบคอบ และเข้าใจบริบทของชุมชนอย่างลึกซึ้ง การบูรณาการหลักภวณา 4 จึงทำให้ผู้นำสามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความร่วมมือ ความสามัคคี และความเข้มแข็งของชุมชน อันเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในระยะยาว

4.5 สรุป

สภาพภาวะผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เป็นการศึกษาที่มุ่งทำความเข้าใจบทบาทและคุณลักษณะของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชนบ้านควนปรังมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน และเป็นศูนย์กลางในการประสานความร่วมมือระหว่างประชาชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ ผู้นำที่ดีต้องมีความวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความเสียสละ ซื่อสัตย์สุจริต และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน รวมทั้งต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจในการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ ผู้นำยังต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความอดทน และสามารถควบคุมอารมณ์ได้อย่าง

เหมาะสม เพื่อสร้างความสามัคคีและลดความขัดแย้งภายในชุมชน คุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และความศรัทธาจากประชาชน ผู้นำชุมชนควรยึดมั่นในหลักความซื่อสัตย์ สุจริต ความยุติธรรม และการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ควรบริหารงานด้วยความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และยึดหลักธรรมาภิบาล รวมทั้งลดการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง เปิดรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างเท่าเทียม ผู้นำที่มีคุณธรรมยังต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีความรับผิดชอบ และยึดหลักศีลธรรมในการดำเนินชีวิตและการทำงาน ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนเกิดความศรัทธาและพร้อมให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการรักษาความสงบเรียบร้อยและความสมานฉันท์ของคนในชุมชน ผู้นำควรยึดหลักความเป็นกลาง ความยุติธรรม และการใช้เหตุผลในการพิจารณาปัญหา พร้อมเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา การใช้กระบวนการพูดคุย เกรงใจ และประนีประนอมอย่างเหมาะสม จะช่วยลดความตึงเครียดและสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างคนในชุมชน อีกทั้งการตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลที่ถูกต้องและคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม จะช่วยสร้างความเชื่อมั่นต่อผู้นำและทำให้ผลการตัดสินใจได้รับการยอมรับจากประชาชน การสื่อสารที่ชัดเจน เป็ดเผย และทั่วถึง เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างผู้นำกับประชาชน ผู้นำควรใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย สื่อสารด้วยความจริงใจ และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะแนวทางการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ ผู้นำยังต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการประสานความร่วมมือระหว่างประชาชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรภาคีเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานของชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การสื่อสารที่ดีจะช่วยลดความเข้าใจผิด ลดความขัดแย้ง และสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ชุมชนเกิดความสามัคคีและมีพลังในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

จากการวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักทฤษฎี 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง พบว่า ผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง มีลักษณะการพัฒนาย่างรอบด้านทั้งภายนอกและภายใน การนำหลักทฤษฎี 4 มาใช้ช่วยอธิบายบทบาทผู้นำได้อย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทชุมชน ทฤษฎีทฤษฎีการเป็นแบบอย่างที่ดี มีวินัย และความเหมาะสมในการปฏิบัติตน ศีลธรรมส่งเสริมความซื่อสัตย์ เป็นธรรม และความไว้วางใจจากสมาชิกในชุมชน จิตตภาวนาช่วยให้ผู้นำมีความมั่นคงทางจิตใจ ควบคุมอารมณ์ และลดอคติในการตัดสินใจ ปัญญาภาวนาทำให้ผู้นำสามารถคิด วิเคราะห์ และแก้ไขปัญหาโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ผู้นำมีบทบาทสำคัญในการสื่อสาร สร้างการมีส่วนร่วม และจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ การตัดสินใจของผู้นำตั้งอยู่บนเหตุผล คุณธรรม และการรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย ส่งผลให้เกิดความสามัคคี ความร่วมมือ และความเชื่อมั่นภายในชุมชน หลักทฤษฎี 4 เป็นฐานสำคัญที่ทำให้ภาวะผู้นำชุมชนบ้านควนปรังเอื้อต่อการพัฒนาอย่างมั่นคง การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จจากกระบวนการพัฒนาชุมชน ทำให้เห็นว่าผู้นำมีบทบาทที่ชัดเจนในการทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่

ความยั่งยืน เป็นตัวอย่างให้ชุมชนอื่นๆ ได้ศึกษาเพื่อนำความสำเร็จจากการพัฒนาที่มาจากผู้นำไปประยุกต์ใช้กับชุมชน แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องได้รับความร่วมมือของคนในชุมชนที่จะต้องให้ความสำคัญและรับรู้ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นกับชุมชนเพราะปัญหาชุมชนไม่ได้เกิดขึ้นจากคนเพียงคนเดียวทุกๆ คนทำให้เกิดขึ้นก็ต้องช่วยกันคิดหาทางแก้พร้อมๆ กันต่อไป

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง วิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักภาวนา 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เป็นวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายงานผลการวิจัยในบทนี้เป็น 3 ส่วนรายละเอียดดังนี้

- 5.1 สรุปผลการวิจัย
- 5.2 อภิปรายผลการวิจัย
- 5.3 ข้อเสนอแนะ

5.1. สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง 2) เพื่อศึกษาหลักภาวนา 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและ 3) วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง โดยใช้หลักภาวนา 4 เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ในระดับพื้นที่จริง โดยมีบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เป็นพื้นที่กรณีศึกษา ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้นำศาสนา 5 รูป ผู้นำชุมชน 5 ท่าน และกลุ่มประชาชน 5 ท่าน รวมจำนวน 15 รูป/คน ผลการศึกษสามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญ ดังนี้:

5.1.1 ภาวะผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

จากการศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำ พบว่า ภาวะผู้นำสามารถแบ่งออกเป็นหลายแนวคิด ได้แก่ ทฤษฎีคุณลักษณะผู้นำ ทฤษฎีพฤติกรรมผู้นำ และทฤษฎีสถานการณ์ ซึ่งส่วนมุ่งอธิบายว่าผู้นำที่มีประสิทธิภาพต้องสามารถปรับบทบาท วิธีการบริหาร และพฤติกรรมให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและผู้ตาม นอกจากนี้ยังพบว่า ภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่สามารถพัฒนาและฝึกฝนได้ผ่านประสบการณ์ การเรียนรู้ และการอบรม ในส่วนของภาวะผู้นำชุมชน ผู้วิจัยสรุปว่า ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และศาสนา โดยผู้นำที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ มีคุณธรรม มีความเสียสละ ซื่อสัตย์ โปร่งใส และสามารถสร้างความร่วมมือจากประชาชนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังต้องเป็นผู้ไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง และสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน สำหรับบริบทของชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับพระพุทธศาสนา มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และมีผู้นำที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาและสังคม อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

ทำให้จำเป็นต้องพัฒนาภาวะผู้นำให้มีทั้งความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมควบคู่กันไป เพื่อให้สามารถบริหารชุมชนได้อย่างเหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน โดยสรุป ชี้ให้เห็นว่า ภาวะผู้นำชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชน ผู้นำที่ดีจำเป็นต้องมีทั้งความสามารถในการบริหารจัดการและคุณธรรมทางจริยธรรม ซึ่งสามารถพัฒนาได้ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักภavana 4 ที่ช่วยเสริมสร้างการพัฒนาทั้งด้านกาย ศีล จิต และปัญญา อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างสมดุล

5.1.2 หลักภavana 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษา หลักภavana 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มุ่งพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน ทั้งด้านร่างกาย ความประพฤติ จิตใจ และสติปัญญา เพื่อให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง สมดุล และมีความสุข หลักภavana 4 ประกอบด้วย 1) กายภavana คือ การพัฒนากายและการดำเนินชีวิตทางกายให้เหมาะสม เช่น การดูแลสุขภาพ การใช้ชีวิตอย่างมีระเบียบ และการปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง 2) ศีลภavana คือ การพัฒนาด้านศีลธรรมและความประพฤติ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข มีวินัย ซื่อสัตย์ และรับผิดชอบต่อส่วนรวม 3) จิตตภavana คือ การพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง มีสมาธิ มีเมตตา และสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ 4) ปัญญาภavana คือ การพัฒนาปัญญาให้รู้เท่าทันความจริง สามารถคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล หลักภavana 4 มีความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคม เพราะช่วยเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ โดยเฉพาะในด้านภาวะผู้นำ หลักภavana 4 สามารถนำมาใช้พัฒนาผู้นำให้มีคุณลักษณะที่เหมาะสม เช่น มีความซื่อสัตย์ มีเมตตา มีเหตุผล และสามารถบริหารงานโดยยึดหลักธรรมาภิบาลได้ นอกจากนี้ ยังพบว่าการประยุกต์ใช้หลักภavana 4 ในการบริหารชุมชนช่วยให้เกิดความสามัคคี ลดความขัดแย้ง และสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำที่พัฒนาตนเองตามหลักภavana 4 จะสามารถควบคุมตนเอง มีความเสียสละ ใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา และนำพาชุมชนไปสู่ความมั่นคงและยั่งยืนได้ โดยสรุป แสดงให้เห็นว่า หลักภavana 4 เป็นหลักธรรมสำคัญในการพัฒนามนุษย์อย่างครบถ้วนทั้งด้านกาย ศีล จิต และปัญญา ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนได้อย่างเหมาะสม ทำให้ผู้นำมีทั้งความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในสังคมไทยปัจจุบัน

5.1.3 วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภavana 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

จากการศึกษาการวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง โดยบูรณาการหลักภavana 4 ได้แก่ กายภavana ศีลภavana จิตตภavana และปัญญาภavana เข้ากับการดำเนินบทบาทของผู้นำชุมชนในด้านต่าง ๆ พบว่า หลักภavana 4 เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนสามารถบริหารจัดการชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความสามัคคี และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

1. ด้านความเป็นผู้นำ ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำชุมชนบ้านควนปรังมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาชุมชน มีความเสียสละ รับผิดชอบ และสามารถประสานความร่วมมือจากประชาชนได้เป็นอย่างดี โดยผู้นำที่ยึดหลักกายภาวนาและศีลภาวนา จะเป็นผู้มีระเบียบวินัย ประพฤติตนเหมาะสม และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนในชุมชน ส่งผลให้ประชาชนเกิดความศรัทธาและพร้อมให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

2. ด้านคุณธรรมของผู้นำ ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำชุมชนที่นำหลักศีลภาวนาและจิตตภาวนามาประยุกต์ใช้ จะมีความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส มีเมตตา และยุติธรรมในการปฏิบัติงาน สามารถครองตน ครองคน และครองงานได้อย่างเหมาะสม ทำให้เกิดความไว้วางใจจากประชาชน อีกทั้งยังช่วยลดปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน และสร้างบรรยากาศแห่งความร่วมมือและความสงบสุขในสังคมชุมชน

3. ด้านการตัดสินใจและการแก้ไขความขัดแย้ง ผลการศึกษาพบว่า การใช้หลักจิตตภาวนาและปัญญาภาวนา ช่วยให้ผู้นำชุมชนมีสติ รอบคอบ และสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ดี เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาหรือความขัดแย้ง ผู้นำจะใช้เหตุผล ความเมตตา และกระบวนการสันติวิธีในการแก้ไขปัญหา ทำให้สามารถลดความตึงเครียดและสร้างความเข้าใจระหว่างคนในชุมชนได้ ส่งผลให้ชุมชนเกิดความสามัคคีและสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

4. ด้านการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือในชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำชุมชนที่พัฒนาตนเองตามหลักภาวนา 4 จะมีทักษะในการสื่อสารที่ดี เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น รับฟังปัญหาและข้อเสนอแนะจากประชาชนด้วยความจริงใจ ส่งผลให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน ทั้งด้านศาสนา สังคม และกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนบ้านควนปรังอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุป การวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา 4 พบว่า หลักภาวนา 4 เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาผู้นำชุมชนให้มีทั้งความรู้ ความสามารถ คุณธรรม และปัญญา สามารถบริหารจัดการชุมชนด้วยความโปร่งใส มีสติ และใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหา อีกทั้งยังส่งเสริมให้ประชาชนเกิดศรัทธา ความร่วมมือ และความสามัคคี อันนำไปสู่การพัฒนาชุมชนบ้านควนปรังอย่างมั่นคง

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักภาวนา 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ผู้วิจัยได้นำผลที่พบจากการวิจัยมาอภิปรายเชื่อมโยงทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่อไปนี้

5.2.1 จากการศึกษาภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา 4 : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ด้านความเป็นผู้นำ” พบว่า จากการศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำและ

ภาวะผู้นำชุมชน ผู้วิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารและการพัฒนาชุมชน โดยแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำทั้งด้านคุณลักษณะผู้นำ พฤติกรรมผู้นำ และทฤษฎีสถานการณ์ ต่างสะท้อนให้เห็นว่า ผู้นำที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีความสามารถในการปรับตัวให้เหมาะสมกับบริบทขององค์กรและสังคม ทั้งในด้านการตัดสินใจ การสร้างแรงจูงใจ และการประสานความร่วมมือของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ยงยุทธ เกษสาคร ที่กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นความสามารถในการใช้อิทธิพลและการสื่อสารเพื่อให้ผู้ร่วมงานร่วมมือจนบรรลุเป้าหมาย อีกทั้งยังสามารถพัฒนาได้ผ่านการฝึกอบรมและประสบการณ์ รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดของ สร้อยตระกูล อรรถมานะ ที่อธิบายว่า ภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผลต้องเลือกใช้รูปแบบผู้นำให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ทั้งด้านคุณลักษณะ พฤติกรรม และบริบทของสังคม นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสะท้อนว่า ภาวะผู้นำชุมชนมิได้หมายถึงเพียงการบริหารงานเท่านั้น แต่ยังรวมถึงบทบาทในการสร้างความสามัคคี การแก้ไขปัญหา และการส่งเสริมคุณธรรมในสังคม โดยเฉพาะในบริบทของชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีวัดและพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางทางจิตใจ ผู้นำชุมชนจึงจำเป็นต้องมีทั้งความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมควบคู่กัน เพื่อให้สามารถบริหารชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน ทั้งนี้ยังพบว่า หลักภาวะนา 4 ได้แก่ กายภาวะนา ศิลภาวะนา จิตตภาวะนา และปัญญาภาวะนา สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนได้อย่างเหมาะสม เพราะเป็นหลักธรรมที่ช่วยพัฒนาทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ คุณธรรม และสติปัญญา อันจะนำไปสู่การบริหารจัดการชุมชนอย่างสมดุล ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาวิเชียร ธมมวิโร และคณะ (2564) ที่ศึกษาการพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนในบริบทชนบทโดยใช้หลักภาวะนา 4 พบว่า กายภาวะนาช่วยให้ผู้นำมีสุขภาพแข็งแรง ศิลภาวะนาช่วยสร้างความไว้วางใจ จิตตภาวะนาช่วยเสริมความมุ่งมั่น และปัญญาภาวะนาช่วยให้ผู้นำตัดสินใจอย่างรอบคอบ ส่งผลให้ผู้นำสามารถจัดการปัญหาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างความสามัคคีในชุมชน อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาพชร กิตติวรมณี (2564) เรื่อง ภาวะผู้นำยุคใหม่กับการบริหารจัดการโดยใช้หลักภาวะนา 4 ซึ่งพบว่า ผู้นำที่ดีต้องพัฒนาตนเองทั้งด้านกาย ศิล จิต และปัญญา พร้อมทั้งนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กรและชุมชน เพื่อสร้างความสุข ความยุติธรรม และความเจริญก้าวหน้า นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศรีสมบัติ ชูวัย (2563) เรื่อง การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักภาวะนา 4 ของผู้นำชุมชน ซึ่งพบว่า ผู้นำชุมชนที่ยึดหลักภาวะนา 4 มีระดับภาวะผู้นำสูง โดยเฉพาะด้านศิลปภาวะนา และจิตตภาวะนา ส่งผลให้เกิดความน่าเชื่อถือ การยอมรับจากประชาชน และสามารถส่งเสริมความร่วมมือรวมทั้งความสามัคคีในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน ผู้นำที่ดีจำเป็นต้องมีทั้งความสามารถในการบริหารจัดการและการยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้หลักภาวะนา 4 ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญ

ในการพัฒนาผู้นำให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย ความประพฤติ จิตใจ และปัญญา อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างสมดุลและสอดคล้องกับบริบทสังคมไทยในปัจจุบัน

5.2.2 จากการศึกษาหลักภavana 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า หลักภavana 4 เป็นหลักธรรมสำคัญที่มุ่งพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน ทั้งด้านร่างกาย ความประพฤติ จิตใจ และสติปัญญา อันประกอบด้วย กายภavana ศีลภavana จิตตภavana และปัญญาภavana ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตให้เกิดความสมดุลและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและเหมาะสมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้หลักภavana 4 มิได้มุ่งเพียงการพัฒนาตนเองในระดับบุคคลเท่านั้น แต่ยังสามารถประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคม ชุมชน และการบริหารจัดการองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาภาวะผู้นำ ซึ่งผู้นำที่ยึดหลักภavana 4 จะเป็นผู้ที่มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย ศีลธรรม จิตใจ และสติปัญญา สามารถปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต มีเมตตา และใช้เหตุผลในการตัดสินใจ ส่งผลให้เกิดความน่าเชื่อถือและสามารถสร้างความร่วมมือจากประชาชนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ พระมหาพชร กิตติวรเมธี (2564) ที่กล่าวว่า ภาวะผู้นำยุคใหม่จำเป็นต้องพัฒนาตนเองตามหลักภavana 4 ทั้งด้านกาย ศีล จิต และปัญญา เพื่อให้สามารถบริหารจัดการองค์กรและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความเป็นธรรม โดยเฉพาะการใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาและการสร้างความสุขให้เกิดขึ้นในองค์กรและสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า หลักภavana 4 มิใช่เพียงหลักธรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำและการบริหารจัดการสมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสุเวทย์ คุณรัตนโน และคณะ (2565) ที่ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักภavana 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตำบลปากส้าย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ซึ่งพบว่า การนำหลักภavana 4 มาใช้ช่วยให้ประชาชนในชุมชนมีความเมตตา เอื้อเฟื้อ และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข อีกทั้งยังช่วยสร้างความสามัคคีและลดความขัดแย้งภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่า หลักภavana 4 สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนและเสริมสร้างความเข้มแข็งทางสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศรีสมบัติ ชูวัย (2563) เรื่อง การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักภavana 4 ของผู้นำชุมชน ซึ่งพบว่า ผู้นำชุมชนที่ปฏิบัติตามหลักภavana 4 โดยเฉพาะด้านศีลภavanaและจิตตภavana จะได้รับความเชื่อถือจากประชาชนและสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ดี ส่งผลให้เกิดความสามัคคีและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหลักภavana 4 เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาผู้นำที่มีคุณธรรมและมีประสิทธิภาพในการบริหารชุมชน นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชิสา ชิกันยาวิริยะ และสิรินทร์ กันยาวิริยะ (2567) ที่พบว่า หลักภavana 4 เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านพฤติกรรม ศีลธรรม จิตใจ และปัญญา โดยเฉพาะปัญญาภavanaที่ช่วยให้บุคคลมีสติ รู้จักคิดวิเคราะห์ และตัดสินใจอย่างรอบคอบ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของผู้นำชุมชนในยุคปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับปัญหาและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักภavana 4 เป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยพัฒนา

มนุษย์อย่างครบถ้วนทั้งด้านกาย ศีล จิต และปัญญา และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนได้อย่างเหมาะสม โดยช่วยเสริมสร้างคุณธรรม ความเสียสละ ความมีเหตุผล และความสามารถในการบริหารจัดการของผู้นำ อันจะนำไปสู่การสร้างคามเข้มแข็ง ความสามัคคี และความยั่งยืนของชุมชนในสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างแท้จริง

5.2.3 จากการศึกษาการวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง โดยบูรณาการหลักภาวนา 4 ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เข้ากับการดำเนินบทบาทของผู้นำชุมชนพบว่า หลักภาวนา 4 เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาผู้นำให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย ความประพฤติ จิตใจ และสติปัญญา ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการชุมชน และการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ผู้นำชุมชนที่ยึดหลักภาวนา 4 จะสามารถปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเสียสละ มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรม และสามารถสร้างความร่วมมือจากประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันนำไปสู่การพัฒนาชุมชนในทุกมิติ ทั้งด้านสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม ในด้านความเป็นผู้นำ ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำชุมชนบ้านควนปรังมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะผู้นำที่ยึดหลักกายภาวนาและศีลภาวนา จะเป็นผู้มีระเบียบวินัย ประพฤติตนเหมาะสม และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชนในชุมชน ส่งผลให้ประชาชนเกิดความศรัทธาและพร้อมให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดของ พระมหาวชิธร ธรรมวิโร และคณะ (2564) ที่พบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักภาวนา 4 ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ผู้นำทั้งด้านสุขภาพกาย คุณธรรม จิตใจ และปัญญา ทำให้สามารถบริหารจัดการชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้รับการยอมรับจากประชาชน ในด้านคุณธรรมของผู้นำ ผลการศึกษาพบว่า การนำหลักศีลภาวนาและจิตภาวนามาประยุกต์ใช้ ช่วยให้ผู้นำมีความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส มีเมตตา และสามารถปฏิบัติงานด้วยความยุติธรรม ส่งผลให้เกิดความไว้วางใจจากประชาชน และลดปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน ทั้งยังช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความร่วมมือและความสงบสุขในสังคมชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศรีสมบัติ ชูชัย (2563) ที่พบว่า ผู้นำชุมชนที่ยึดหลักภาวนา 4 โดยเฉพาะด้านศีลภาวนาและจิตภาวนา จะได้รับความน่าเชื่อถือและการยอมรับจากประชาชน อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในด้านการตัดสินใจ และการแก้ไขความขัดแย้ง ผลการศึกษาพบว่า การใช้หลักจิตภาวนาและปัญญาภาวนา ช่วยให้ผู้นำชุมชนมีสติ รอบคอบ และสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ดี เมื่อเกิดปัญหาหรือข้อขัดแย้ง ผู้นำจะใช้เหตุผลและสันติวิธีในการแก้ไขปัญหา ทำให้สามารถลดความตึงเครียดและสร้างความเข้าใจอันดีระหว่าง

ประชาชนในชุมชนได้ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชีสา ชิกันยาวิริยะ และสิรินทร์ กันยาวิริยะ (2567) ที่พบว่า ปัญญาภวานาเป็นกระบวนการพัฒนาความคิดและการตัดสินใจอย่างรอบคอบ มีเหตุผล และรู้เท่าทันปัญหา ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถแก้ไขปัญหาและดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม ในด้านการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือในชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำชุมชนที่พัฒนาตนเองตามหลักภวานา 4 จะมีทักษะในการสื่อสารที่ดี รับฟังความคิดเห็นของประชาชน และเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน ทั้งด้านศาสนา สังคม และกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความต่อเนื่องของการพัฒนาชุมชนบ้านควนปรัง ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสุเวทย์ คุณรัตน และคณะ (2565) ที่พบว่า การประยุกต์ใช้หลักภวานา 4 ช่วยสร้างความสามัคคี ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของคนในชุมชน ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักภวานา 4 เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนให้มีทั้งความรู้ ความสามารถ คุณธรรม และปัญญา สามารถบริหารจัดการชุมชนด้วยความโปร่งใส มีสติ ใช้เหตุผล และยึดหลักธรรมในการปฏิบัติงาน อีกทั้งยังช่วยสร้างความศรัทธา ความร่วมมือ และความสามัคคีของประชาชนในชุมชน อันนำไปสู่การพัฒนาชุมชนบ้านควนปรังให้เกิดความมั่นคง เข้มแข็ง และยั่งยืนต่อไปในอนาคต

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากผลของการวิจัยผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่างมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันในด้านข้อเสนอแนะเชิงนโยบายคือ

- 1) ควรส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยนำหลักภวานา 4 มาเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้นำทั้งด้านกาย ศีล จิต และปัญญา
- 2) ควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผน การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อให้เกิดความร่วมมือและความเป็นเจ้าของร่วมกัน
- 3) ควรกำหนดนโยบายที่เน้นความโปร่งใส ความยุติธรรม และการตรวจสอบได้เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจในชุมชน
- 4) ควรส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรทางสังคม เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน.

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคตเพื่อเป็นประโยชน์ต่อนักวิจัยอื่นๆ เช่น

- 1) ควรมีการวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำชุมชนในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยบูรณาการหลักทฤษฎี 4 กับแนวทางการพัฒนาสมัยใหม่
- 2) ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของภาวะผู้นำชุมชน เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชน การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และบริบททางสังคมวัฒนธรรมของพื้นที่
- 3) ควรศึกษาภาวะผู้นำชุมชนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่หรือชุมชนอื่นๆ เพื่อเปรียบเทียบผลการศึกษาและขยายองค์ความรู้ให้กว้างขึ้น

บรรณานุกรม

1) หนังสือทั่วไป

ปรัชญา บุตรสะอาด. (2566). ภาวะผู้นำตามคุณลักษณะของผู้นำที่ดี. วารสารปราชญ์ประชาคม, 1(4), 42-58.

ปาณิสรา ทองเนื้อห้า และสุภาวดี ลาภเจริญ. (2568). ภาวะผู้นำแบบคุณลักษณะพิเศษของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสมุทรปราการ. วารสารพุทธศาสตร์ มจร.อุบลราชธานี.

นฤพร งามอรุณรัตน์. (2567). เสนอว่า ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 2. วารสารวิชาการนวัตกรรมการบริหารการศึกษา.

ศิริวัฒน์ เทพคำ และสันติ. (2568). ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 6 ภาคเหนือตอนบน. เสถียรวิทย์ปริทัศน์.

กขกร เนียมท่าเสา และสมชาย เทพแสง. (2566). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21. วารสารบริหารการศึกษา มศว, 20(38), 1-12.

กัญพัชร ไชยเชื้อ และ สุวรรณิ แสงมหาชัย. (2565) ภาวะผู้นำกับประสิทธิผลของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย. วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการสื่อสาร, 5(4), 1-11.

กรุงเทพธุรกิจ. (2567). คุณลักษณะผู้นำที่ต้องเพิ่มในปี 2567. สืบค้นจาก Bangkokbiznews กรรติน์ อยู่ประสิทธิ์. (2562). อิทธิพลของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับบรรยากาศส่งเสริมนวัตกรรม ของทีมงานที่มีต่อพฤติกรรมความเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย รามคำแหง.

กันยพร อีร์เวดิน และคณะ. (2561). ภาวะผู้นำกับประสิทธิผลการบริหารจัดการกิจการเพื่อสังคมด้านอุตสาหกรรมอาหารอินทรีย์ในประเทศไทย. วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ, 11(3), 325-332.

กันยิกา ซอร์. (2569). บทบาทผู้นำชุมชนกับการขับเคลื่อนการสร้างรายได้ผู้สูงวัย. วารสารปัญญาภิวัฒน์, 18(1), 45-60.

- กันยิกา ขอว์. (2569). บทบาทผู้นำชุมชนกับการขับเคลื่อนการสร้างรายได้ผู้สูงวัย. วารสารปัญญาภิวัฒน์.
- โกสินทร์ สังข์กลาง. (2562). ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะภาวะผู้นำส่วนบุคคลกับภาวะผู้นำทางการสอน
ของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี 2. ปทุมธานี:
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2548). สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์.
- จิตาภา ธัญญรัตน์วานิช. (2562). ภาวะผู้นำและจริยธรรมทางธุรกิจของผู้ประกอบการที่สัมพันธ์กับ
ดำเนินงานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดนนทบุรี. วารสารมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์, 5(1), 90-103.
- ชนะชล บ้านใหม่, กัญญกร เอี่ยมพญา, และ นิวัตต์ น้อยมณี. (2567). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร
สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราจีนบุรี เขต 1. วารสาร
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- ชิสา กันยาวิริยะ และสิรินทร์ กันยาวิริยะ. (2567). วิเคราะห์หลักภานา 4 เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต.
วารสารสถาบันพอดิ. 1(3), 9-20.
- ไชยโพธิ์ รมโพธิ์. (2567). การประยุกต์ใช้แนวคิดและทฤษฎีภาวะผู้นำเพื่อการบริหารสถานศึกษาในยุค
ดิจิทัล. วารสารวิจัยนวัตกรรมการศึกษาและเทคโนโลยี, 2(3), 26-37.
- ไชยา ภาวะบุตร. (2565). ภาวะผู้นำทางวิชาการ. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- ณัฐธิดา น้ามนต์ดี, & สมชาย เทพแสง. (2565). ภาวะผู้นำคุณภาพและความสำเร็จขององค์กร. วารสาร
บริหารการศึกษา มศว, 19(37), 1-12.
- นิชาพัฒน์ คำดี. (2565). หลักภานา 4 กับการส่งเสริมการปฏิบัติงานของบุคลากรยุคชีวิตวิถีใหม่.
วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์. 5(2), 79-90.
- นัยนชนก อารุทอง, และ นิยดา เปี่ยมพีชนะ. (2566). ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะภาวะผู้นำการ
เปลี่ยนแปลงของผู้บริหารโรงเรียนกับงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน. วารสารมณีเชษฐาราม
วัดจอมมณี.

ปฐมพร ศรีชมพู, และ กิจพิณัฐ อุสาโท. (2566). ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21.

วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี.

ปาณิสรา ทองเนื้อห้า, และ สุภาวดี ลาภเจริญ. (2568). ภาวะผู้นำแบบคุณลักษณะพิเศษของผู้บริหาร

สถานศึกษา. วารสารพุทธศาสตร์ มจร.อุบลราชธานี.

ปิยะวัน เพชรหมี่. (2563). ผู้ประกอบการเพื่อสังคมกับความสามารถในการแข่งขันมุ่งเน้นผลิตภัณฑ์ สินค้า

สร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวของจังหวัดเพชรบูรณ์. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์ และ

สังคมศาสตร์, 3(3), 367-379.

พระครูวาปีจันทคุณ และคณะ. (2567). การพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีด้วยหลักภาวนา 4.วารสารเสถียรวิทย์

ปริทัศน์. 2567. 4(1), 55-63.

พระครูวิจิตรธรรมานุกิจ และคณะ. (2564). การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาใน

ชุมชน. วารสารศึกษาศาสตร์และศาสนา, 9(2), 45-60.

พระเทพปริยัติเมธี. (2553). ภาวะผู้นำเชิงพุทธ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

พระปลัดศิวันฐ หนันศรี. (2567). วิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระอุรุเวลกัสสปะเถระ. วารสารธรรมสาส์น.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2546). พุทธธรรม (ฉบับเดิม). พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร:

บริษัท เอส. อาร์. พรินเตอร์ แมส โปรดัคส์ จำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์. (2551). ภาวะผู้นำเชิงพุทธ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พระมหานิยม ญาณสิทธิ และคณะ. (2565). วิเคราะห์แนวทางการปฏิบัติเพื่อเป็นเทวดาในพระไตรปิฎก.

วารสารธรรมวิษญ. 3(1), 218-226.

พระมหาพชร กิตติวรเมธี. (2564). ภาวะผู้นำยุคใหม่กับการบริหารจัดการโดยใช้หลักภาวนา 4. วารสาร

มจร เลย ปริทัศน์ journal of mcv loei review, 2(2), 160-168.

พระมหาวิชิต อัครชิต และคณะ. (2564). หลักอายุสธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพชีวิต. วารสาร

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์. 5(2), 227-289.

พระมหาวิเชียร ธรรมวิโร, และคณะ. (2564). การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนา

คุณภาพชีวิตของชุมชน. วารสารพุทธศาสตร์และสังคมศึกษา, 8(2), 23-38.

พระมหาสมชาย สุมโน และคณะ. (2563). การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาผู้นำชุมชนท้องถิ่น. วารสารวิชาการพระพุทธศาสนาและสังคม, 7(1), 1-15.

พระมหาสุริยา ธมฺมทีโป. (2567). ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทยยุคใหม่. วารสารสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น, 8(1), 101-118.

พระมหาอุดร อุตฺโตโร และคณะ. (2566). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนตามหลักท้าวนา 4. วารสารมหาวิทยาลัยวิชาการ. 10(1), 479-490.

พระสุเว่ย คุณรัตนโน และคณะ. (2565). การประยุกต์ใช้หลักท้าวนา 4 เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตำบลปากส้าย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์. 7(1), 235-242.

พัทธนันท์ มงคลวงศ์กัณท์, & รัตนา กาญจนพันธ์. (2568). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี. วารสาร มจร โกศัยปริทรรศน์, 4(1), 45-58.

พัทธนันท์ มงคลวงศ์กัณท์, และ รัตนา กาญจนพันธ์. (2567). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา. วารสาร มจร โกศัยปริทรรศน์.

พิชิต สุวรรณรัตน์ และคณะ. (2566). บทบาทของผู้นำชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ส่งผลต่อสัมฤทธิ์ผลตามมาตรการการป้องกันปัญหาอาชญากรรมในพื้นที่อำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 3(1), 77-91.

พีระยุทธ พูลประภาภรณ์, และ วิรัชพัชร วงศ์วัฒน์เกษม. (2567). ภาวะผู้นำตามสถานการณ์ของผู้บริหารสถานศึกษา. วารสารเสียดธรรมจากมหาวิทยาลัย.

ภัทรพล เสริมทรง. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนกับความพึงพอใจในการรับมือสถานการณ์การแพร่ระบาดไวรัสโคโรนา 2019 ของชุมชนตำบลกุดป่อง อำเภอเมือง จังหวัดเลย. วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- รพีพันธ์ ชาตรียศ. (2563). การศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล สมรรถนะหลัก และภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อ
ประสิทธิผล ในการปฏิบัติงานของพนักงานระดับปฏิบัติการบริษัทผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ในเขต
จังหวัดสมุทรปราการ. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรม
ราชูปถัมภ์, 14(2), 140-150.
- ราตรี อุดม, วิรลพัชร วงศ์วัฒน์เกษม, และ กฤษฎา วัฒนศักดิ์. (2566). ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของ
ผู้บริหารสถานศึกษา. วารสารเสียงธรรมจากมหายาน.
- วิยะดา รัตนสุวรรณ, วรทยา กุลนิธิชัย, และวิมลทิพย์ พวงเข้ม. (2565). บทบาทผู้นำชุมชนกับการ
ขับเคลื่อนคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน. วารสารวิจัยการพยาบาลและสุขภาพ, 23(2), 12-
24.
- วุฒิพันธุ์ งานดี และวิสุทธิ วิจิตรพัชรภรณ์. (2569). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของ
ผู้บริหารกับการเป็นองค์กรนวัตกรรม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตวัน
กระบี่. วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 14(54),
213-222.
- ศรีสมบัติ ชูวัย. (2563). การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนตามหลักพุทธธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยราชภัฏ.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2561). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิณมีนเครื่องบริษัทสำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮมจำกัด.
- สุชาติ เสนาสี และคณะ. (2566). องค์ประกอบภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน.
วารสารวิจัยวิชาการ, 6(1), 105-118.
- สุภัทธีร์ ชุนสิงห์สกุล. (2566). บทบาทภาวะผู้นำในการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมเพื่อเสริมสร้างความ
เข้มแข็งของชุมชน โดยองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์. วารสาร มจร พุทธ
ปัญญาปริทรรศน์.
- อภิรมย์ สีตาคำ และคณะ. (2564). ภาวะผู้นำเชิงพุทธในยุค New Normal. วารสารธรรมวิญญู (การ
ประชุมสัมมนาวิชาการระดับนานาชาติ), 3(1), 410-423.

อัศนีย์ สุกิจใจ. (2560). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา. วารสารวิจัยพุทธศาสตร์, 3(1), 23 - 37.

อำนาจ มลสิน. (2563). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธบูรณาการขององค์กรธุรกิจผลิตชิ้นส่วนยานยนต์ญี่ปุ่นในนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 7(9), 359-360.

เอมอร แสนภูวา. (2565). บทบาทของผู้นำชุมชนในการมีส่วนร่วมสร้างความมั่นคงตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษาอำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ. Journal of Social Development and Management Strategy, 24(2), 55-70.

2. วิทยานิพนธ์/ สารนิพนธ์ และงานวิจัย

ชลนิชา ศิลาพงษ์. (2564). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อ ประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1. วิทยานิพนธ์ ค.ม. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

ณัฐพล วรรณศรี. (2564). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการสำหรับครูผู้สอนวิชา ภาษาอังกฤษ ระดับมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ปรัชญาดุชะฎิบัณฑิต ปร.ด. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

ดาราวดี บรรจงช่วย. (2560). ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 11 ในจังหวัดชุมพร. การค้นคว้าอิสระ ค.ม. สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

ธีระนันต์ โมธรรม. (2564). ภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 22. วิทยานิพนธ์ ค.ม. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

นพพล ศุภวิทยาเจริญกุล. (2560). ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสกลนคร เขต 1. วิทยานิพนธ์ ค.ม. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

นราธิป โชคชัยสุนทร. (2562). ภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อสมรรถนะการบริหารงาน วิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1. วิทยานิพนธ์ ค.ม. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

- นิรมล พันศรี. (2558). แบบภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อสมรรถนะการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร
สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 3. วิทยานิพนธ์ ค.ม.
ร้อยเอ็ด: มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.
- ปภานนท์ พาที. (2567). การศึกษาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเชียงราย. มหาวิทยาลัยพะเยา.
- ปานหทัย ธรรมรัตน์. (2564). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับการ
เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาสกลนคร เขต 2. วิทยานิพนธ์ ค.ม. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- ปิยพร บุญใบ. (2563). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการประกันคุณภาพ
ภายในของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1.
วิทยานิพนธ์ ค.ม. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- พระมหาณัฐพล ปญฺาพล (สีมีพันธ์) (2565). ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนัก
เขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 7. สารนิพนธ์ศึกษาศาสตร์
มหาบัณฑิต. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหานิพนธ์ มหารัชมกรกิจโต. (2557). การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยหลักจิต
ภาวนาในพระพุทธศาสนา. รายงานวิจัย. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.
- พิชามญช์ ม่วงแก้ว. (2559). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษากับการ
ดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
จันทบุรี. วิทยานิพนธ์ ค.ม. จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- พิพัฒน์พงษ์ วิเศษ. (2560). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการ
บริหารงานวิชาการในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต
3. วิทยานิพนธ์ ค.ม. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- ภรณ์ทิพย์ ปั่นก้อง. (2559). ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 3. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

ภัสราภรณ์ ผอมทอง. (2561). ภาวะผู้นำที่แท้จริงของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2. การค้นคว้าอิสระ ค.ม. สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

ภูมิภัทร สุวรรณศรี. (2560). ภาวะผู้นำเชิงวิถีเป้าหมายของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนคาทอลิก สังกัดสังฆมณฑลจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ ค.ม. จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

มนัส ทวีกัน. (2561). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาเขต 21. วิทยานิพนธ์ ค.ม. สกลนคร: มหาวิทยาลัย ราชภัฏสกลนคร.

รัตนา นาคมุสิก. (2558). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผล 248 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3. วิทยานิพนธ์ ค.ม.สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

เศรษฐพงศ์ นันทวิงค์. (2563). ความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำทางวิชาการกับประสิทธิผลของการบริหารวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสหวิทยาเขตดอยสามหมื่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 34. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง กศ.ม. มหาวิทยาลัยพะเยา.

สมบุญ จรทอง (2566). ภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด. สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมศักดิ์ ยางเปือก. (2566). ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ของครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครพนม เขต 2. วิทยานิพนธ์ ค.ม. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

สุชาติ ทองมา. (2560). รูปแบบภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

สุชาติ พันธุ์ก่อม. (2564). ภาวะผู้นำทางวิชาการของครูที่ส่งผลต่อความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 22. วิทยานิพนธ์ ค.ม.สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

สุภาวิตา กุลอุปฮาด. (2565). คุณลักษณะผู้นำและภาวะผู้นำของผู้ประกอบการเพื่อสังคม ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของกิจการเพื่อสังคม. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุริโย พินโย (2562). การใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการพัฒนาบทบาทผู้นำชุมชนเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

3. ภาษาอังกฤษ

Absee, A., & U-senyang, S. (2022). Transformational leadership among administrators of the local government administration. *Interdisciplinary Academic and Research Journal*, 2(1), 1–16.

Bass, B. M. (1990). *handbook of leadership: Theory, research, and managerial applications* (3rd ed.). New York: Free Press.

Buakeaw, K., Singhabowornchai, P., Cheurjit, W., Rattanawong, S., & Boonloy, W. (2023). Transformational leadership in 21st century of school administrators. *Journal of Humanities and Social Sciences Nakhon Pathom Rajabhat University*, 13(2), 79–97.

Built In. (2022). What is transformational leadership? A guide. Retrieved from

Corporate Finance Institute. (2022). Transformational leadership. Retrieved from <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/management/transformational-leadership/>

- Deng, C., Gulseren, D., Isola, C., Grocutt, K., & Turner, N. (2022). Transformational leadership effectiveness: An evidence-based primer. *Human Resource Development International*, 26(5), 627–641.
- Earl J. Frierich. (1976). *An Introduction to Political Theory*, (New York : Harper & Row Publishers.
- F.E.Fiedler. (1967). *A Theory of Leadership Effectiveness*, New York : McGraw Hill Book.
- Fuller, B., Bajaba, A., & Bajaba, S. (2022). Enhancing and extending the meta-analytic comparison of newer genre leadership forms. *Frontiers in Psychology*, 13, 872568.
- Gomez, J., et al. (2023). Breaking down walls, building bridges: The importance of transformational leadership considering contextual and individual factors in resistance to change. *International Journal of Organizational Analysis*, 31(7), 3295–3314.
- Hanrintr, C. (2022). Current conditions, desirable conditions, and needs for transformational leadership development. *Journal of Graduate School Sakon Nakhon Rajabhat University*, 19(85), 52–60.
- Hastings, T. (2022). *Leadership and community development in the 21st century*. New York: Routledge.
- Kehr, H. M., Graff, D., & Bakaç, C. (2023). Followers' motives as moderators of the effects of transformational leadership behaviors on follower outcomes and leaders' influence. *Journal of Business and Psychology*, 38, 865–886.
- Lanaj, K., Foulk, T. A., & Jennings, R. E. (2023). Improving the lives of leaders: The beneficial effects of positive leader self-reflection. *Journal of Management*, 49(8), 1–29.
- Likert, R. (1967). *The human organization: Its management and value*. New York: McGraw-Hill.

- Maneethai, D., Rockstuhl, T., Eisenberger, R., & Lewis, B. A. (2022). Is transformational leadership past its prime or increasingly useful? A temporal meta-analysis. *Academy of Management Proceedings*.
- Normand L. Frigon. (1996). *The Leader : Developing the Skills & Personal Qualities You Need to Lead Effectively*, New York : American Management Association.
- Northouse, P. G. (2017). *Introduction to leadership: concepts and practice*. 4th ed. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Pletzer, J. L., Breevaart, K., & Bakker, A. B. (2024). Constructive and destructive leadership in job demands-resources theory: A meta-analytic test of the motivational and health-impairment pathways. *Leadership*, 14(1), 1–25.
- Poetz, L., & Volmer, J. (2024). What does leadership do to the leader? Using a pattern-oriented approach to investigate the association between daily leadership profiles and daily leader well-being. *Journal of Business and Psychology*, 39, 1–20.
- Ralph Stogdill. (1950). *Leadership Membership and Organization*, (Psychological Bulletin.
- Richardson, E., & Baldwin, B. (1967). *Management and organizational theory* (p. 147). New York: Harper & Row.
- Rodgers, M. S., Kim, T. Y., Chen, T., & David, E. (2024). Effects of leader group prototypicality on leadership outcomes through leader identity threat: The moderating effects of leader perceptions of organizational support. *Journal of Management Studies*, 61(5), 1427–1456.
- Schermerhorn, J.R. (2011). *Management*. 11th ed. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Opportunity Louisiana. (2023). *Title of the report or document*. Publisher.
- Stogdill. (1974). "Handbook of Leadership," A Survey of Theory and Research. New York: The Free Press.

Wang, G., et al. (2023). Putting leader (follower) behavior back into transformational leadership: A theoretical and empirical course correction. *The Leadership Quarterly*, 34(6), 16-32.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

1. พระอธิการวิจิตร วิจักษณ์, ดร.

คุณวุฒิทางการศึกษา

ปร.ด. (ปรัชญา)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้ช่วยเจ้าคณะจังหวัดสงขลา

2. ดร. บุญส่ง ทองเอียง

คุณวุฒิทางการศึกษา

กศ.ด. (ภาวะผู้นำทางการบริหารการศึกษา)

มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำหลักสูตรบริหารการศึกษา

มหาบัณฑิต และหลักสูตรดุขฎิบัณฑิต

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต

ศรีธรรมมาโคกกราช

3. นายอภิรักษ์ สิริรัตนจิตต์

คุณวุฒิทางการศึกษา

ปริญญาโท ครุศาสตรมหาบัณฑิต(หลักสูตร

และการสอน) มหาวิทยาลัยทักษิณ

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย

ทักษิณ สาขาสงขลา

ภาคผนวก ข

บุคลากรกรม

1. พระครูปริยัติ อัมพวาทร ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
2. พระมหาชวินท์ ชวนปัญโญ ตำแหน่ง เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
3. พระครูสิรินิตสาร นิตสารโร ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
4. พระอาคม อาคมโณ ตำแหน่ง เลขานุการเจ้าคณะตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
5. พระอธิการกษิตศ ชันติพล ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดควนปรัง
6. นายสุทัศน์ พลชนะ ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 2 ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
7. นางชินนาง บัวเนียว ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 2 ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
8. นายพิสุทธิ์ ศรีสัจจัง ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 2 ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
9. นายบุญเพิ่ม จันทรสกุล ตำแหน่ง ประธานชุมชน หมู่ 2 ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
10. นายภัทรศักดิ์ ประพันธ์ ตำแหน่ง รองประธานชุมชน หมู่ 2 ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
11. นางพัชรินทร์ คลึงโต ประชาชนหมู่ 2 ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
12. นายประดับ คำน้อย ประชาชนหมู่ 2 ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
13. นางสาวสินี ช่วยจันทร์ ประชาชนหมู่ 2 ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
14. นางสาวนฤมล ดั่งอินทร์ ประชาชนหมู่ 2 ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
15. นางสาวภัสสุรางค์ ดั่งอินทร์ ประชาชนหมู่ 2 ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

ภาคผนวก ค
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

ที่ อว ๗๙๑๖(๒)/ว ๐๑๐๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาสีเกราช๓๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอบางบาล
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๕๑๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

๑ ธันวาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย
เรียน พระอธิการวิจิตร วิภักขโน, ดร.

ด้วย พระเอกภพ อธิปณฺโญ (วรรณกุล) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสีเกราช
กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภวนา ๔ : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง
เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง (STUDY THE ROLES OF BAN KHUAN PRONG
COMMUNITY LEADERSHIP WITH THE PRINCIPLES OF PRAYER 4 : A CASE STUDY OF THA MI
RAM SUBDISTRICT MUNICIPALITY)” โดยมี ดร.กิตติพงศ์ สุวรรณวงศ์ เป็นที่ปรึกษา นั้น

ในการนี้จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โครงสร้างของ
เครื่องมือที่นักศึกษาสร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาสีเกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยบัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๕๑๒๘

มหาวิทยาลัย

อินดรา

พระอธิการวิจิตร วิภักขโน, ดร.
(พระอธิการวิจิตร วิภักขโน, ดร.)

๗ ธันวาคม ๒๕๖๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกกราช โทร. ๐-๗๕๔๐-๕๑๒๕

ที่ อว ๗๕๑๖(๒)/ว ๐๑๐๕

วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๖๘

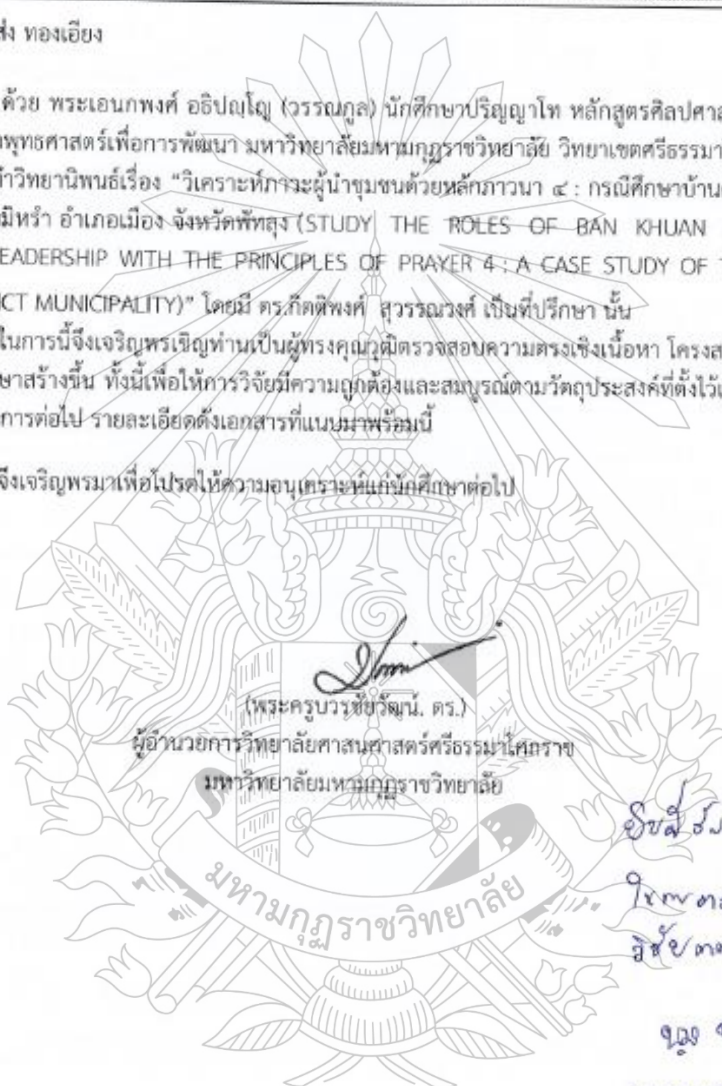
เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เจริญพร ดร.บุญส่ง ทองเอียง

ด้วย พระเอกภพศักดิ์ อธิปญโญ (วรณกุล) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกกราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภavana ๔ : กรณีศึกษากำนตบวง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร (STUDY THE ROLES OF BÀN KHUAN PRONG COMMUNITY LEADERSHIP WITH THE PRINCIPLES OF PRAYER 4 : A CASE STUDY OF THA MI RAM SUBDISTRICT MUNICIPALITY)” โดยมี ดร.กิตติพงษ์ สุวรรณวงศ์ เป็นที่ปรึกษา นั้น

ในการนี้จึงเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โครงสร้างของเครื่องมือที่นักศึกษาสร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาสโกกราช

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัย

อัครราชบัณฑิต

รองอธิการบดี

อัครราชบัณฑิต

๑๖๖ ๖๖๖

๓๐๖๐๒๓

ที่ อว ๗๕๑๖(๒)/ว ๐๑๐๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาสีเกราช
๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๗๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๕๑๒๘-๕ www.ssc.mbu.ac.th

๑ ธันวาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย
เจริญพร อาจารย์อภิรักษ์ สิริรัตนจิตต์

ด้วย พระเอกพงศ์ อธิปญโญ (วรรณกุล) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสีเกราช
กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักอภินิหาร ๔ : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง
เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง (STUDY THE ROLES OF BAN KHUAN PRONG
COMMUNITY LEADERSHIP WITH THE PRINCIPLES OF PRAYER 4: A CASE STUDY OF THA MI
RAM SUBDISTRICT MUNICIPALITY)" โดยมี ดร.กิตติพงษ์ สุวรรณวงศ์ เป็นที่ปรึกษา นั้น

ในการนี้จึงเจริญพรขอท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โครงสร้างของ
เครื่องมือที่นักศึกษาสร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขออนุโมทนาขอบคุณ มา ณ
โอกาสนี้

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๕๑๒๘

๗ ธ.ค. ๒๕๖๘

ที่ อว ๗๕๑๖.๒/ว ๐๐๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาสไกราช๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๔๐-๙๑๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระอธิการกษิต ฐนตฺโผล

ด้วย พระเอนกพงศ์ อธิปญโญ (วรรณกุล) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสไกราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักท้าวนา ๔ : กรณีศึกษากำนวนปรังเทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง (STUDY THE ROLES OF BAN KHUAN PRONG COMMUNITY LEADERSHIP WITH THE PRINCIPLES OF PRAYER 4 : A CASE STUDY OF THA MI RAM SUBDISTRICT MUNICIPALITY)” โดยมี ดร.กิตติพงศ์ สุวรรณวงศ์ เป็นที่ปรึกษา นั้น

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสไกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ พระเอนกพงศ์ อธิปญโญ (วรรณกุล) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูบวรชัยวัฒน์ ทร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาสไกราช

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๗๕๔๐-๙๑๒๘

ที่ อว ๗๔๑๖.๒/ว ๐๐๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมราช
๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๗๑๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรียน พระครูสิรินิตสาร นิตสโร

ด้วย พระเอกภพงค์ อธิปญโญ (วรรณกุล) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช
กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักท้าว ๔ : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง
เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง (STUDY THE ROLES OF BAN KHUAN PRONG
COMMUNITY LEADERSHIP WITH THE PRINCIPLES OF PRAYER 4 : A CASE STUDY OF THA MI RAM
SUBDISTRICT MUNICIPALITY)” โดยมี ดร.กิตติพงศ์ สุวรรณวงศ์ เป็นที่ปรึกษา นั้น

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก
ท่านโปรดอนุญาตให้ พระเอกภพงค์ อธิปญโญ (วรรณกุล) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไป
ดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูบรรจยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๗๕๘๐-๗๑๒๘

มหาวิทยาลัย
พระครูสิรินิตสาร
๑๖/๒ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

ที่ อว ๗๔๑๖.๒/ว ๐๐๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วิทยาเขตศรีธรรมาสัย

๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม

จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐

โทร. ๐-๗๕๗๐-๕๓๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระครูปริยัติ อัมพาท

ด้วย พระเอนกพงศ์ อธิปญโญ (วรรณกุล) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสัย กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภวนา ๔ : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอนี้อง จังหวัดพัทลุง (STUDY THE ROLES OF BAN KHUAN PRONG COMMUNITY LEADERSHIP WITH THE PRINCIPLES OF PRAYER 4 : A CASE STUDY OF THA MI RAM SUBDISTRICT MUNICIPALITY)” โดยมี ดร.กิตติพงษ์ สุวรรณวงศ์ เป็นที่ปรึกษา นั้น

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ พระเอนกพงศ์ อธิปญโญ (วรรณกุล) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูบวรชัยวัฒน์. ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาสัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๗๕๗๐-๕๓๒๘

14 ก.พ. ๖๙

ที่ อว ๗๔๑๖.๒/ว ๐๐๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วิทยาเขตศรีธรรมาสีเกราช

๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาพร อำเภอลำพูน

จังหวัดศรีธรรมราช ๘๖๐๐๐

โทร. ๐-๗๕๙๐-๔๑๒๔-๕ www.ssc.mbu.ac.th

๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระมหาชวนท์ ชวนปัญโญ

ด้วย พระเอกภพงค์ อธิปญโญ (วรรณกุล) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสีเกราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภวามนา ๔ : กรณีศึกษากำนตบวงประเทศบาลตำบลท่ามหาร้า อำเภอมือง จังหวัดพัทลุง (STUDY THE ROLES OF BAN KHUAN PRONG COMMUNITY LEADERSHIP WITH THE PRINCIPLES OF PRAYER 4: A CASE STUDY OF THA MI RAM SUBDISTRICT MUNICIPALITY)" โดยมี ดร.กิตติพงษ์ สุวรรณวงศ์ เป็นที่ปรึกษา นั้น

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสีเกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ พระเอกภพงค์ อธิปญโญ (วรรณกุล) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สาธิตศรีธรรมาสีเกราช

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๗๕๙๐-๔๑๒๔

มหามกุฏราชวิทยาลัย

พ.ส.อ. พ.ส.
(พ.ส.มหาชวนท์ ชวนปัญโญ)
๑๔ ก.พ. ๒๕๖๔

ที่ อว ๗๔๖.๒/ว ๐๐๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช
๑๒๘ หมู่ที่ ๒ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร.๐-๓๕๓๐-๔๑๒๔-๕ www.ssc.mbu.ac.th

๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระอาคม อาคโม

ด้วย พระเอกภพศักดิ์ อธิปญโญ (วรรณกุล) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา ๔ : กรณีศึกษาบ้านควนปรังเทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง (STUDY THE ROLES OF BAN KHUAN PRONG COMMUNITY LEADERSHIP WITH THE PRINCIPLES OF PRAYER 4 : A CASE STUDY OF THA MI RAM SUBDISTRICT MUNICIPALITY)” โดยมี ดร.กิตติพงษ์ สุวรรณวงศ์ เป็นที่ปรึกษา นั้น

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ พระเอกภพศักดิ์ อธิปญโญ (วรรณกุล) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูบวรชัยวัฒน์ ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมโศกราช

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บันทึกศึกษา

โทร. ๐-๓๕๓๐-๔๑๒๔

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

(พระอาคม อาคโม)

๑๕ ก.พ. ๒๕๖๔

ที่ อว ๗๔๑๖.๒/ว ๐๐๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช

๓๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์

จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐

โทร. ๐-๗๕๘๖๐-๕๗๑๒๔-๕ www.ssu.mbu.ac.th

๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นางสาวศุภมาพร ชัยสิงห์ *รศ.ลลิตา ชัยจันทร์*

ด้วย พระเอกภพงค์ อธิปณโณ (วรรณกุล) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภวนา ๔ : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง (STUDY THE ROLES OF BAN KHUAN PRONG COMMUNITY LEADERSHIP WITH THE PRINCIPLES OF PRAYER 4 : A CASE STUDY OF THA MI RAM SUBDISTRICT MUNICIPALITY)" โดยมี ดร.กิตติพงษ์ สุวรรณวงศ์ เป็นที่ปรึกษา นั้น

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ พระเอกภพงค์ อธิปณโณ (วรรณกุล) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูบวรชัยวัฒน์, คร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมโศกราช

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๗๕๘๐-๕๗๑๒๔

มหามกุฏราชวิทยาลัย

รศ.ลลิตา ชัยจันทร์

14 มี.ค. ๒๕๖๙

ที่ อว ๗๔๑๖.๒/ว ๐๐๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาสโกราช
๑๒๘ หมู่ที่ ๒ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์
จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทร. ๐-๓๕๔๐-๕๕๖๕-๕ www.ssc.mbu.ac.th

๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นางชินานาง บัวเนียม

ด้วย พระเอกภพศักดิ์ อธิปณโณ (วรรณกุล) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภวนา ๔ : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามหาร้า อำเภอมือง จังหวัดพัทลุง (STUDY THE ROLES OF BAN KHUAN PRONG COMMUNITY LEADERSHIP WITH THE PRINCIPLES OF PRAYER 4 : A CASE STUDY OF THA MI RAM SUBDISTRICT MUNICIPALITY)" โดยมี ดร.กิตติพงศ์ สุวรรณวงศ์ เป็นที่ปรึกษา นั้น

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ พระเอกภพศักดิ์ อธิปณโณ (วรรณกุล) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูบรรชัยวัฒน์, คร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาสโกราช

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๓๕๔๐-๕๕๖๕

มหาวิทยาลัย

วิมลภัก

(ลงนามวิมลภัก ๒๖/๑๕๖)

๑๔ ๑๖๓๑ ม ๒๕๖๔

ที่ อว ๗๔๑๖.๒/ว ๐๐๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช
๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาปรัง อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๖๐-๕๓๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เจริญพร นายสุทัศน์ พลชนะ

ด้วย พระเอกภพศักดิ์ อธิปญโญ (วรรณกุล) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา ๔ : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง (STUDY THE ROLES OF BAN KHUAN PRONG COMMUNITY LEADERSHIP WITH THE PRINCIPLES OF PRAYER 4 : A CASE STUDY OF THA MI RAM SUBDISTRICT MUNICIPALITY)" โดยมี ดร.กิตติพงศ์ สุวรรณวงศ์ เป็นที่ปรึกษา นั้น

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ พระเอกภพศักดิ์ อธิปญโญ (วรรณกุล) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมมาโคกราช

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๗๕๖๐-๕๓๒๘

มหามกุฏราชวิทยาลัย

14 มี.ค. ๒๕๖๙
(๗๕๖๐๕๓๒๘-๙)
14 มี.ค. ๒๕๖๙

ที่ อว ๗๔๒๖.๒/ว ๐๐๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช

๓๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาปรัง อำเภอยะหา
จังหวัดศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๖๐-๗๒๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙

เรื่อง ขออนุญาตเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นายบุญเพิ่ม จันทร์สกุล

ด้วย พระเอกพงศ์ อธิปณโณ (วรรณกุล) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภวนา ๔ : กรณีศึกษานานควนปรังเทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพังงา (STUDY THE ROLES OF BAN KHUAN PRONG COMMUNITY LEADERSHIP WITH THE PRINCIPLES OF PRAYER 4 : A CASE STUDY OF THA MI RAM SUBDISTRICT MUNICIPALITY)" โดยมี ดร.กิตติพงษ์ สุวรรณวงศ์ เป็นที่ปรึกษา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ พระเอกพงศ์ อธิปณโณ (วรรณกุล) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูบวรชัยวัฒน์ จว.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมโศกราช

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๗๕๖๐-๗๒๒๘

มหามกุฏราชวิทยาลัย

นพ. (นายบุญเพิ่ม จันทร์สกุล)

14 มี.ค. 69

ที่ อว ๗๔๑๖.๒/ว ๐๐๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วิทยาเขตศรีธรรมราชโคราช

๑๒๘ หมู่ที่ ๒ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอพระพรหม

จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๖๐๐๐

โทร. ๐-๗๕๖๐-๓๓๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นายภัทรศักดิ์ ประพันธ์

ด้วย พระเอกภพงค์ อธิปญโญ (วรรณกุล) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราชโคราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภวนา ๔ : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง (STUDY THE ROLES OF BAN KHUAN PRONG COMMUNITY LEADERSHIP WITH THE PRINCIPLES OF PRAYER 4 : A CASE STUDY OF THA MI RAM SUBDISTRICT MUNICIPALITY)" โดยมี ดร.กิตติพงษ์ สุวรรณวงศ์ เป็นที่ปรึกษา นั้น

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราชโคราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ พระเอกภพงค์ อธิปญโญ (วรรณกุล) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมราชโคราช

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บันทึกศึกษา

โทร. ๐-๗๕๖๐-๓๓๒๘

มหามกุฏราชวิทยาลัย

(นายภัทรศักดิ์ ประพันธ์)

ที่ ยว ๗๕๑๖.๒/ว ๐๐๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช

๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๖๐๐๐๐
โทร ๐-๗๕๕๐-๑๗๕๔-๕ www.ssc.mbu.ac.th

๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นางพัชรินทร์ คลังโต

ด้วย พระยอนกพงศ์ อธิปโย (วรรณกุล) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักท้าว ๔ : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง (STUDY THE ROLES OF BAN KHUAN PRONG COMMUNITY LEADERSHIP WITH THE PRINCIPLES OF TAW 4 : A CASE STUDY OF THA MI RAM SUBDISTRICT MUNICIPALITY)" โดยมี ดร.กิตติพงษ์ สุวรรณวงศ์ เป็นที่ปรึกษา นั้น

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ พระยอนกพงศ์ อธิปโย (วรรณกุล) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูบวรชัยวัฒน์ คร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๗๕๕๐-๑๗๕๔

มหาวิทยาลัย

นางพัชรินทร์ คลังโต

๑๕ ม.ค. ๖๕

อ.น. ๒

มหาวิทยาลัย

ที่ ยว ๗๓๒๖.๒/ว ๐๐๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาสไกราช
๗๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาพร อำเภอสระพรหม
จังหวัดศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร.๐-๗๕๙๐-๙๓๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นายประทับ ตำน้อย

ด้วย พระเอกภพศักดิ์ อธิปญโญ (วรรณกุล) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสไกราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภรรนา ๔ : กรณีศึกษาบ้านควนปรังเทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง (STUDY THE ROLES OF BAN KHUAN PRONG COMMUNITY LEADERSHIP WITH THE PRINCIPLES OF PRAYER 4 : A CASE STUDY OF THA MI RAM SUBDISTRICT MUNICIPALITY)” โดยมี ดร.กิตติพงษ์ สุวรรณวงศ์ เป็นที่ปรึกษา นั้น

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสไกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ พระเอกภพศักดิ์ อธิปญโญ (วรรณกุล) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อทำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาสไกราช

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๗๕๙๐-๙๓๒๘

๑๕๕

นายประทับ ตำน้อย

14/03/69

ที่ อว ๗๕๑๖.๒/ว ๐๐๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอห้วยพระ

จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐

โทร. ๐-๗๕๘๐-๑๑๒๔-๕ www.ssc.mbu.ac.th

๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นายพิสุทธิ ศรีสังข์

ด้วย พระเอกพงศ์ อธิปญโญ (วรรณกุล) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภวนา ๔ : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง (STUDY THE ROLES OF BAN KHUAN PRONG COMMUNITY LEADERSHIP WITH THE PRINCIPLES OF PRAYER 4: A CASE STUDY OF THA MI RAM SUBDISTRICT MUNICIPALITY)" โดยมี ดร.กิตติพงษ์ สุวรรณวงศ์ เป็นที่ปรึกษา นั้น

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ พระเอกพงศ์ อธิปญโญ (วรรณกุล) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพราเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมมาโคกราช

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๗๕๘๐-๑๑๒๔

มหามกุฏราชวิทยาลัย

พิสุทธิ ศรีสังข์
(สันติ อธิปญโญ)
14 มี.ค 2569

ที่ อว ๗๔๓๖.๒/ว ๐๐๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาสโคราช
๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครราชสีมา ๔๐๐๐๐
โทร. ๐-๓๕๔๐-๕๑๒๘-๕ www.ssc.mbu.ac.th

๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เจริญพร นางสาวณฤมล ตังวอินทร์

ด้วย พระเอกภพพงศ์ อธิปญโญ (วรรณกุล) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโคราช
กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา ๔ : กรณีศึกษานานควนปรัง
เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร (STUDY THE ROLES OF BAN KHUAN PRONG
COMMUNITY LEADERSHIP WITH THE PRINCIPLES OF PRAYER 4 : A CASE STUDY OF THA MI RAM
SUBDISTRICT MUNICIPALITY)" โดยมี ดร.กิตติพงศ์ สุวรรณวงศ์ เป็นที่ปรึกษา นั้น

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโคราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก
ท่านโปรดอนุญาตให้ พระเอกภพพงศ์ อธิปญโญ (วรรณกุล) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้นำไป
ดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาสโคราช

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๓๕๔๐-๕๑๒๘

๓๒๖๑
(นส.หญิง อัจฉริยา)
14 กพ. ๖๔

ที่ อว ๗๔๑๖.๒/ว ๐๐๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาสโกกราช

๓๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอพระพรหม

จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐

โทร. ๐-๓๕๘๐-๕๑๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นางสาวภัสสรุรงค์ ตัวงอินทร์

ด้วย พระเอกภพพงศ์ อธิปญโญ (วรรณกุล) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกกราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวนา ๔ : กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง (STUDY THE ROLES OF BAN KHUAN PRONG COMMUNITY LEADERSHIP WITH THE PRINCIPLES OF PRAYER 4 : A CASE STUDY OF THA MI RAM SUBDISTRICT MUNICIPALITY)” โดยมี ดร.กิตติพงษ์ สุวรรณวงศ์ เป็นที่ปรึกษา นั้น

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก ท่านโปรดอนุญาตให้ พระเอกภพพงศ์ อธิปญโญ (วรรณกุล) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาสโกกราช

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๓๕๘๐-๕๑๒๘

(น.ร. วิริฐพงศ์ ตัวงอินทร์)

14 ก.พ. ๒๕๖๙

ภาคผนวก จ

แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์

วิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักภวนา 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง

เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่อง วิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักภวนา 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการประยุกต์ใช้หลักภวนา ๔ ของผู้นำชุมชนต่อไป

กรุณาให้สัมภาษณ์ตามความเป็นจริง เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ในทางวิชาการ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นี้ จะนำไปวิเคราะห์ และนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวม ซึ่งการให้สัมภาษณ์นี้จะไม่ มีผลเสียต่อผู้ให้สัมภาษณ์แต่อย่างใด

แบบสัมภาษณ์แบ่งแบบออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับวิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักภวนา 4

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... ฉายา/นามสกุล.....

2. บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....

3. เพศ () ชาย () หญิง () เพศทางเลือก

4. อายุปี

5. ระดับการศึกษา

☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมศึกษา ☐ อนุปริญญา ☐ ปริญญาตรี ☐ สูงกว่าปริญญาตรี

6. สถานภาพ

☐ โสด ☐ สมรส ☐ หม้าย ☐ หย่า-แยก ☐ อื่น ๆ

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

1. ท่านมีแนวความคิดเรื่อง ด้านความเป็นผู้นำของผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2. ท่านมีแนวความคิดเรื่อง ด้านคุณธรรมของผู้นำบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

3. ท่านมีแนวความคิดเรื่อง ด้านการตัดสินใจความขัดแย้งในชุมชนของผู้นำบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

4. ท่านมีแนวความคิดเรื่อง ด้านการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือในชุมชนของผู้นำบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับวิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักภาวะนา 4

1. การวิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักภาวะนา 4 ด้านความเป็นผู้นำ เป็นอย่างไร

1.1) ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านความเป็นผู้นำอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเหมาะสมตามหลักภาวะนา

.....

.....

.....

1.2) ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านความเป็นผู้นำอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเหมาะสมตามหลักศีลภาวะนา

.....

.....

.....

1.3) ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านความเป็นผู้นำอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเหมาะสมตามหลักจิตตภาวะนา

.....

.....

.....

1.4) ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านความเป็นผู้นำอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเหมาะสมตามหลักปัญญาภาวะนา

.....

.....

.....

2. การวิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักภาวะ 4 ด้านคุณธรรมของผู้นำ เป็นอย่างไร

2.1) ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านคุณธรรมของผู้นำอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเหมาะสมตามหลักกายภาวนา

.....

.....

2.2) ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านคุณธรรมของผู้นำอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเหมาะสมตามหลักศีลภาวนา

.....

.....

2.3) ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านคุณธรรมของผู้นำอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเหมาะสมตามหลักจิตภาวนา

.....

.....

2.4) ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านคุณธรรมของผู้นำอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเหมาะสมตามหลักปัญญาภาวนา

.....

.....

3. การวิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักภาวะ 4 ด้านการตัดสินใจความขัดแย้งในชุมชนของผู้นำ เป็นอย่างไร

3.1) ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านการตัดสินใจและการจัดการความขัดแย้งในชุมชนอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเป็นผู้นำที่เหมาะสมตามหลักกายภาวนา

.....

.....

3.2) ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านการตัดสินใจและการจัดการความขัดแย้งในชุมชนอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเป็นผู้นำที่เหมาะสมตามหลักศีลภาวนา

.....

.....

3.3) ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านการตัดสินใจและการจัดการความขัดแย้งในชุมชนอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเป็นผู้นำที่เหมาะสมตามหลักจิตตภาวนา

.....

.....

3.4) ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านการตัดสินใจและการจัดการความขัดแย้งในชุมชนอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเป็นผู้นำที่เหมาะสมตามหลักปัญญาภาวนา

.....

.....

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่กรุณาตอบแบบสัมภาษณ์ครั้งนี้

พระอเนกพงศ์ อธิปญโญ (วรรณกุล)

นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะศาสนาและปรัชญา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สถานที่สัมภาษณ์

วันที่สัมภาษณ์.....เดือน..... พ.ศ.....

ภาคผนวก จ

ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบแบบสัมภาษณ์

จากการหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัยโดยวิธีการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง

CVI : (Content Validity Index)

จากผู้เชี่ยวชาญผู้ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย จำนวน 3 ท่าน

วิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักทฤษฎี 4: กรณีศึกษาบ้านควนปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ

อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

เกณฑ์การตัดสินค่า CVI ถ้ามีค่า 0.80 ขึ้นไป แสดงว่าข้อคำถามนั้นวัดได้ตามจุดประสงค์ หรือตรงตามเนื้อหานั้น แสดงว่าคำถามนั้นใช้ได้

ข้อคำถาม	ผลการตัดสินใจ				
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	CVI	การแปลผล
ภาวะผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง					
1. ท่านมีแนวความคิดเรื่อง ด้านความเป็นผู้นำของผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ควรเป็นอย่างไร	4	4	4	1.00	สอดคล้อง
2. ท่านมีแนวความคิดเรื่อง ด้านคุณธรรมของผู้นำบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ควรเป็นอย่างไร	4	4	4	1.00	สอดคล้อง
3. ท่านมีแนวความคิดเรื่อง ด้านการตัดสินใจ ความขัดแย้งในชุมชนของผู้นำบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ควรเป็นอย่างไร	4	4	4	1.00	สอดคล้อง
4. ท่านมีแนวความคิดเรื่อง ด้านการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือในชุมชนของผู้นำบ้านควนปรัง ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ควรเป็นอย่างไร	4	4	4	1.00	สอดคล้อง

วิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักภาวะนา 4 ด้านความเป็นผู้นำ					
ข้อความ	ผลการตัดสินใจ				
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	CVI	การแปลผล
1. ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านความเป็นผู้นำอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเหมาะสมตามหลักกายภาวะนา	4	4	4	1.00	สอดคล้อง
2. ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านความเป็นผู้นำอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเหมาะสมตามหลักศีลภาวะนา	4	4	4	1.00	สอดคล้อง
3. ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านความเป็นผู้นำอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเหมาะสมตามหลักจิตตภาวะนา	4	4	4	1.00	สอดคล้อง
4. ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านความเป็นผู้นำอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเหมาะสมตามหลักปัญญาภาวะนา	4	4	4	1.00	สอดคล้อง
การวิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักภาวะนา 4 ด้านคุณธรรมของผู้นำ					
1. ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านคุณธรรมของผู้นำอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเหมาะสมตามหลักกายภาวะนา	4	4	4	1.00	สอดคล้อง

ข้อความคำถาม	ผลการตัดสินใจ				
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	CVI	การแปลผล
2. ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านคุณธรรมของผู้นำอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเหมาะสมตามหลักศีลภาวนา	4	4	4	1.00	สอดคล้อง
3. ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านคุณธรรมของผู้นำอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเหมาะสมตามหลักจิตตภาวนา	4	4	4	1.00	สอดคล้อง
4. ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านคุณธรรมของผู้นำอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเหมาะสมตามหลักปัญญาภาวนา	4	4	4	1.00	สอดคล้อง
การวิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักภาวนา 4 ด้านการตัดสินใจความขัดแย้งในชุมชนของผู้นำ					
1. ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านการตัดสินใจและการจัดการความขัดแย้งในชุมชนอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเป็นผู้นำที่เหมาะสมตามหลักกายภาวนา	4	4	4	1.00	สอดคล้อง

ข้อคำถาม	ผลการตัดสินใจ				
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	CVI	การแปลผล
2. ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านการตัดสินใจและการจัดการความขัดแย้งในชุมชนอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเป็นผู้นำที่เหมาะสมตามหลักศีลภาวนา	4	4	4	1.00	สอดคล้อง
3.ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านการตัดสินใจและการจัดการความขัดแย้งในชุมชนอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเป็นผู้นำที่เหมาะสมตามหลักจิตตภาวนา	4	4	4	1.00	สอดคล้อง
4. ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านการตัดสินใจและการจัดการความขัดแย้งในชุมชนอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเป็นผู้นำที่เหมาะสมตามหลักปัญญาภาวนา	4	4	4	1.00	สอดคล้อง
การวิเคราะห์ภาวะผู้นำด้วยหลักภาวนา 4 ด้านการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือในชุมชน					
1. ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือในชุมชนอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเป็นผู้นำที่เหมาะสมตามหลักกายภาวนา	4	4	4	1.00	สอดคล้อง

ข้อคำถาม	ผลการตัดสินใจ				
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	CVI	การแปลผล
2. ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือในชุมชนอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเป็นผู้นำที่เหมาะสมตามหลักศีลภาวนา	4	4	4	1.00	สอดคล้อง
3. ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือในชุมชนอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเป็นผู้นำที่เหมาะสมตามหลักจิตตภาวนา	4	4	4	1.00	สอดคล้อง
4. ท่านมองว่าผู้นำชุมชนบ้านควนปรัง มีการพัฒนาพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนด้านการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือในชุมชนอย่างไร ที่สะท้อนถึงความเป็นผู้นำที่เหมาะสมตามหลักปัญญาภาวนา	4	4	4	1.00	สอดคล้อง

ภาคผนวก ข

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

AF 04-03

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา
 เลขที่ 91 ถนนเทศบาล 1 ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา 95000 โทรศัพท์ 0 7321 2863 ต่อ 131
 E-mail: scphylirb@yala.ac.th Website: http://www.yala.ac.th/IRB-SCPHYL/

หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ชื่อโครงการวิจัย	วิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนด้วยหลักภาวะนา 4 : กรณีศึกษากำนตบปรัง เทศบาลตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง		
รหัสจริยธรรมการวิจัย	SCPHYLIRB-2569/078		
ผู้วิจัยหลัก	พระเอกพงศ์ อธิปญญ์ วรณกุล		
สังกัด	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย		
วิธีการพิจารณา	Expedited		
วันที่ส่ง	23 มกราคม 2569	วันที่พิจารณา	02 กุมภาพันธ์ 2569
วันที่รับรอง	13 กุมภาพันธ์ 2569	วันหมดอายุ	13 กุมภาพันธ์ 2570

เอกสารที่รับรอง

1. โครงการวิจัยเพื่อขอรับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. เอกสารชี้แจงข้อมูลอาสาสมัครวิจัย
4. เอกสารแสดงความยินยอมโดยได้รับการบอกกล่าว
5. ประวัตินักวิจัย/คณะนักวิจัย

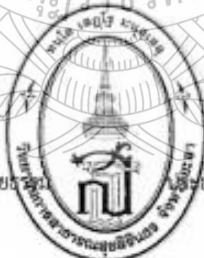
คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา ได้พิจารณาโครงการวิจัยแล้ว ตามแนวทางหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์เป็นมาตรฐานสากล ตามระเบียบแนวทาง และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

หมายเหตุ:

1. กำหนดส่งรายงานความก้าวหน้า 13 สิงหาคม 2569 แบบฟอร์ม AF 03-19
2. กำหนดส่งรายงานสิ้นสุดโครงการ 13 มีนาคม 2570 แบบฟอร์ม AF 03-20
3. หากมีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินการวิจัยหลังได้รับการรับรอง ให้นักวิจัยขออนุมัติปรับรายละเอียด และ AF 07-02
4. หากดำเนินการวิจัยไปแล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่รับรอง ให้นักวิจัยขออนุมัติขยายระยะเวลา แบบฟอร์ม AF 03-18

(นายอิทธิพร สิงห์กุล)

เลขานุการคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรม
การวิจัยในมนุษย์

(ผศ.ดร.ภคณัฐ วีระจง)

ผู้อำนวยการคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรม
การวิจัยในมนุษย์

(หนังสือรับรองมีเป็นนตราสัญลักษณ์วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา)

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ	พระเอนกพงศ์ อธิปญโญ (วรรณกุล)
วัน เดือน ปี เกิด	24 มกราคม พ.ศ.2536
สถานที่เกิด	ตำบลรัษฎา อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
ประวัติการศึกษา	พุทธศักราช 2564 สำเร็จการศึกษา ระดับ ปริญญาตรี มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย คณะสังคมศาสตร์ สาขาการปกครอง
ที่อยู่ปัจจุบัน	เลขที่ 95 หมู่ที่ 2 ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
ผลงานตีพิมพ์	-
รางวัลที่ได้รับ	-

